خط کوفی معقلی

در مساجد باستانی اصفهان

به کوشش: عبدالله قوچانی

بخش یک

ANGULAR KUFIC

on Old Mosques of Isfahan

by Abdullah Ghouchani

Part 1

خط کوفی معقلی

در مساجد باستانی اصفهان

به کوشش: عبدالله قوچانی

بخش یک

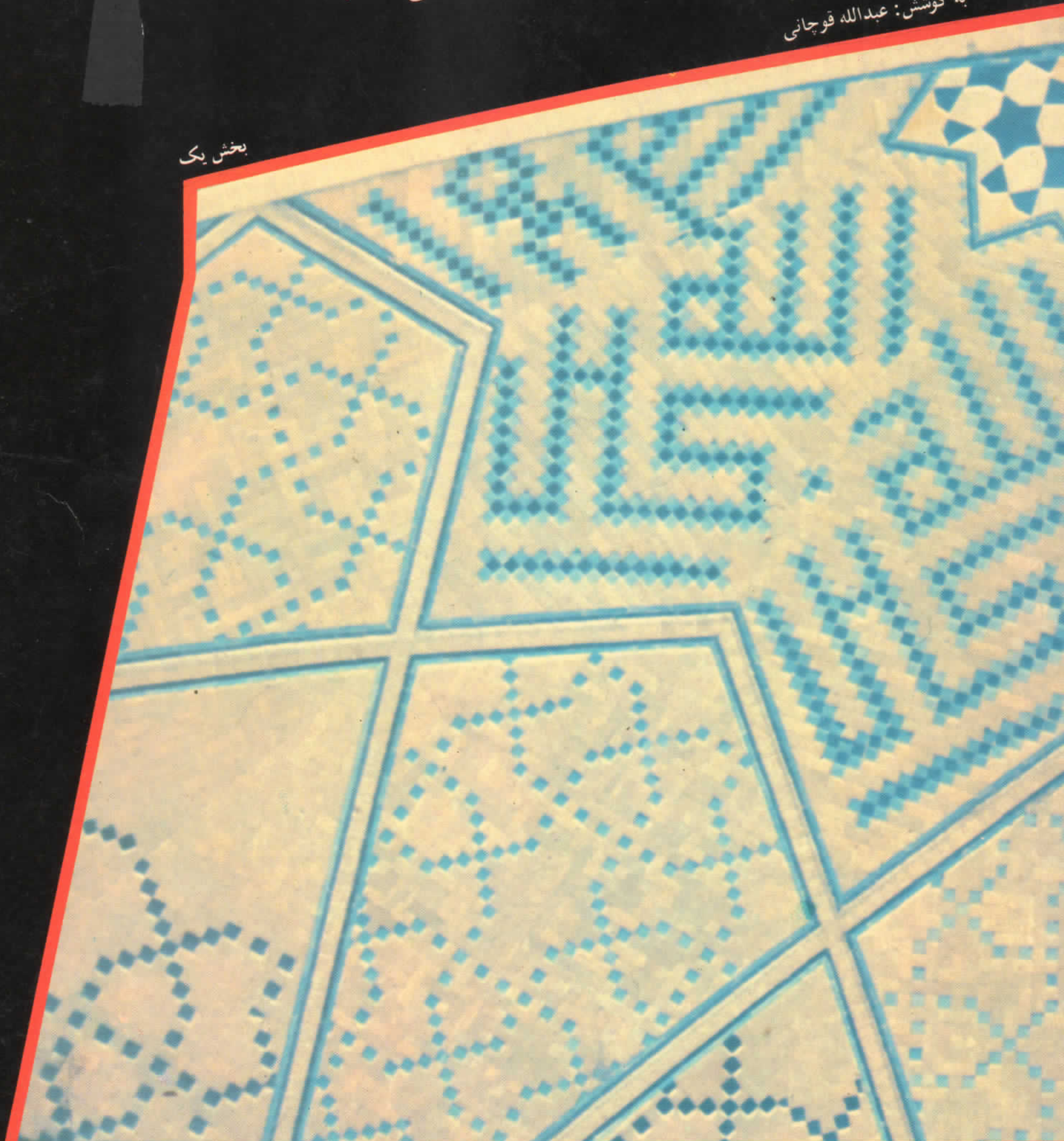

ANGULAR KUFIC

on Old Mosques of Isfahan

by Abdullah Ghouchani

Part 1

خط کوفی معقلی

در مساجد باستانی اصفهان

بخش یک

به کوشش: عبدالله قوچانی

بنیاد اندیشه اسلامی

تصویر روی جلد
مسجد جمعهٔ اصفهان ــ ایوان استاد
متن کتیبه: لا اله الا الله ، الله اکبر

نام کتاب: خط کوفی معقلی
بکوشش: عبدالله قوچانی
ناشر: بنیاد اندیشه اسلامی
تاریخ انتشار: محرم ۱۴۰۶ مهر ۱۳۶۴
تعداد: ۳ هزار جلد
چاپ: مازگرافیک
تنظیم وصفحه آرائی: کریم پوربافر
قیمت : ۶۰۰ ریال

نوبت چاپ: چاپ

مقـــــدمه

زیبایی و ارزش‌های هنرهای اسلامی بویژه معماری تا حدودی به تزئینات آن بستگی دارد. در خلال چهارده قرن سابقه هنرهای اسلامی، تزئینات گوناگون از اهمیت شایسته‌ای برخوردار بوده و درتمامی ادوار اسلامی هنرمندان در توسعه و تکامل آن از هیچ کوششی دریغ نورزیده‌اند.

تزئینات معماری اسلامی ایران مانند گچبری، آجرکاری، سنگ‌کاری و کاشیکاری گاهی با کاربرد مجزا و زمانی در تلفیق با یکدیگر توسط هنرمندان، نمایشی شگفت از زیبائیها را پدید آورده است و هنرمندان با بکارگیری طرحهای گوناگون از طرح ساده گیاهی و هندسی گرفته تا خوشنویسی بر روی مصالح ساختمانی، خلاقیت ونبوغ خود را مکررا" به اثبات رسانیده‌اند.

بطورکلی درکشورهای اسلامی هنر خوشنویسی همواره از یک اعتبار والای هنری برخوردار بوده و در ردیف برترین هنرها شمرده می‌شده است.

هنر خوشنویسی به تدریج در معماری اسلامی جایگاه ارجمندی یافت‌و تزئین بنا که تا حدود سال ۳۰۰ هجری عموما" با طرحهای مختلف ساده و هندسی و گیاهی انجام می‌شد از آن پس به نوشته‌های کوفی روی آورد.

نمونه‌های خط کوفی را که از قدیمترین خطوط اسلامی بشمار می‌رود می‌توان بر صفحات کلام الله مجید، سکه های اسلامی و زیباتر از همه بر کتیبه‌های ابنیه اسلامی مانند مساجد، مدارس و مقابر مشاهده نمود. کاربرد این هنر را در فنون دیگری چون کتاب‌نویسی، منبت‌کاری، پارچه بافی ودیگر دست ساخته‌های هنرمندان، در تمامی‌ادواراسلامی می‌توان بوضوح مشاهده کرد.

مناره مسعودغزنوی درغزنه، مجموعه‌سنگ بست‌و رباط ماهی‌درخراسان از کتیبه‌هائی‌بشمار می‌روندکه در سده‌های اولیه اسلامی طرح گشته‌اند.

در قرن پنجم وششم هجری‌استفاده از خطوط کوفی درمعماری‌اسلامی رو به گسترش نهادو این هنر که از ناحیه خراسان‌آغاز شده بود به دیگر نقاط‌ایران توسعه یافت.

درهنر آجرکاری، طراحان‌و معماران این‌دوره نهایت‌استادی و سلیقه خودرا با به کاربردن شیوه‌های مختلف‌آجرکاری مانند آجرکاری پر نقش، آجرکاری با تلفیق آجر و آجرکاری با تلفیق گچ نشان دادند (تصویر الف که در آن تزئینات برج خرقان دیده می‌شود)، واز آنجا با توسعه تزئین بکمک آجر مقدمات تزئین به شیوه خط‌کوفی بنائی را درمعماری آغاز کردند که آثار معماری بجای مانده از این دوره:

مسجد جامع گلپایگان ۴۹۸ — ۵۱۲ هجری
منار چهل دختران، اصفهان ۵۰۱ هجری
منار مسجد جامع ساوه ۵۰۴ هجری (تصویر ب)
منار خسرو گرد ۵۰۵ هجری
مسجد جامع قزوین ۵۰۷ هجری
منار گار، اصفهان ۵۱۵هجری (تصویر ج)
منار کاشمر، قرن هفتم هجری (تصویر د)

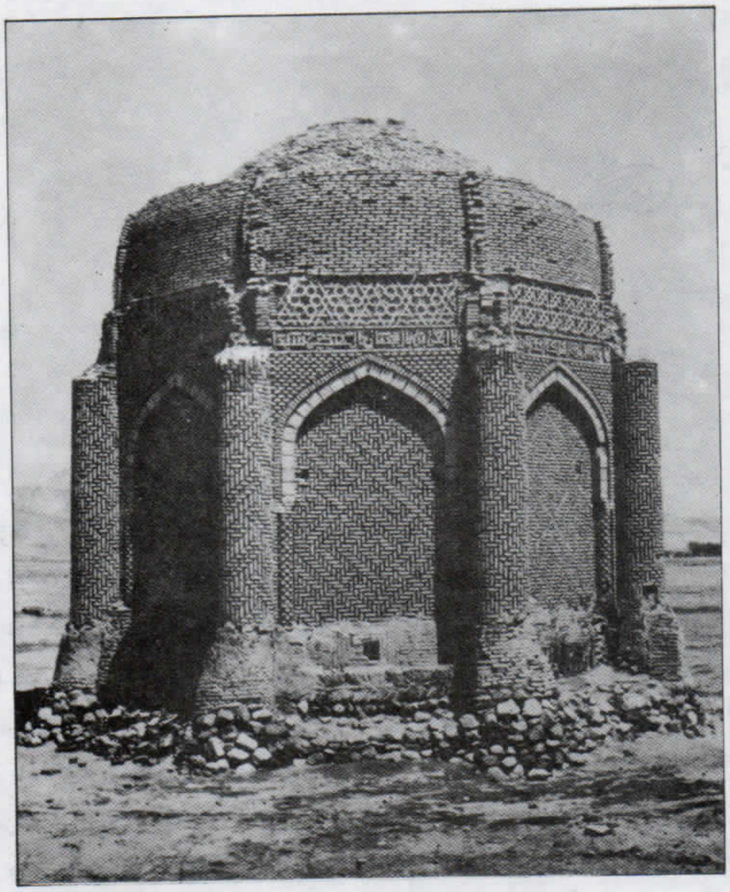

تصویر (الف)

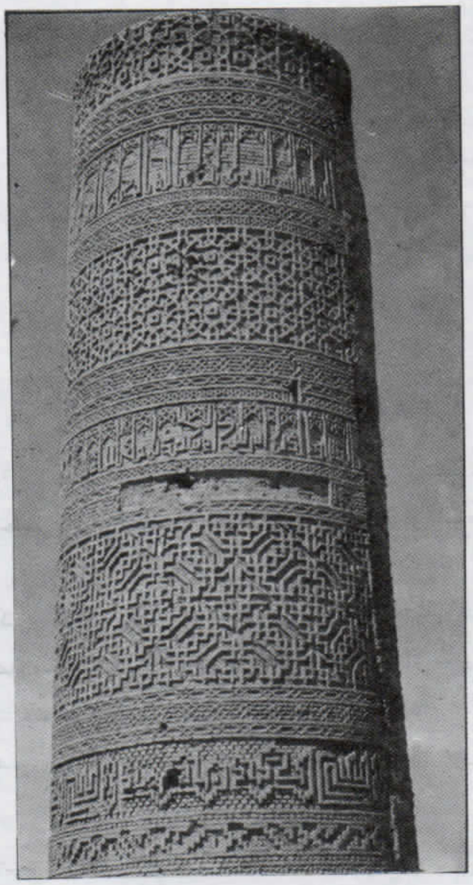

تصویر (ب)

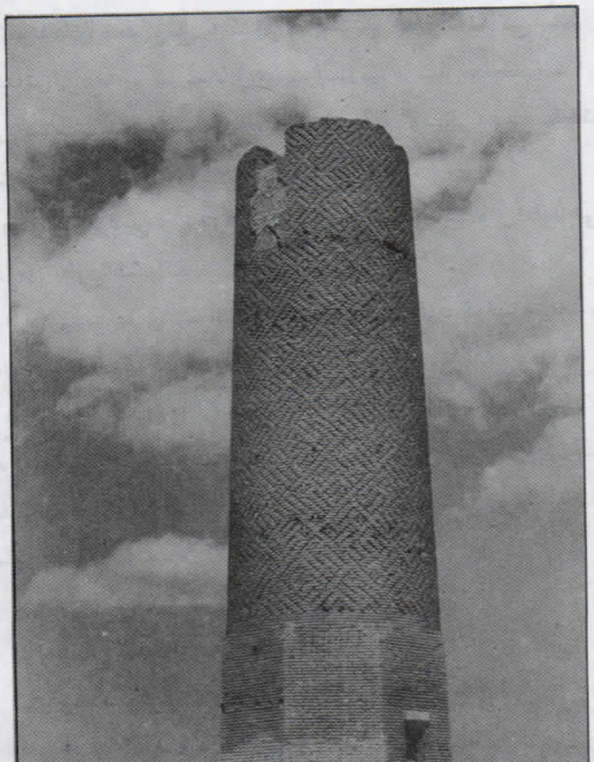

تصویر (ج)

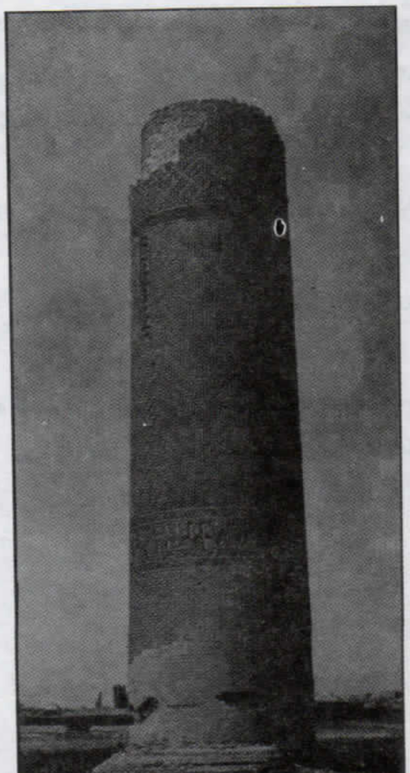

تصویر (د)

مؤید آنست که شیوهٔ خطوط بنائی (معقلی) با مهارت و استادی خاصی توسط هنرمندان انجام می‌شده است. بناهای بالا علاوه بر کتیبه کوفی بنائی از طرحهای جالب آجرکاری نیز برخوردار است. (لازم به یادآوری است که قدیمترین خط کوفی بنائی که تا بحال توسط نگارنده ملاحظه شده است، متعلق به سال ۳۶۳ هجری است و بر روی پنجره چوبی متعلق به مزاریکی از امامزاده‌های ایران کارشده است، بالای این پنجره که بدستور عضدالدوله فنا خسرو ساخته شده و در دو طرف آن کلمه "علی" در دو لوزی چهار بار بطور معکوس روی چوب کنده شده است ـ تصویر هـ ـ).

هنر آجرکاری وشیوه کاربرد خط بنائی در دوره ایلخانی نیز ادامه یافت و بناهای زیادی با این تزئین آرایش یافت. نمونه جالب این زمان بنای معروف سلطانیه یا مقبره الجایتو است.

درعصرتیموری وصفوی بااستفاده ازکاشیهای معرق و هفت رنگ که درتزئین اغلب بناهای این دوره به کار رفته است، کتیبه‌های آجری با تلفیق کاشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار گشته و بناهای متعددی با این سبک تزئین شده‌اند.

همانطوریکه گفته شد هنر خوشنویسی بصورت خطوط مختلف چون کوفی، نسخ، ثلث، نستعلیق و غیره زینت بخش بناهای اسلامی در ادوار مختلف بوده است و خط کوفی بنائی بخصوص از اواخر قرن پنجم هجری در معماری بکار رفته و قرون متمادی ادامه یافته است.

نوشته‌های این نوع خط عموما آیات قرآنی، احادیث پیامبر اکرم (ص)، اسامی ائمه و دعاهای مختلف را شامل می‌شود. بیشتر این دعاها از کتاب مفاتیح الجنان و بخصوص از دعای جوشن کبیر نقل شده است. درمواردی نیز از اشعارعربی و فارسی جهت تزئین بناها استفاده شده است.

در کتاب حاضر کتیبه‌های خط کوفی بنائی (معقلی) با ارائه طرح و عکس معرفی می‌شودکه ازمساجد زیر می‌باشد.

مسجد جمعه اصفهان

مسجد شیخ لطف الله

مسجد امام (شاه سابق)

مدرسه امام جعفر صادق (مدرسه سلطانی یامدرسه مادرشاه سابق) طرحهای این کتاب به شرح زیر است:

طرح ۱ تا ۱۰۰ در مسجد جمعه اصفهان که:

طرح ۱ و ۲ روی اسپر پشت درب ورودی

طرح ۳ در قسمت چپ هشتی ورودی

طرح ۴ تا ۳۳ در ایوان صاحب

طرح ۳۴ تا ۳۶ در داخل گنبد خواجه نظام الملک

طرح ۳۷ تا ۷۳ در ایوان استاد

طرح ۷۴ تا ۸۷ در ایوان درویش

طرح ۸۸ تا ۹۲ در ایوان شاگرد

طرح ۹۳ تا ۱۰۰ در صفه عمر

طرح ۱۰۱ تا ۱۰۳ در مسجد شیخ لطف الله که:

طرح ۱۰۱ روی نمای درب ورودی

طرح ۱۰۲ در مقرنس کاریهای بالای درب ورودی

طرح ۱۰۳ روی گنبد

طرح ۱۰۴ تا ۱۲۲ در مسجد امام (شاه سابق)

طرح ۱۲۳ تا ۱۵۰ درمدرسه امام جعفر صادق قرار دارند.

تصویر (هـ)

در طرح شماره ۴

۱ـ یادآوری می‌نماید که ۴ ستاره در یک مجتمع نیستند و در ۴ محل مختلف ایوان صاحب کار گذاشته شده‌اند .

در طرح شمارهٔ ۶

۲ ـ یادآوری می‌نماید که ۴ شکل در یک مجتمع نیستند و در ۴ محل مختلف ایوان صاحب کارگذاشته شده‌اند .

در طرح شماره ۴۱

۳ـ این رباعی از مولانا رحمی می‌باشد که در کتاب "تحفه سامی " تالیف سام میرزای صفوی ، تصحیح وحید دستگردی ، انتشارات فروغی ، ص ۱۷۰ آمده است .

این رباعی نیز در تذکره "هفت اقلیم " ، تالیف امین احمد رازی ، تصحیح جواد فاضل ، انتشارات علمی ، ج۳ ص ۴۵ به نام شاه صفی الدین محمد نور بخش آمده است .

در طرح شماره ۱۰۲

۴ ـ این رباعی از شیخ نجم‌الدین کبری می‌باشد که در کتاب " تحقیق در احوال و آثار شیخ نجم‌الدین کبری " بکوشش منوچهر محسنی ، انتشارات علمی ، ص ۱۵۵ آمده است .

یادآوری می‌نمایدکه ۴ ستاره دریک مجتمع نیستندو درچهار محل‌مختلف مقرنس کاریهای‌در ورودی مسجد کارگذاشته شده‌اند (تصاویر ۲۵ تا ۲۸ رانگاه کنید) . متن ستاره اول در بنا از بین رفته و به جای آن کتیبهٔ ستاره دوم بطور معکوس در ستاره اول نوشته شده است(تصویر ۲۵ را نگاه کنید) ، که بعد از پیدا کردن متن کامل رباعی ، مصرع اول آن در ستاره اول طراحی شده است .

در طرح شماره ۱۱۷

۵ـ این دو بیت شعر ازسعدی شیرازی می‌باشد که در "بوستان " ـ کلیات سعدی ـ ، تصحیح محمد علی فروغی ، انتشارات امیر کبیر ، ص ۲۰۵ و ۲۰۶ آمده است .

در طرح شماره ۱۱۸

۶ـ این بیت شعر از سعدی شیرازی می‌باشد که در " بوستان " ـ کلیات سعدی ـ ، تصحیح محمد علی فروغی ، انتشارات امیر کبیر ، ص ۲۰۶ با کمی تغییر آمده است .

یادآوری می‌نماید که ۲ لوزی شکل در یک مجتمع نیستند و در دو محل مختلف کار گذاشته شده‌اند .

در طرح شماره ۱۱۹

۷ـ این بیت شعر از سعدی شیرازی می‌باشد که‌در "بوستان " ـ کلیات سعدی ـ ، تصحیح محمد علی فروغی ، انتشارات امیر کبیر ، ص ۲۰۸ با کمی تغییر آمده است .

در طرح شماره ۱۲۰

۸ ـ این بیت شعر از سعدی شیرازی می‌باشد که در "بوستان " ـ کلیات‌سعدی ـ ، تصحیح محمد علی فروغی ، انتشارات امیر کبیر ، ص ۲۰۸ آمده است .

یادآوری می‌نماید که دو لوزی شکل در یک مجتمع نیستند و در دو محل مختلف مسجد کار گذاشته شده‌اند .

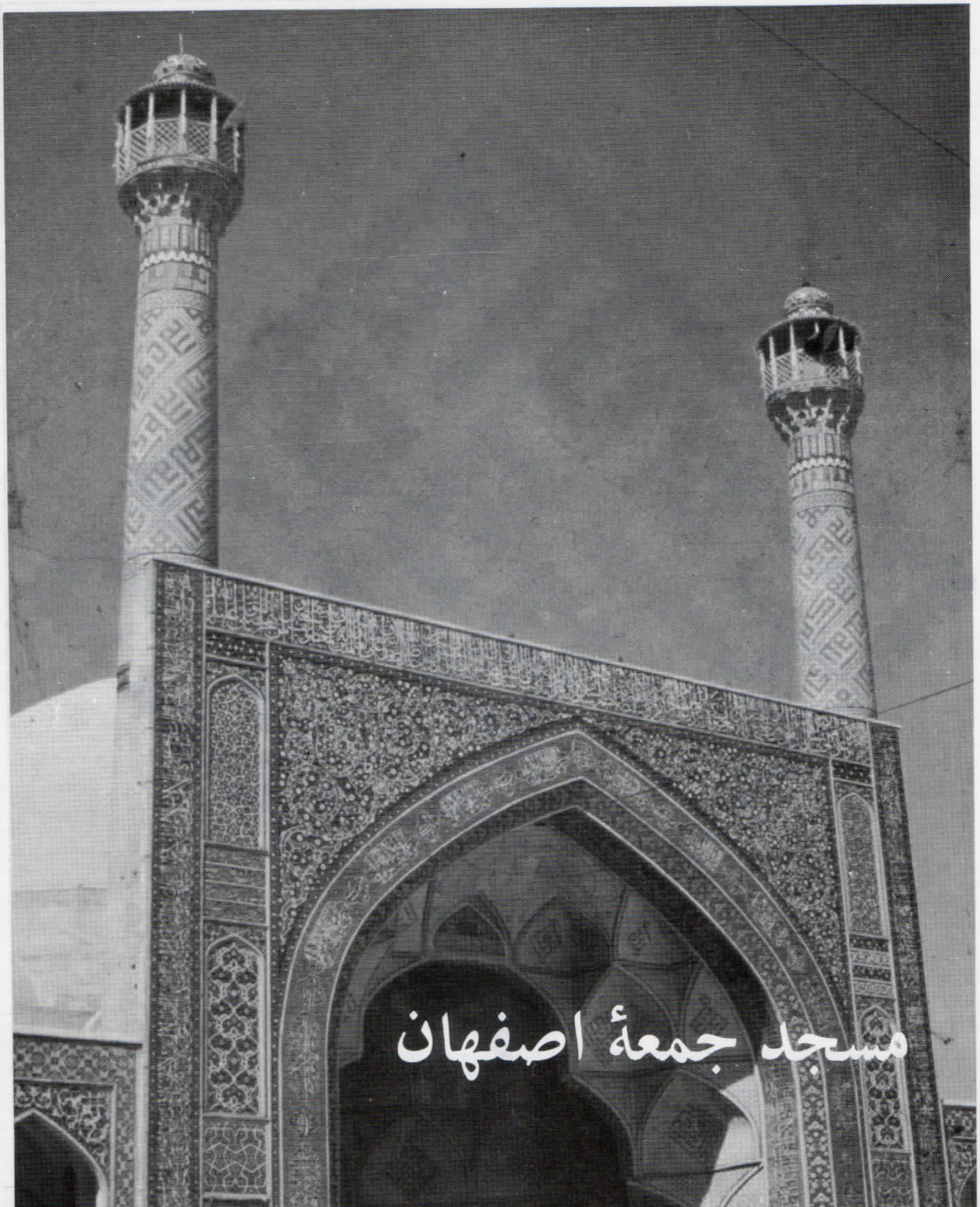

مسجد جمعة اصفهان

Masjed-e Jom´e-ye Isfahan

طرح ١ ـ عجلوا بالصلوة قبل الفوت

Fig.2

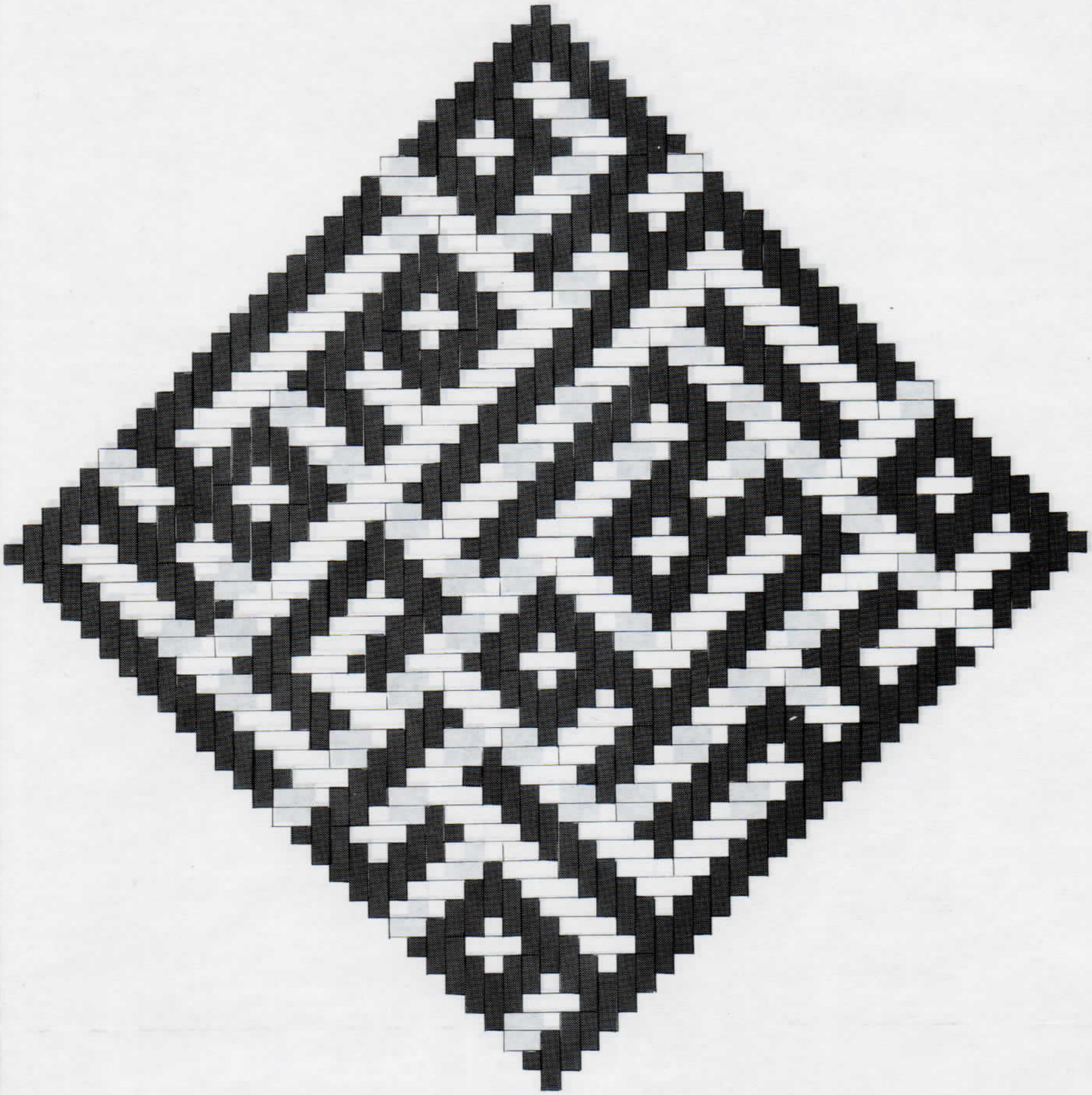

طرح ٢ — و عجلوا بالتوبة قبل الموت

Fig.3

طرح ٣ ـ قال عليه السلام المسجد بيت كل تقى

Fig.4

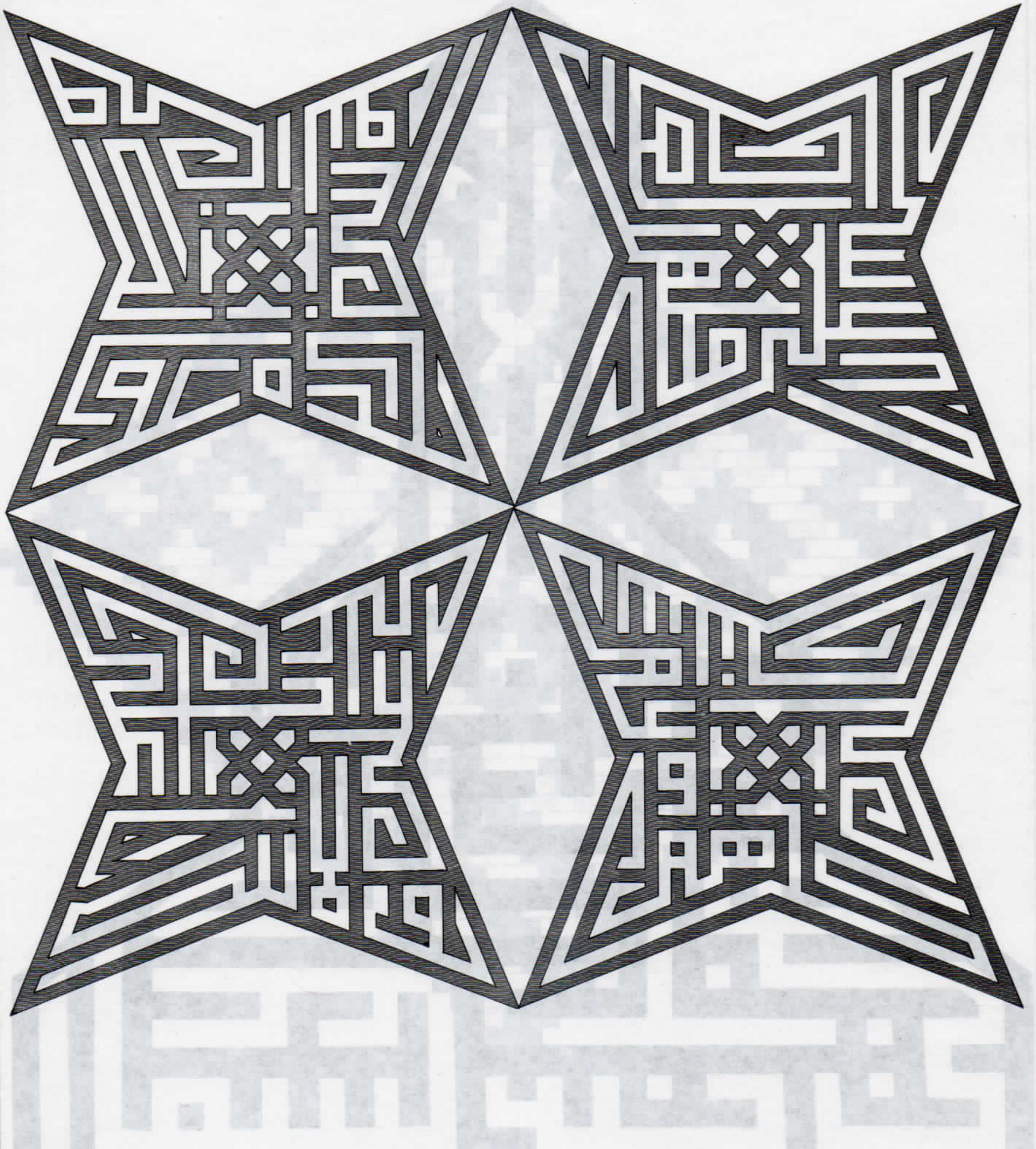

طرح ۴ ــ ناد علیا " مظهر العجائبی   تجده عونا " لک فی النوائبی
کل همو غم سینجلـــــی   بولایتک یاعلی یا علی (۱)

Fig.5

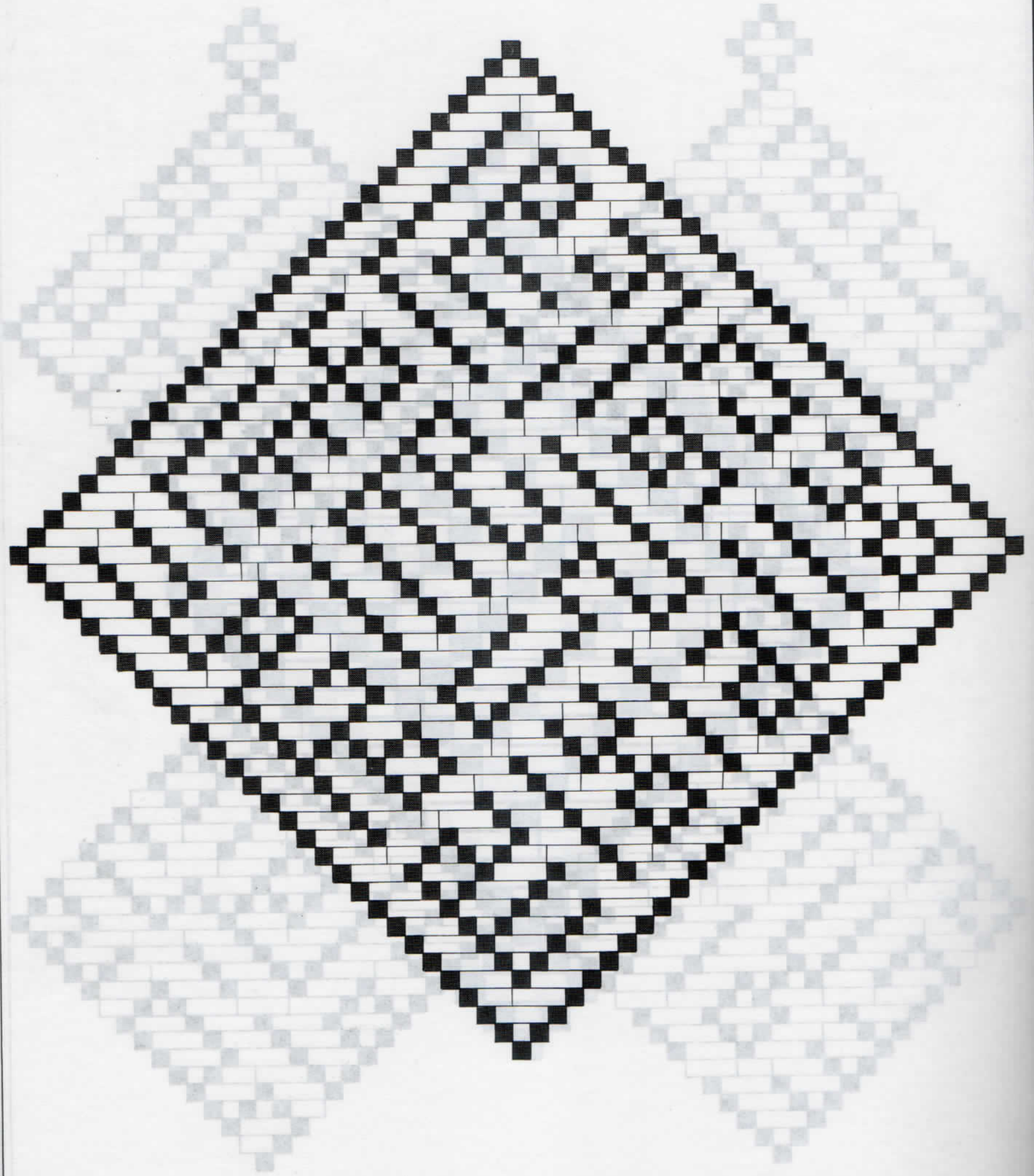

طرح ۵ – لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله

Fig.6

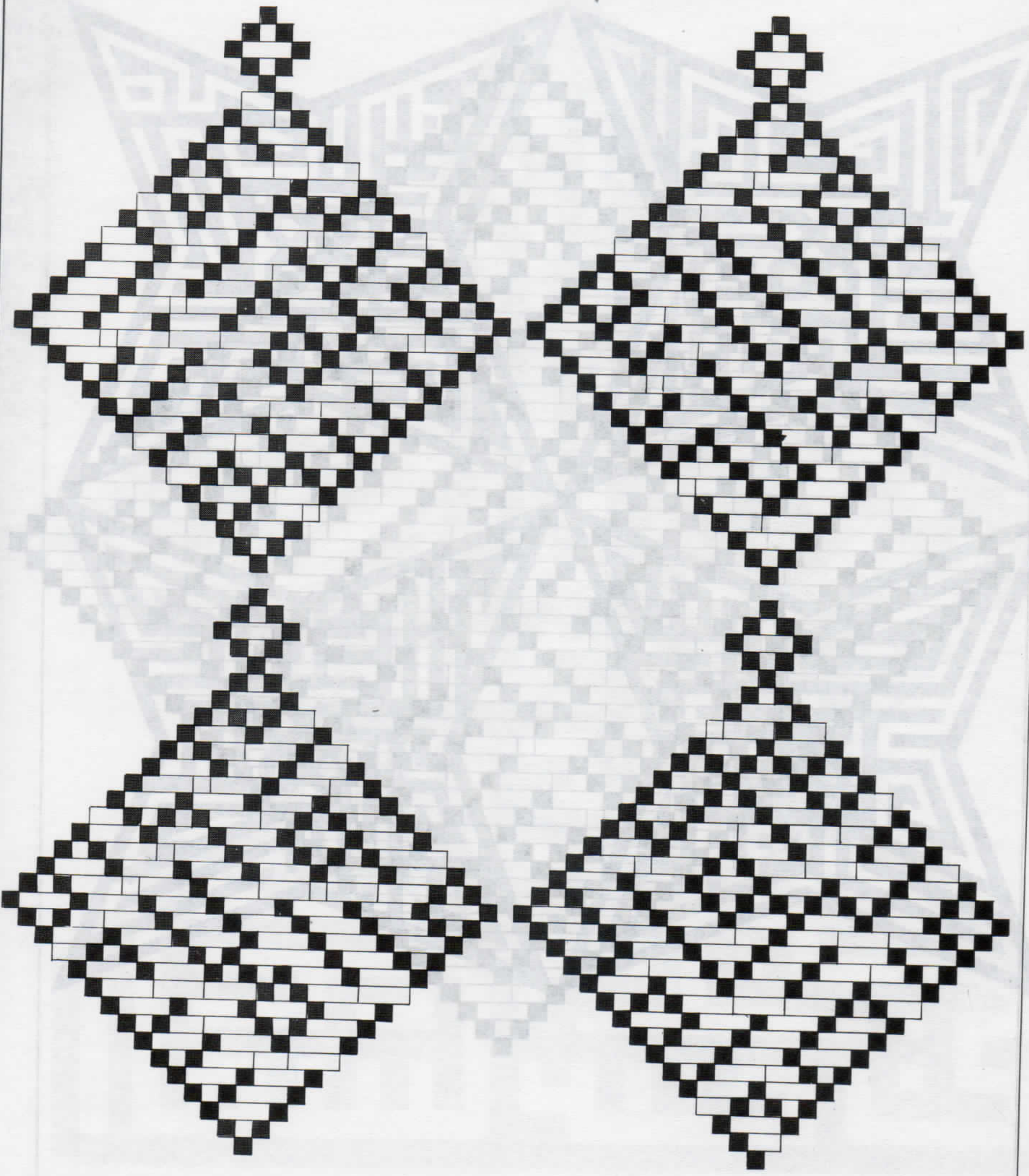

طرح ٦ ـ علی حبه جُنة
قسیم النار و الجَنة
وصی المصطفی حقا
امام الانس و الجِنة (٢)

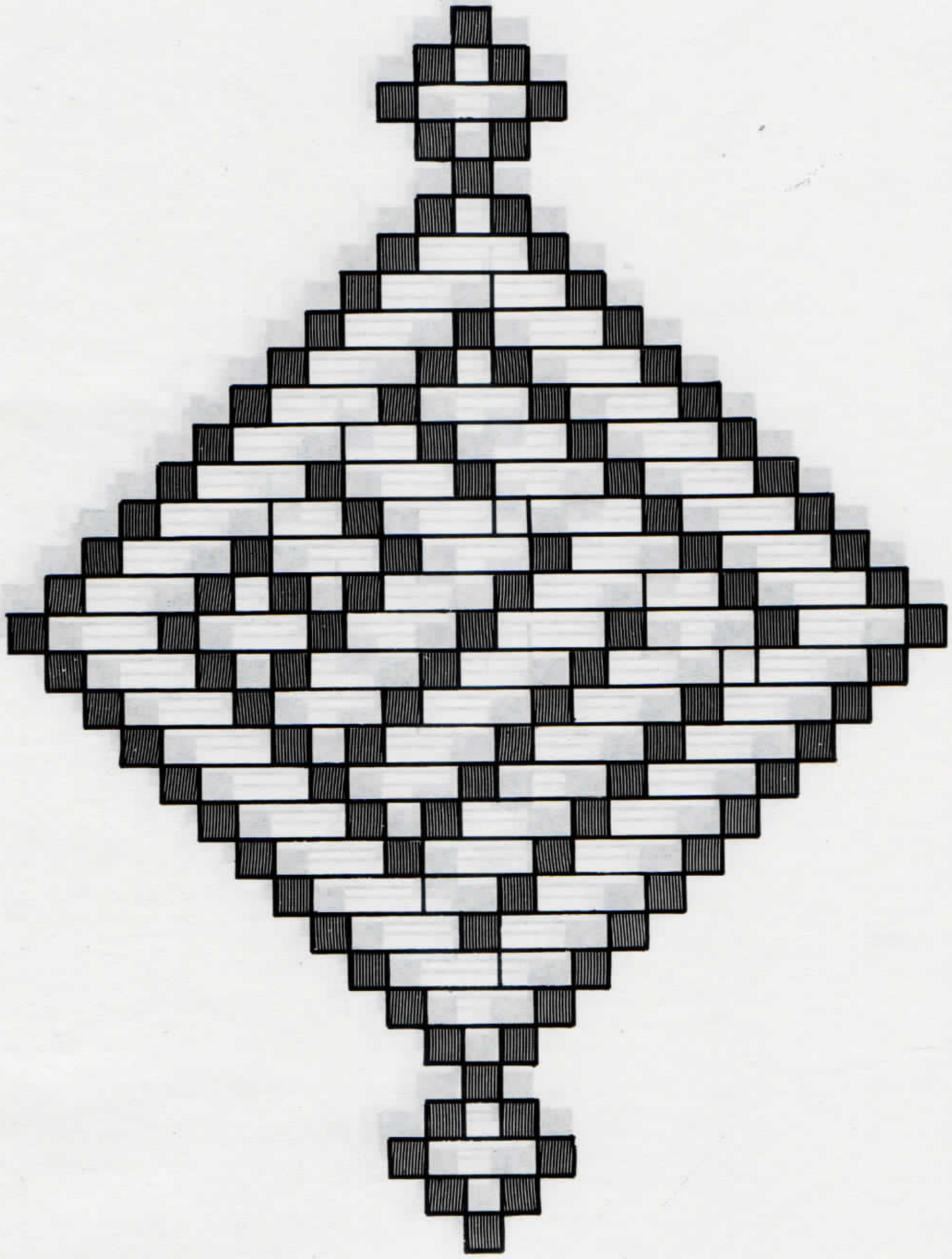

طرح ۷ ـ یا الله

Fig.8

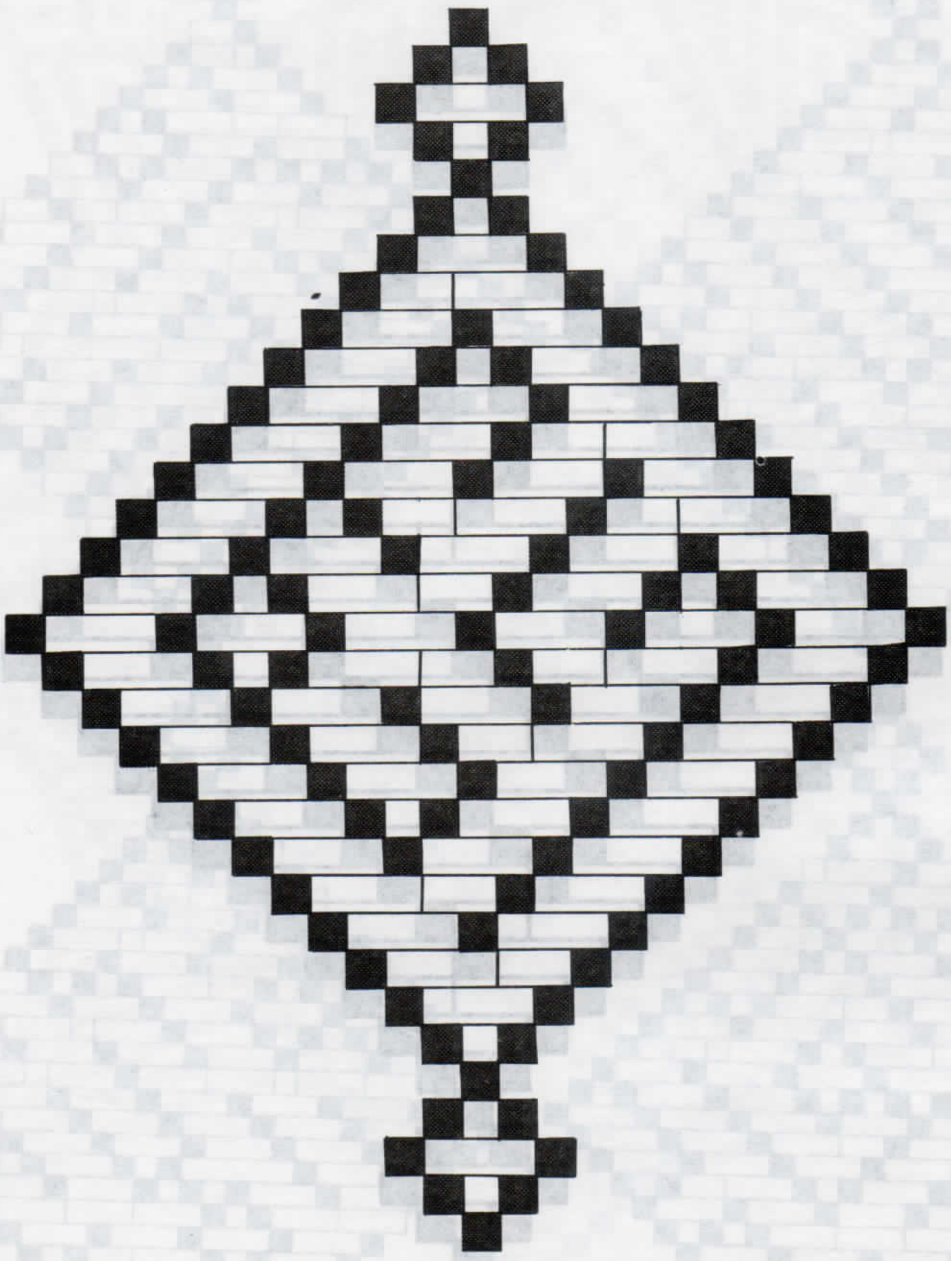

طرح ۸ ـ يا رحمن

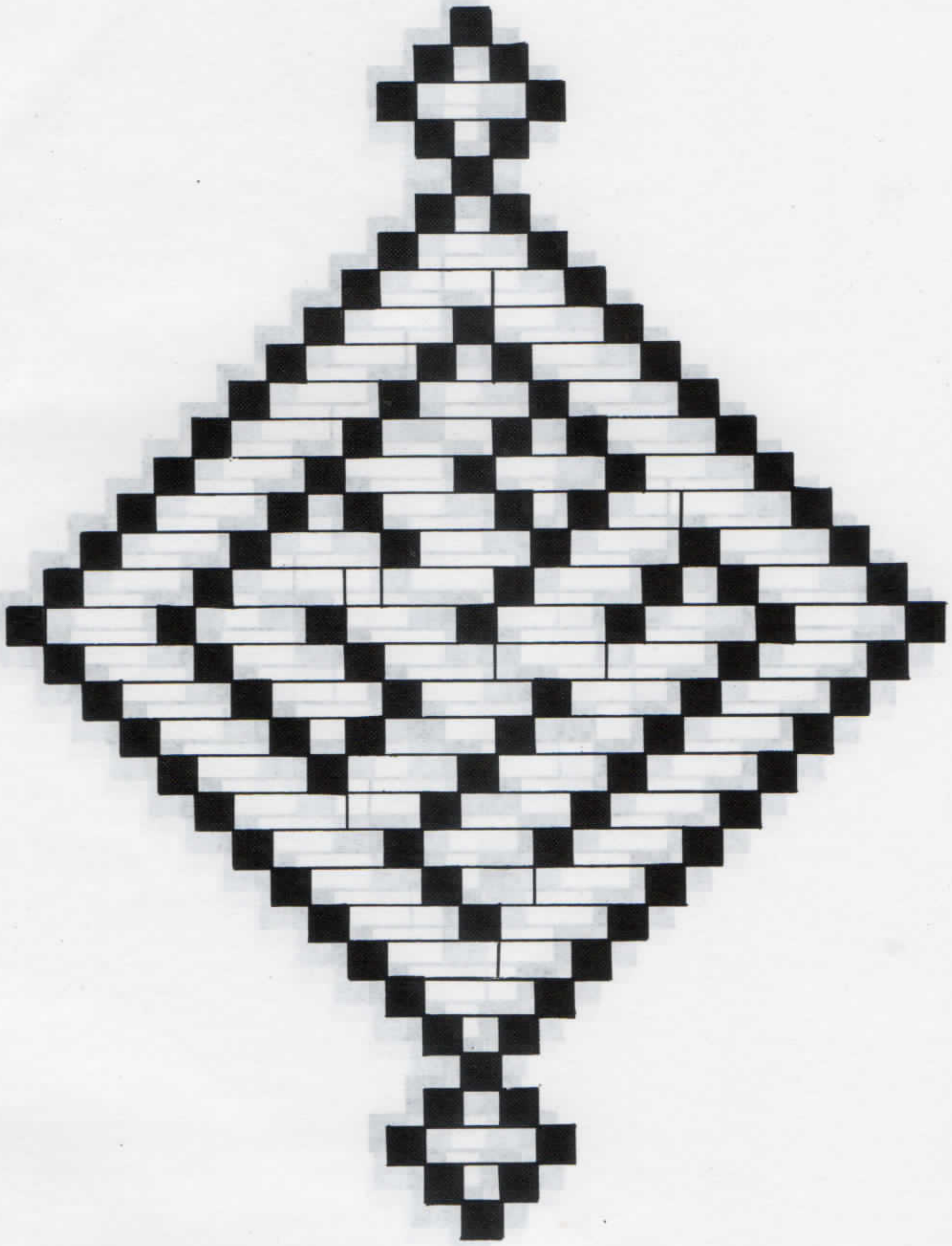

طرح ۹ ــ یا رحیم

Fig.10

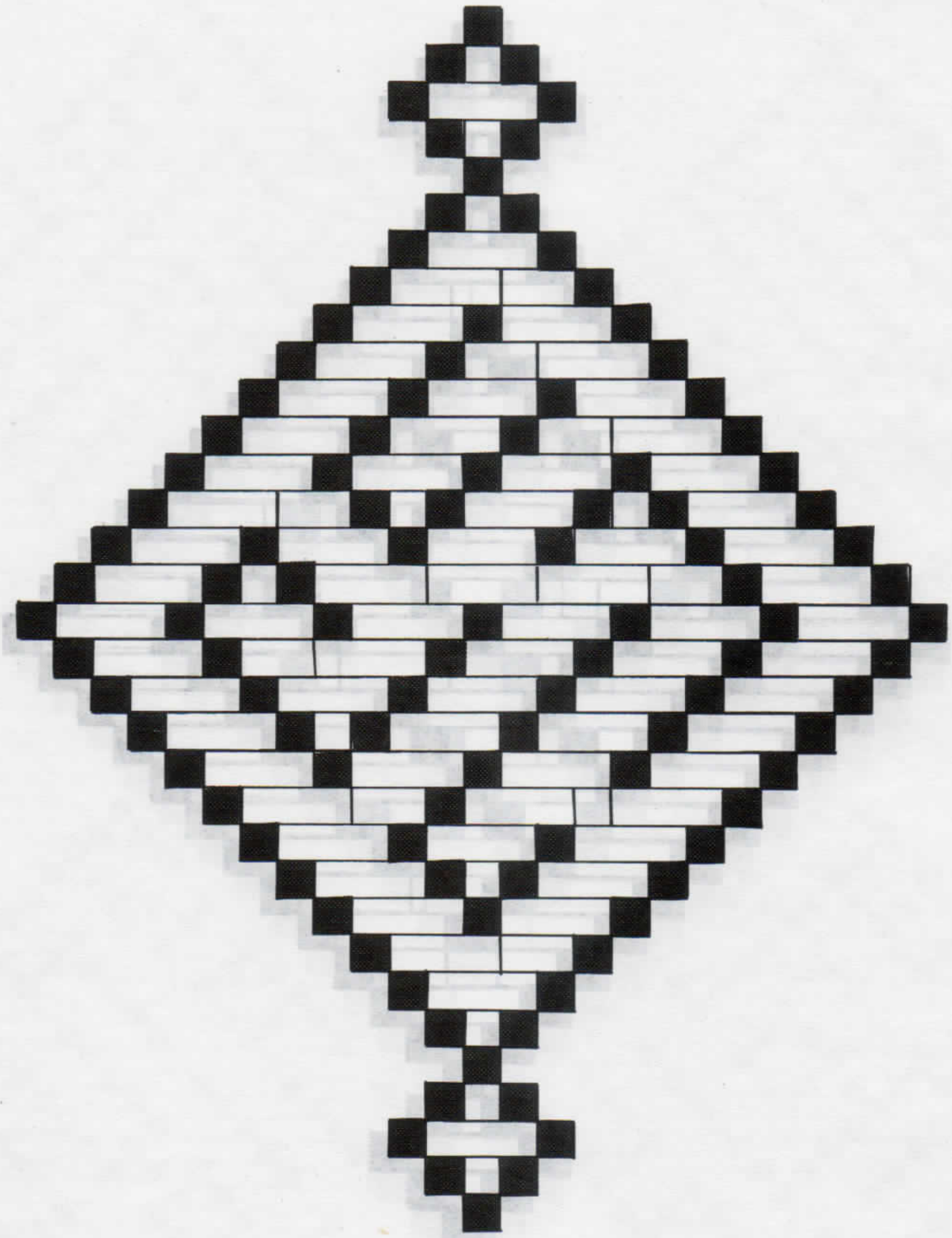

طرح ۱۰ ــ یا دیان

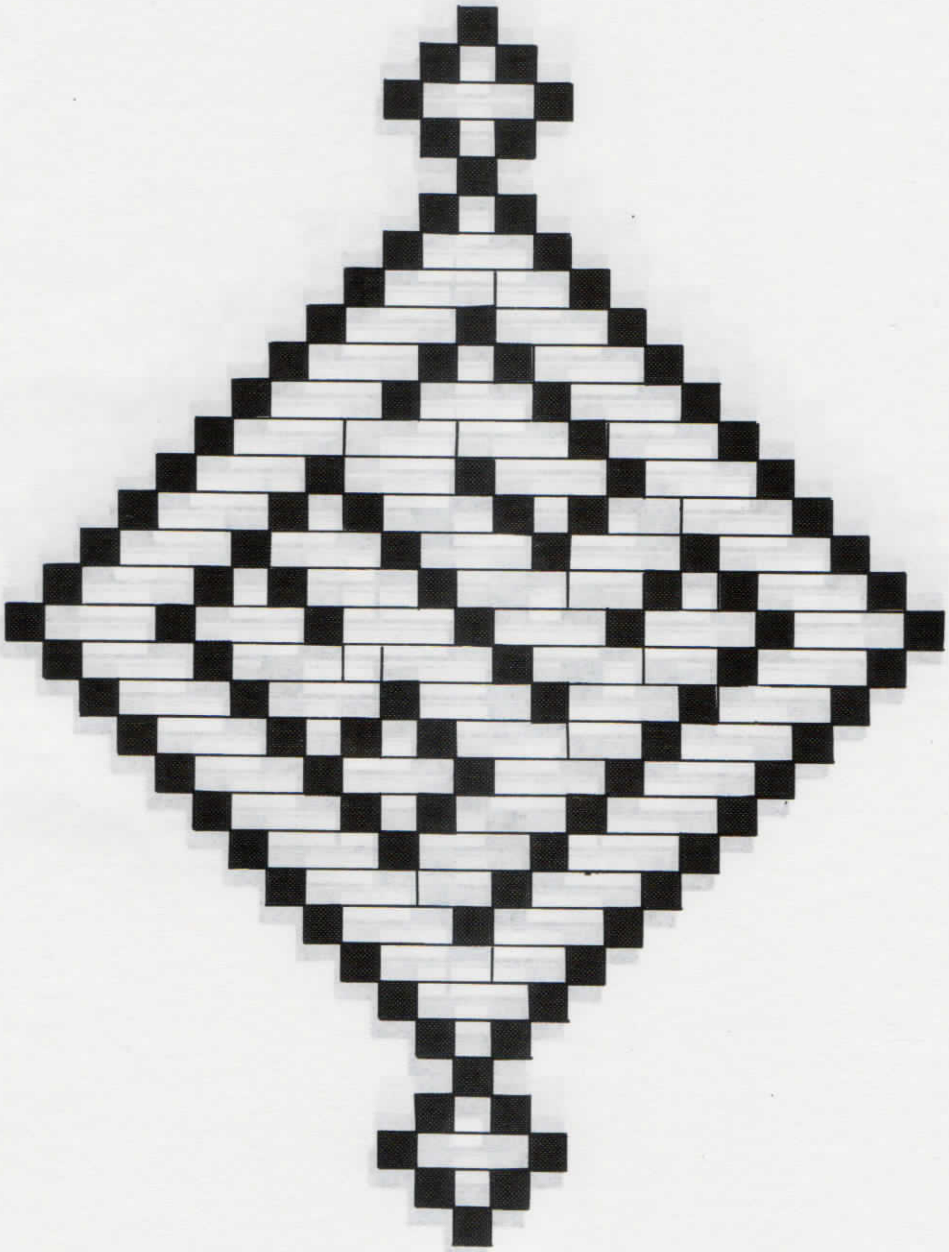

طرح ۱۱ ــ یا منان

Fig.12

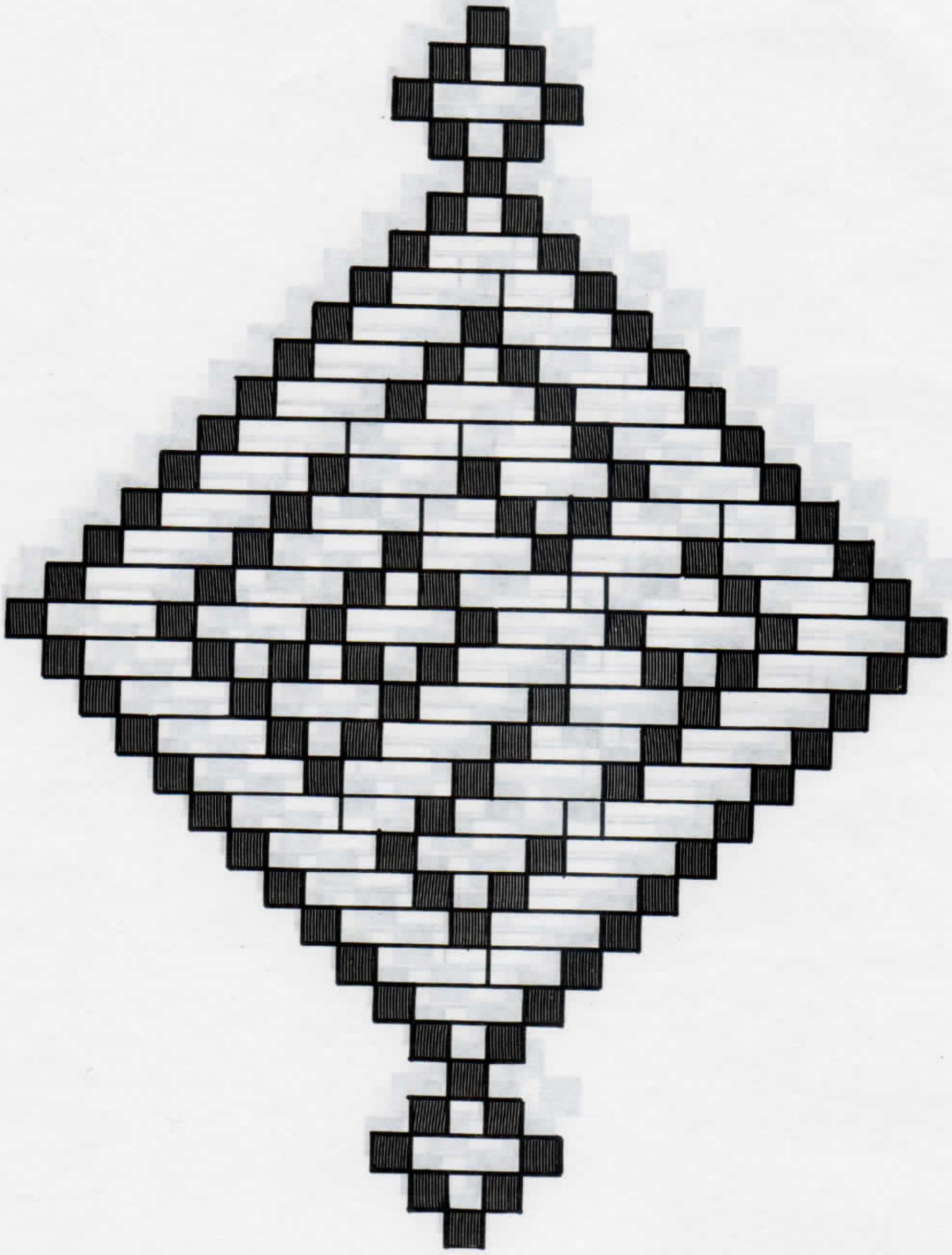

طرح ۱۲ ـ یا برهان

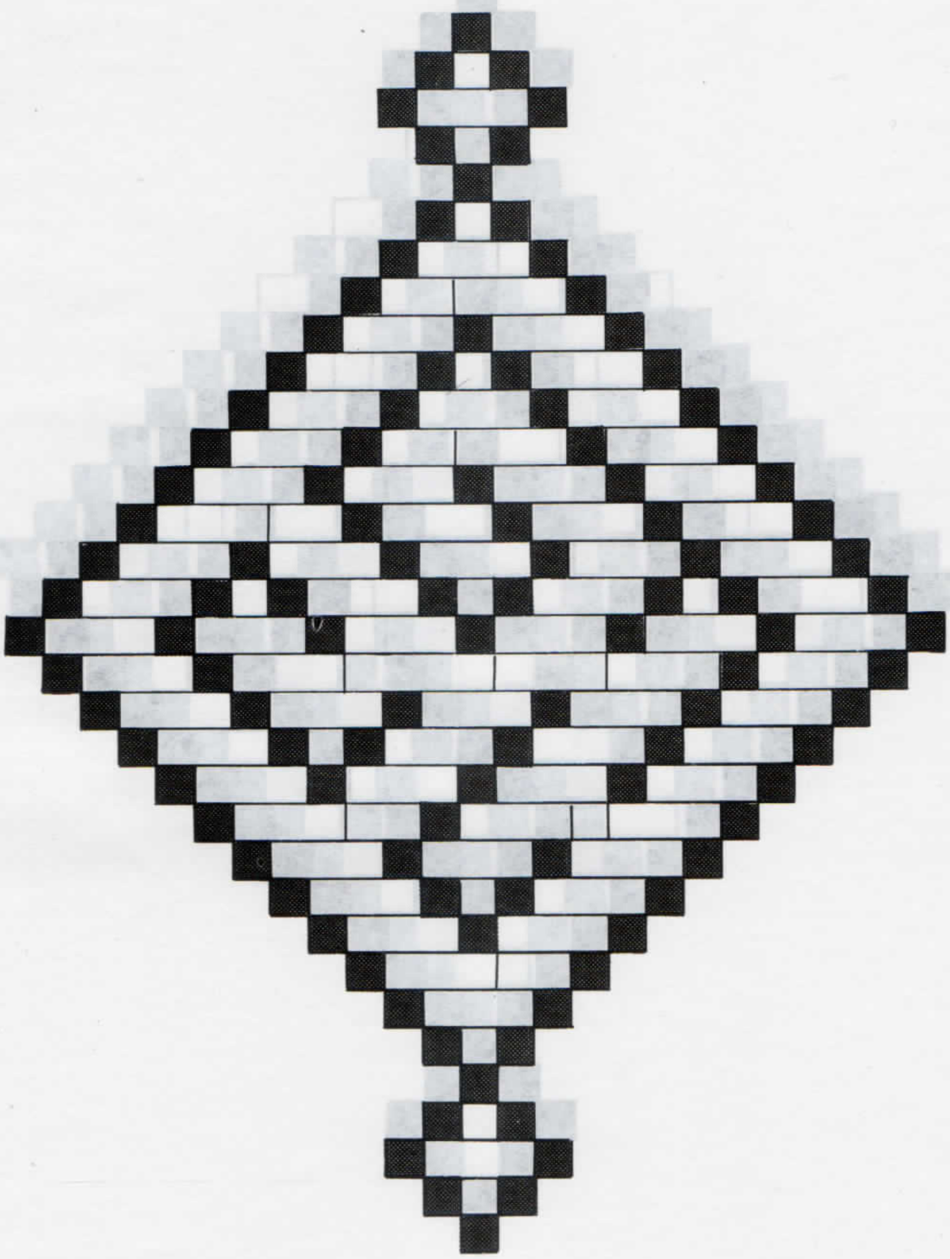

طرح ۱۳ ــ یا حنان

Fig.14

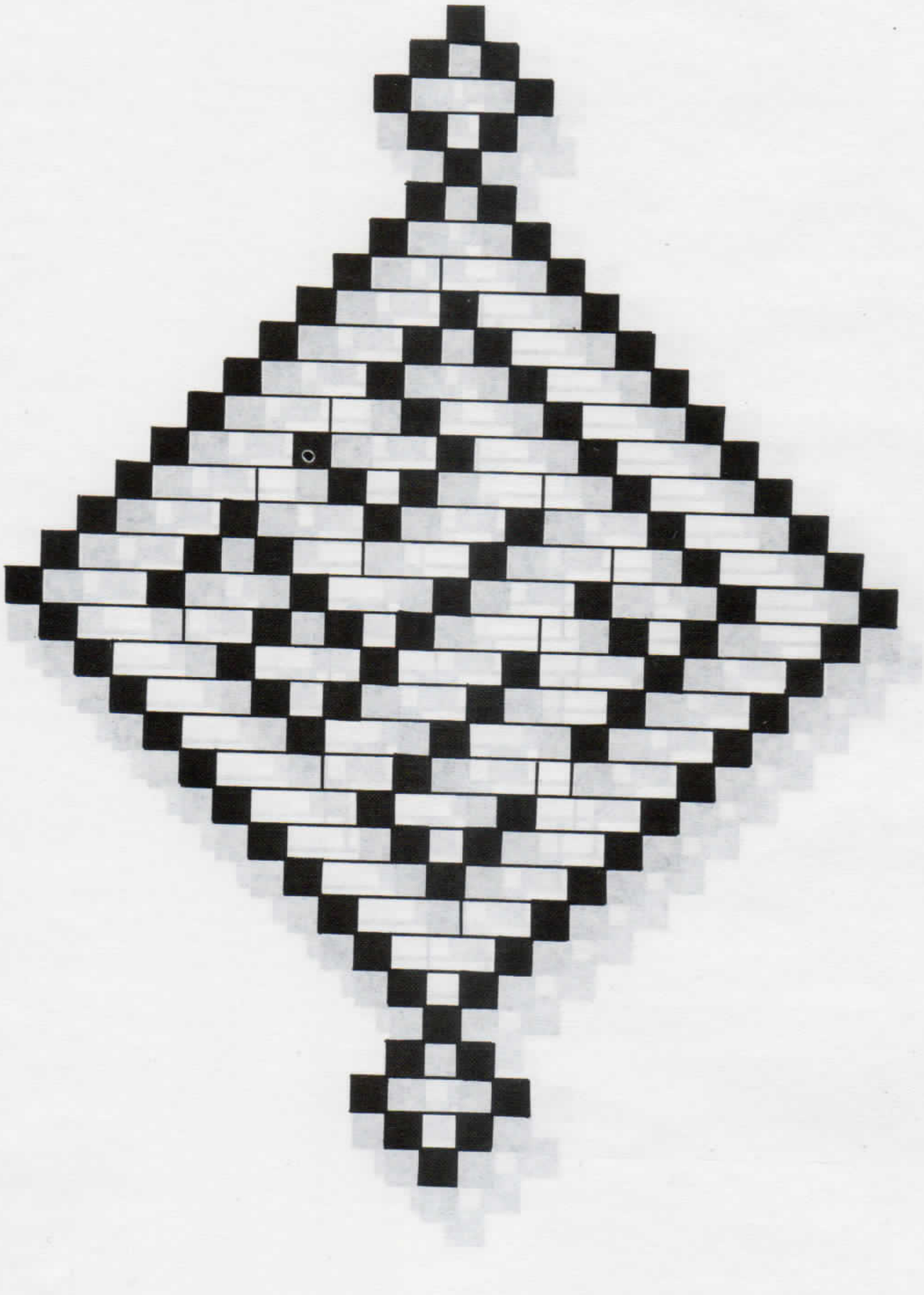

طرح ۱۴ ــ یا کریم

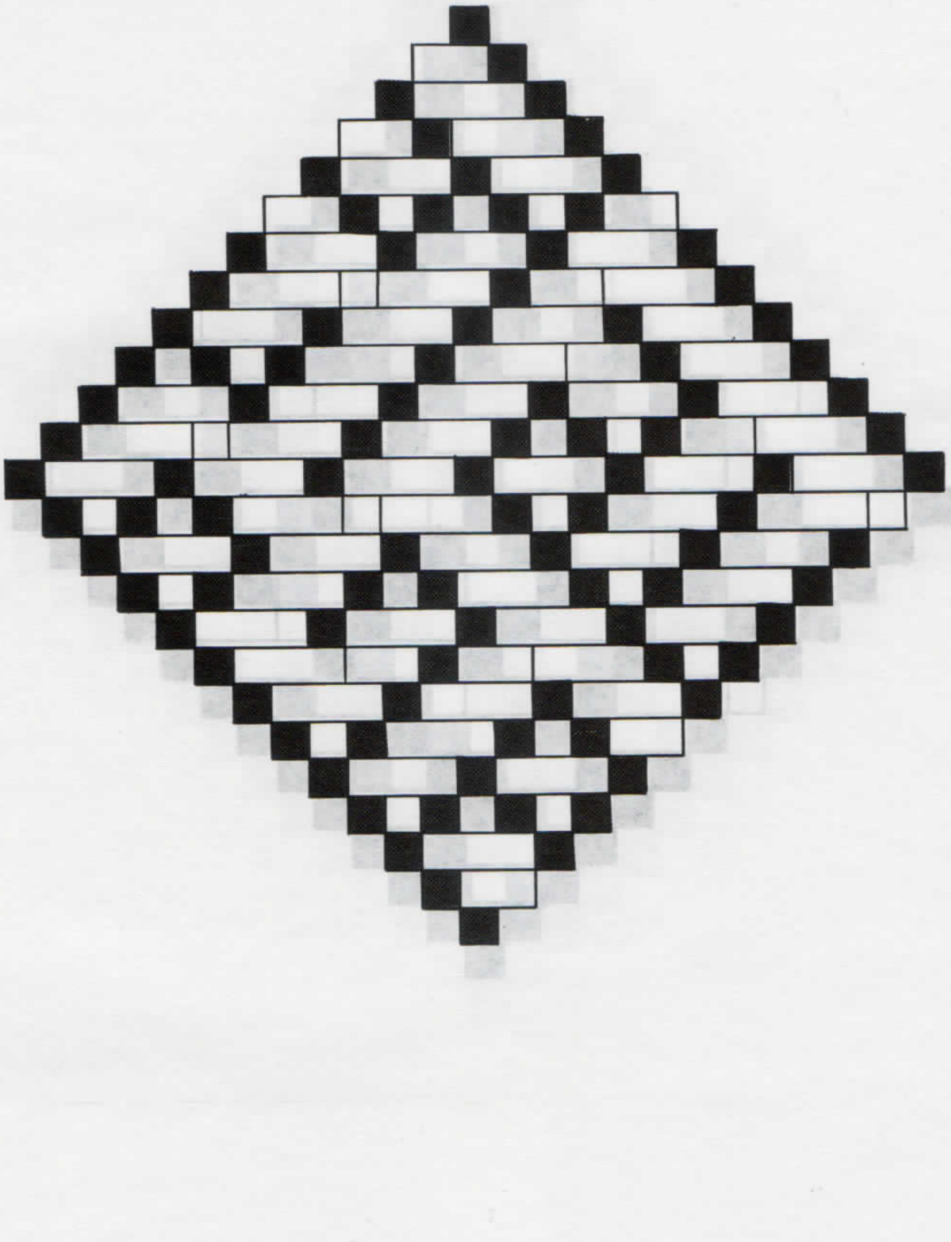

طرح ۱۵ ــ الله، محمد ، علی

Fig.16

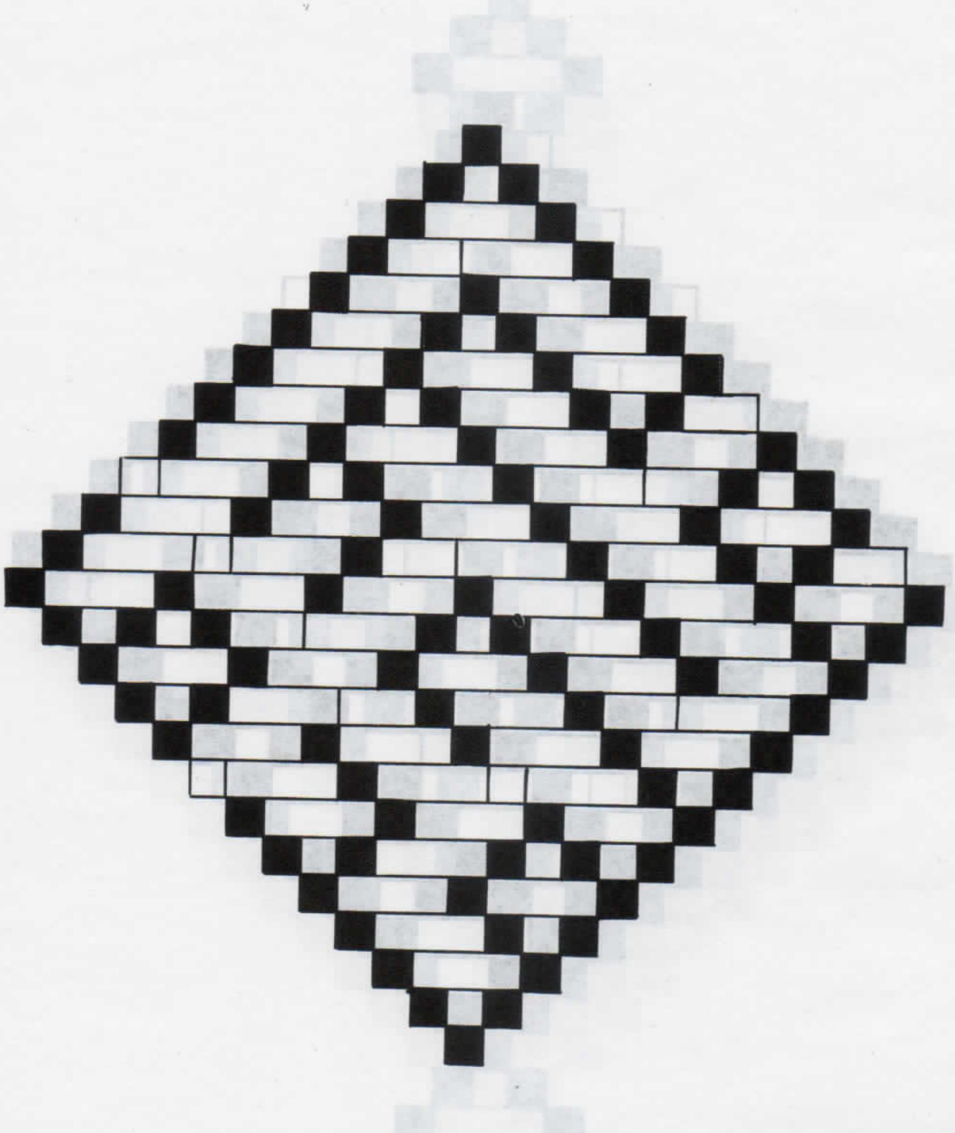

طرح ۱۶ ــ محمد وعلی

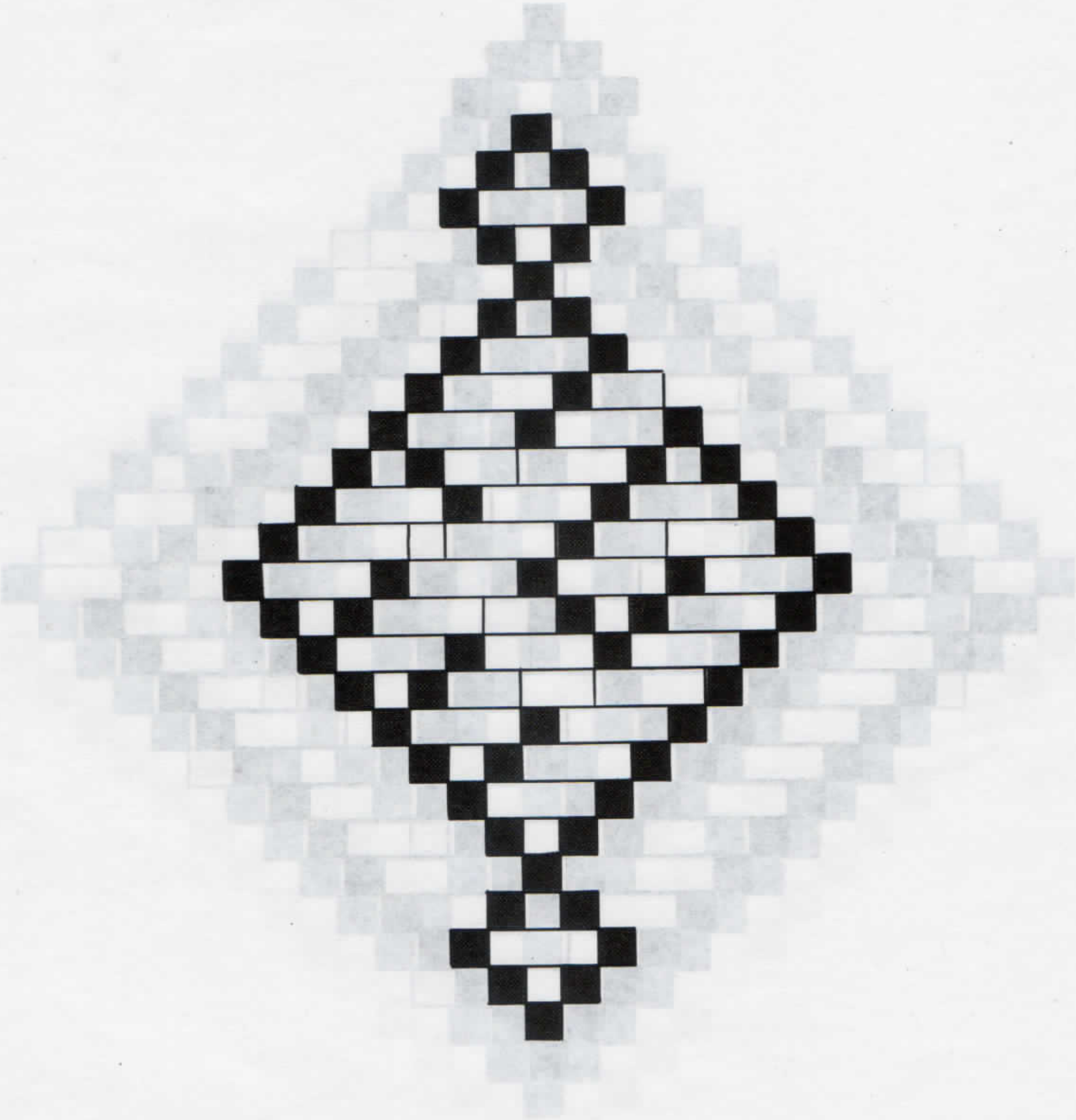

طرح ۱۷ ــ حسن

Fig.18

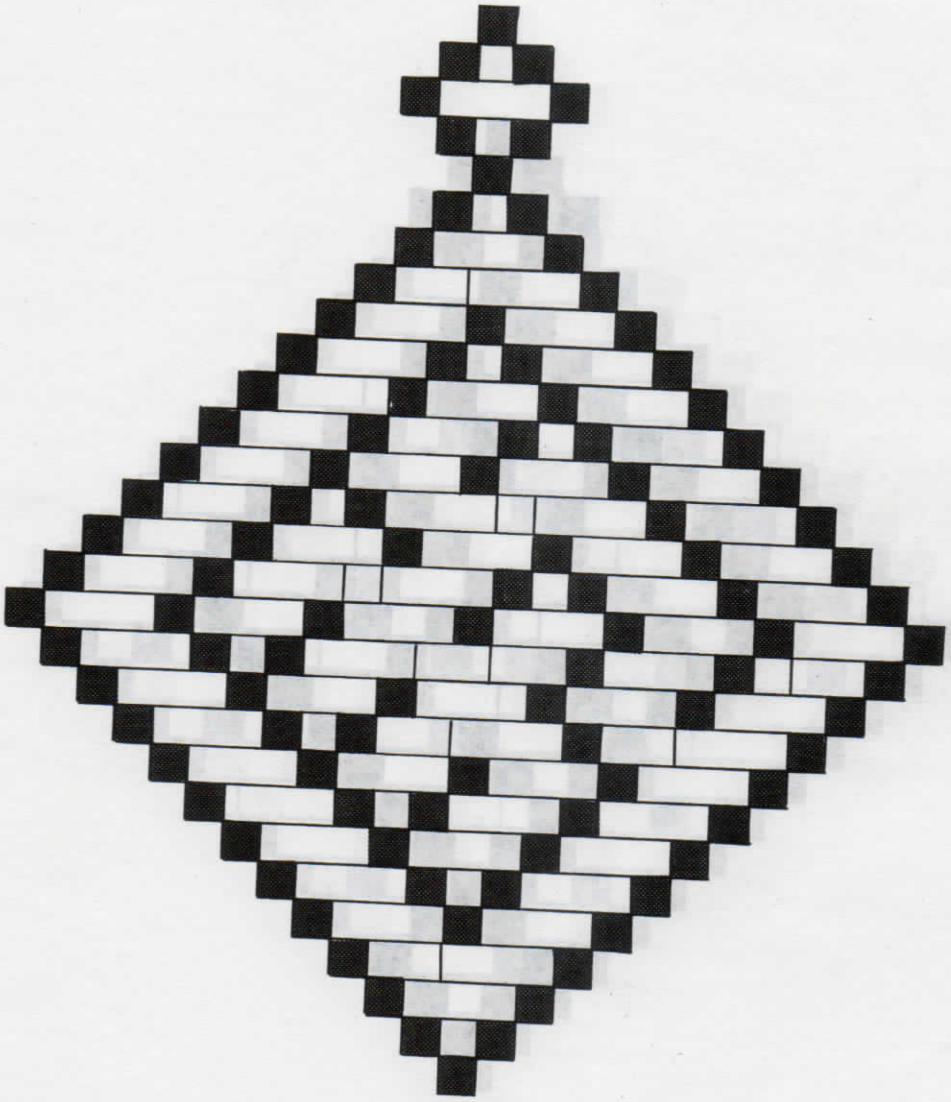

طرح ۱۸ ــ حسين

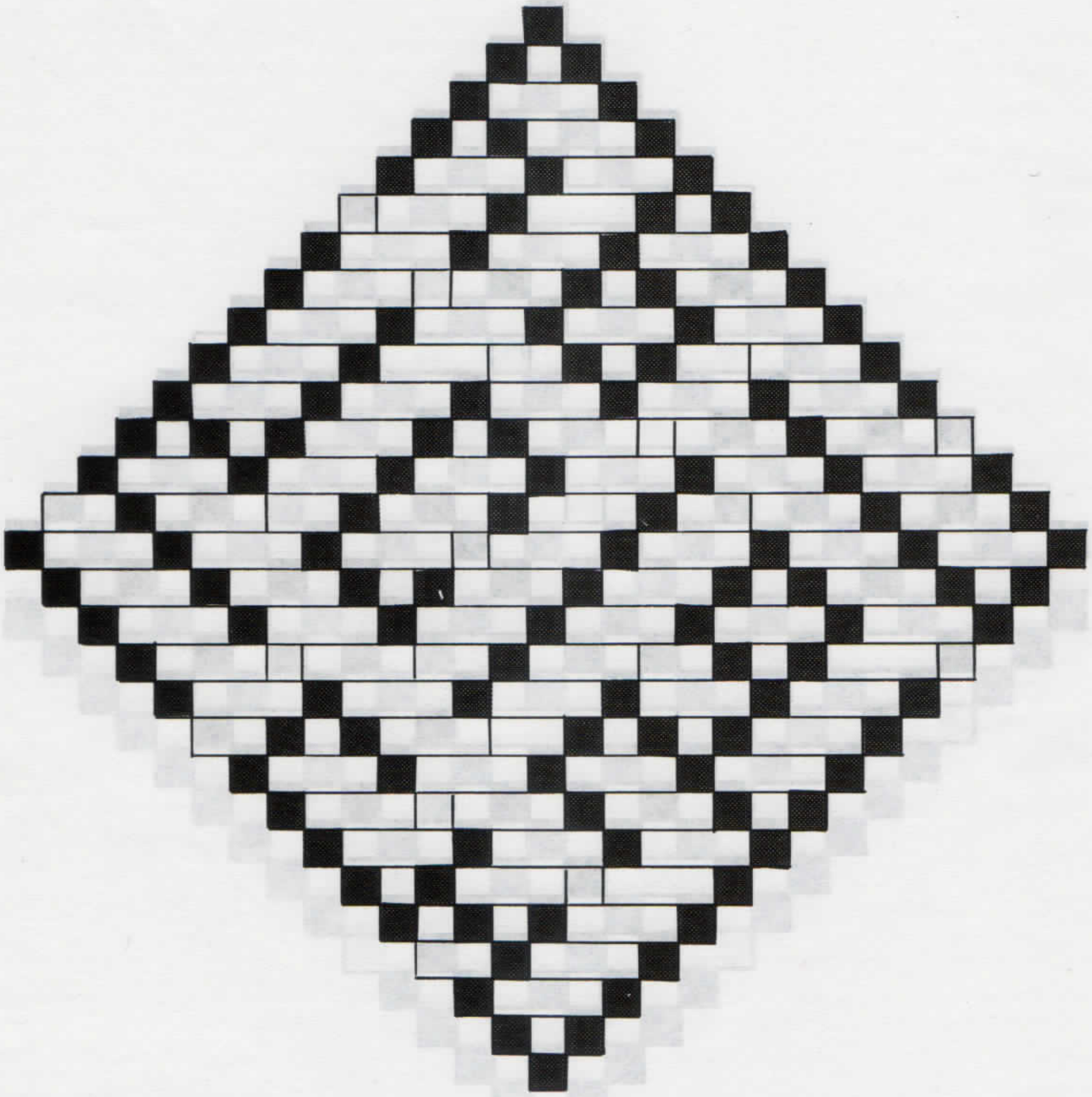

طرح ١٩ ـ يا مجيب الدعوات

Fig.20

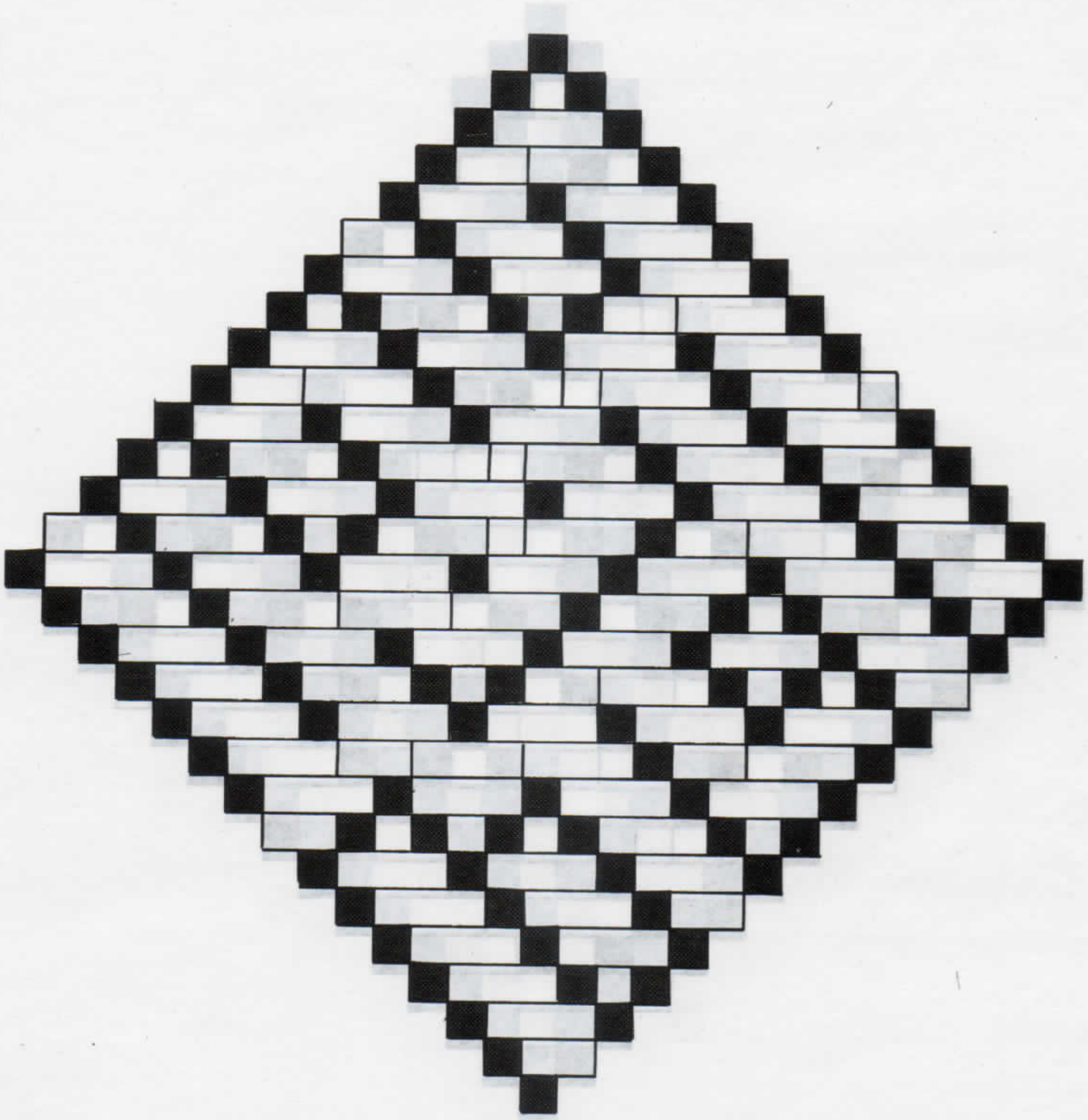

طرح ٢٠ – يا قاضى الحاجات

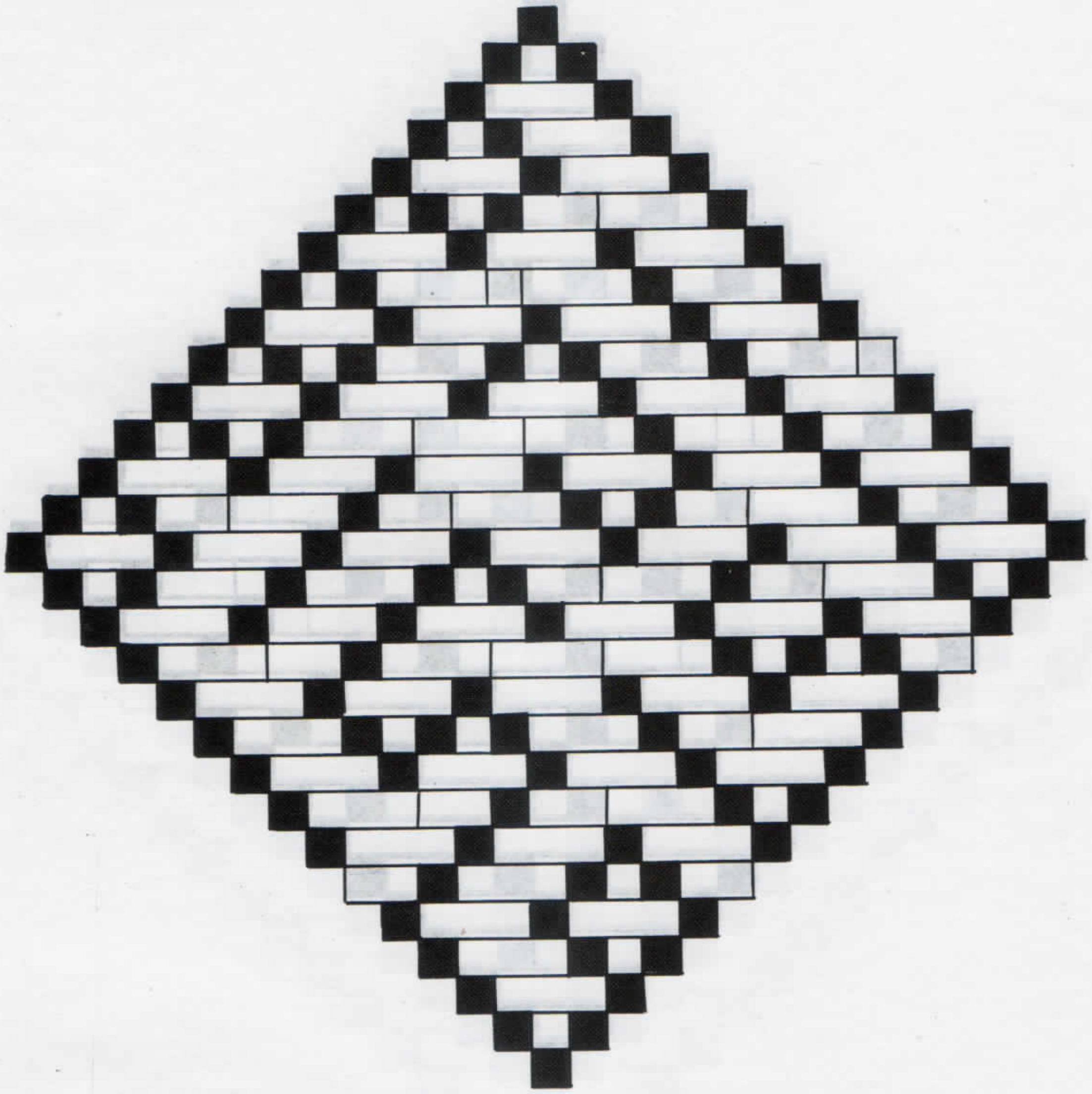

طرح ٢١ ــ يا كافى المهمات

Fig.22

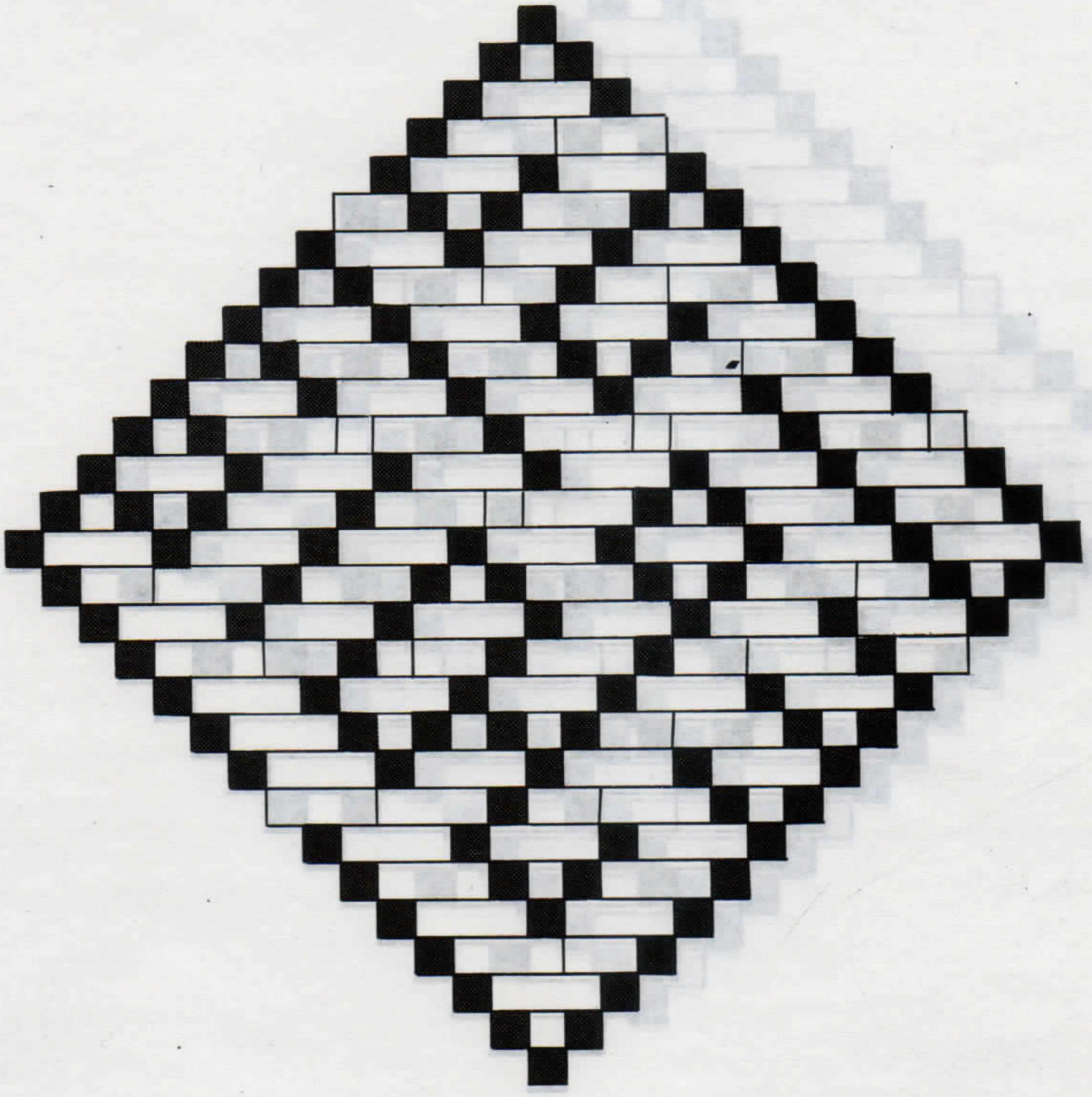

طرح ٢٢ـ يا سامع المناجات

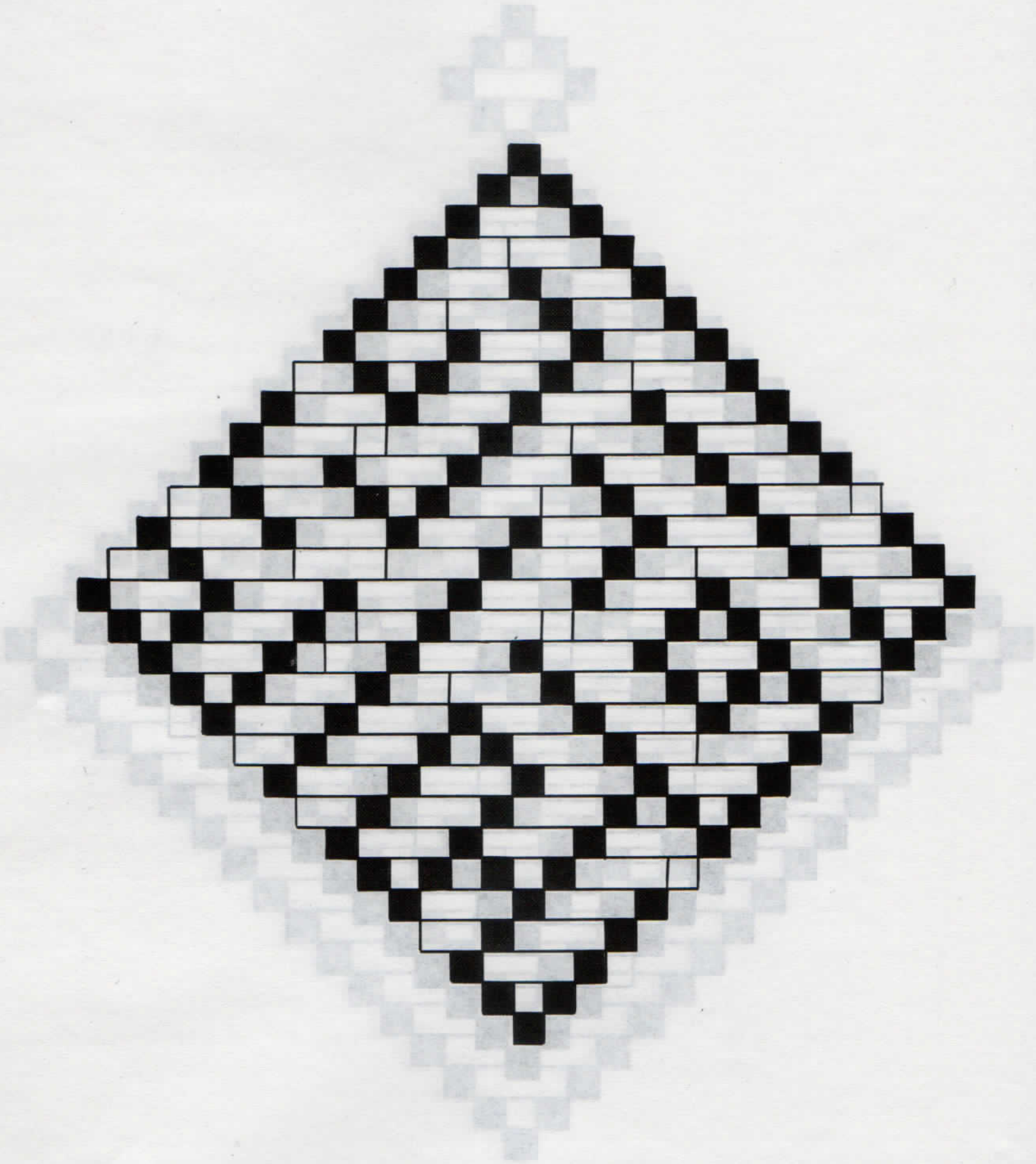

طرح ٢٣ – يا رفيع الدرجات

Fig.24

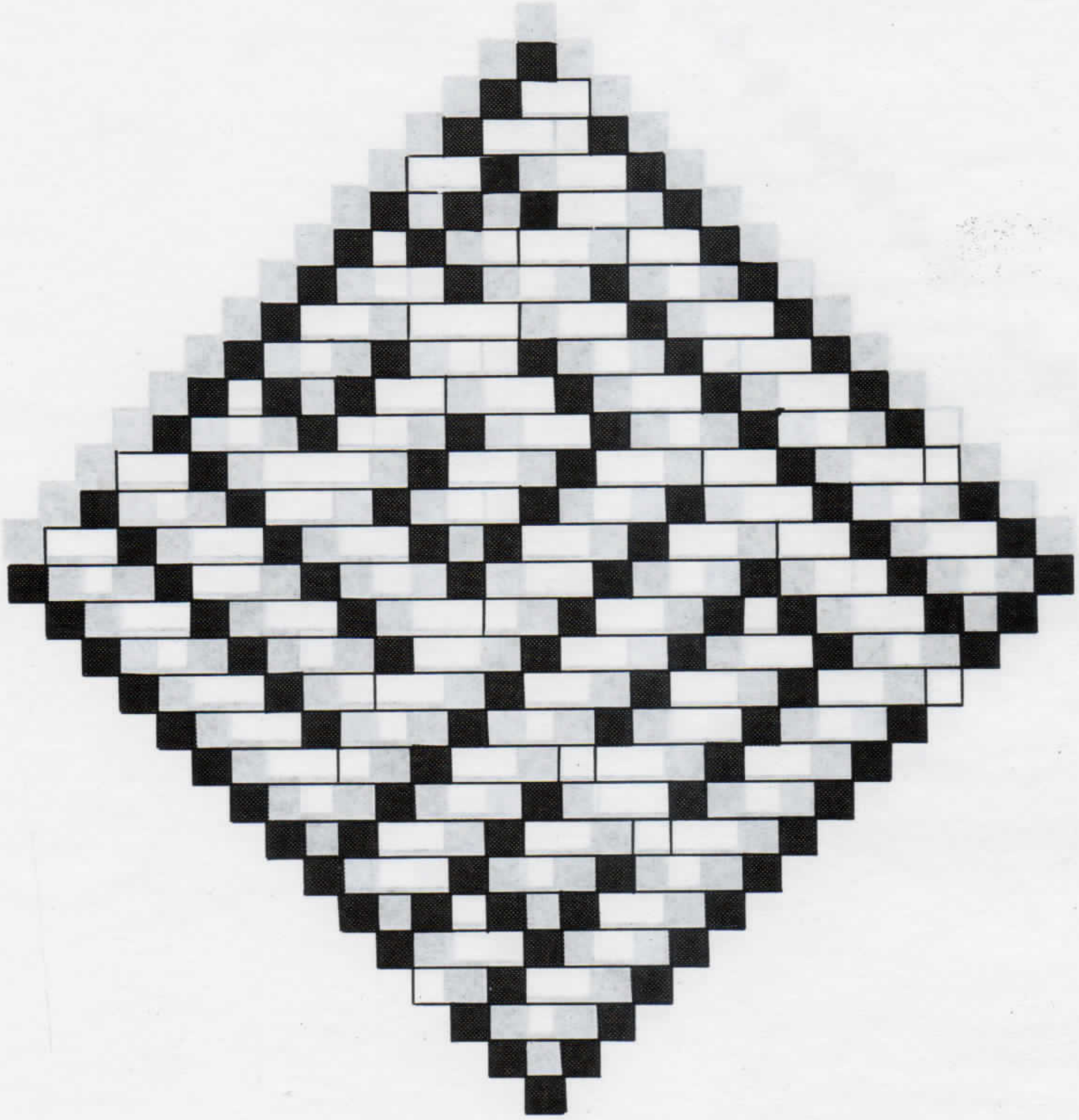

طرح ٢٤ ـ يا دليل الحيران

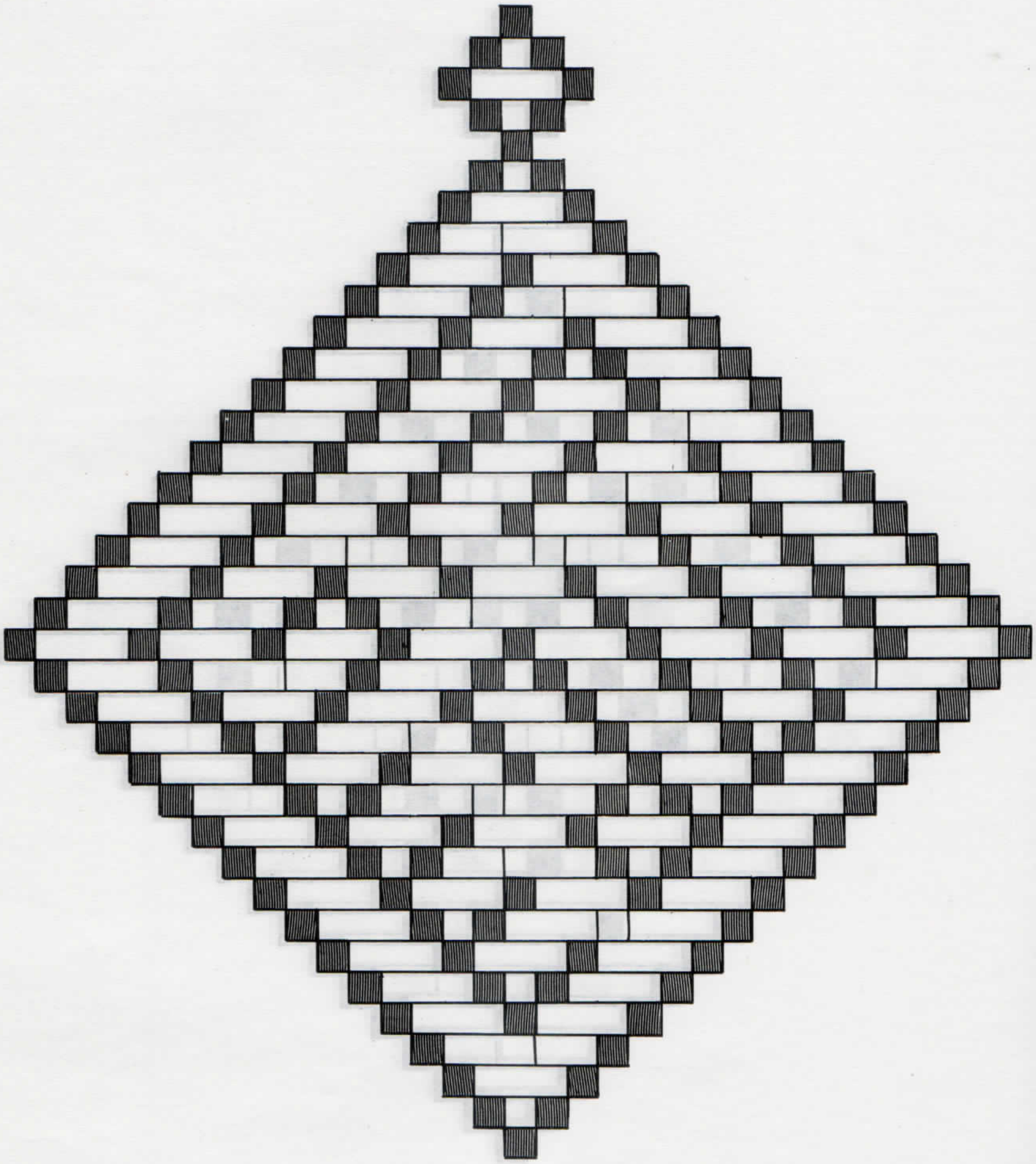

طرح ۲۵ ـ سبحان الله

Fig.26

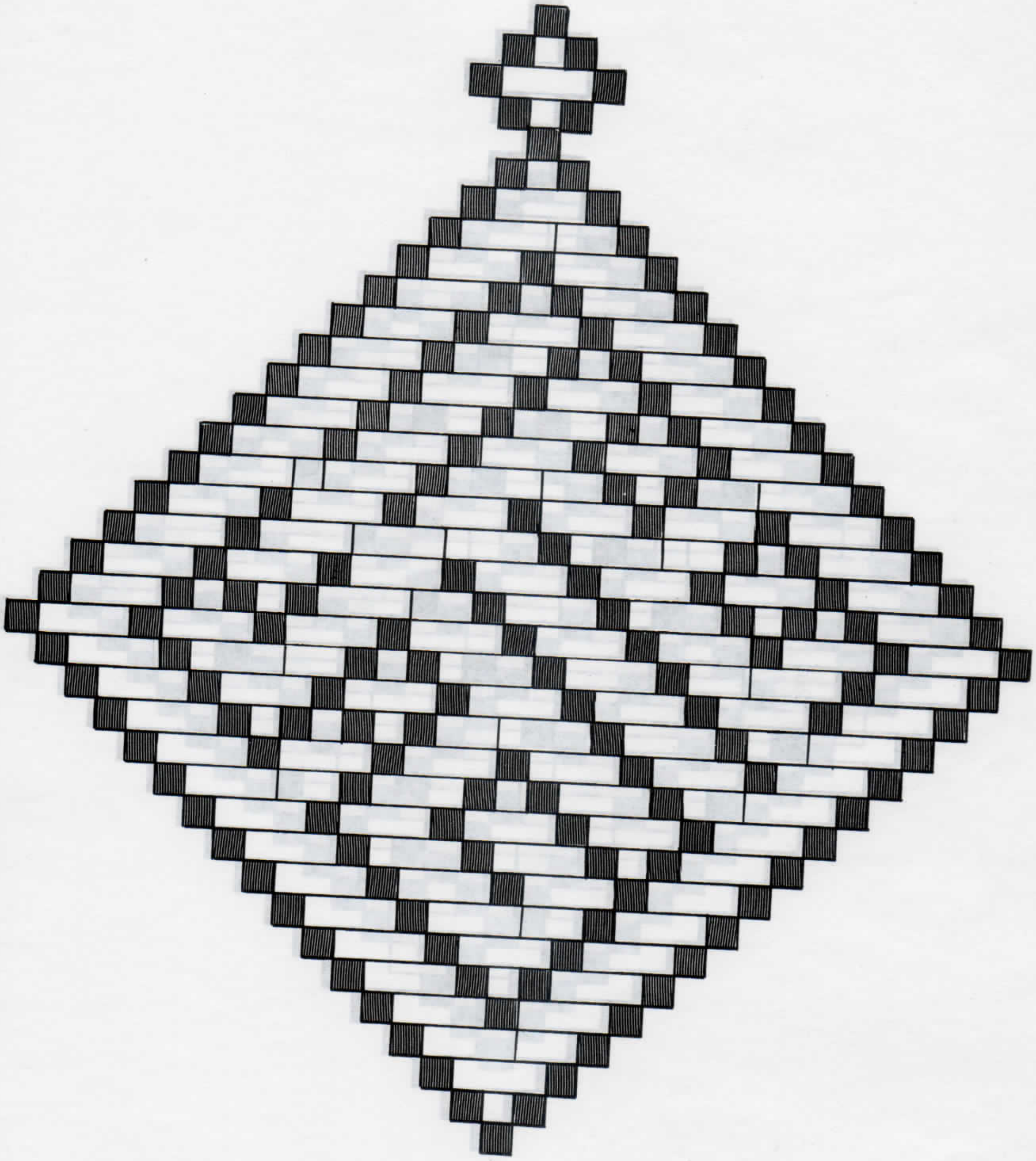

طرح ۲۶ – والحمدلله

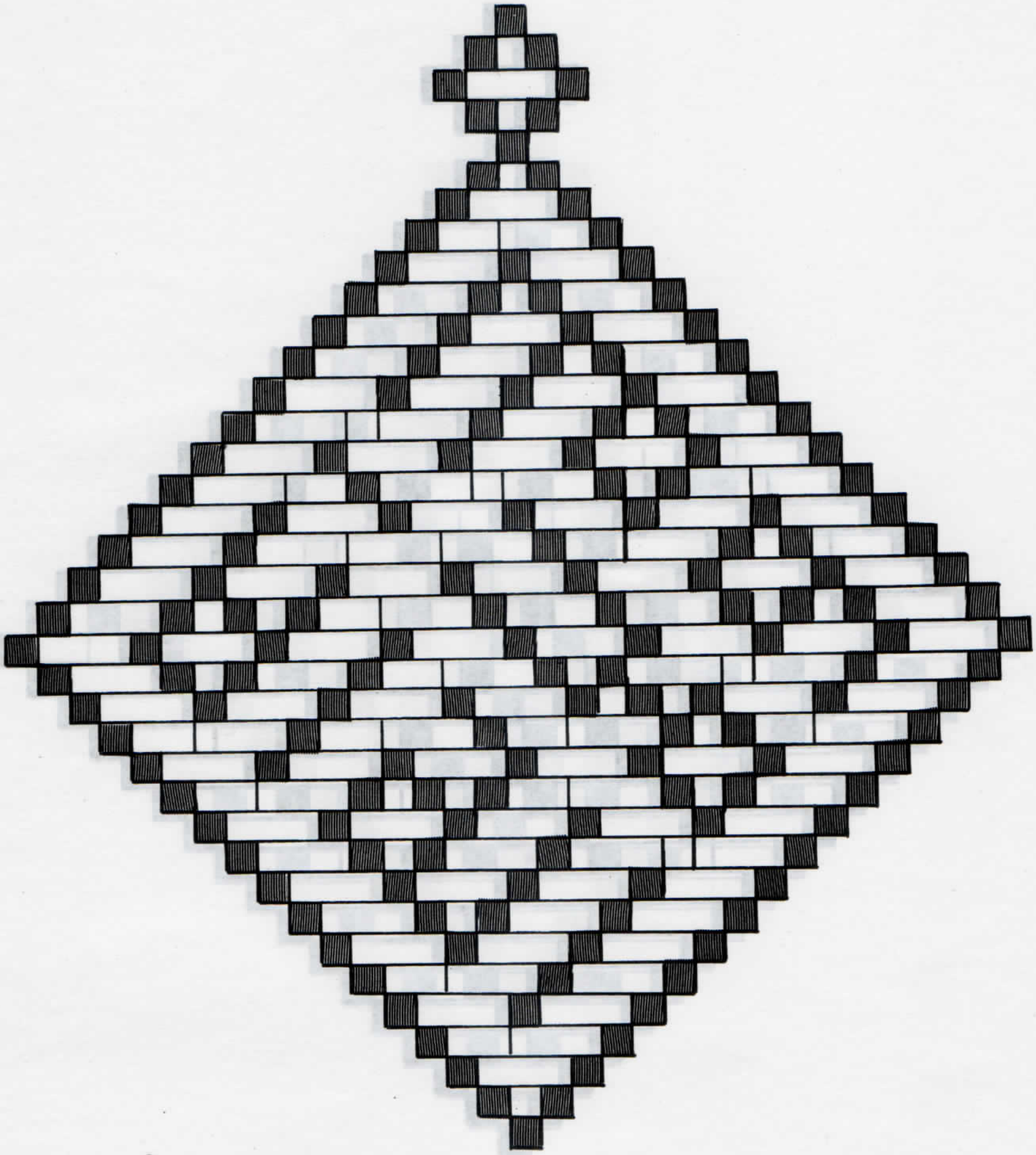

طرح ۲۷ ــ ولااله‌الاالله

Fig.28

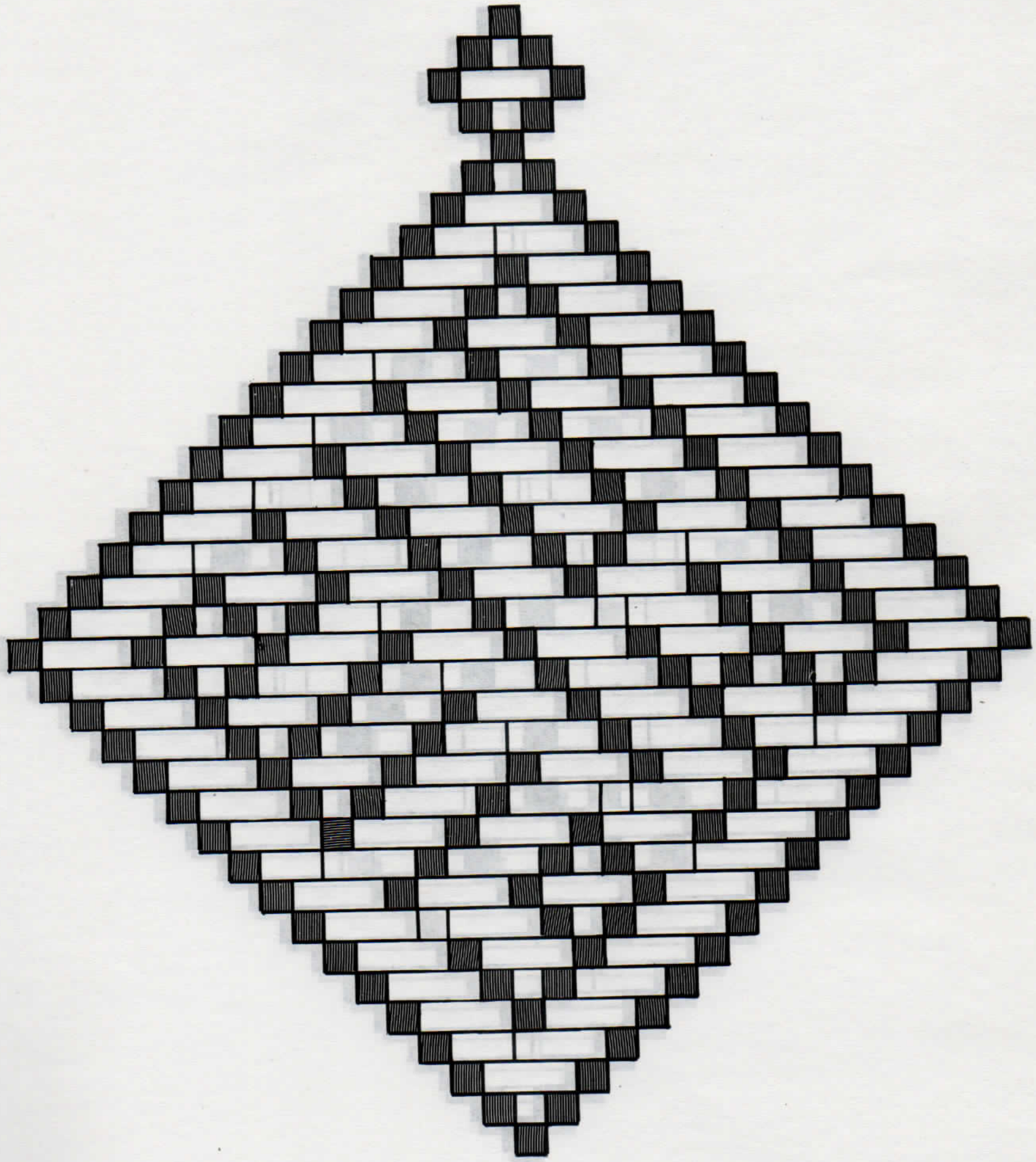

طرح ۲۸ – والله اکبر

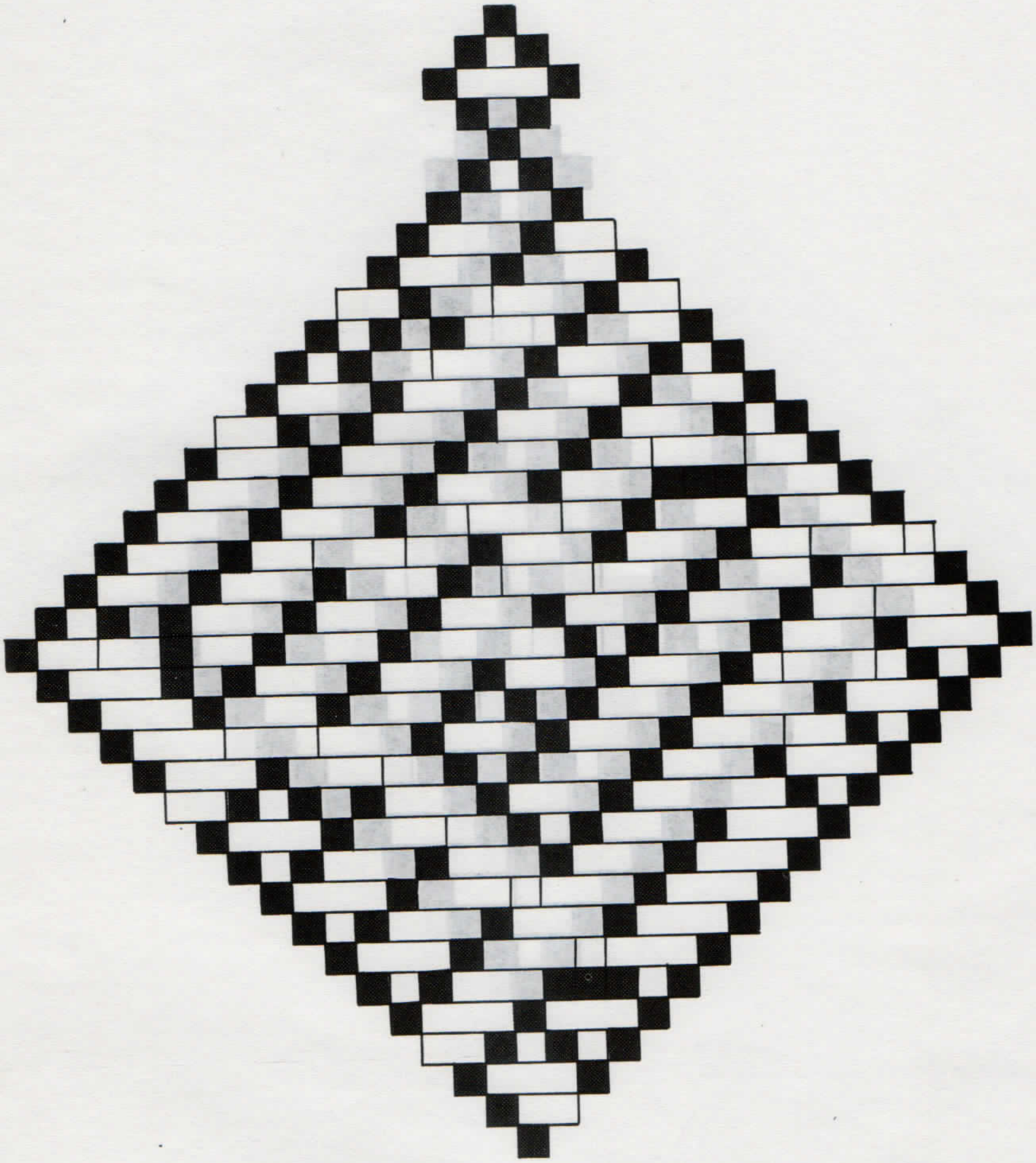

طرح ۲۹ ــ بسم‌الله الرحمن الرحیم

Fig.30

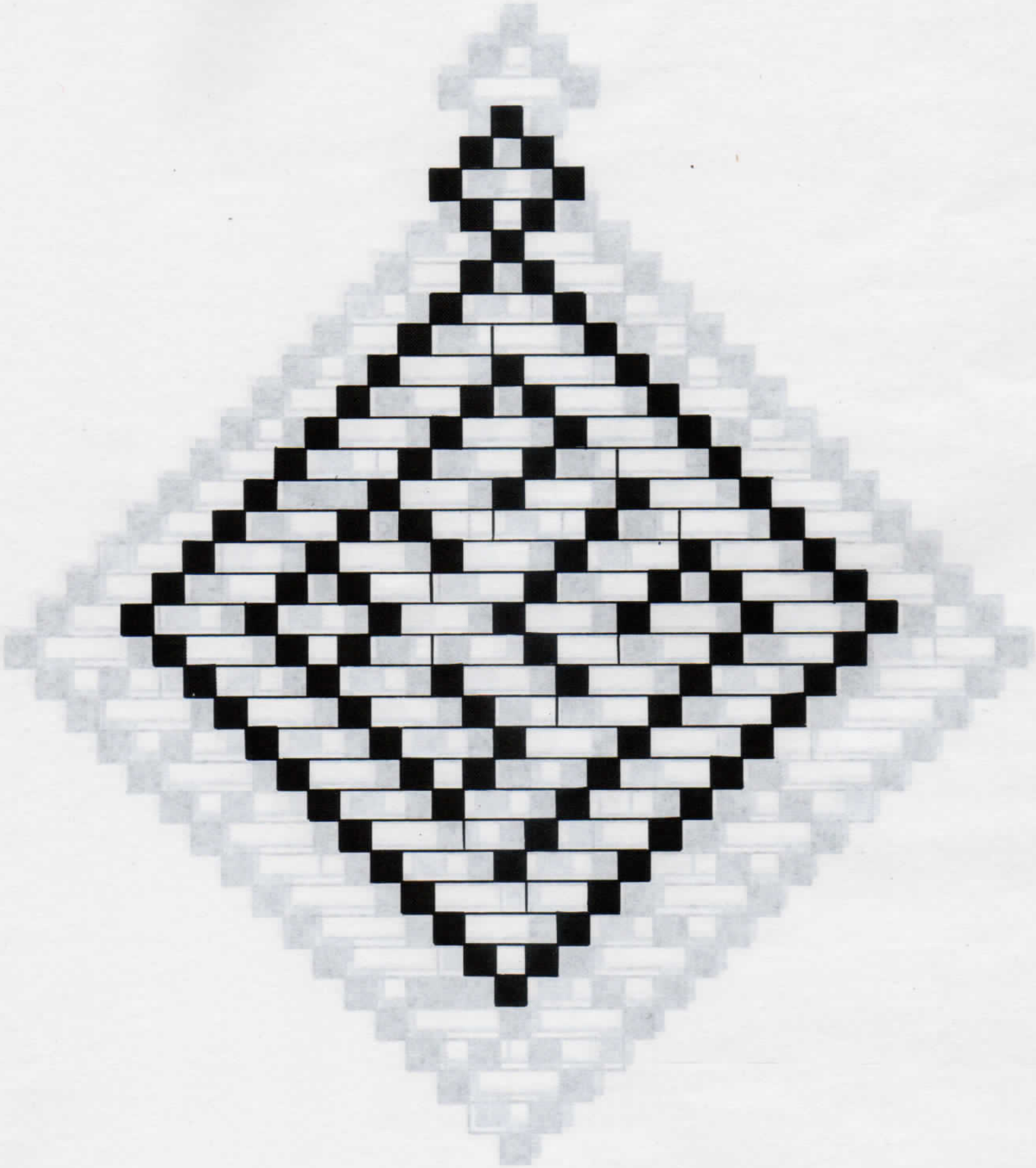

طرح ۳۰ – یا رحمن

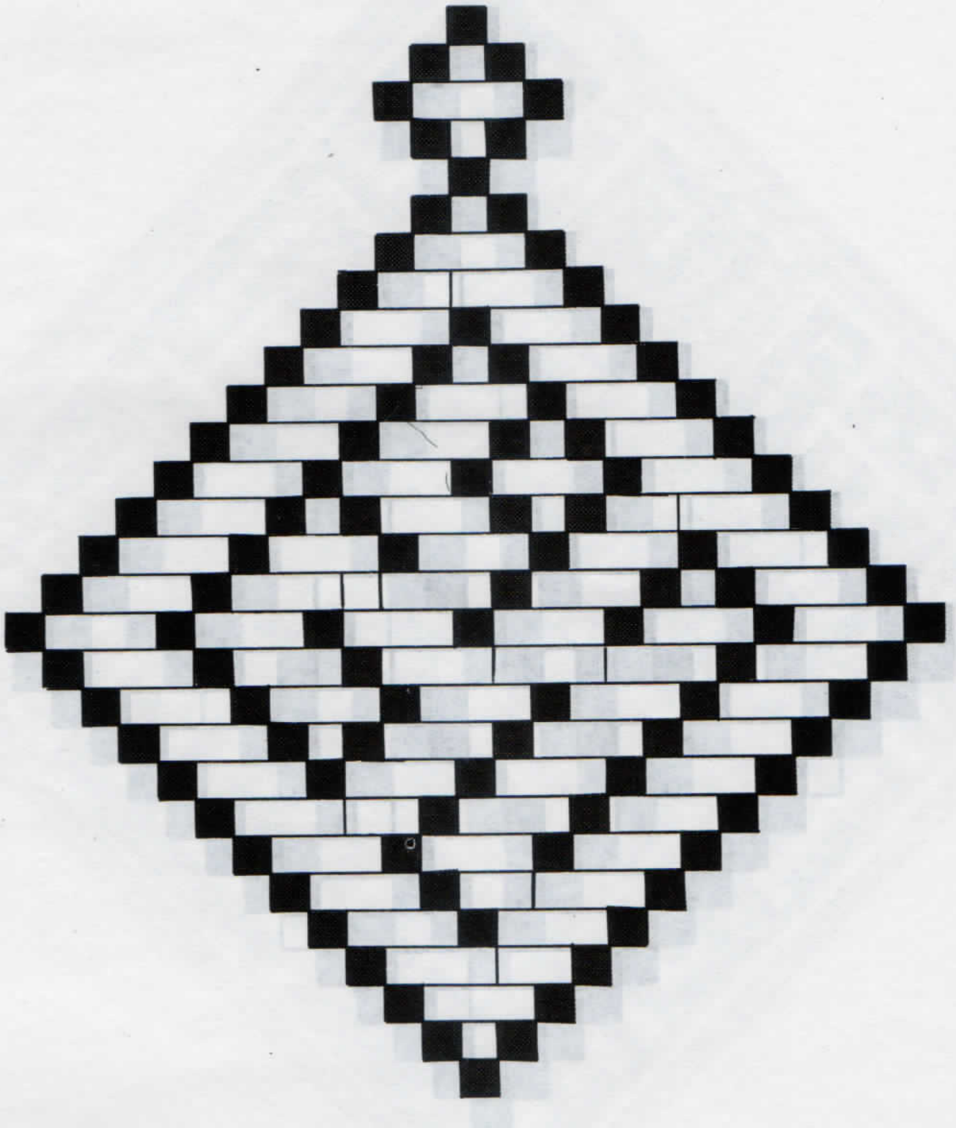

طرح ۳۱ ـ یا رحیم

Fig.32

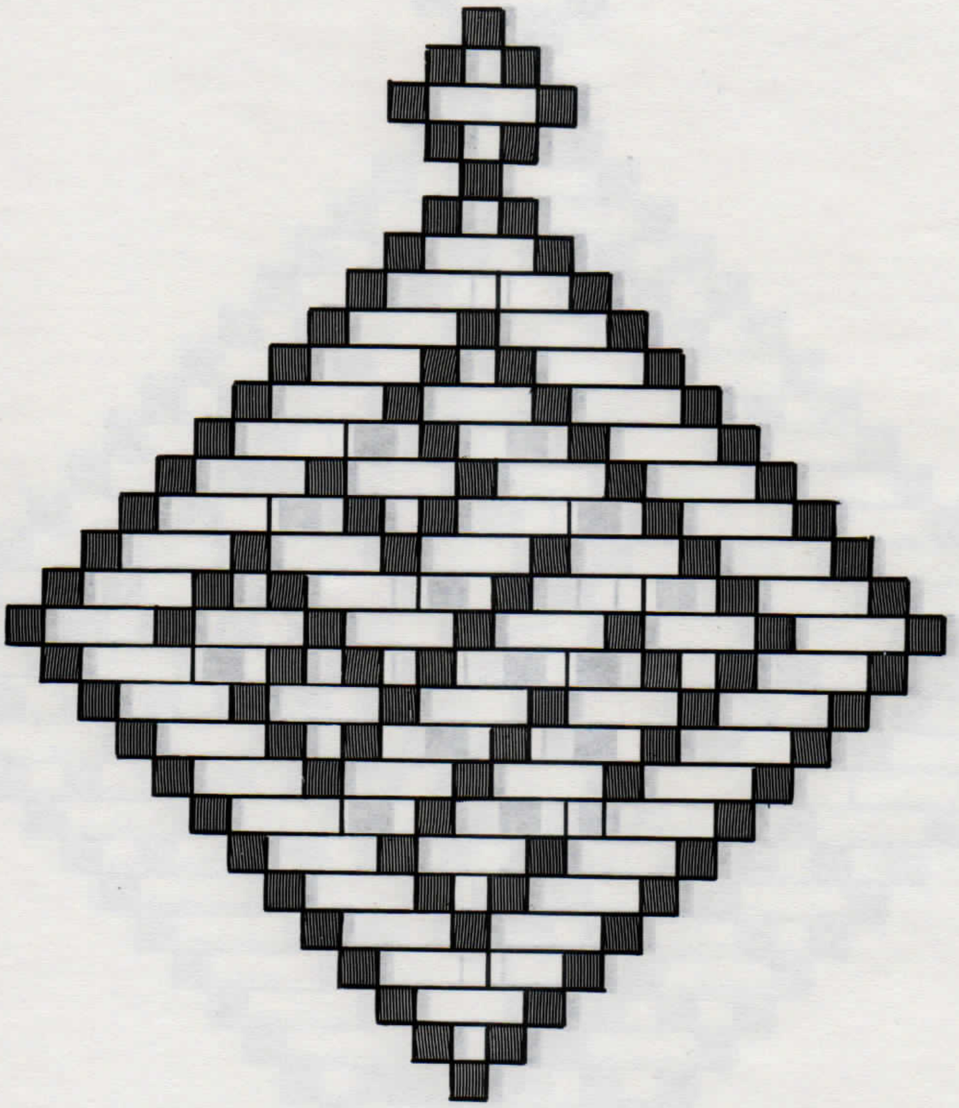

طرح ۳۲ – یا کریم

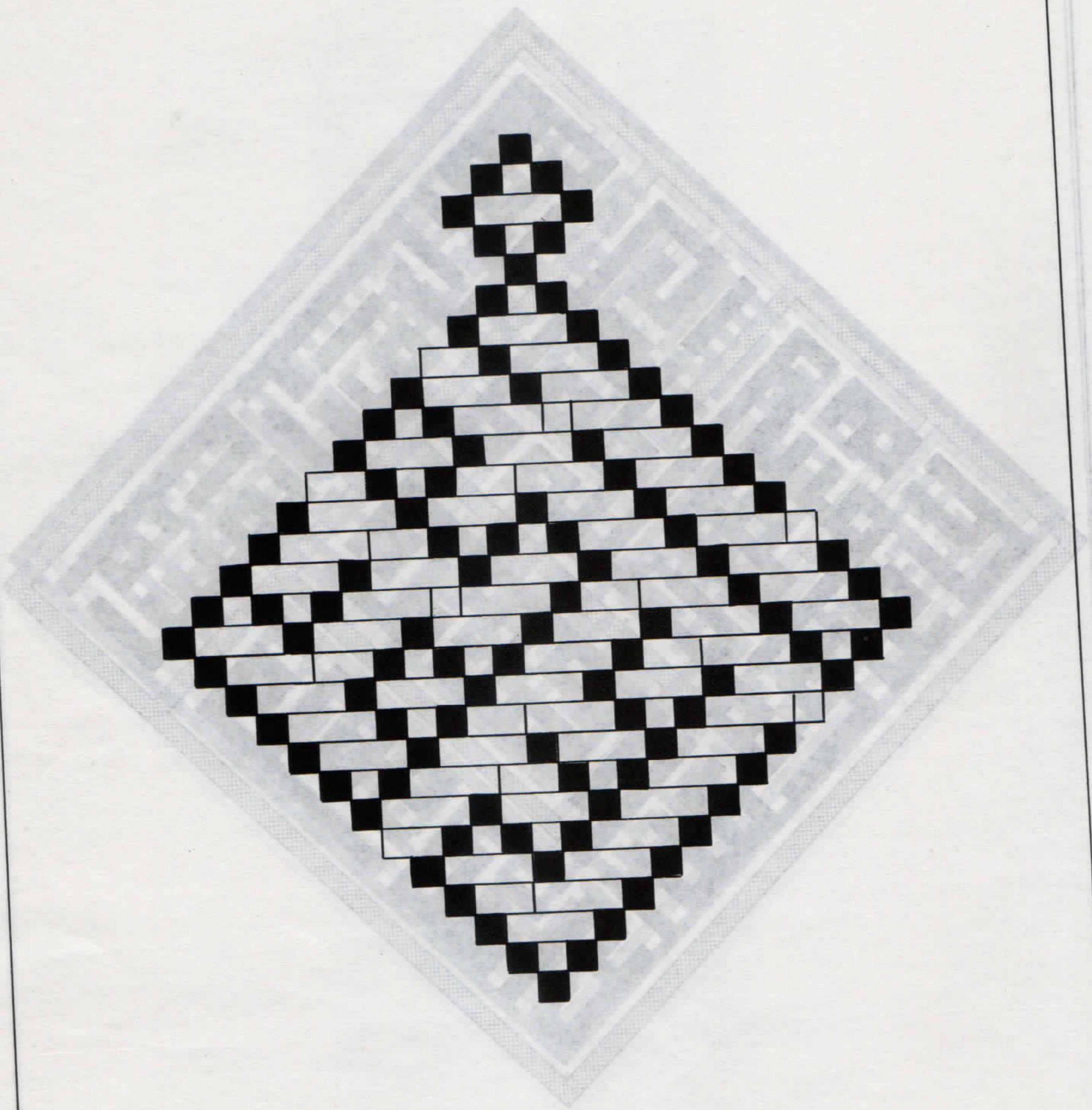

طرح ۳۳ ــ یا محمد یاعلی

Fig.34

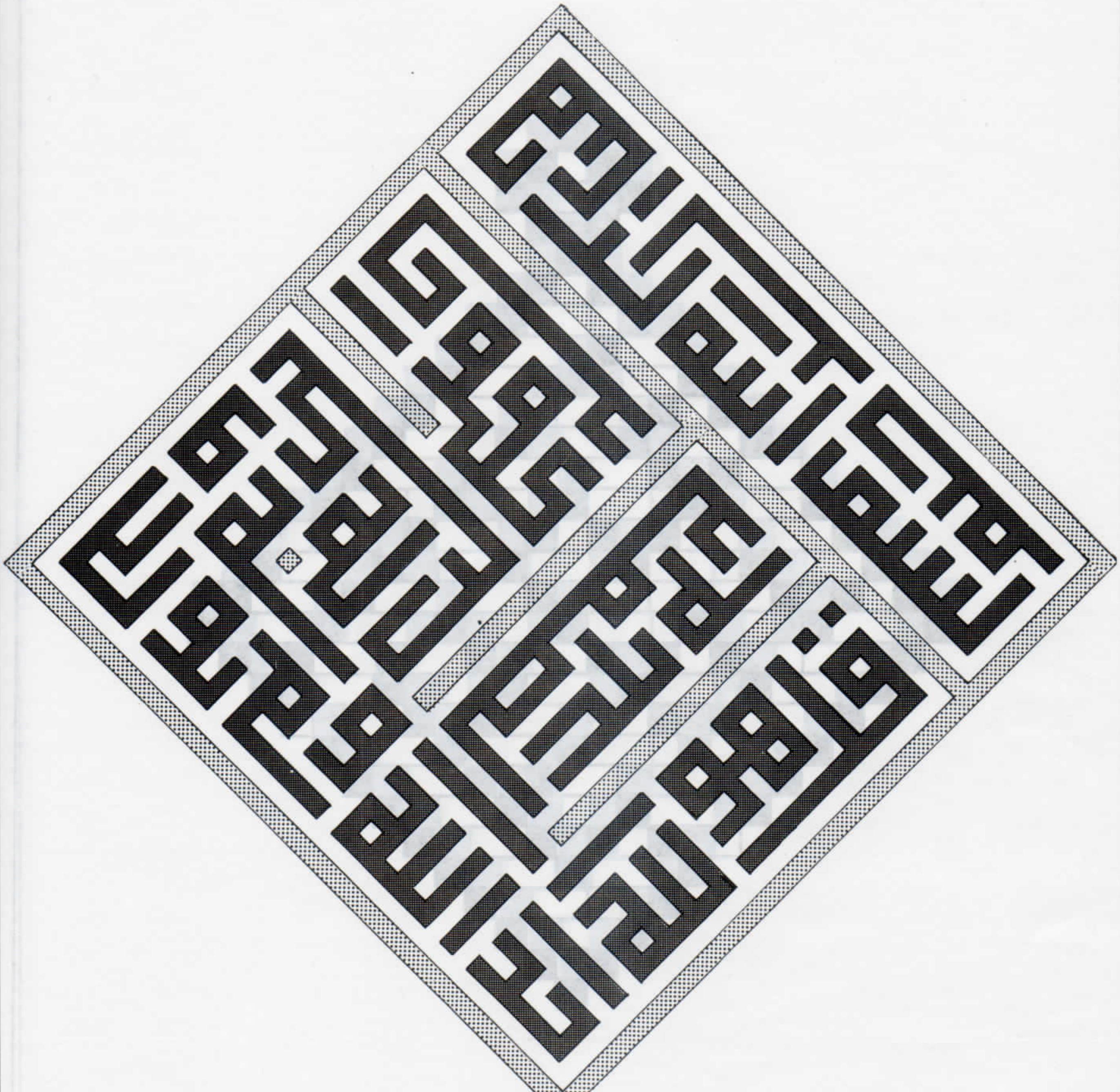

طرح ۳۴ ـ بسم الله الرحمن الرحیم قل هوالله احدالله الصمد لم یلد ولم یولـــد ولم یکن له کفوا " احد کل این سوره در یک کلمه "الله" نوشته شده است.

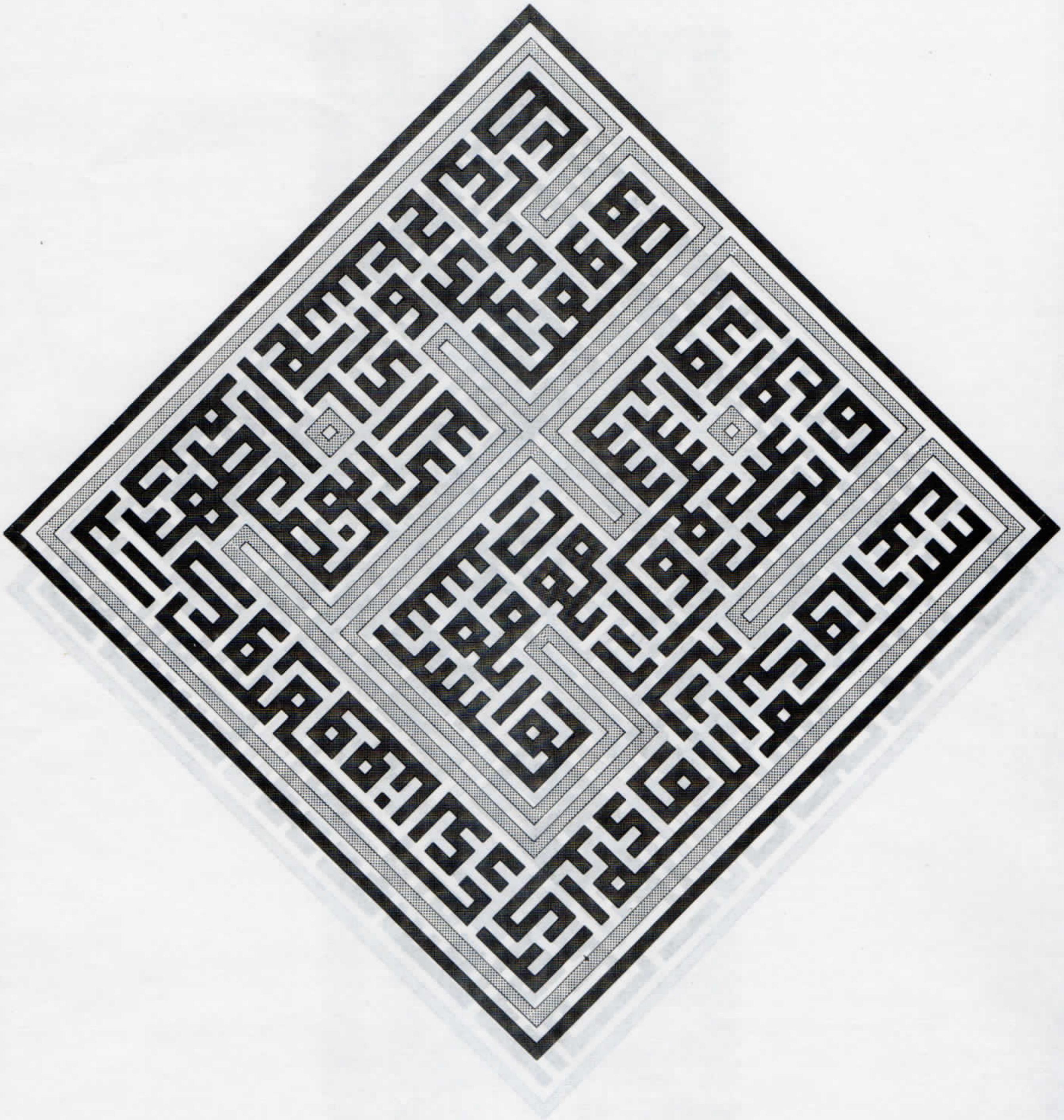

طرح ۳۵ – بسم الله الرحمن الرحیم الم نشـــرح لـــک صدرک و وضعنـــا عنک و زرک الذی انقض ظهرک و رفعنا لـــــک ذکرک فان من العسر یسرا ان مع العسر یسرا فاذا فرغت فانصب والی ربک فارغب کل این سوره در یک کلمه "محمد" نوشته شده است .

Fig.36

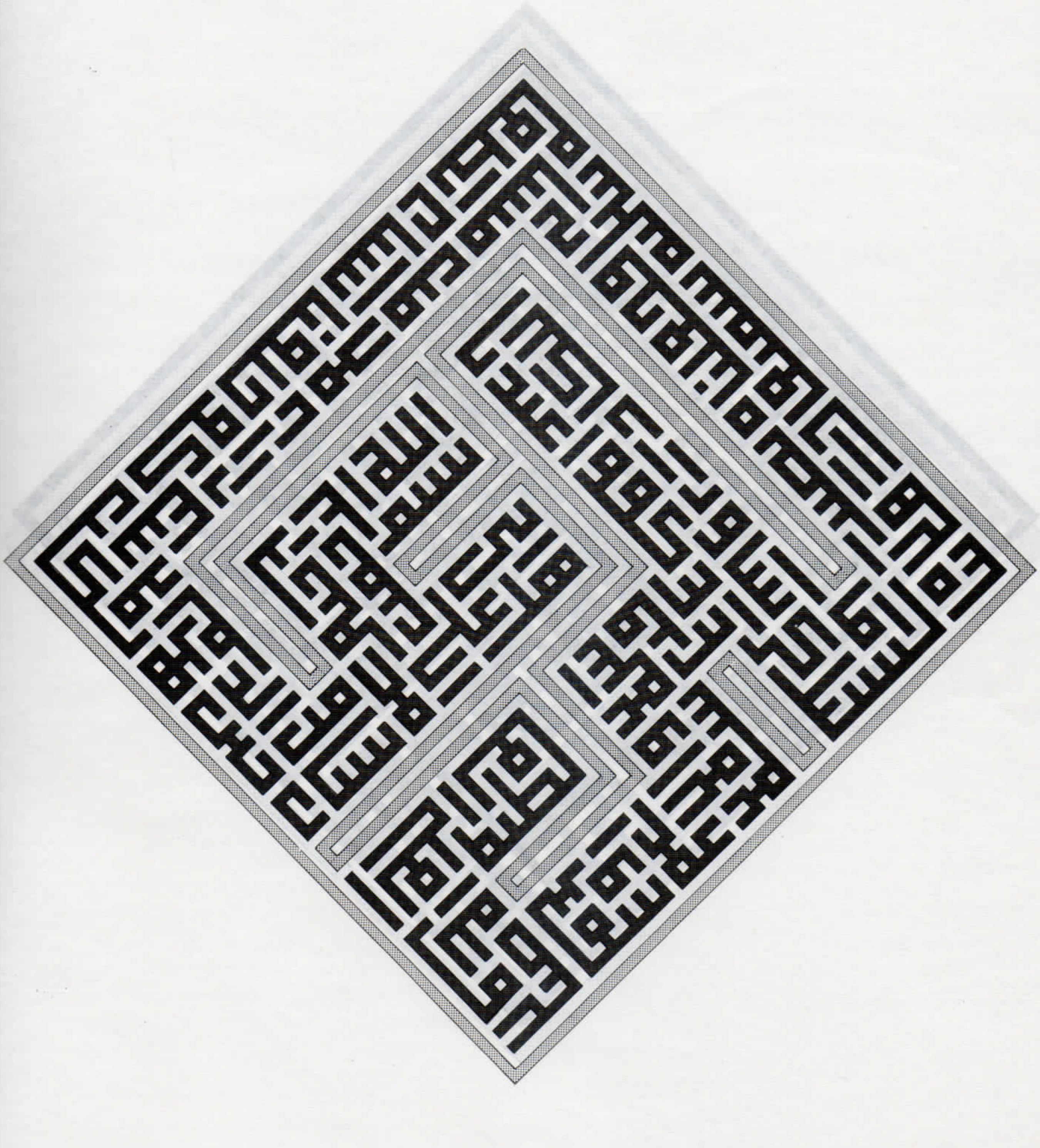

طرح ۳۶ ـ بسم الله الرحمن الرحیم هل اتی علی الانسان حین من الدهرلم یکن شیئا " مذکورا انا خلقنا الانسان من نطفة امشاج نبتلیه فجعلناه سمیعا " بصیرا " انا هدیناه السبیل اما شاکرا " و اما کفورا " انا اعتدنا للکافرین سلاسلا " و اغلالا " و سعیرا " صدق الله العلی العظیم . کل این آیات در یک کلمه "علی" نوشته شده است .

طرح ۳۷ – علی (چهار بار تکرار شده است)

Fig.38

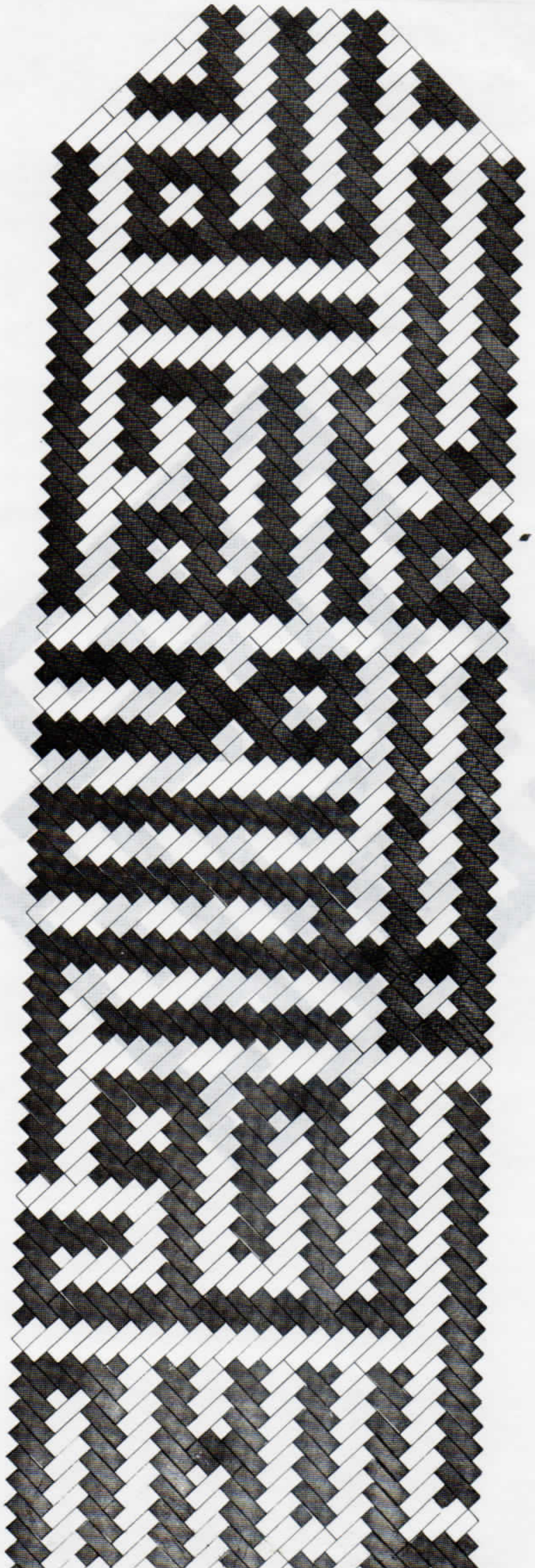

طرح ۳۸ – لا اله الا الله الملک الحق المبین

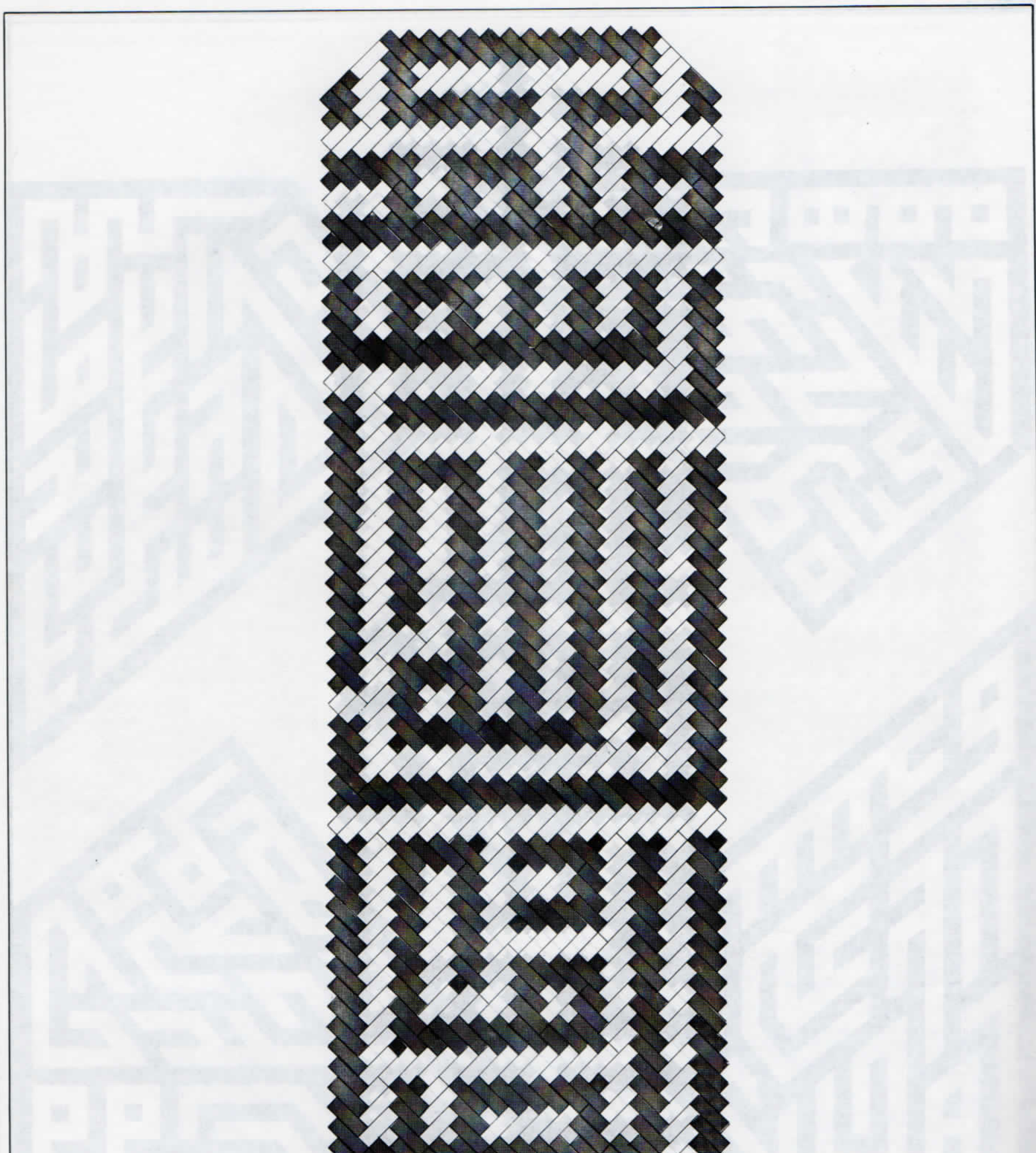

طرح ۳۹ — محمد رسول الله الصادق الامين

Fig.40

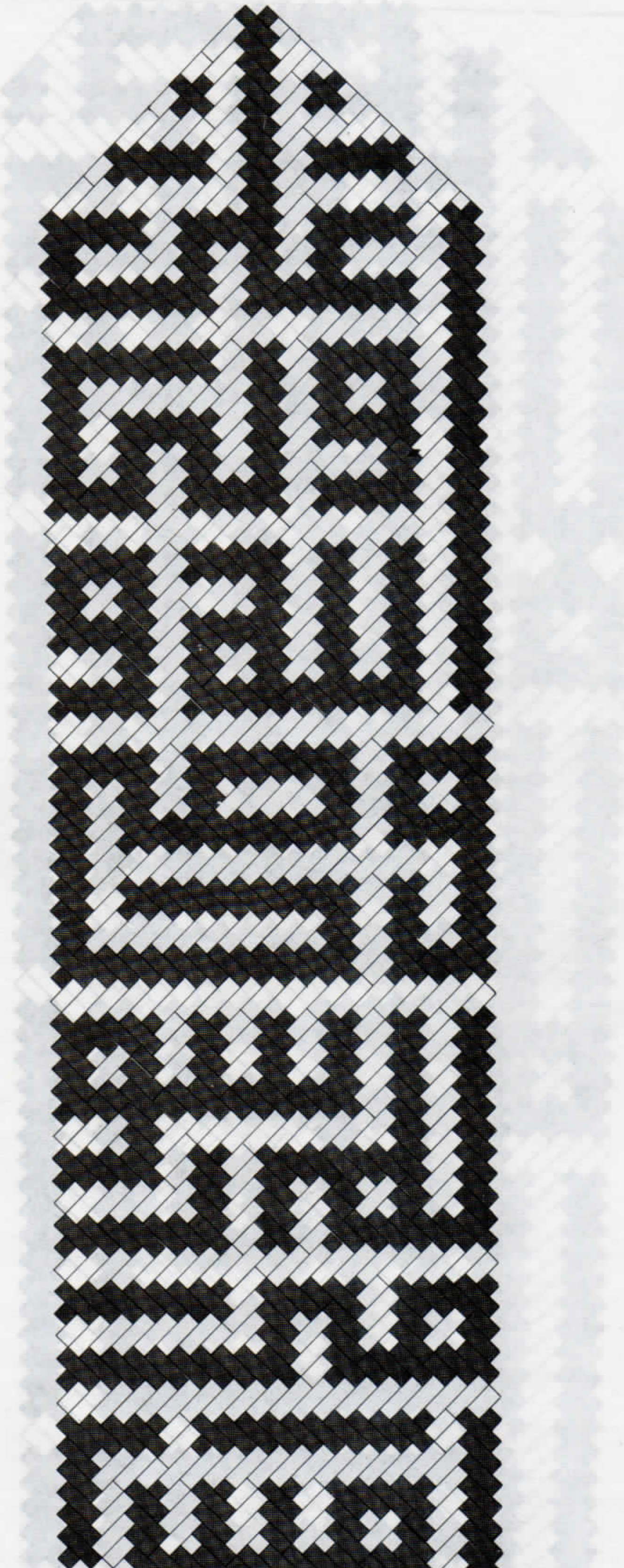

طرح ۴۰ – علی ولی الله و وصی رسوله امیر الموء منین

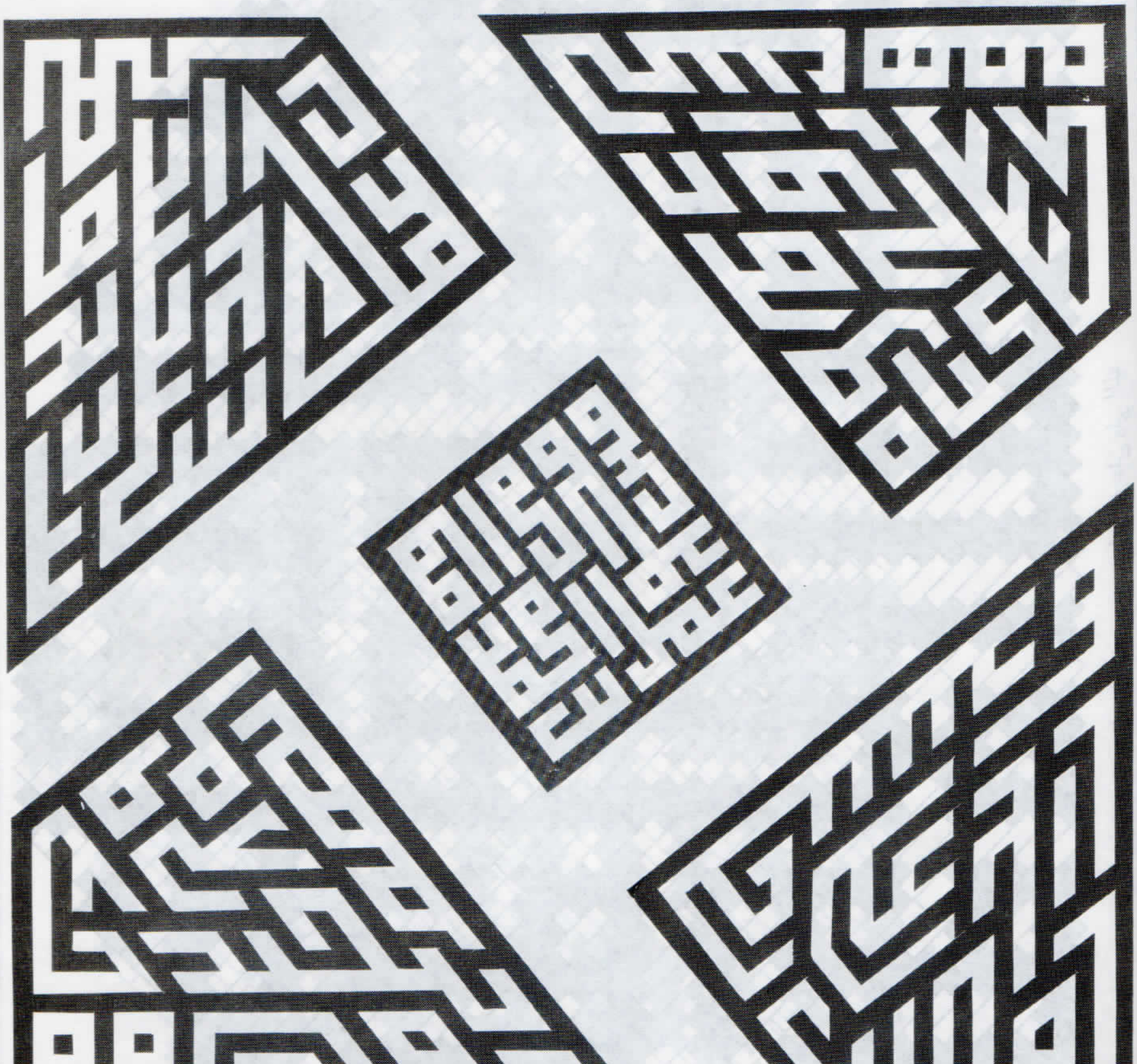

طرح ۴۱ — در وسط . عمل ابن محمد موءمن محمد امین

چون نامه جرم ما بهم پیچیدند　　　بردند و بمیزان عمل سنجیدند

بیش از همه کس گناه ما بود ولی　　　ما را به محبت علی بخشیدند (۳)

Fig.42

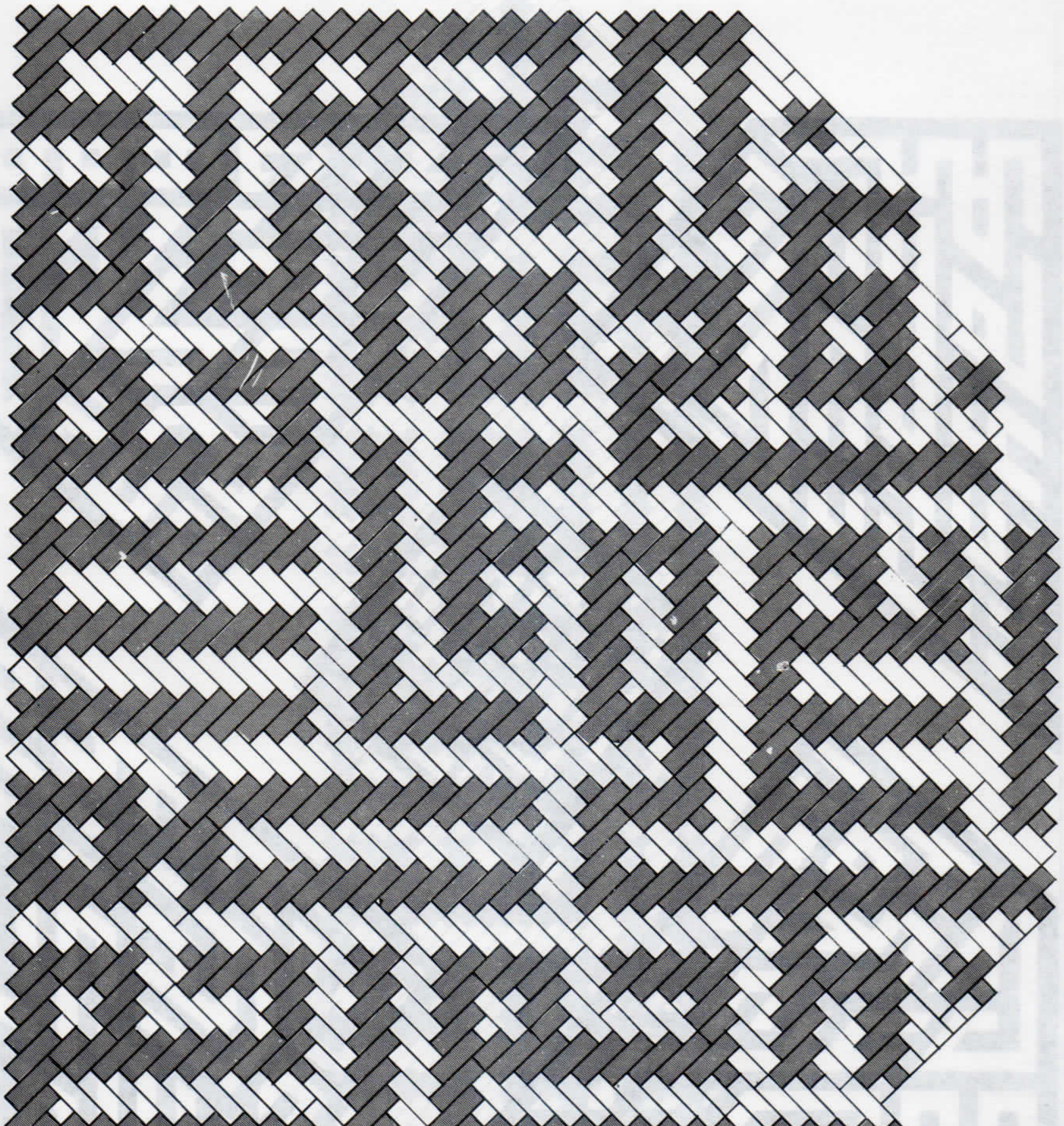

طرح ۴۲ – لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله

Fig.43

طرح ۴۳ – سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر

Fig.44

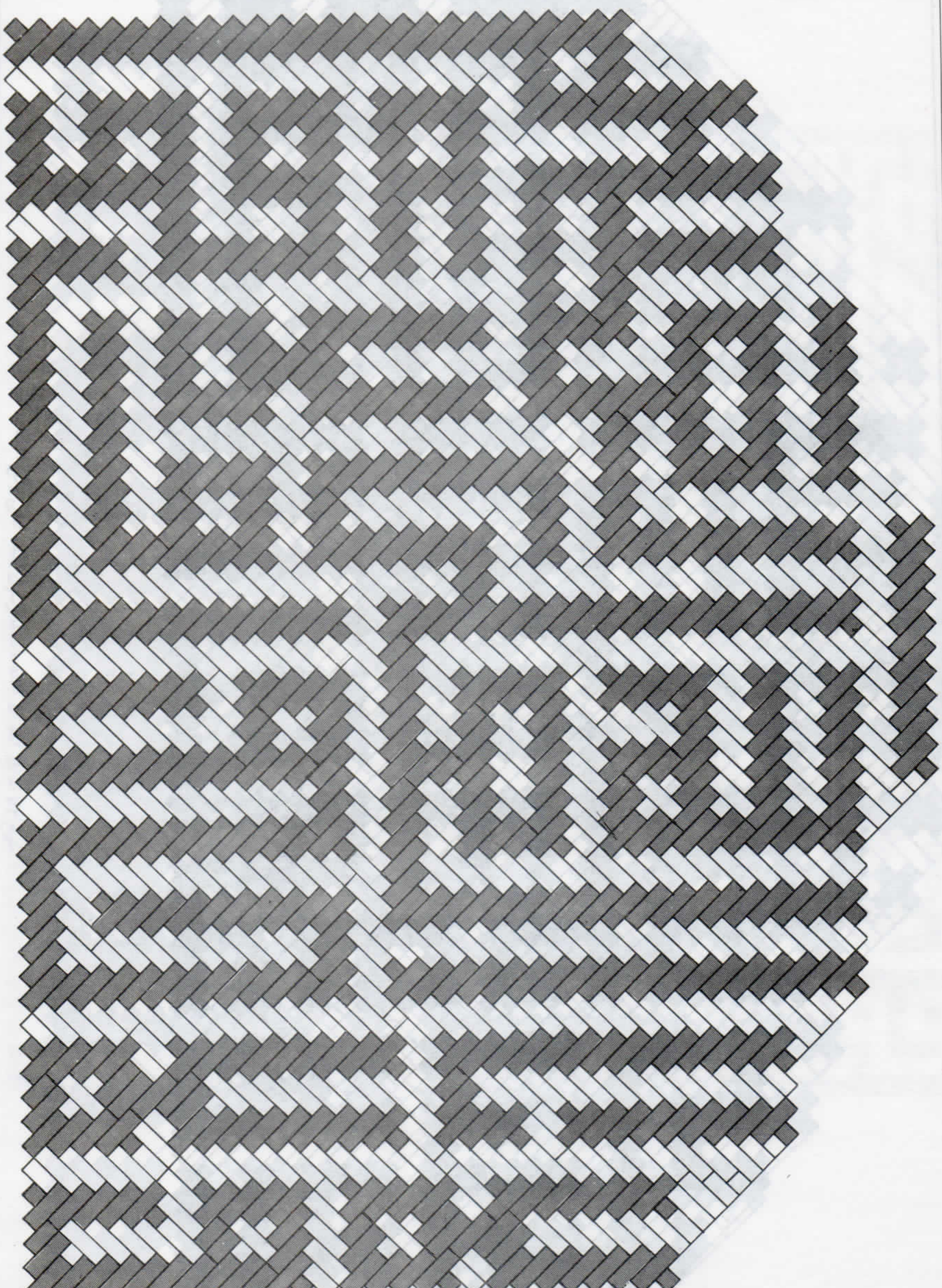

طرح ٤٢ – و لا حول و لا قوة الا بالله العلى العظيم

Fig.45

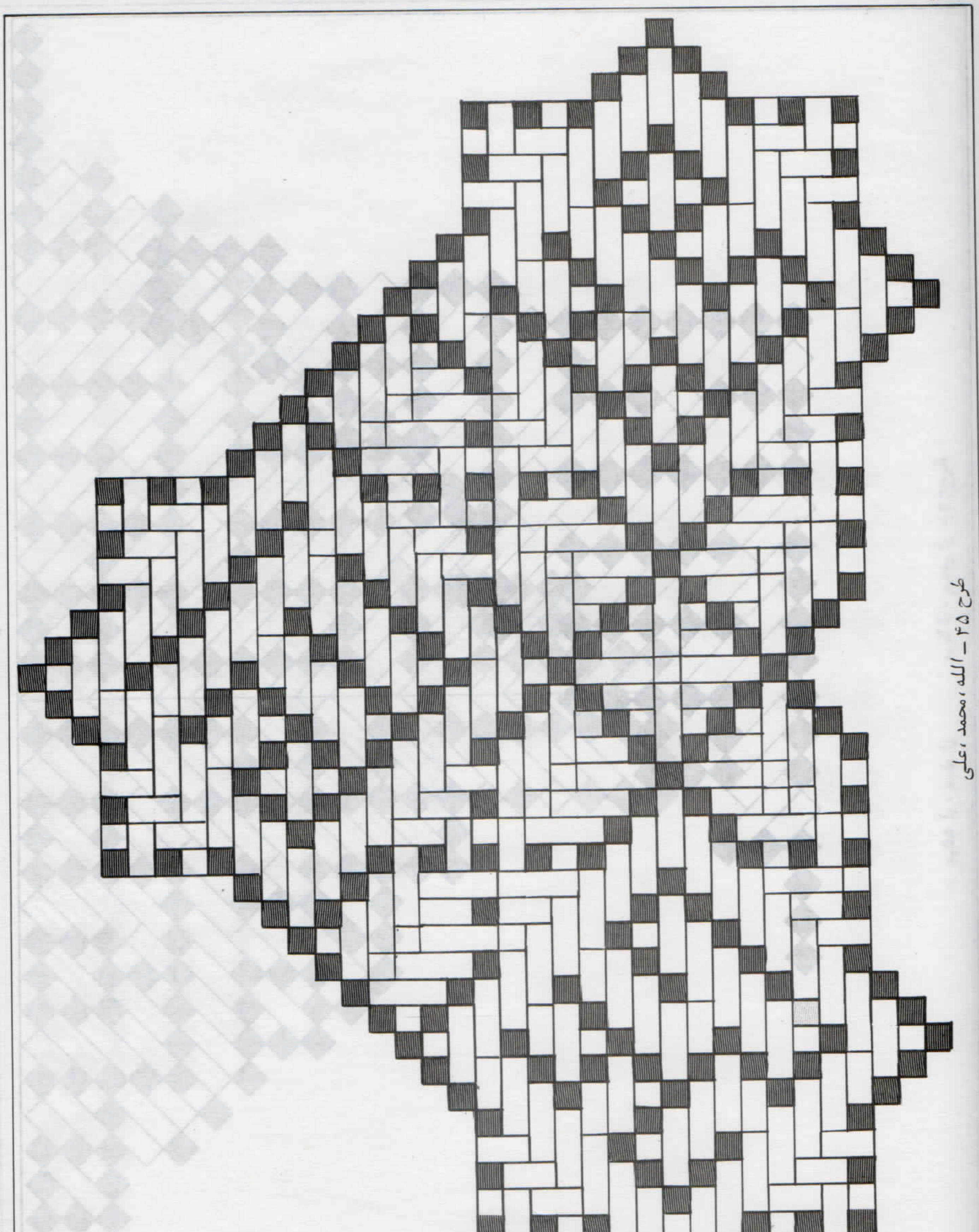

طرح ۴۵ _ الله، محمد، علی

Fig.46

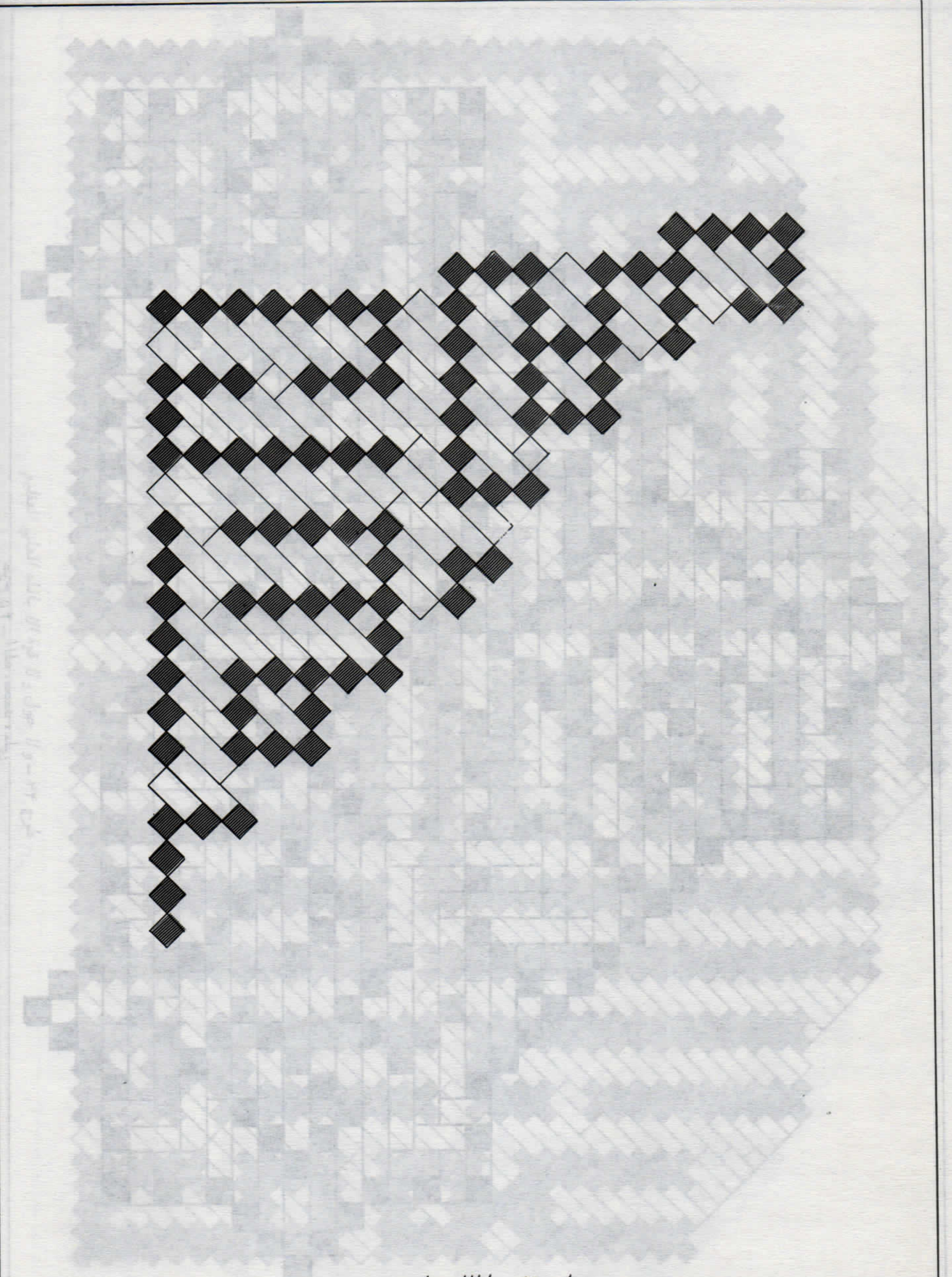

طرح ۴۶ – یا الله ، یا رحمن

Fig.47

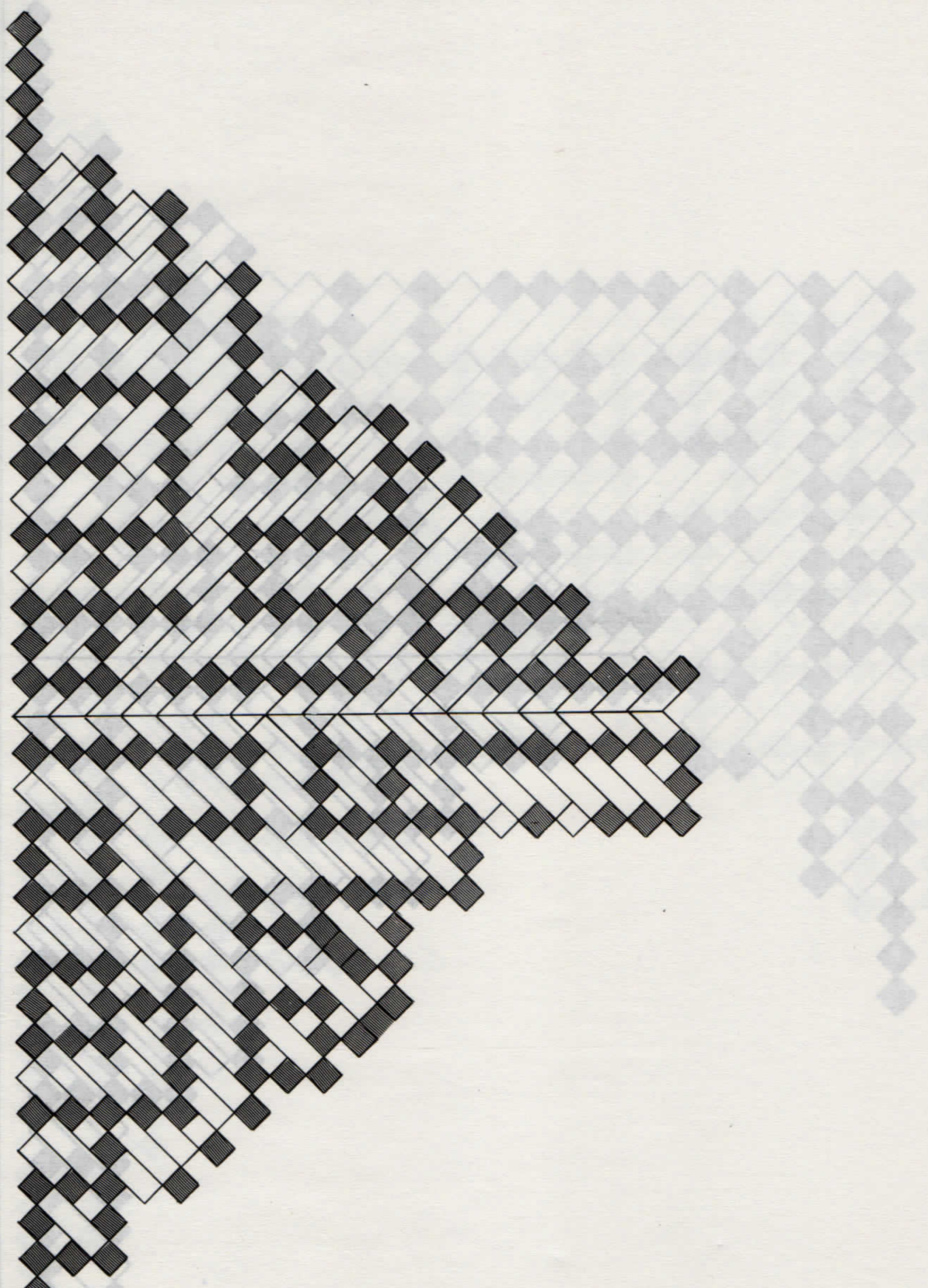

طرح ۴۷ – یا رحیم ، یا کریم
یا مقیم ، یا عظیم

Fig.48

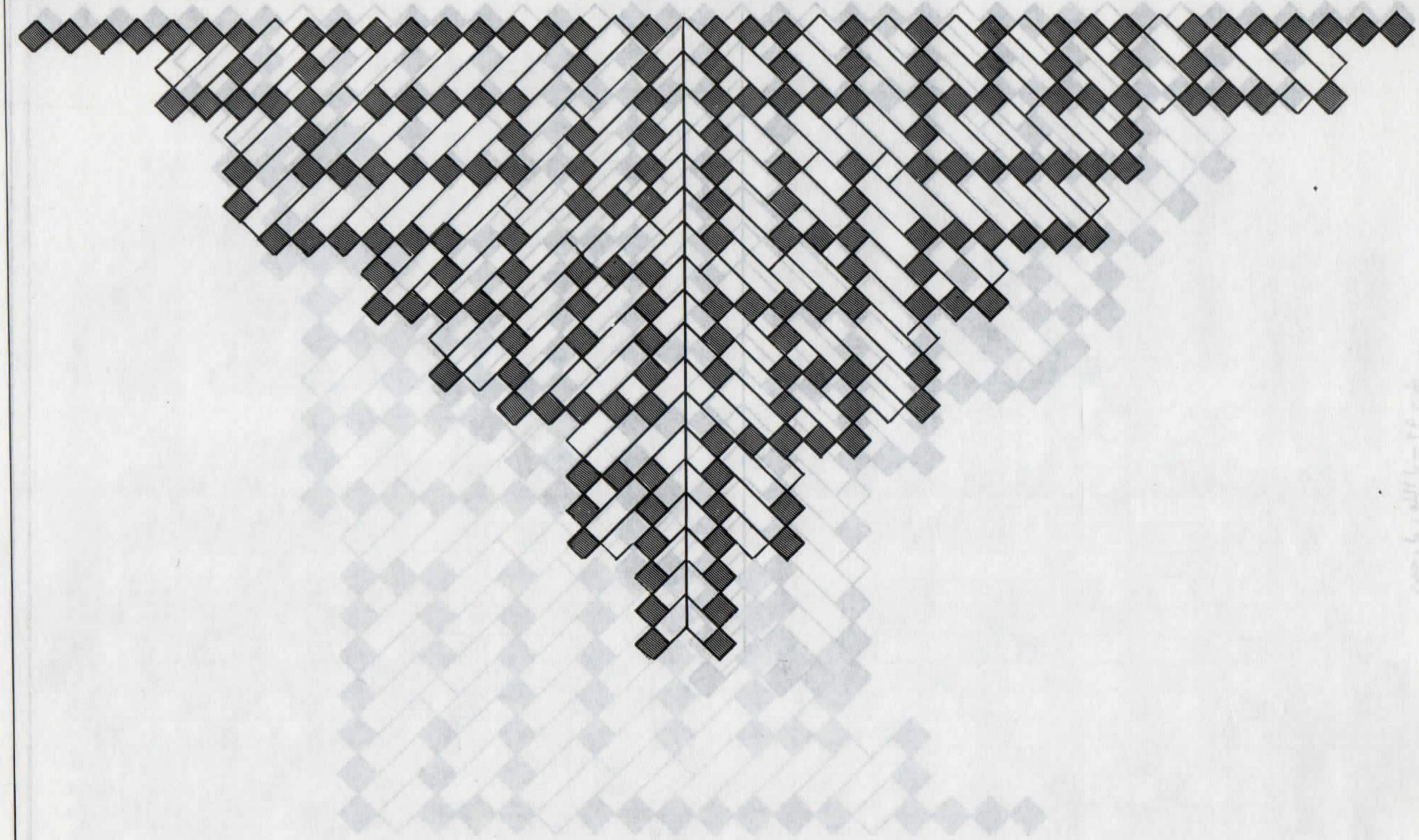

طرح ۴۸ – یا قدیم ، یا علیم   یا حلیم ، یا حکیم

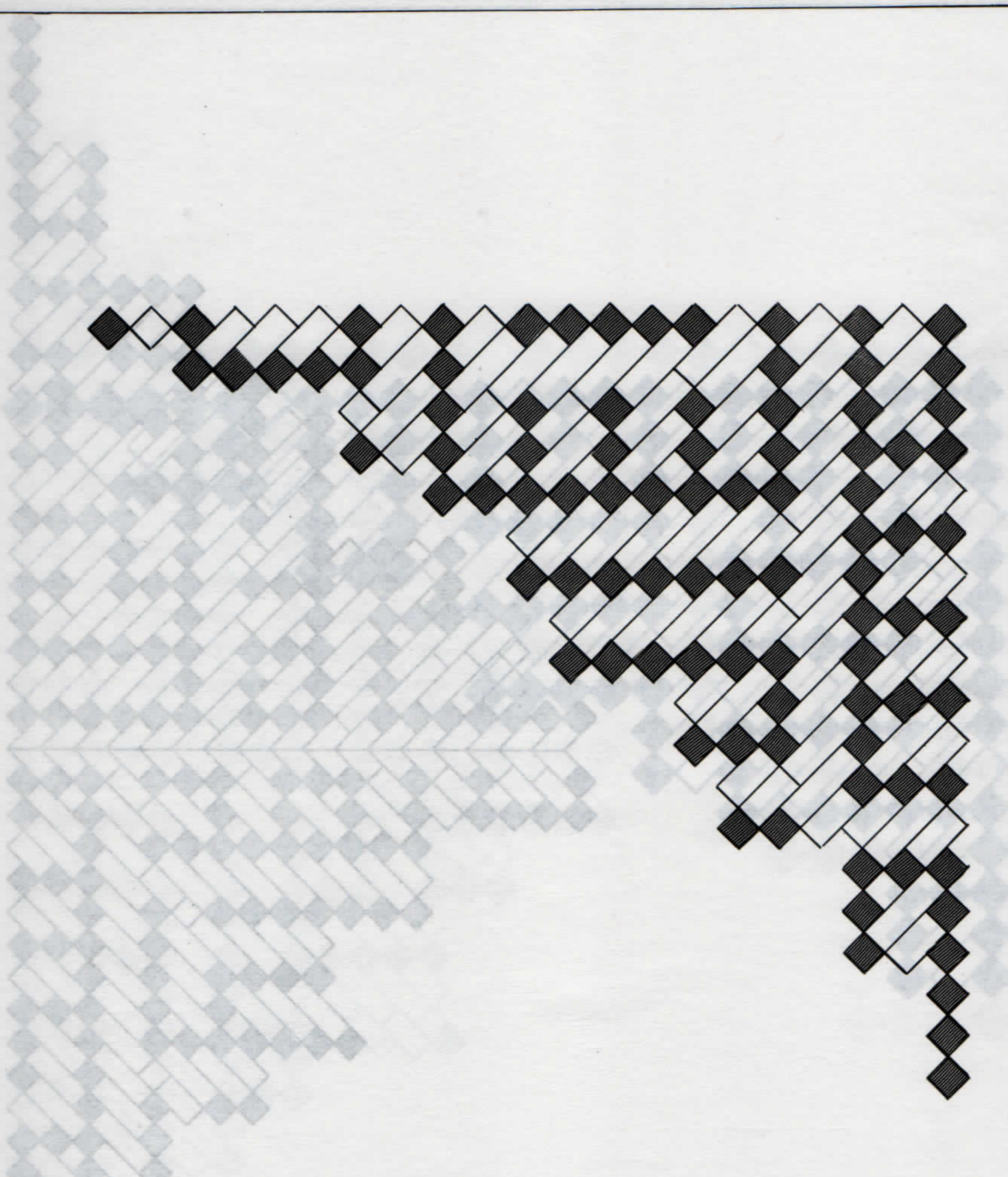

طرح ۴۹ــ یا سید السادات

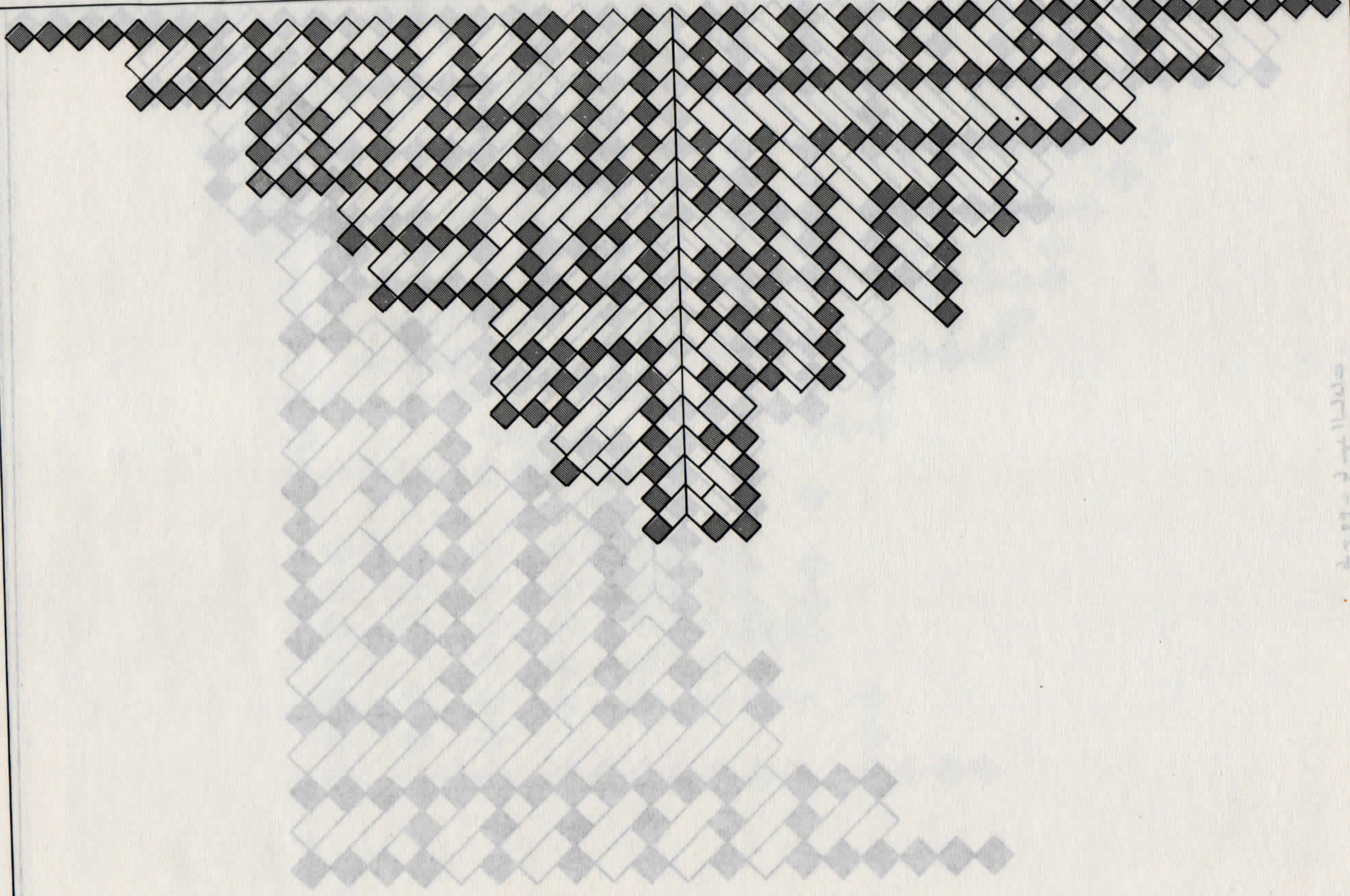

Fig. 50

طرح ٥٠ – يا مجيب الدعوات   يا غافر الخطيئات

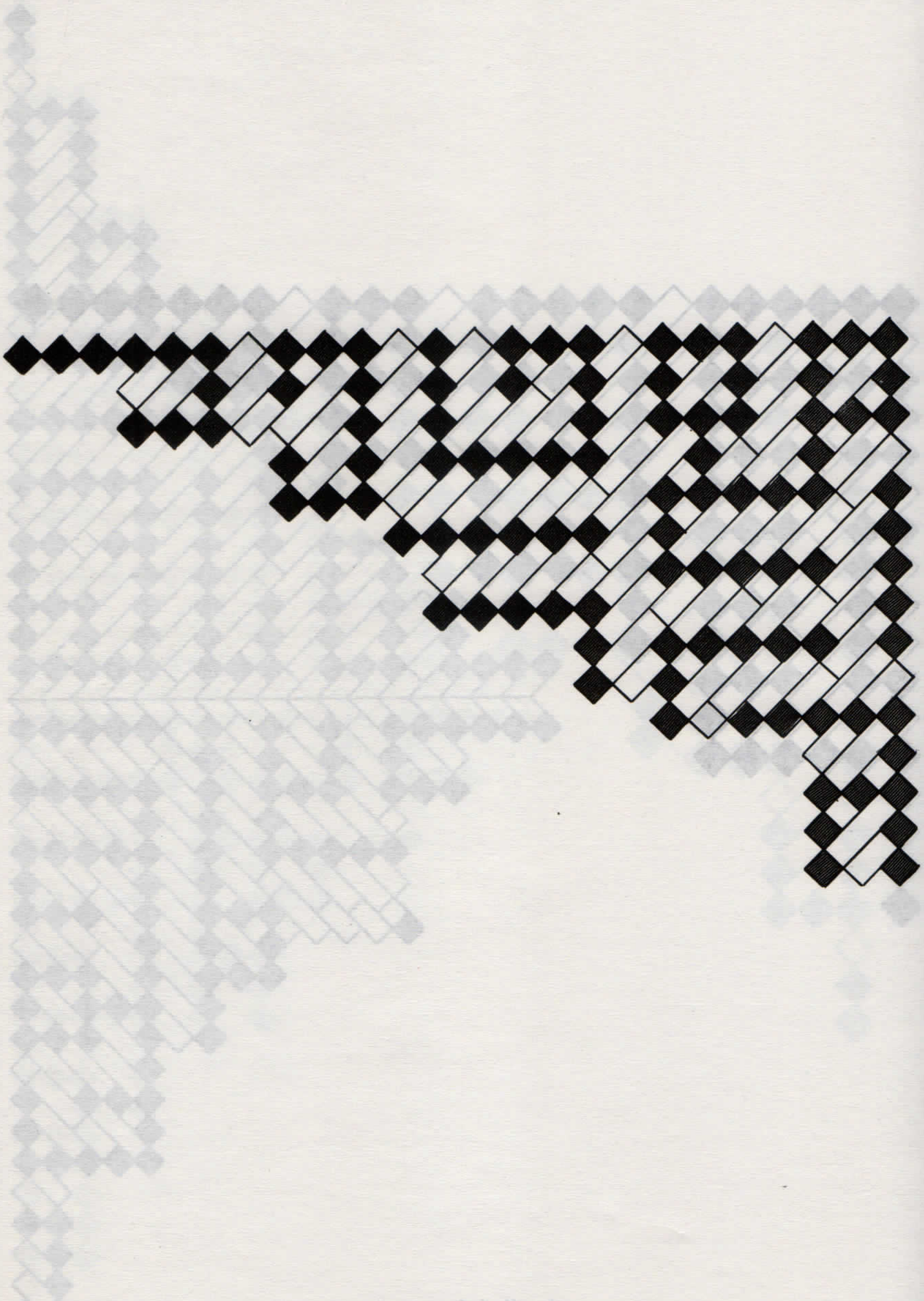

طرح ٥١ ـ يا رافع الدرجات

Fig.52

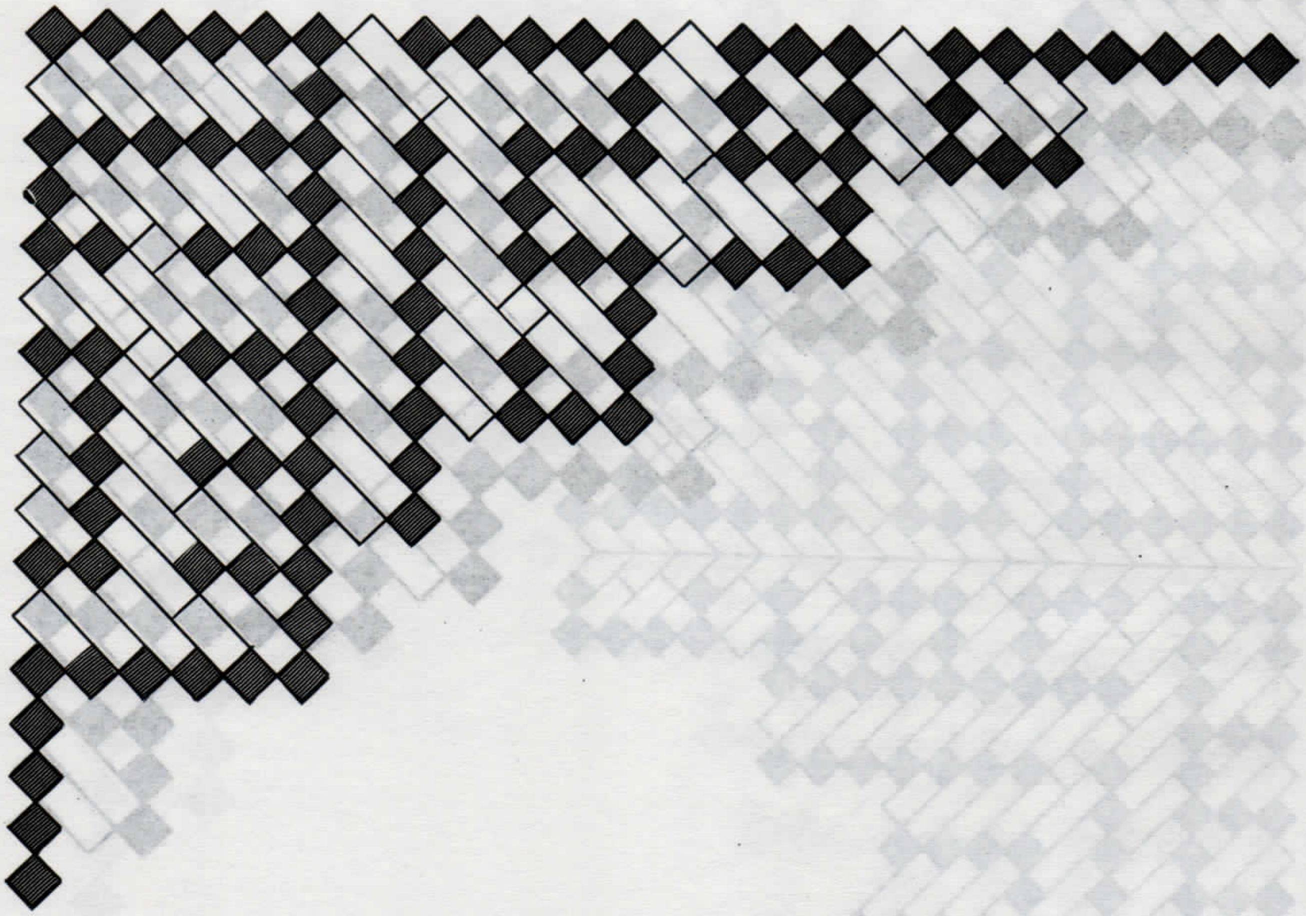

طرح ۵۲ – یا ولی الحسنات

Fig.53

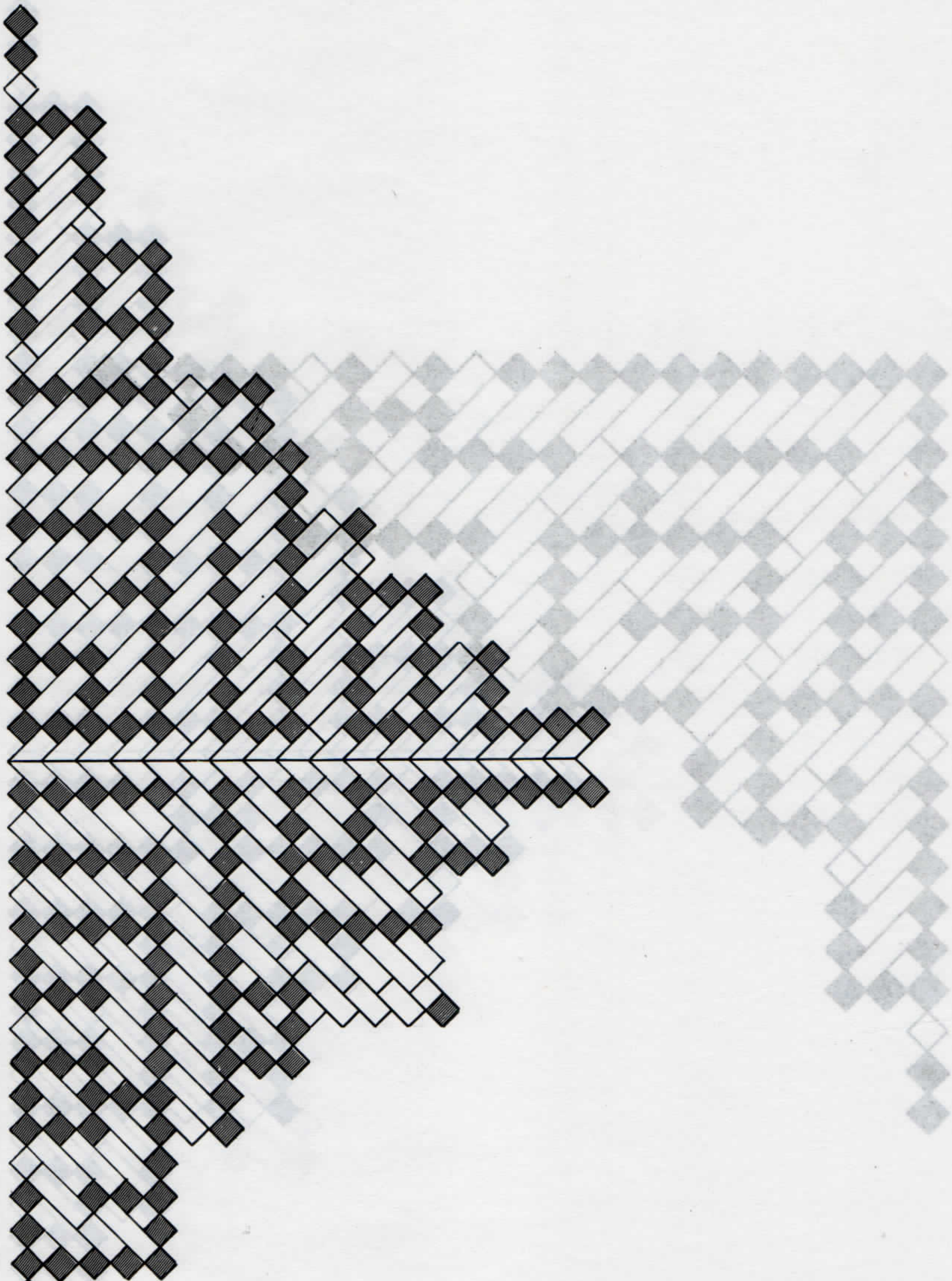

طرح ٥٣ – يا قابل التوبات   يا عالم الخفيات

Fig.54

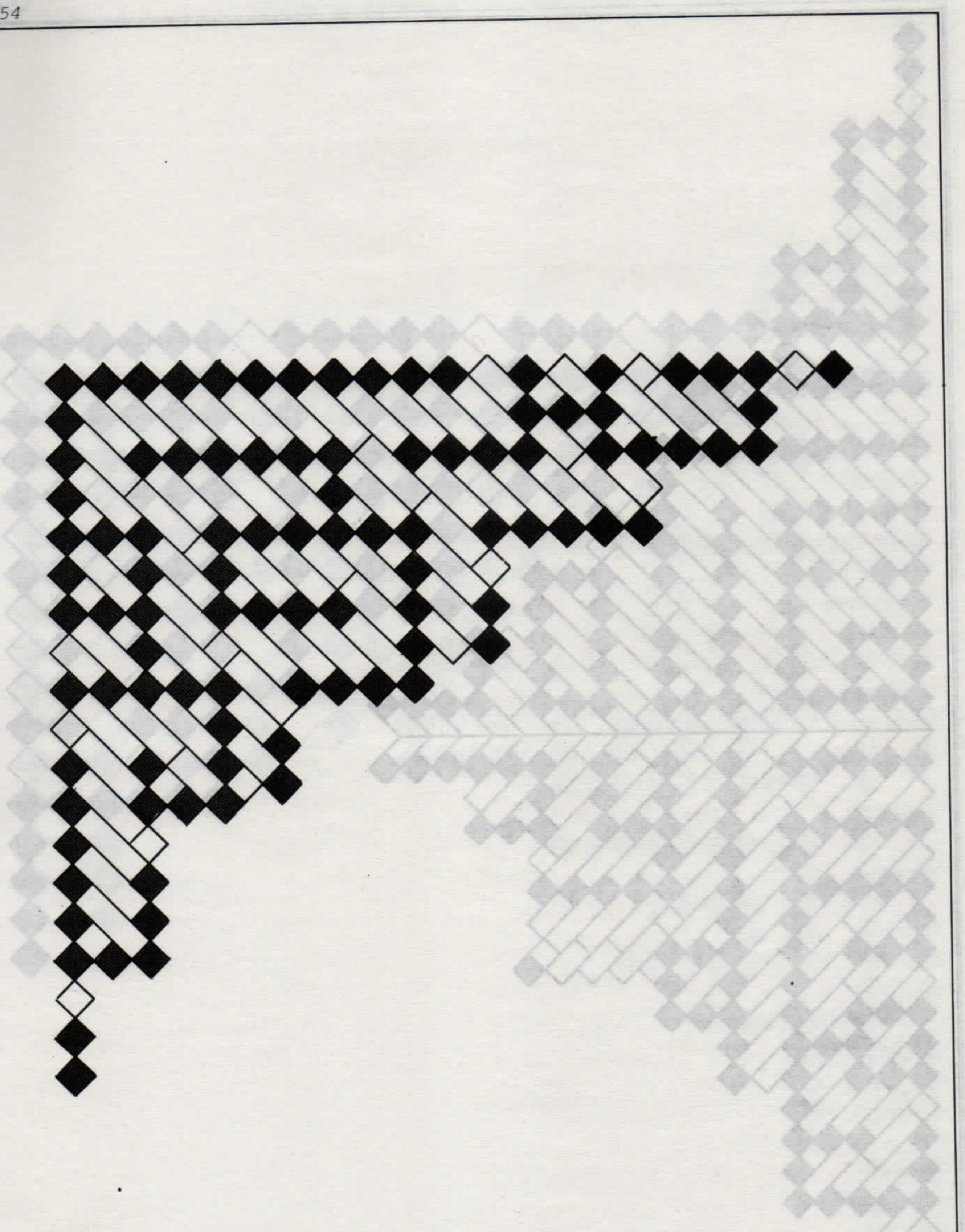

طرح ۵۴ – یا خیر الحاکمین

Fig.55

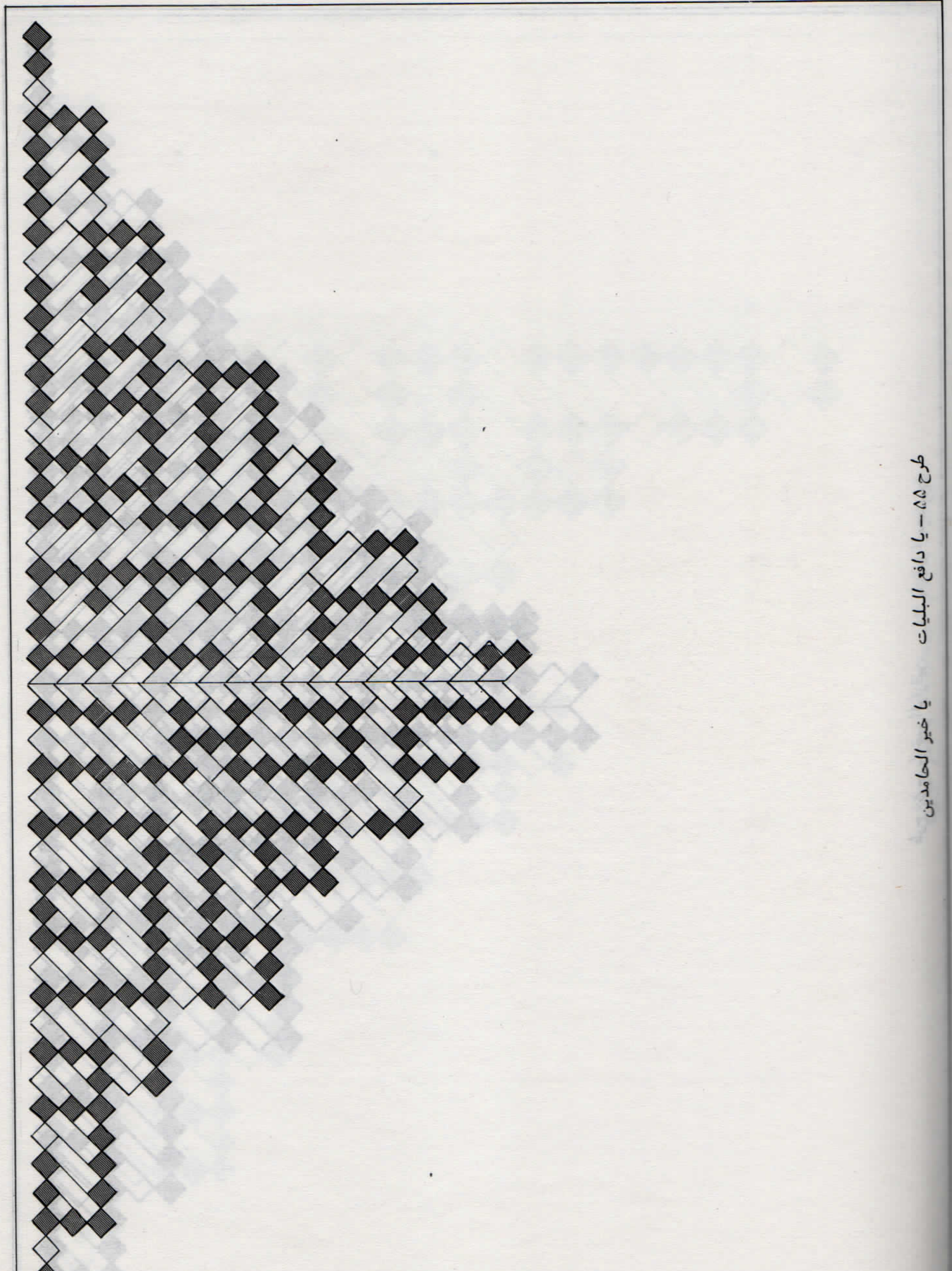

طرح ٥٥ – يا دافع البليات يا خير الحامدين

Fig.56

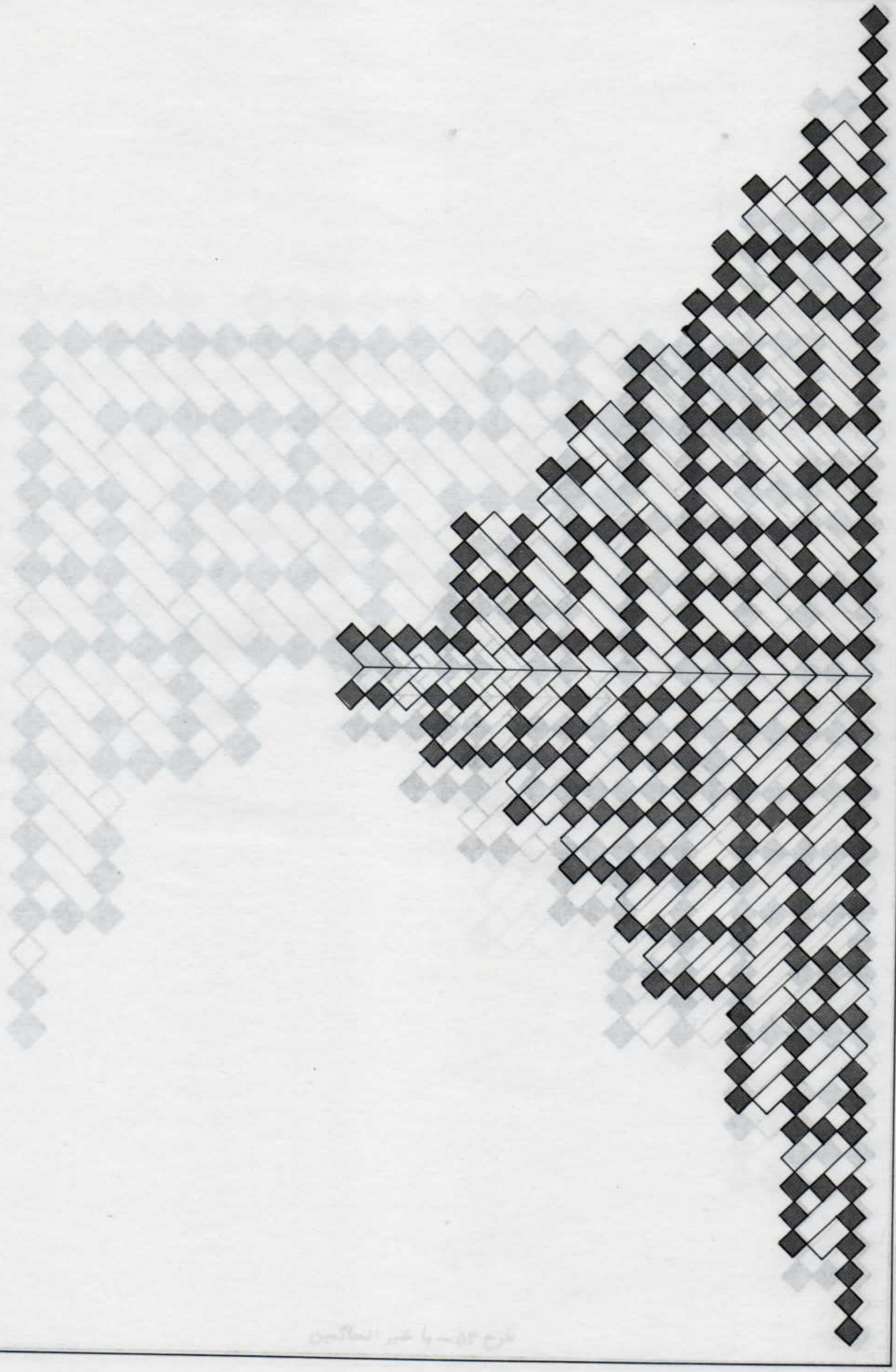

طرح ۵۶ – یا خیر الرازقین   یا خیر المحسنین

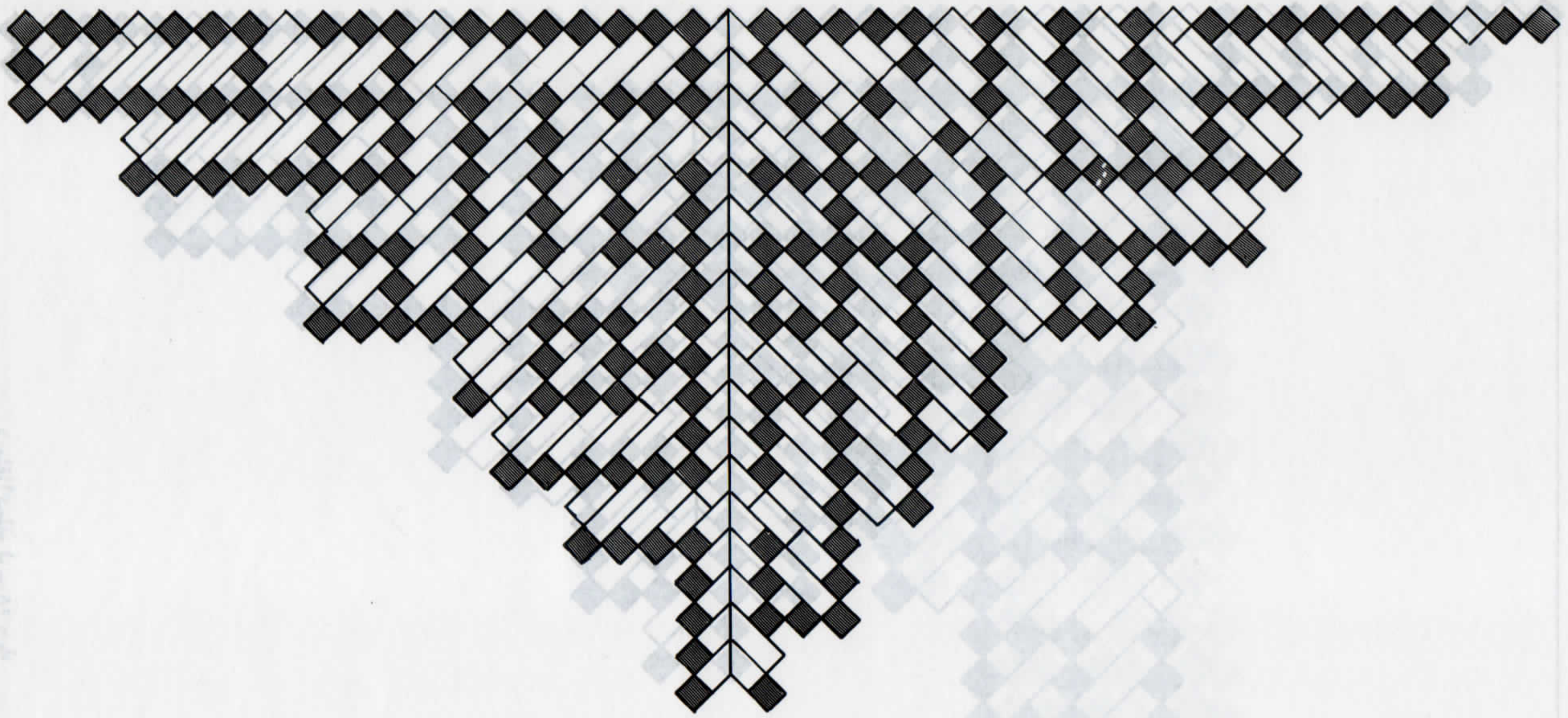

طرح ٥٧ ـ يا علام الغيوب يا غفار الذنوب

Fig.57

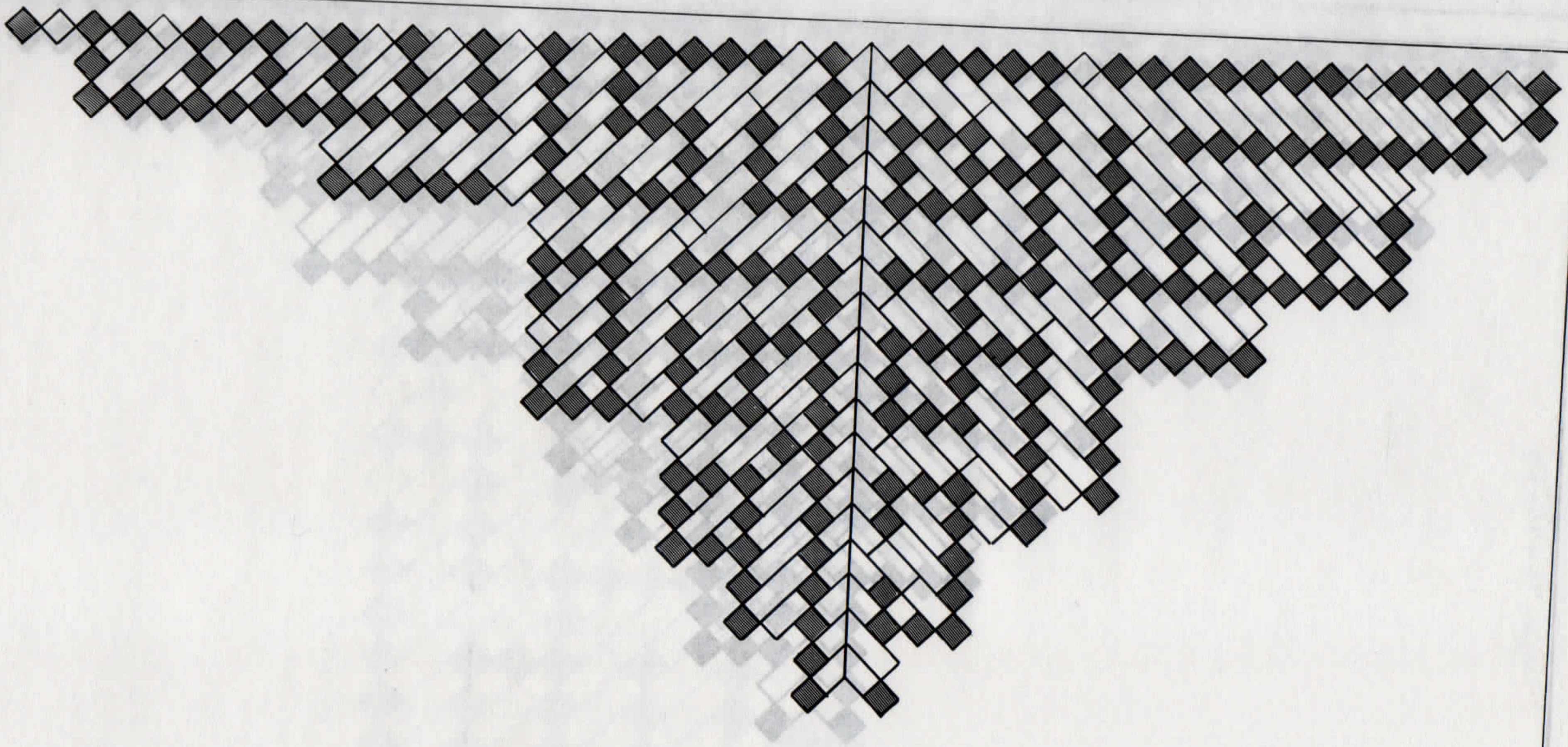

طرح ٥٨ – يا ستار العيوب يا كاشف الكروب

Fig.58

Fig.59

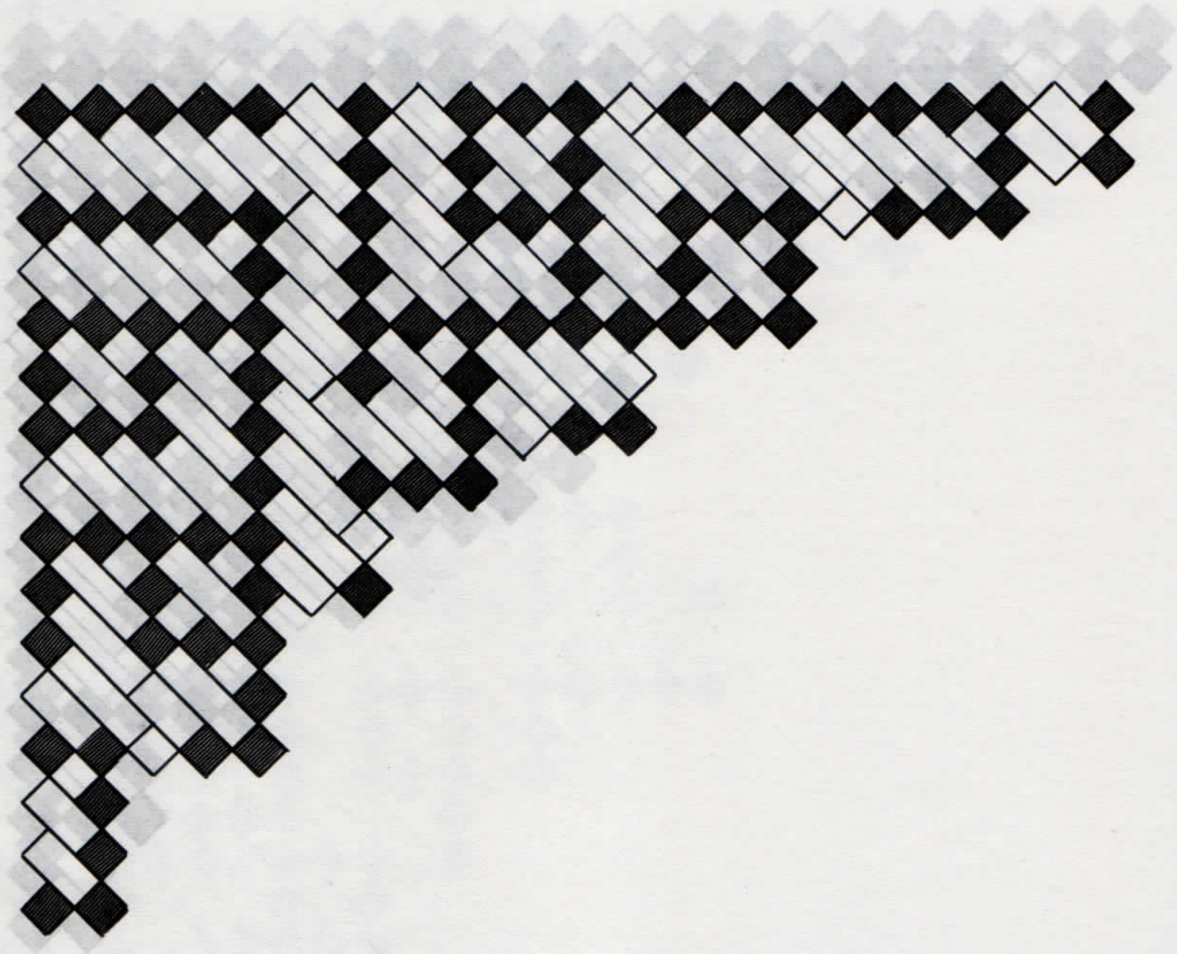

طرح ۵۹ – یا مقلب القلوب

Fig.60

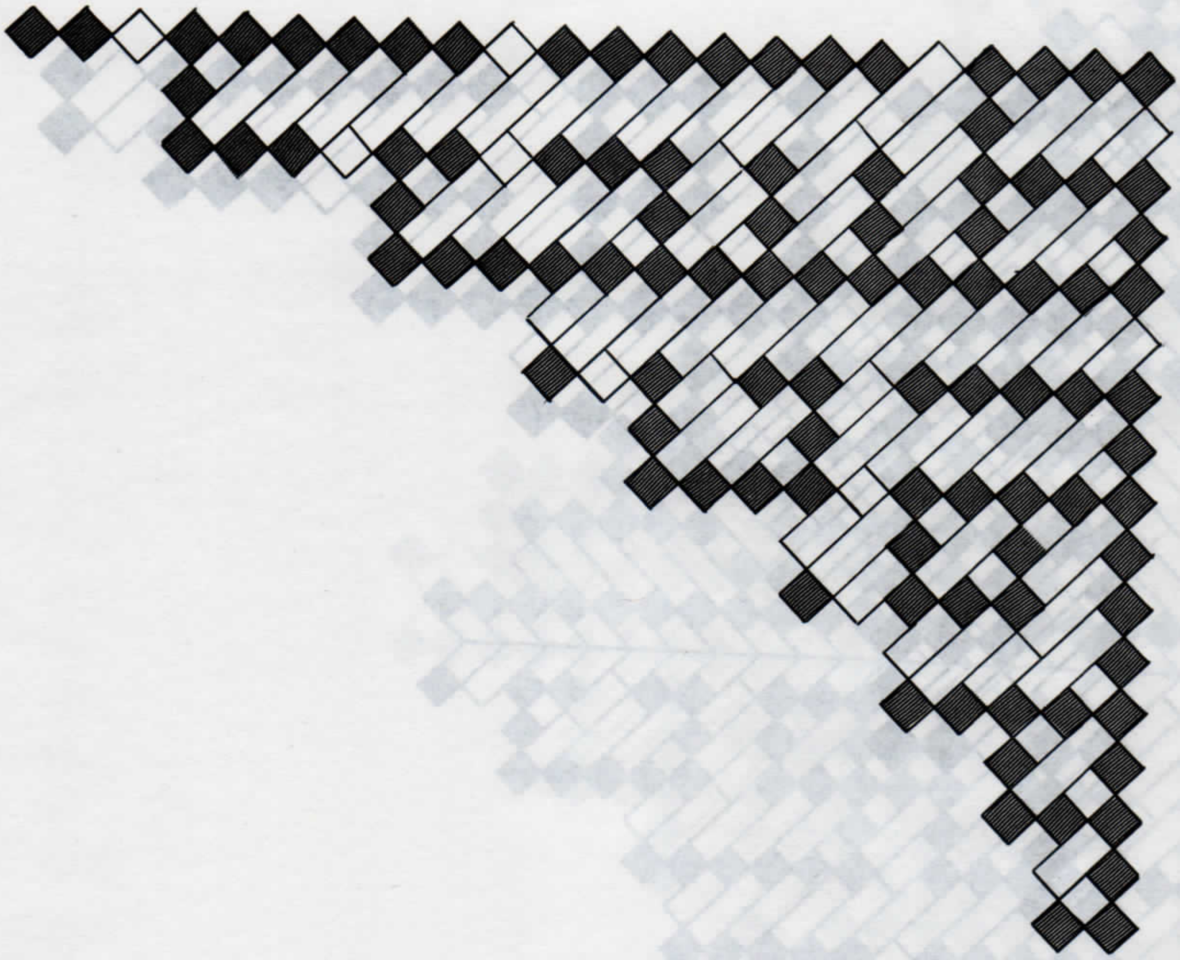

طرح ٦٠ـ يا طبيب القلوب

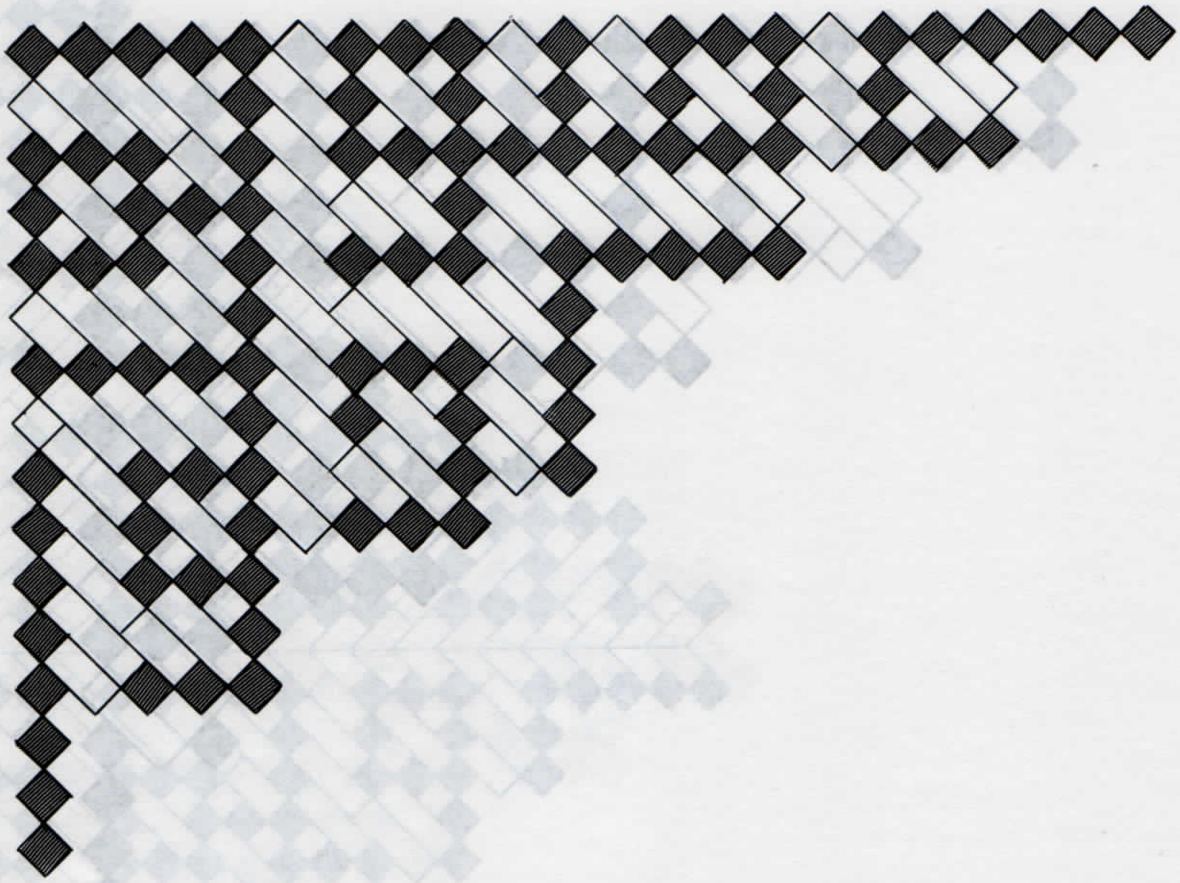

طرح ٦١ ــ يا منور القلوب

Fig.62

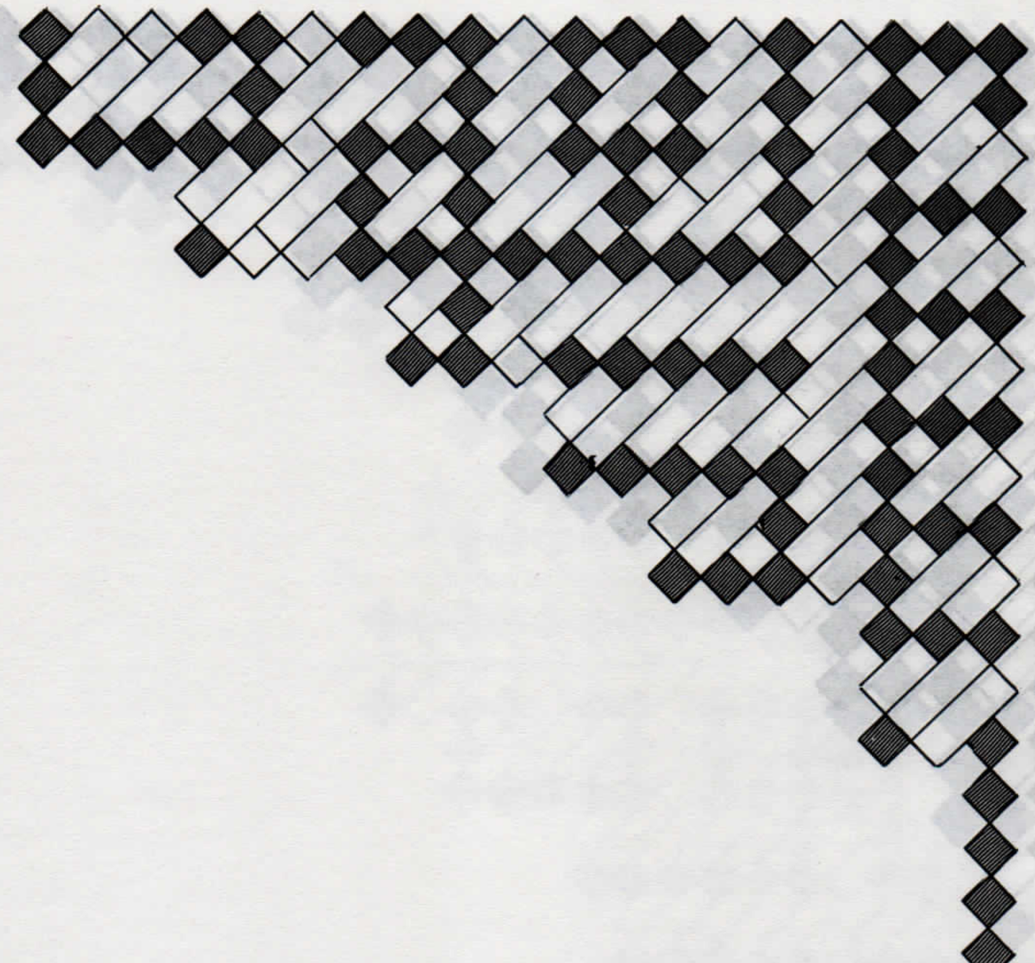

طرح ٦٢ – يا انيس القلوب

Fig.63

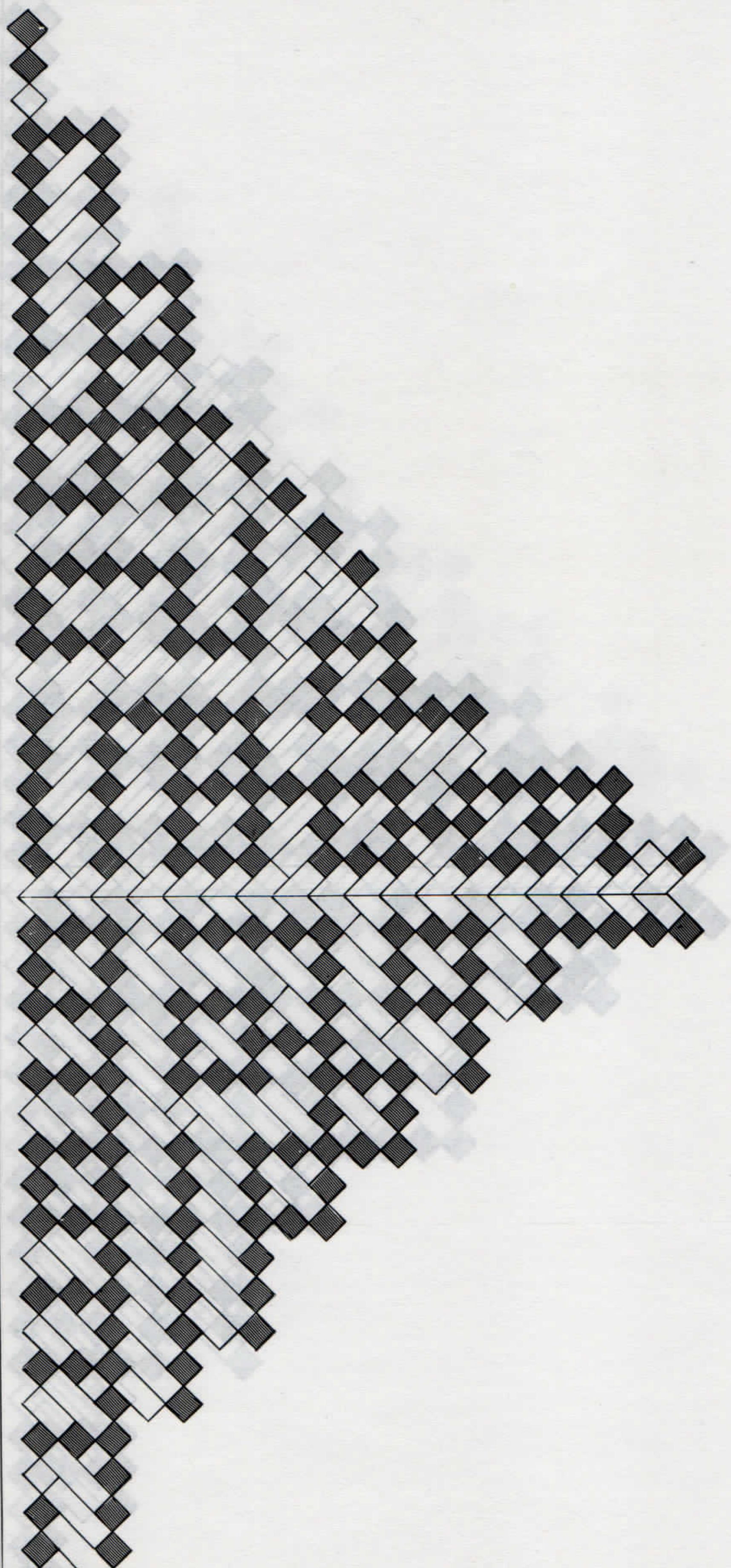

طرح ٦٣ – يا مفرج الهموم   يا منفس الغموم

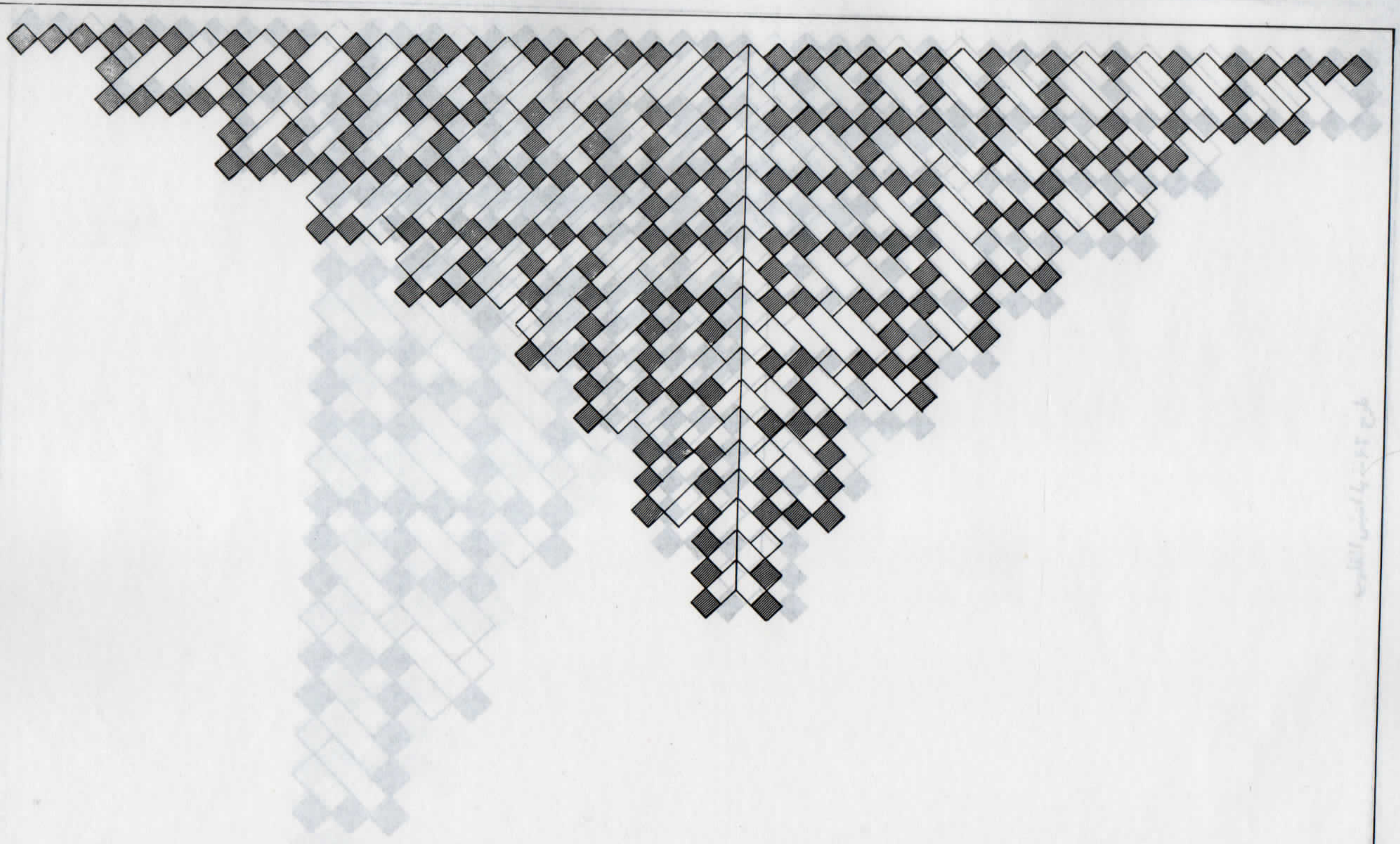

طرح ۶۴ـ یا دلیل المتحیرین یا غیاث المستغیثین

Fig.64

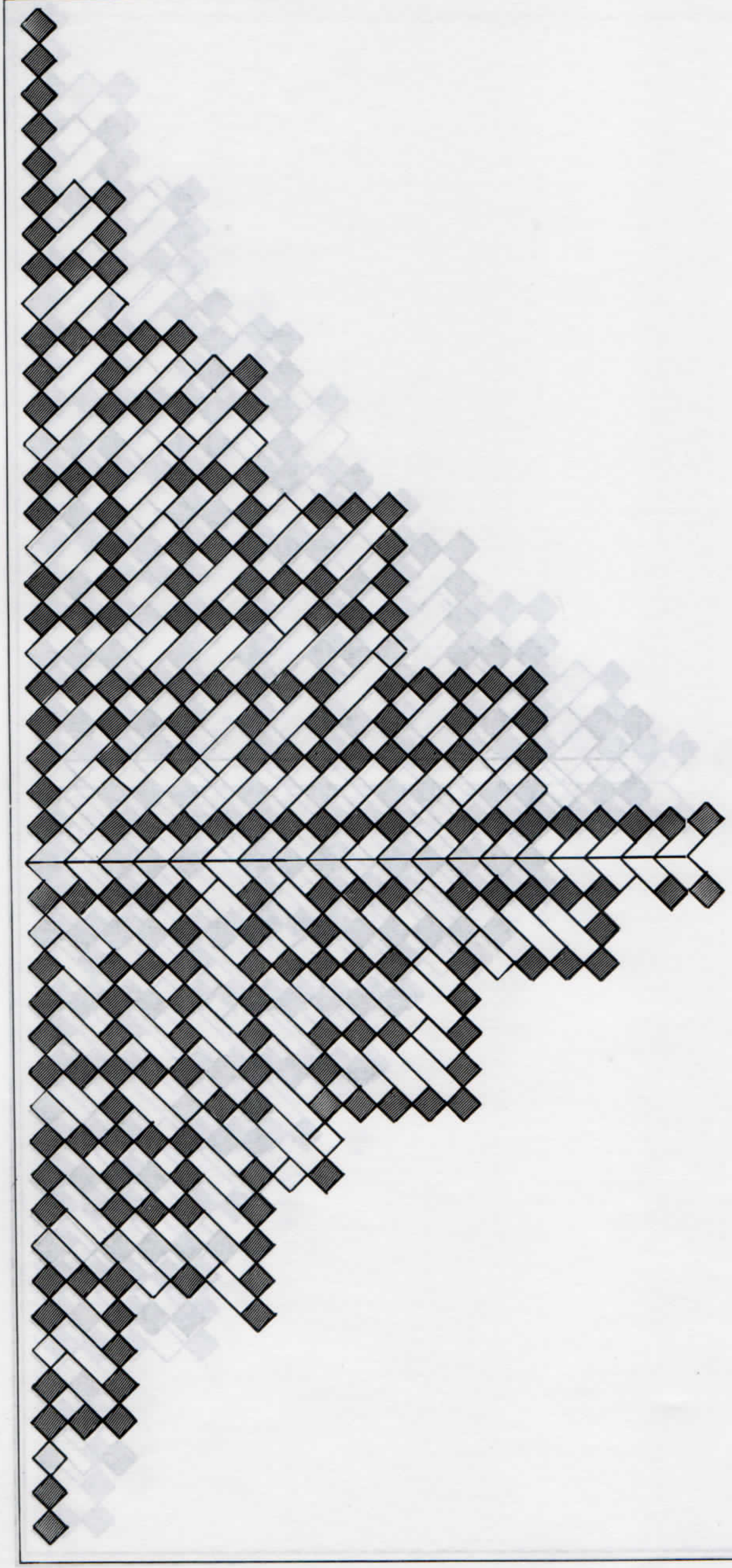

طرح ٦٥ – يا بديع السموات   يا جاعل الظلمات

Fig.66

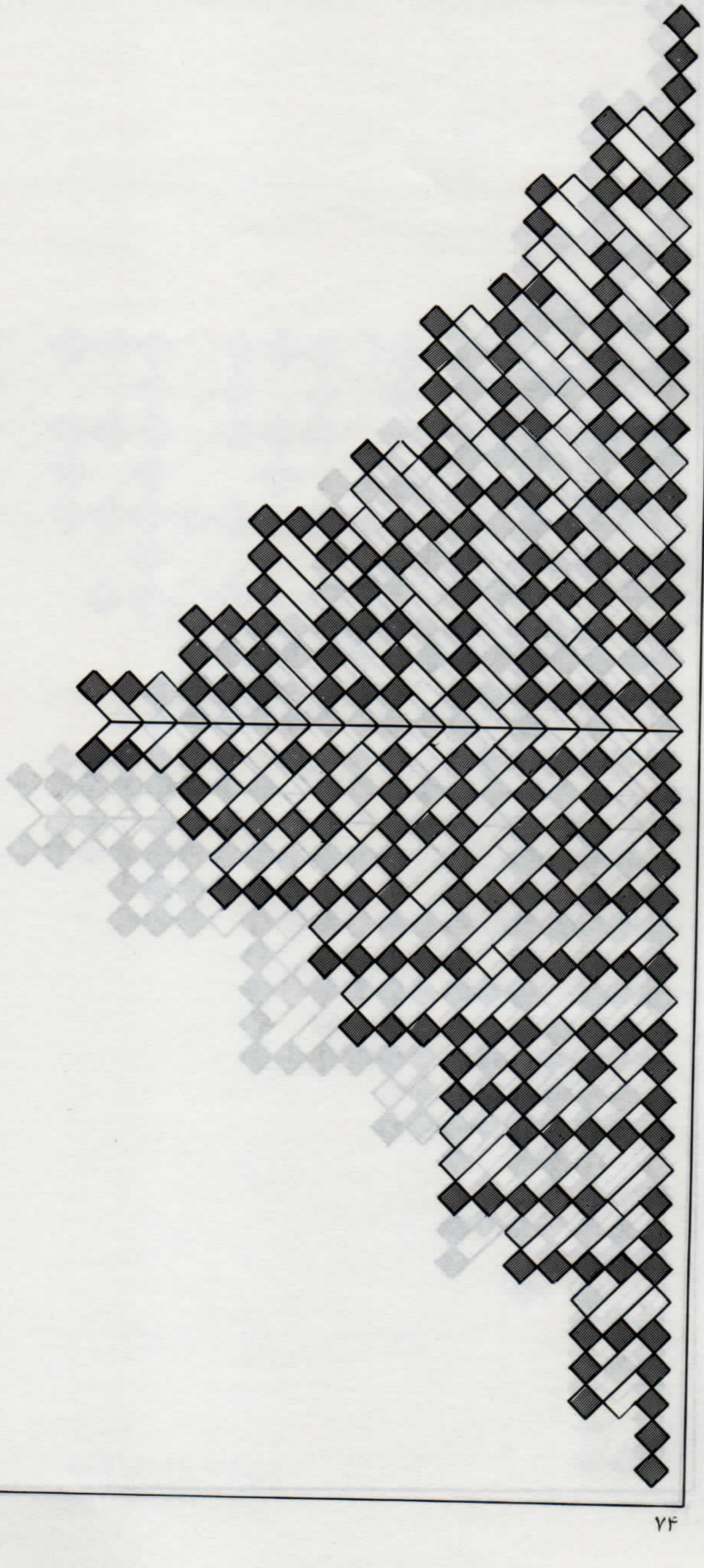

طرح ۶۶ – یا راحم العبرات یا مقیل العثرات

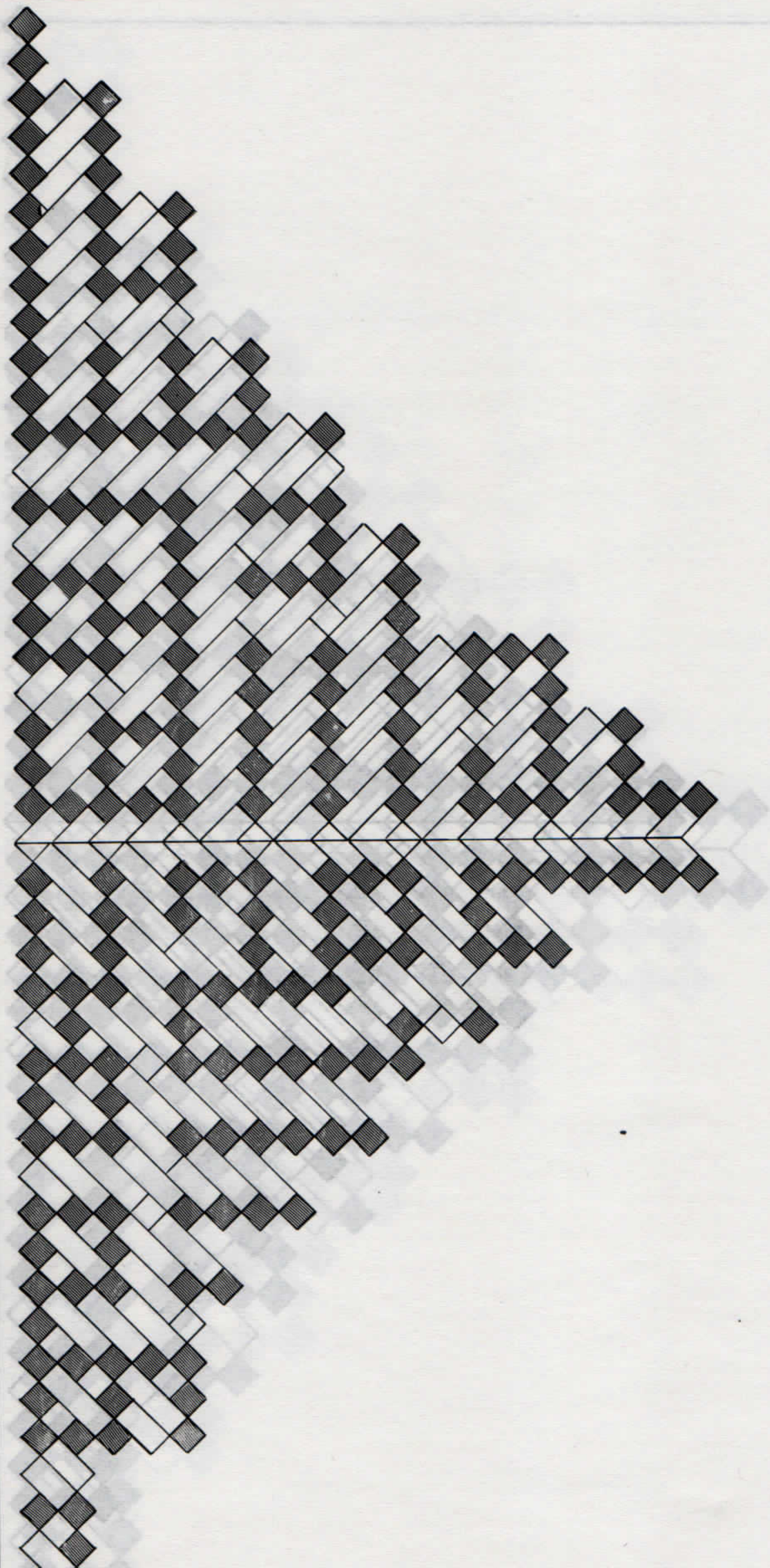

طرح ٦٧ – يا ساتر العورات يا محيي الأموات

Fig.68

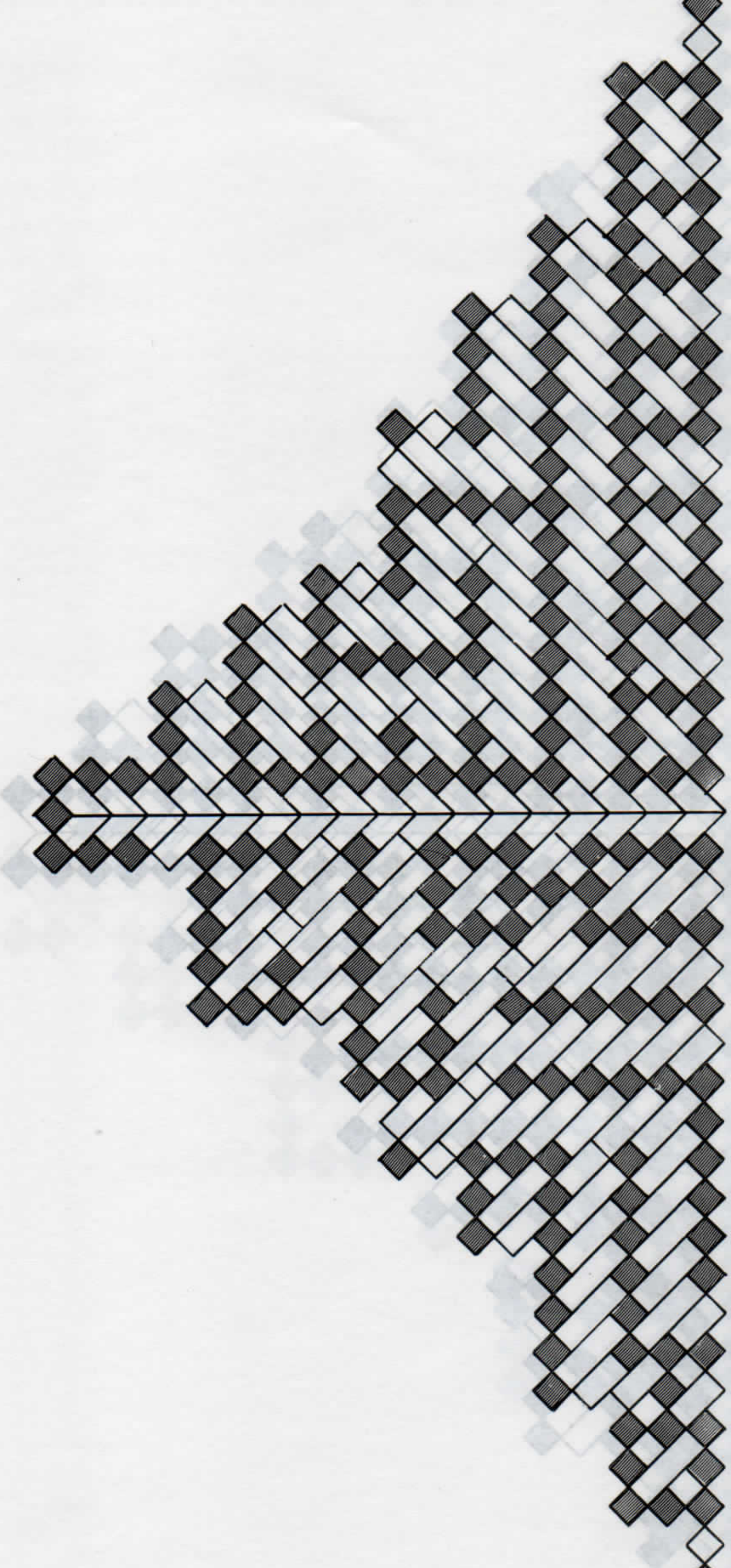

طرح ٦٨ – يا منزل الآيات يا مضعف الحسنات

Fig.69

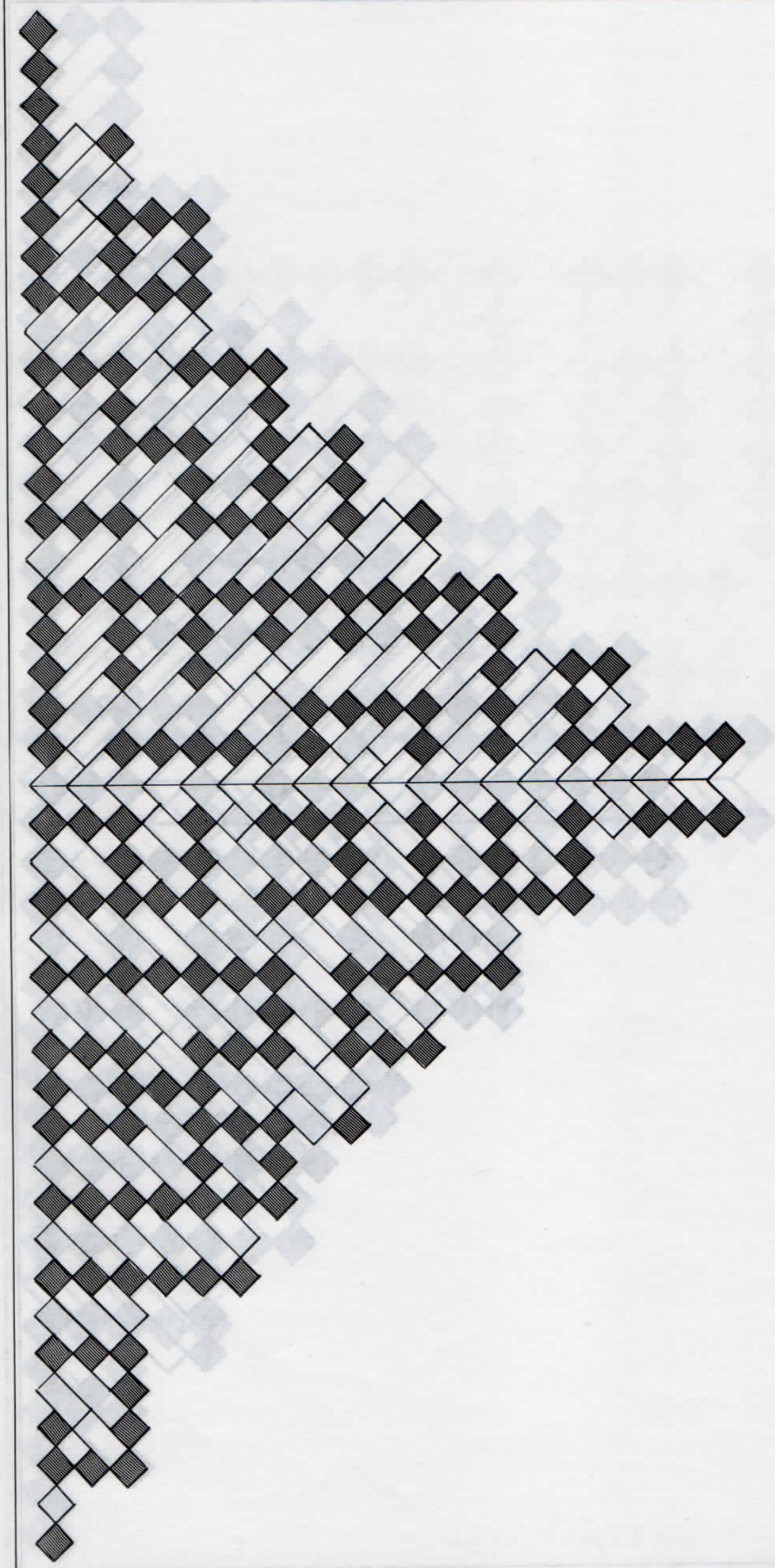

طرح ۶۹ – یا ماحی السیئات   یا شدید النقمات

Fig.70

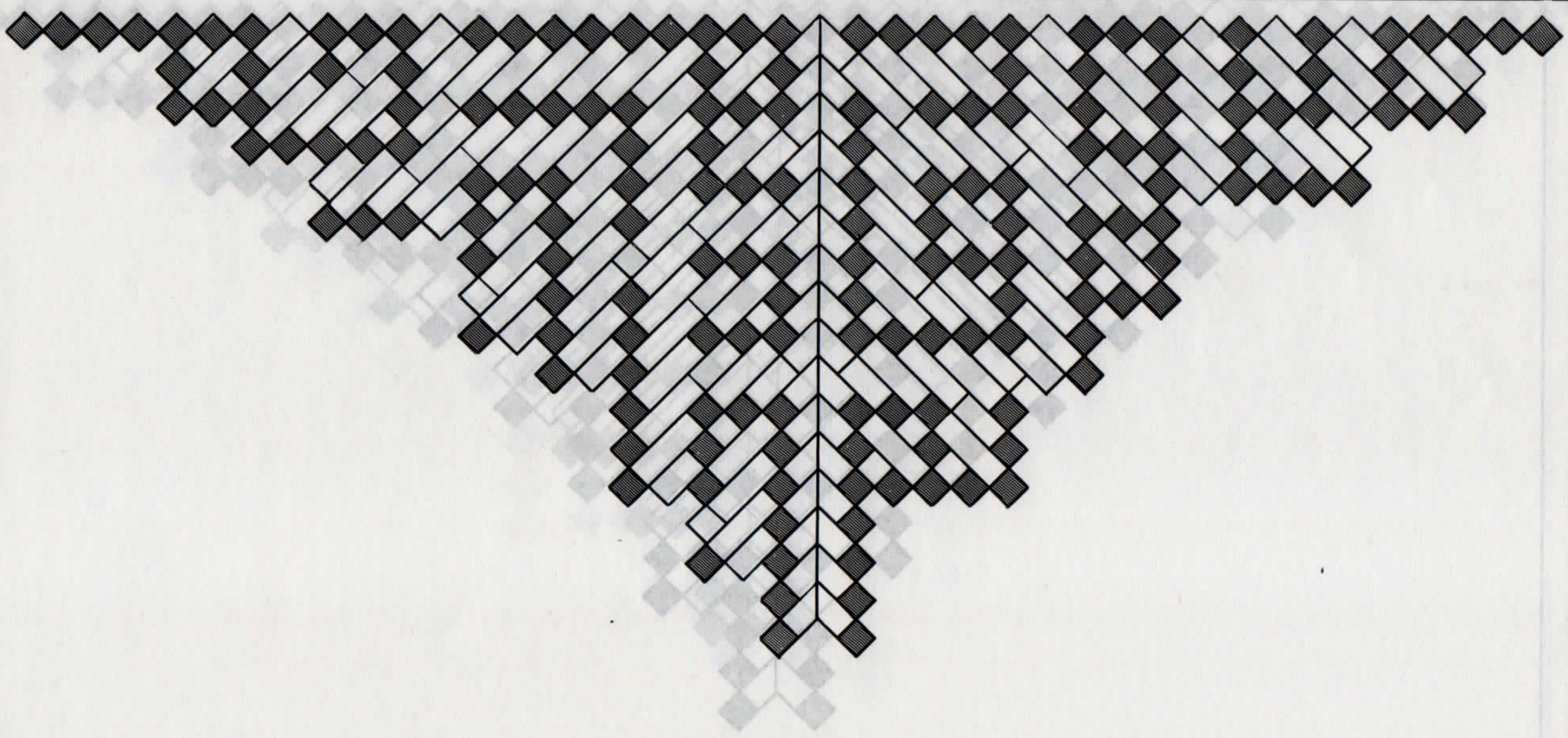

طرح ۷۰ ــ یا عاصم ، یا قائم   یا دائم ، یا راحم

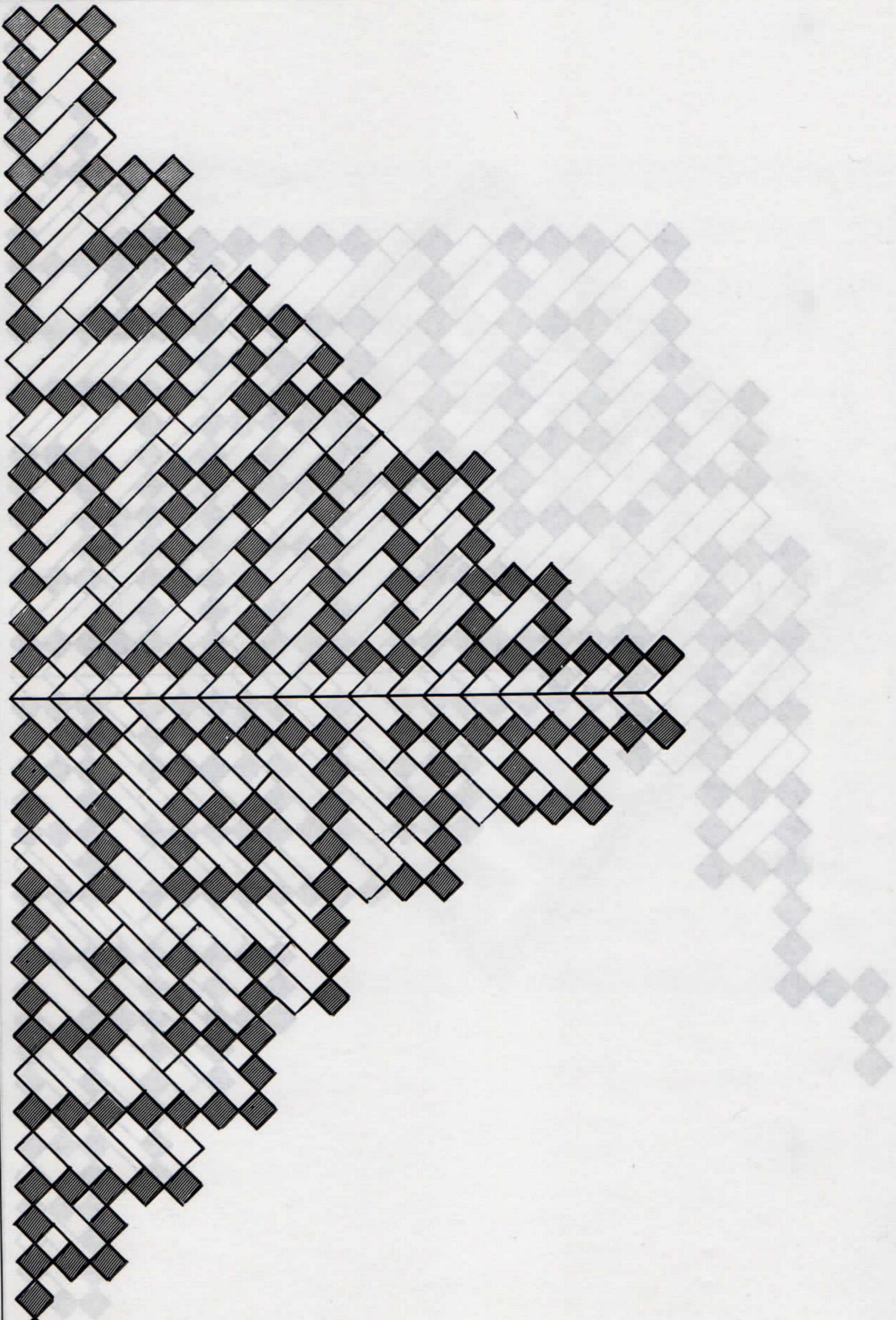

طرح ٧١ -- يا سالم ، يا حاكم   يا قاسم ، يا عالم

Fig.72

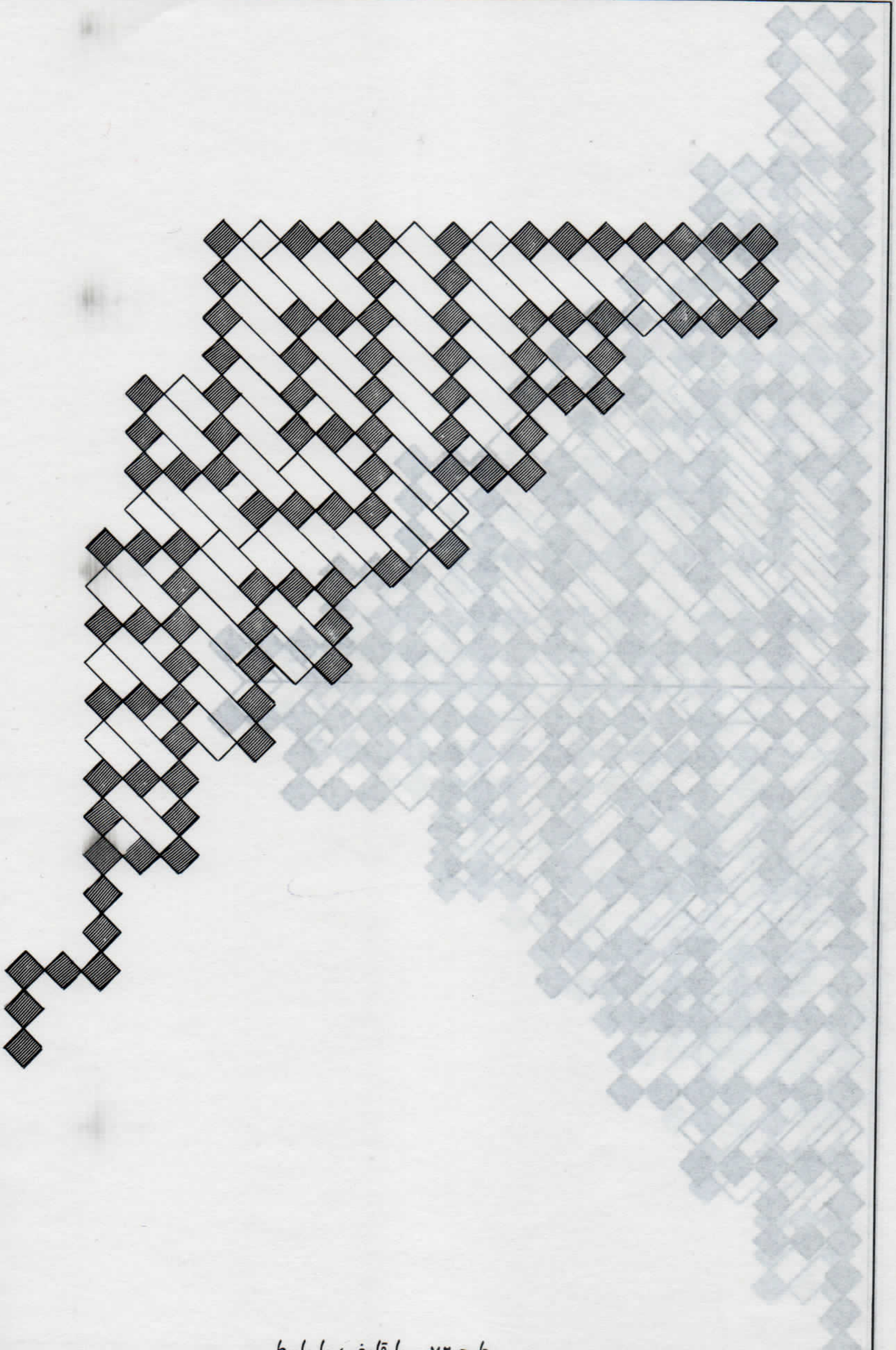

طرح ۷۲ – یا قابض، یا باسط

Fig.72

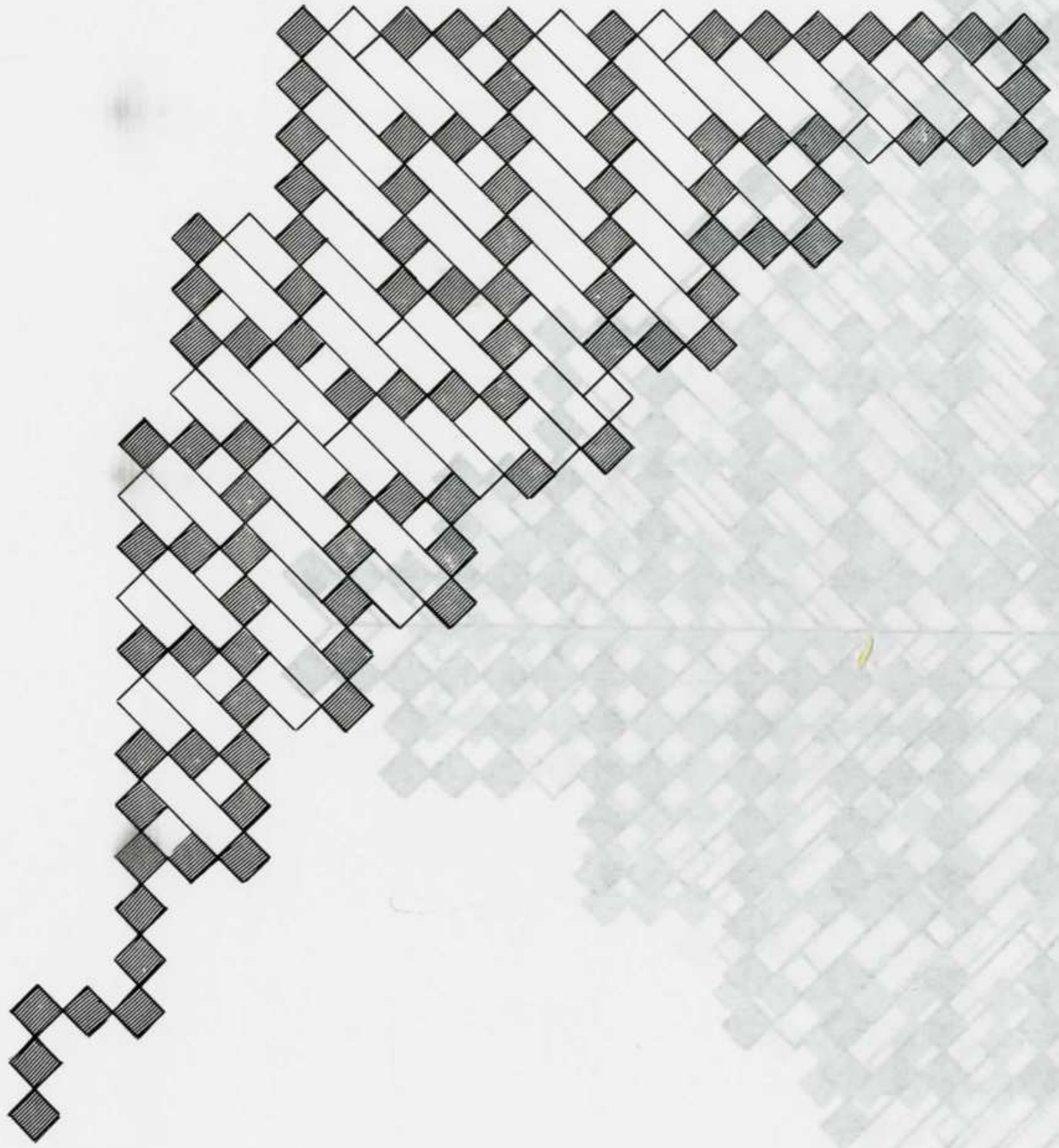

طرح ٧٢ – يا قابض، يا باسط

Fig.73

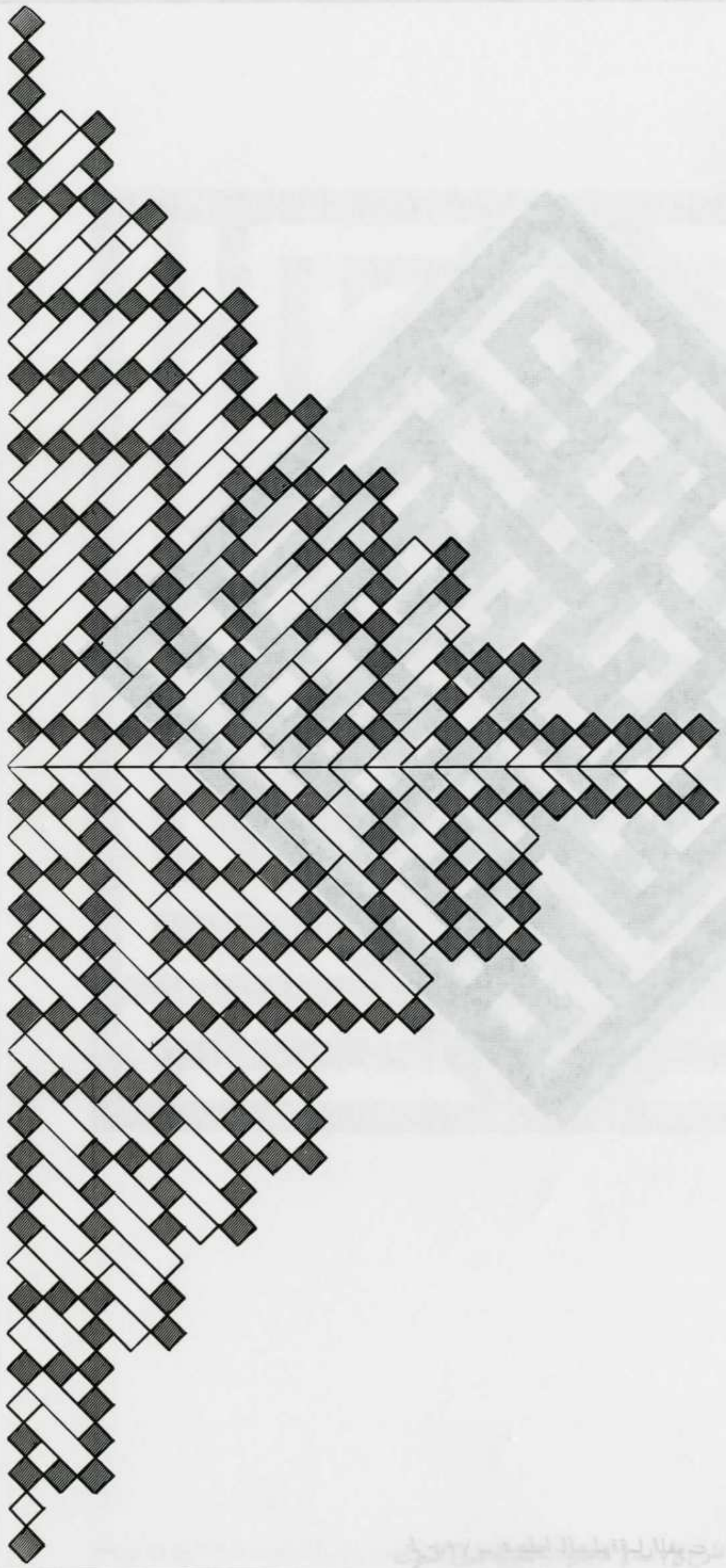

طرح ٧٣ – يا رب العالمين   يا مالك يوم الدين

Fig.74

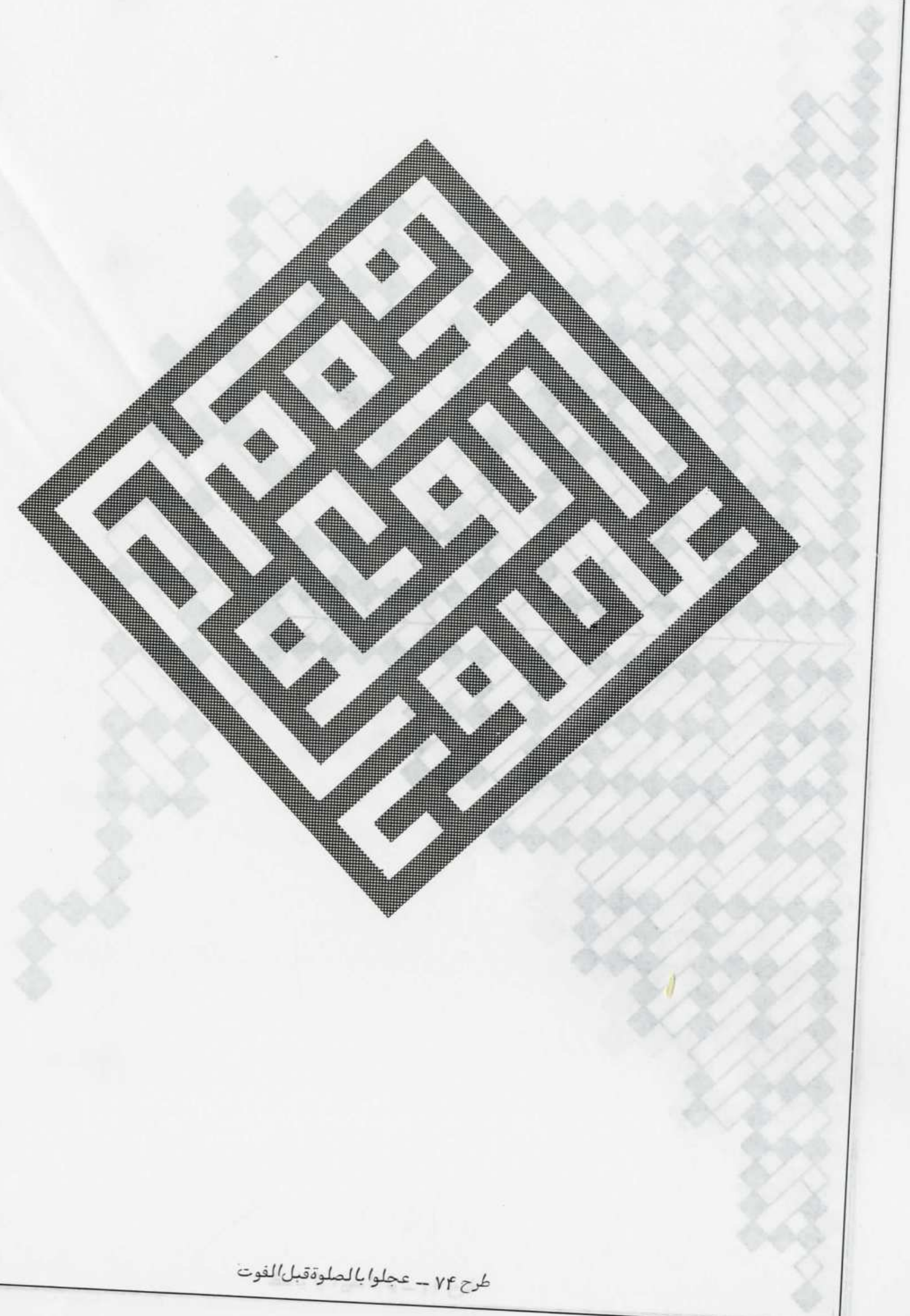

طرح ۷۴ ـ عجلوا بالصلوة قبل الفوت

Fig.75

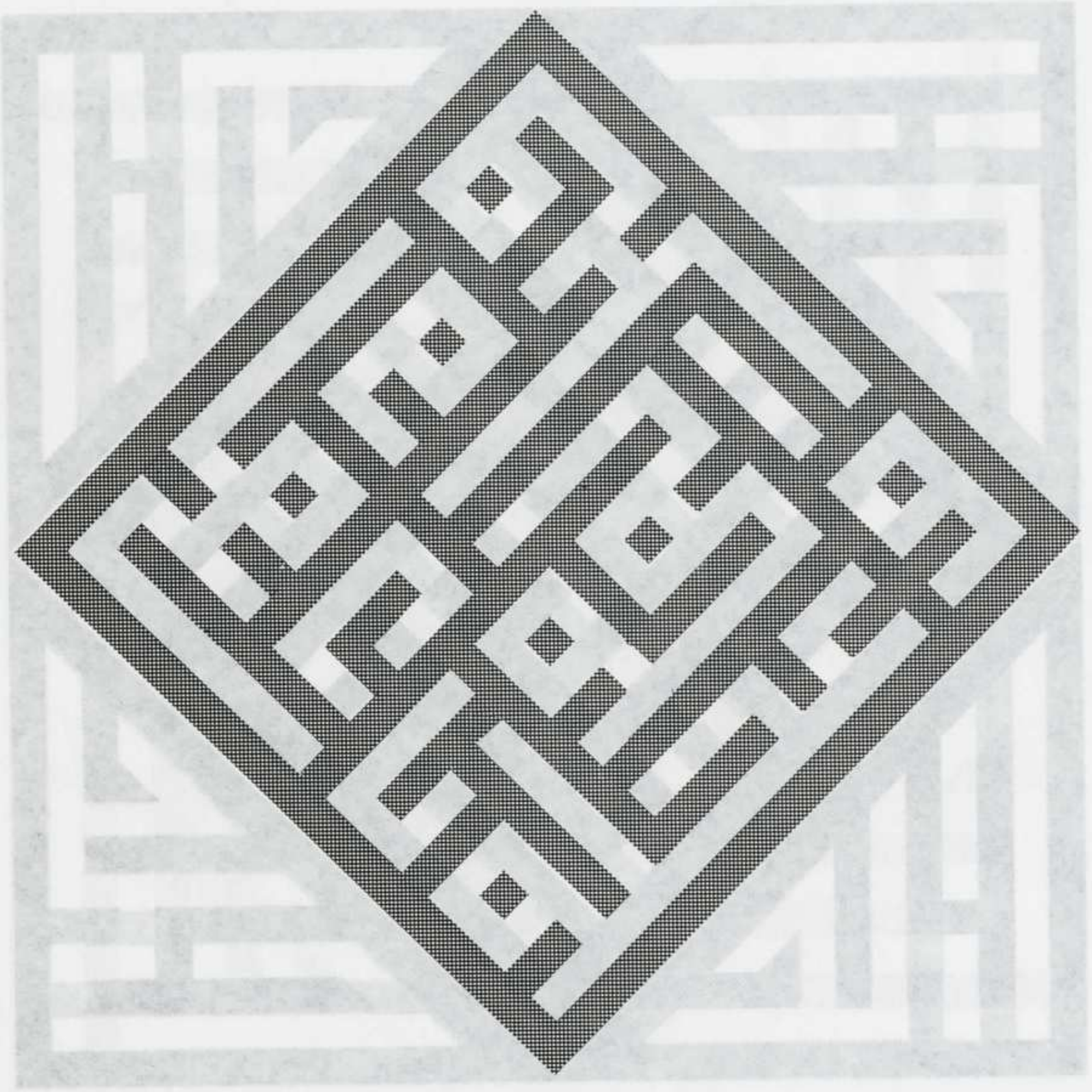

طرح ۷۵ ـ و عجلوا بالتوبة قبل الموت

Fig.76

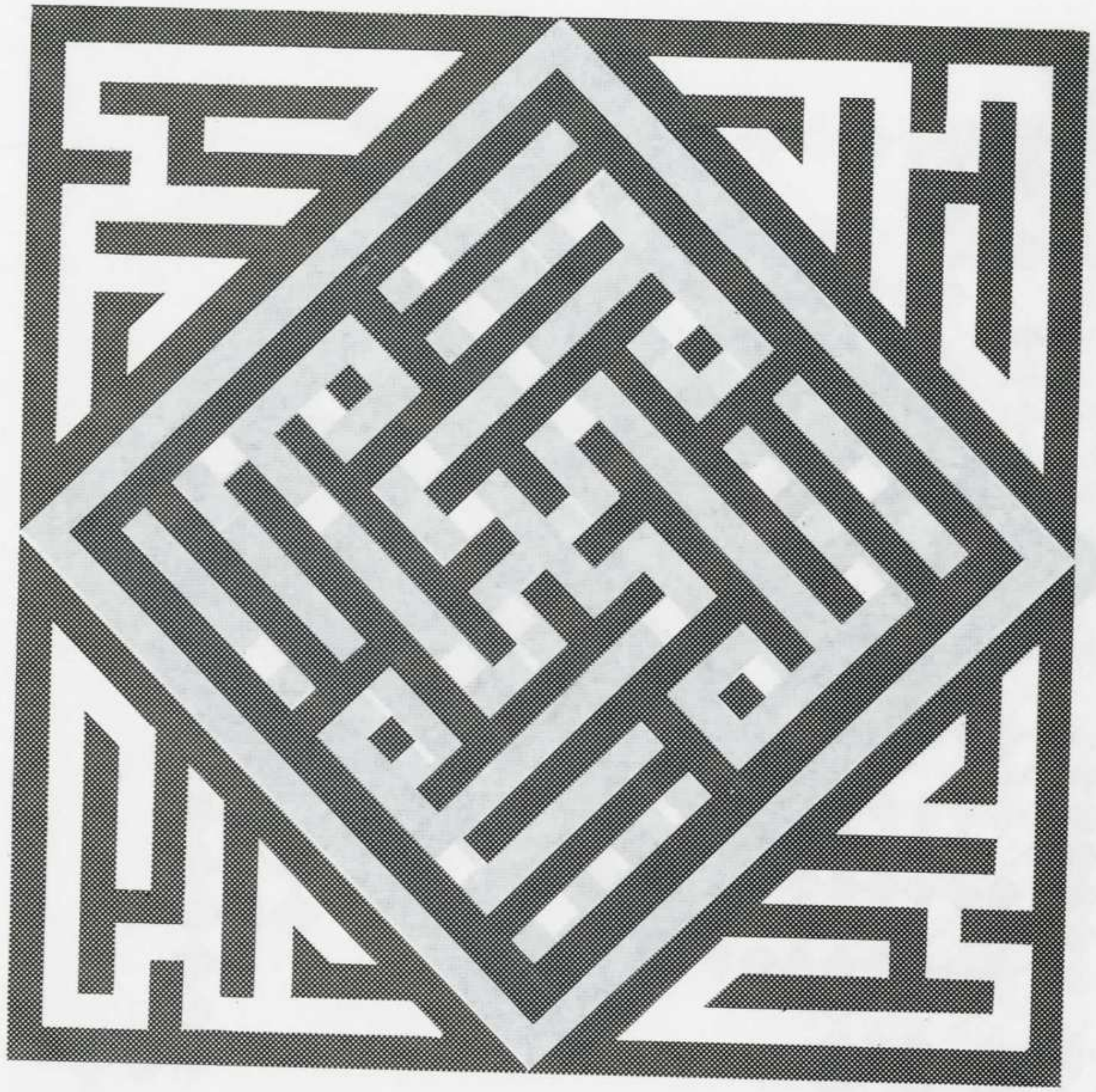

طرح ۷۶ ــ الله (چهار بار در وسط تکرار شده است) علی (چهار بار در اطراف تکرار شده است)

Fig.77

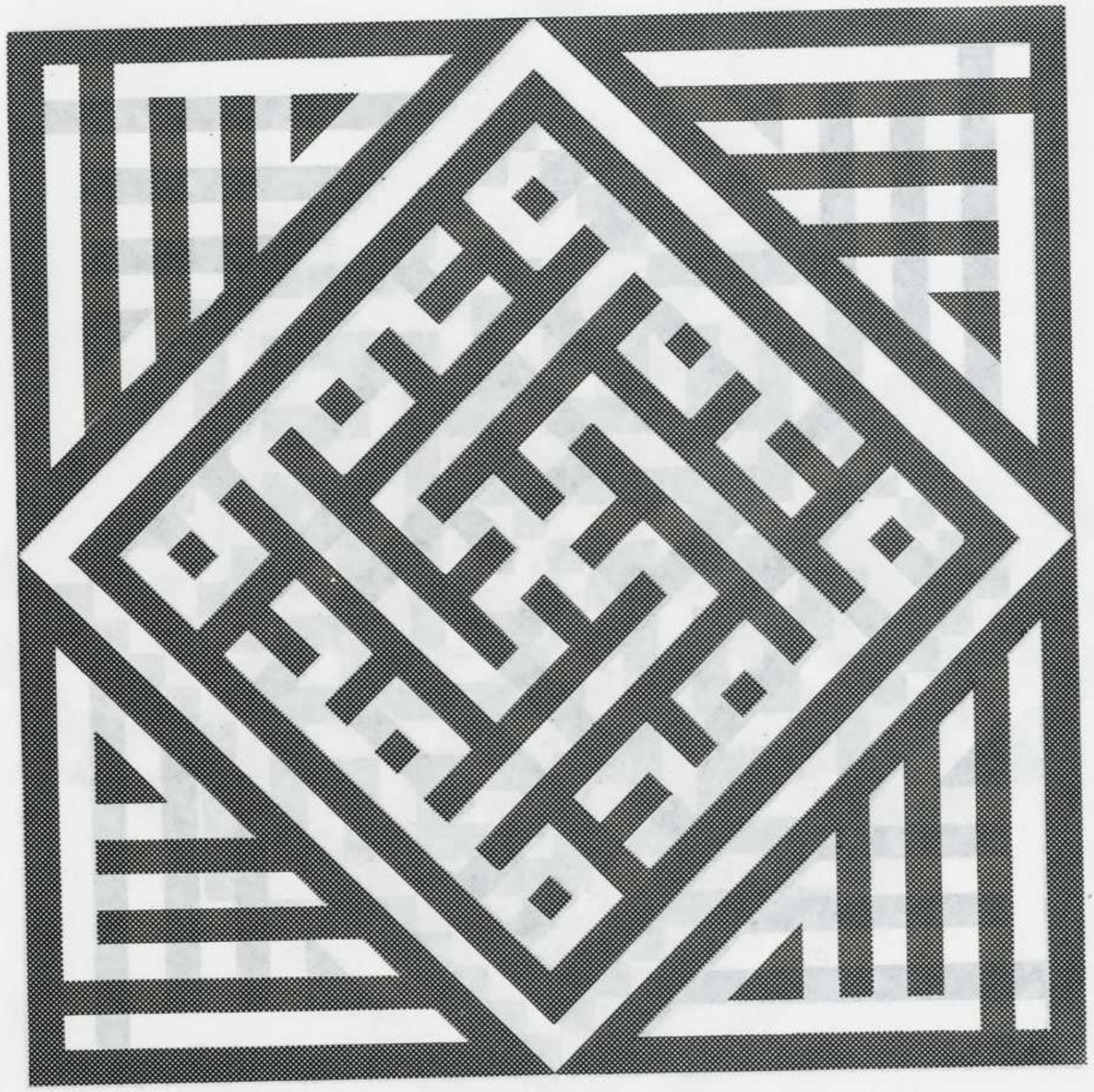

طرح ۷۷ ــ محمد (چهار بار در وسط تکرار شده است) الله (چهار بار در اطراف تکرار شده است)

Fig.78

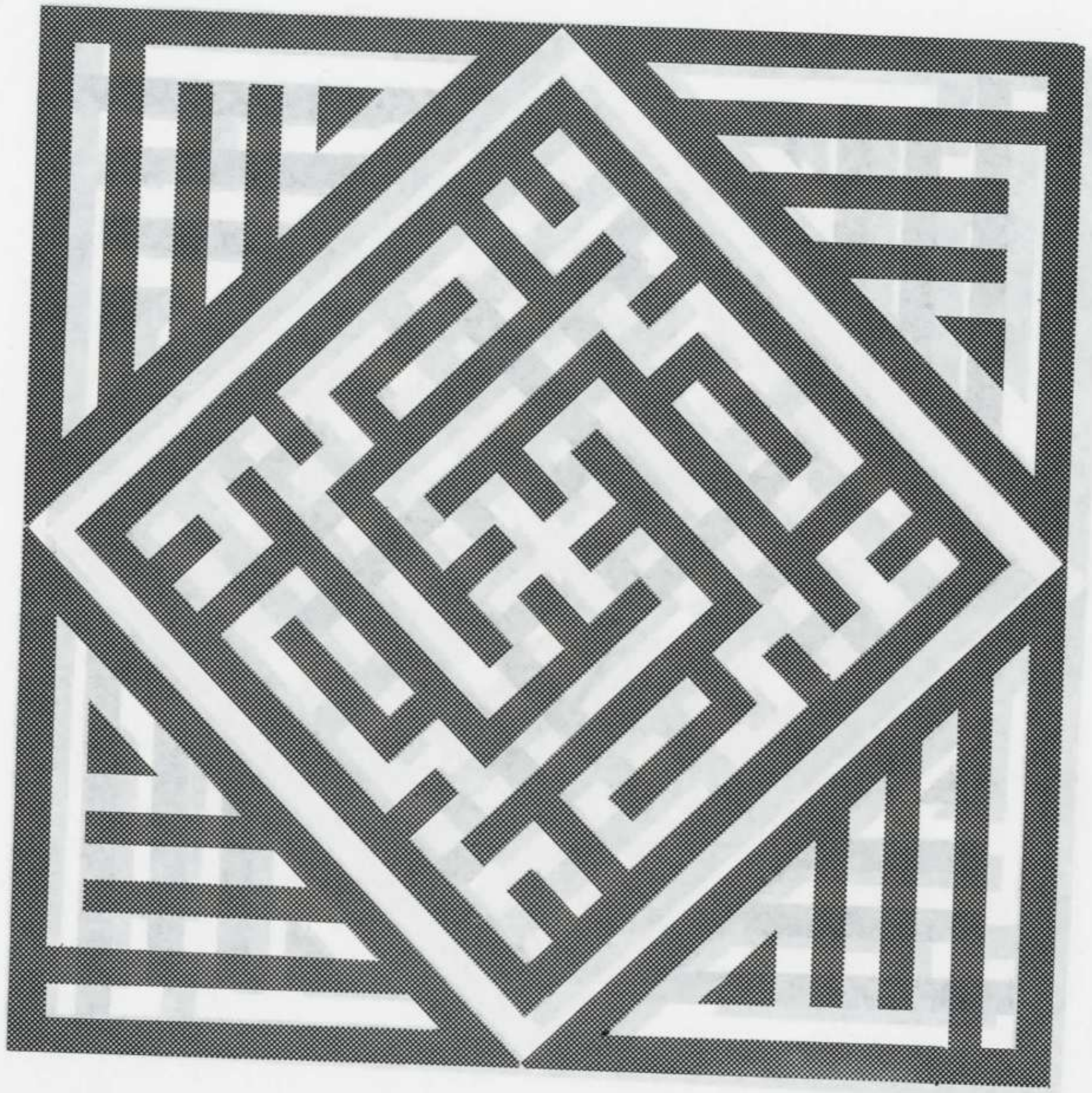

طرح ۷۸ – علی (چهار بار در وسط تکرار شده است)   الله (چهار بار در اطراف تکرار شده است)

Fig.79

طرح ۷۹ – علی (چهار بار تکرار شده است)

Fig.80

طرح ٨٠ ــ الله (پنج بارتکرار شده است)

Fig.81

طرح ٨١ ــ لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله

Fig.82

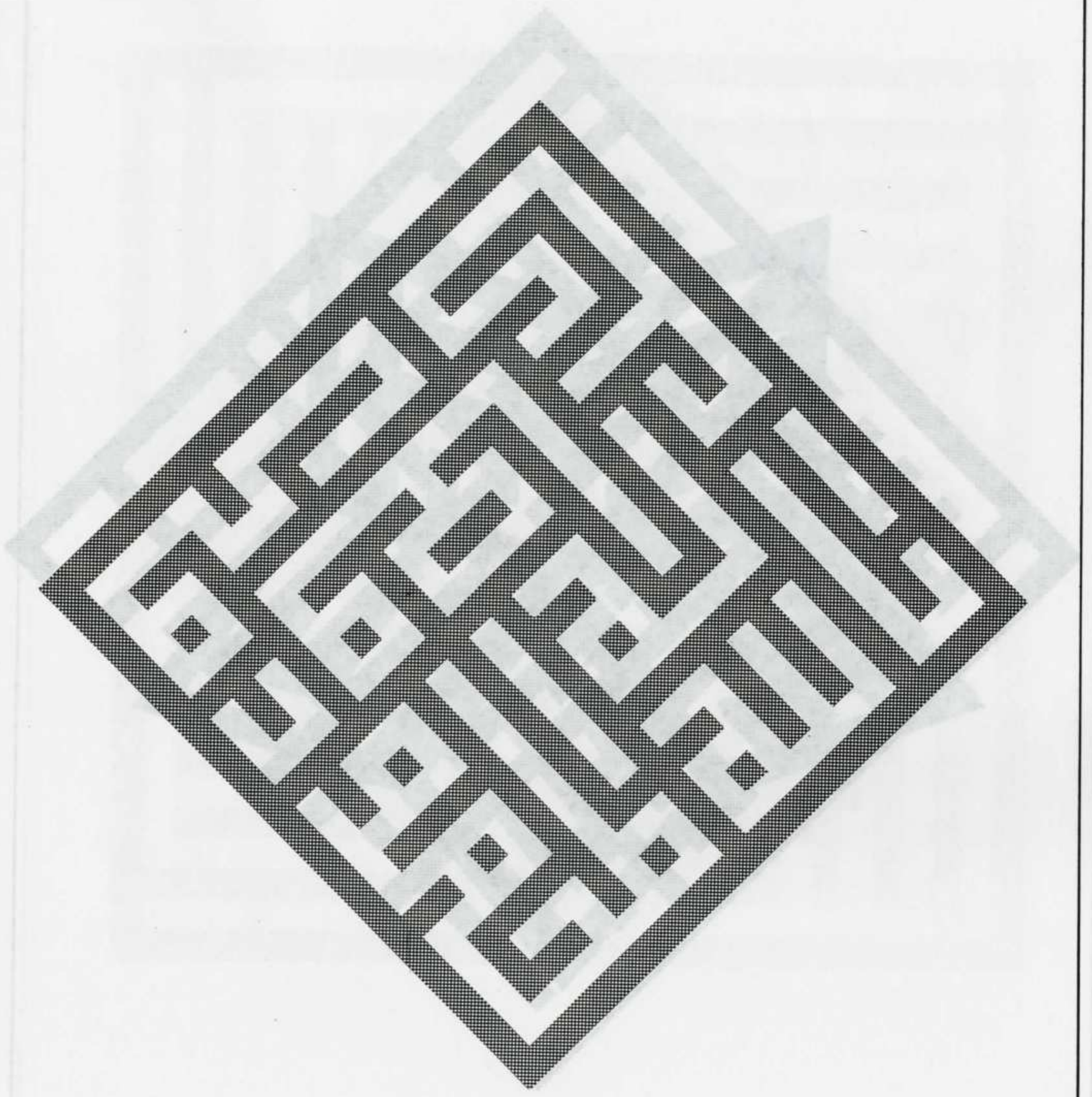

طرح ٨٢- یا الله المحمود فی کل افعاله

Fig.83

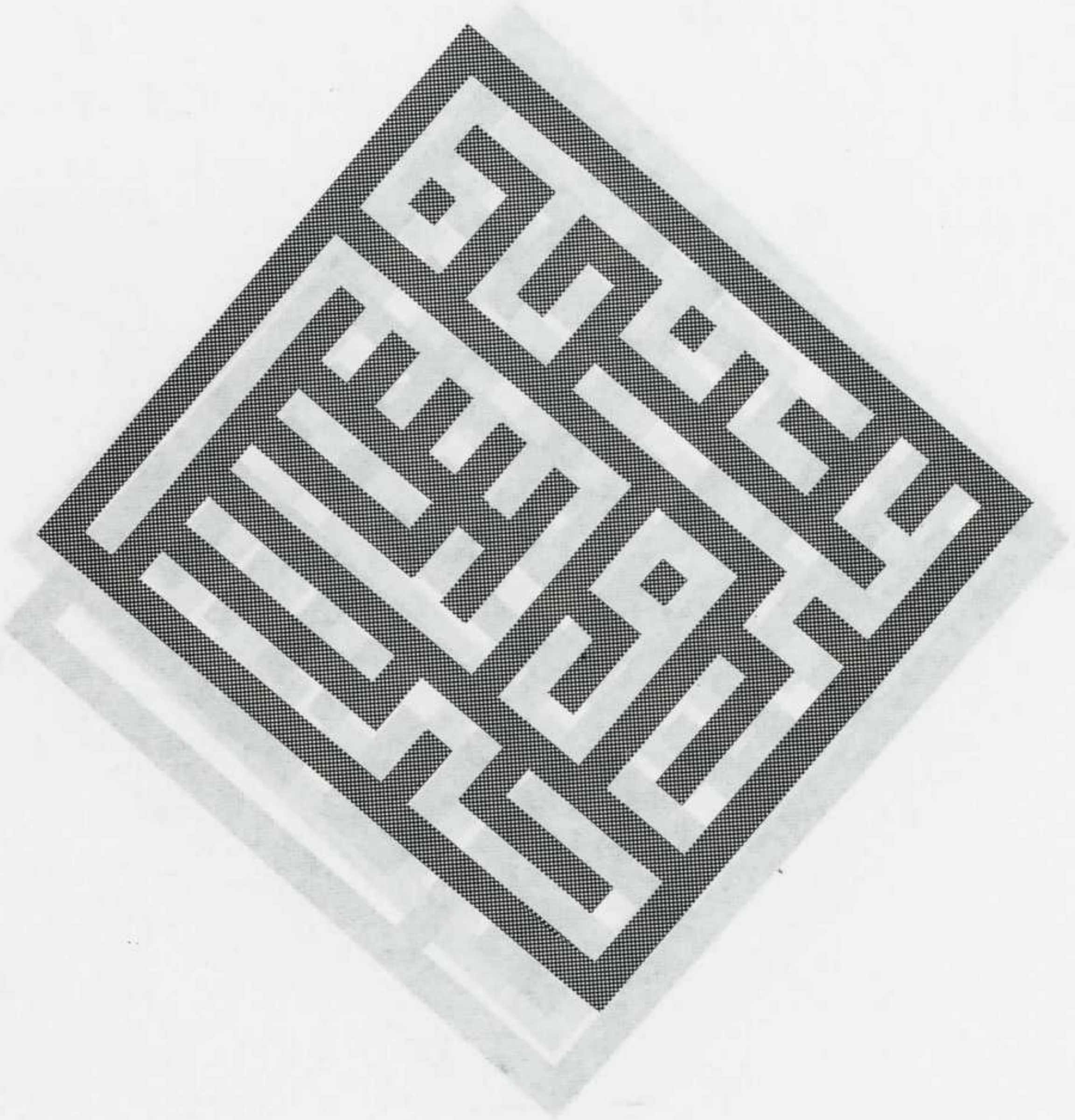

طرح ٨٣ ـ محمد و علی خیرالبشر

Fig.84

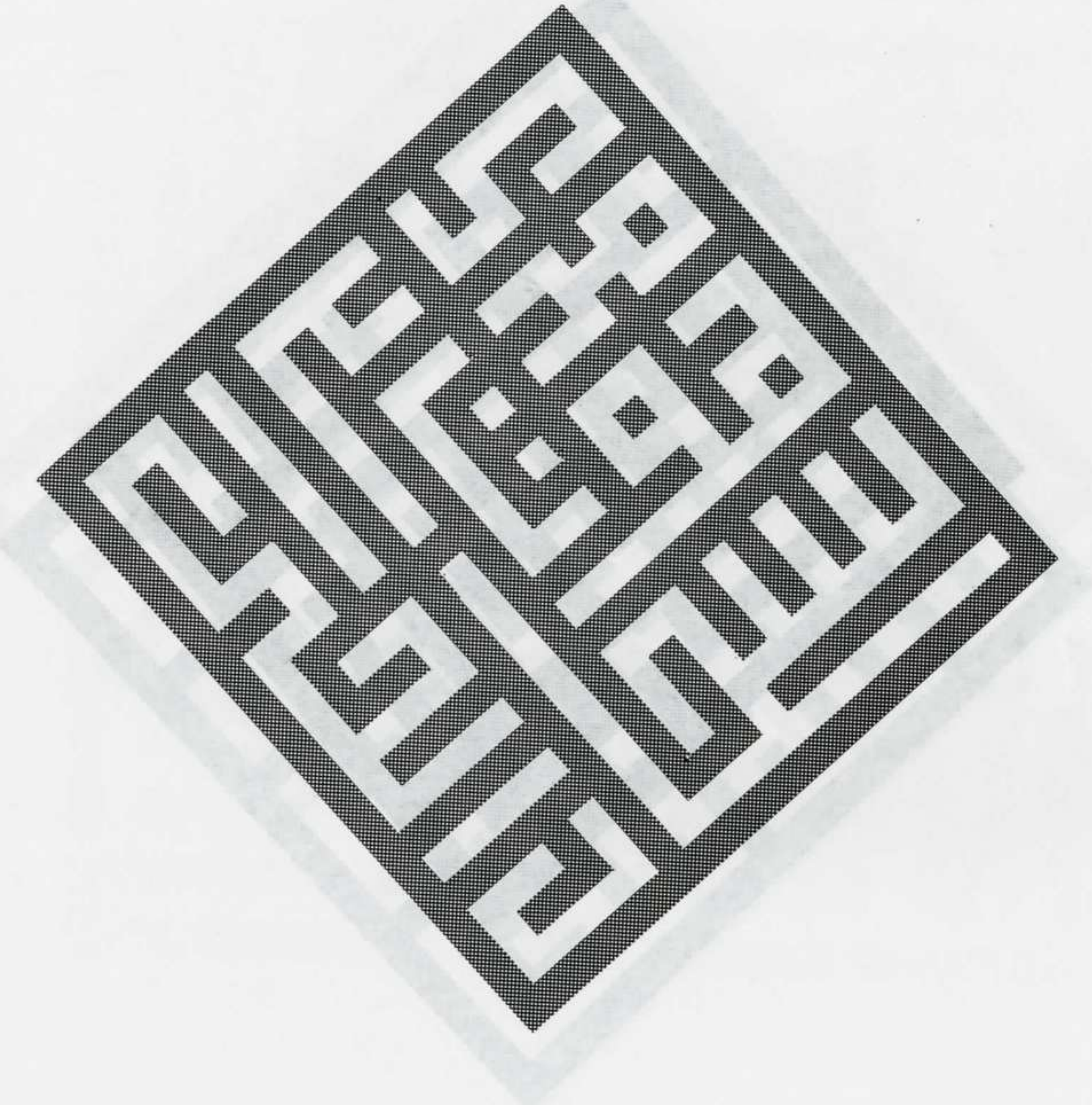

طرح ۸۴ ـ سبحان الحی الذی لا یموت

Fig.85

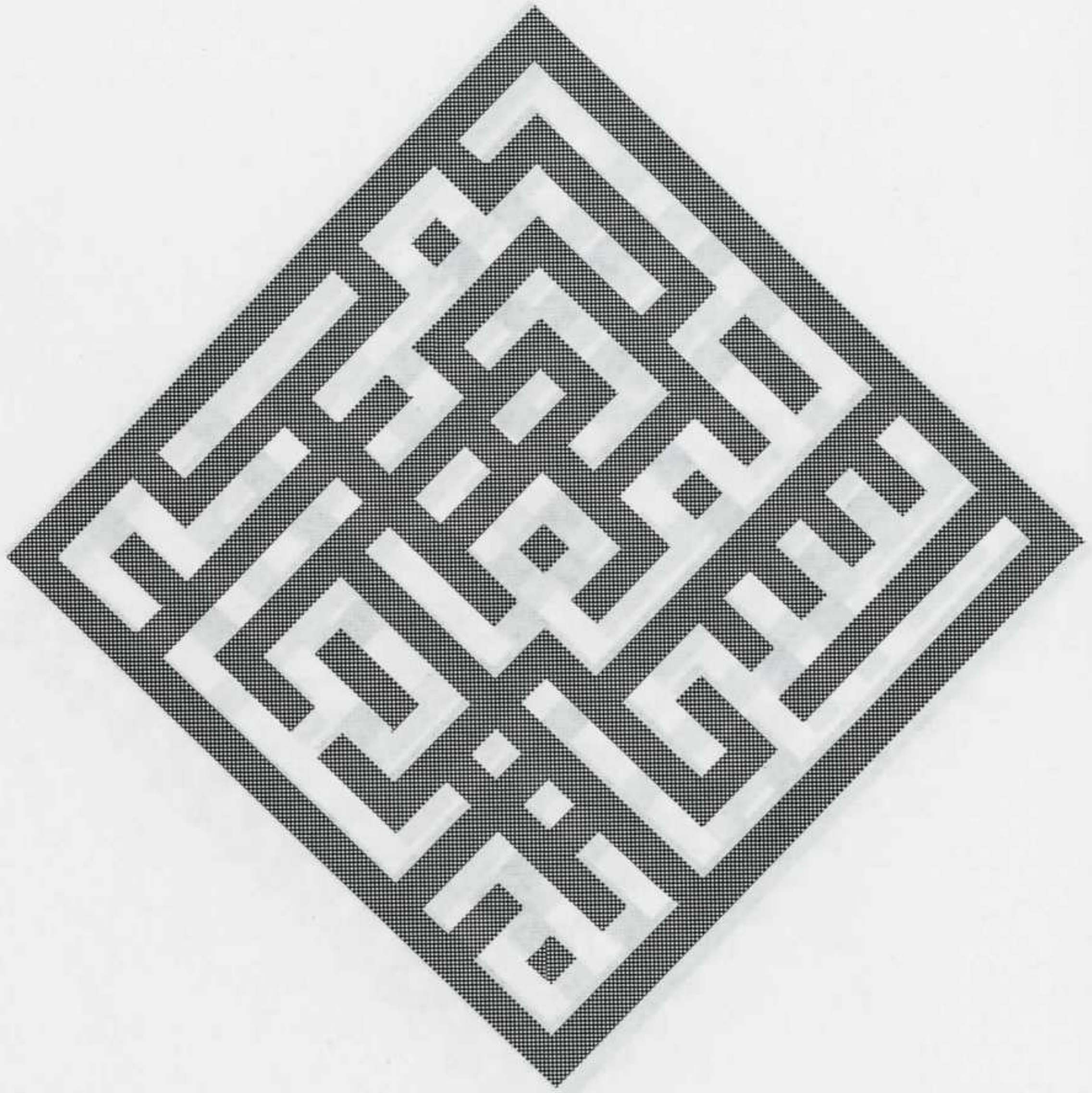

طرح ۸۵ ـ سبحانه تعالی عما تصفون

Fig.86

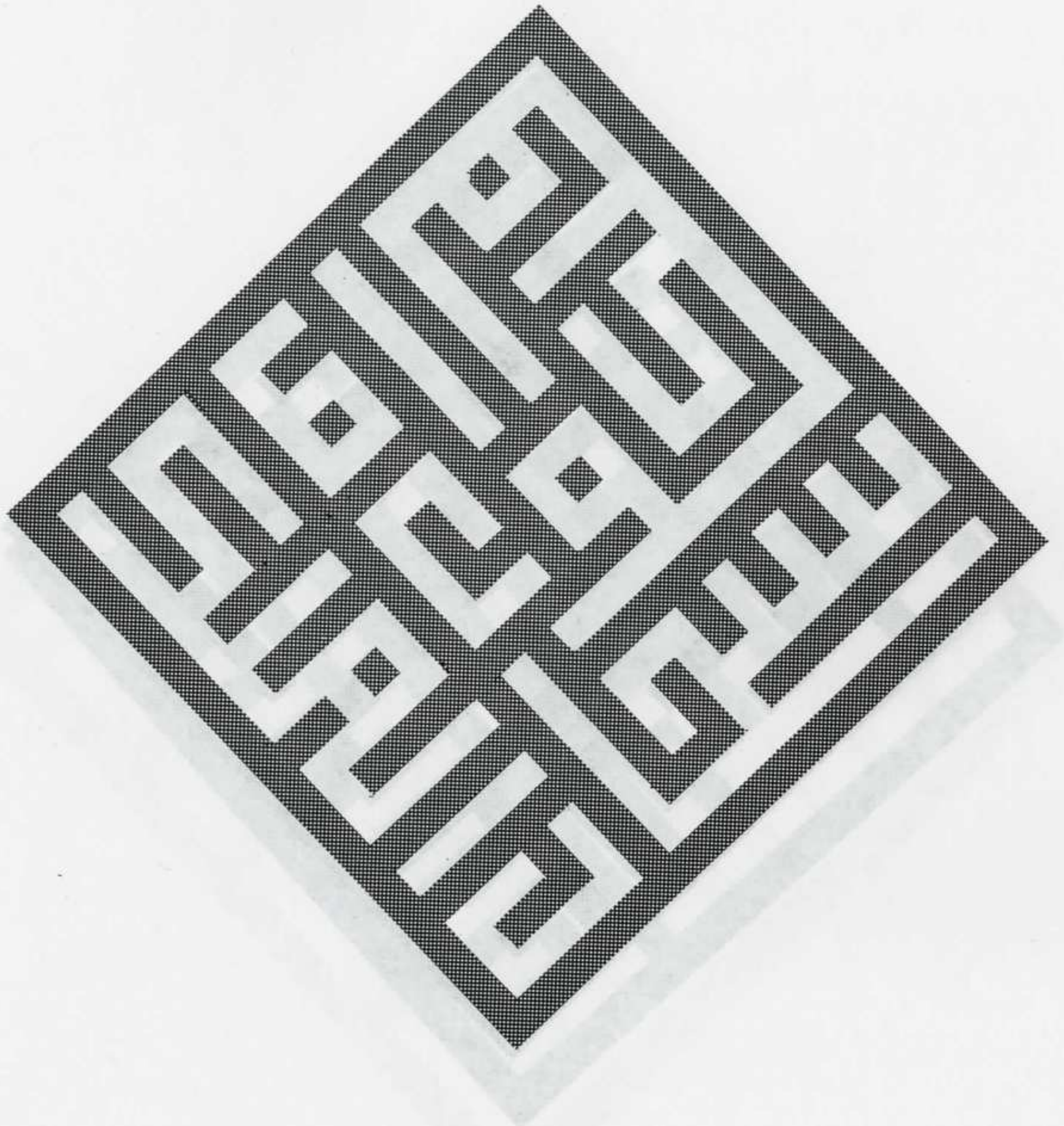

طرح ۸۶ – سبحان (ذی) الملک و الملکوت

Fig.87

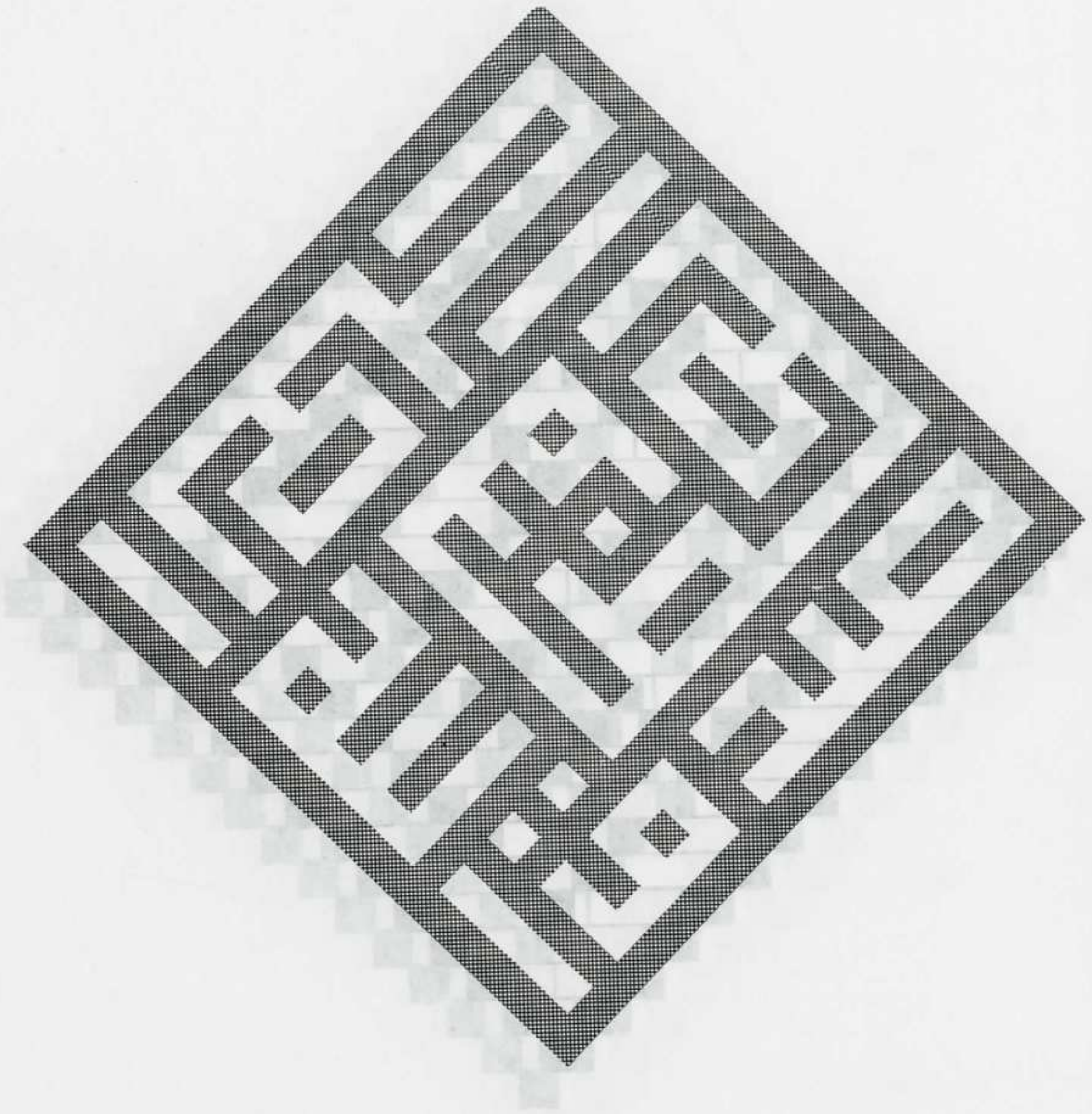

طرح ۸۷ – صدق‌الله العلی العظیم

Fig.88

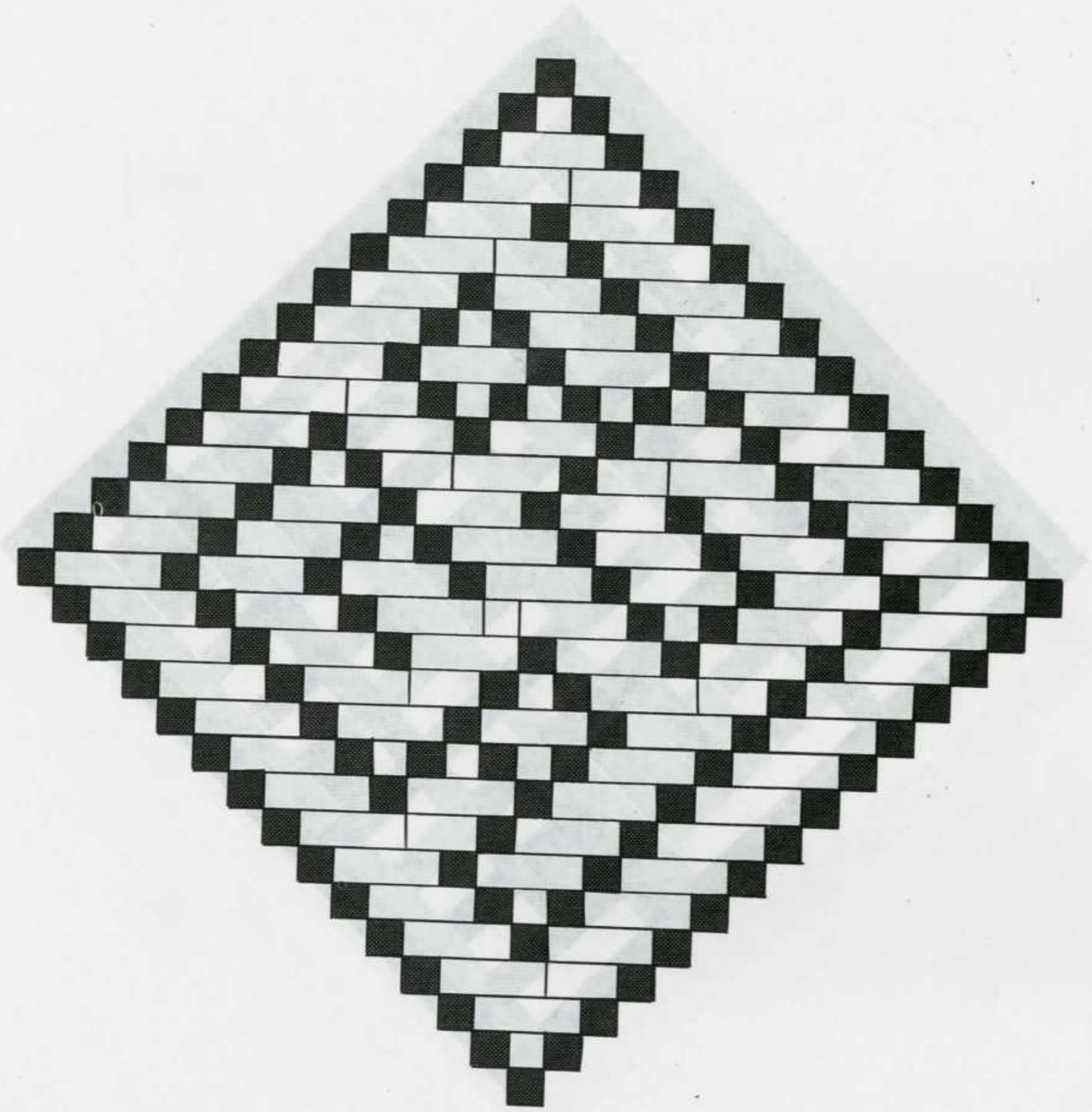

طرح ۸۸ ـ محمد

Fig.89

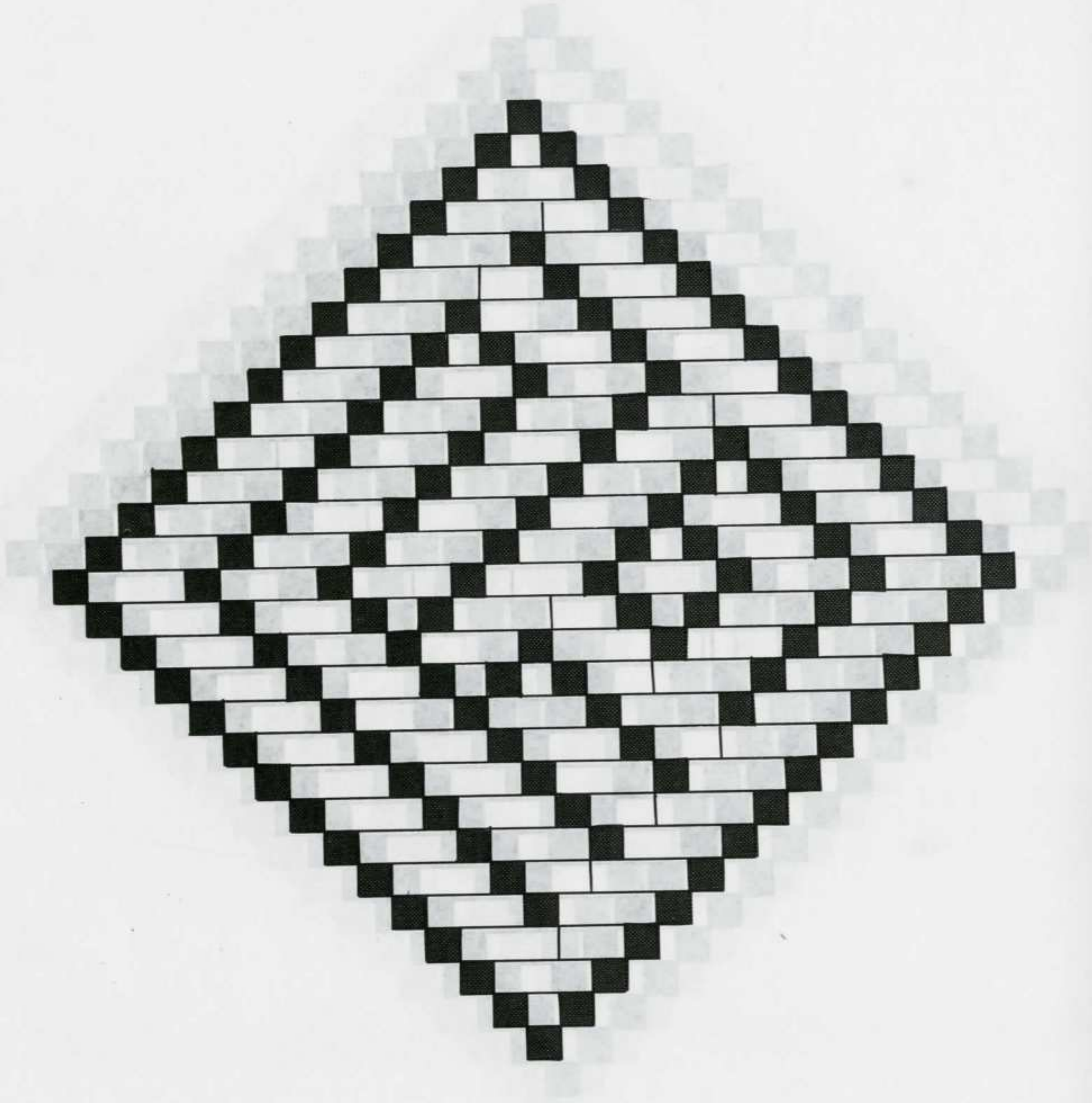

طرح ۸۹ ـ و علی

Fig.90

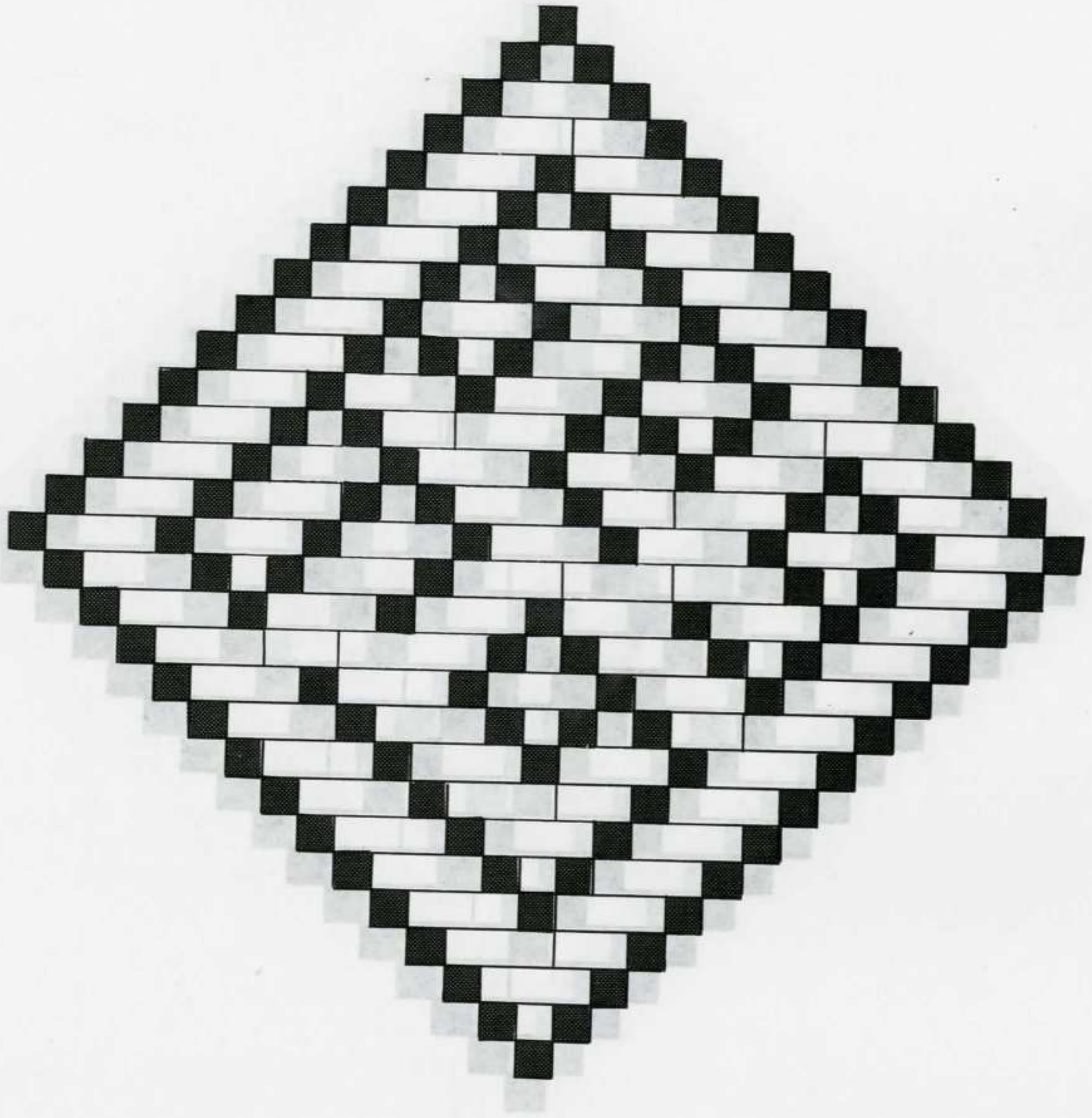

طرح ۹۰ — و فاطمة

Fig.91

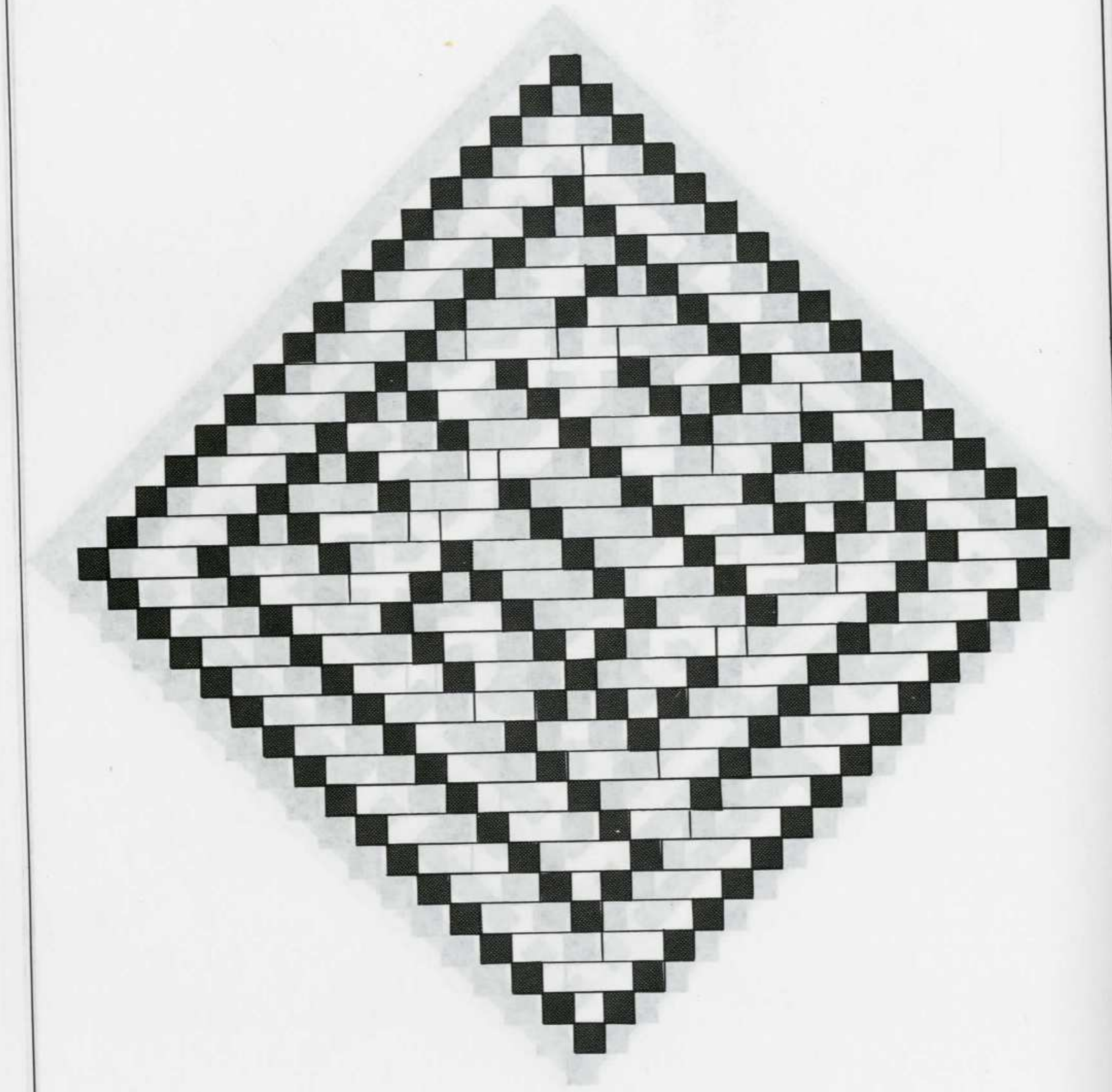

طرح ۹۱ — و الحسن

Fig.92

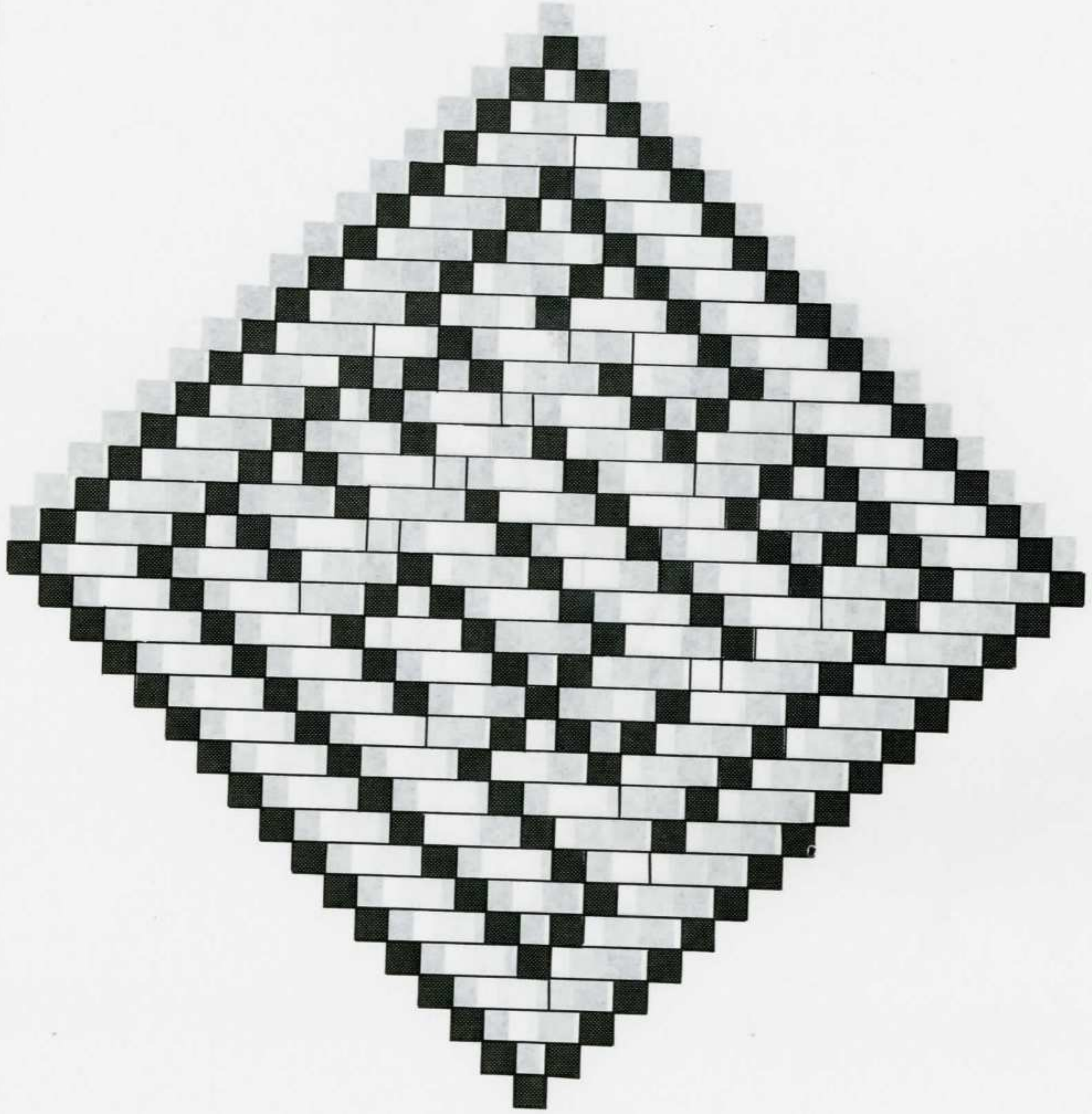

طرح ۹۲ – والحسین

Fig.93

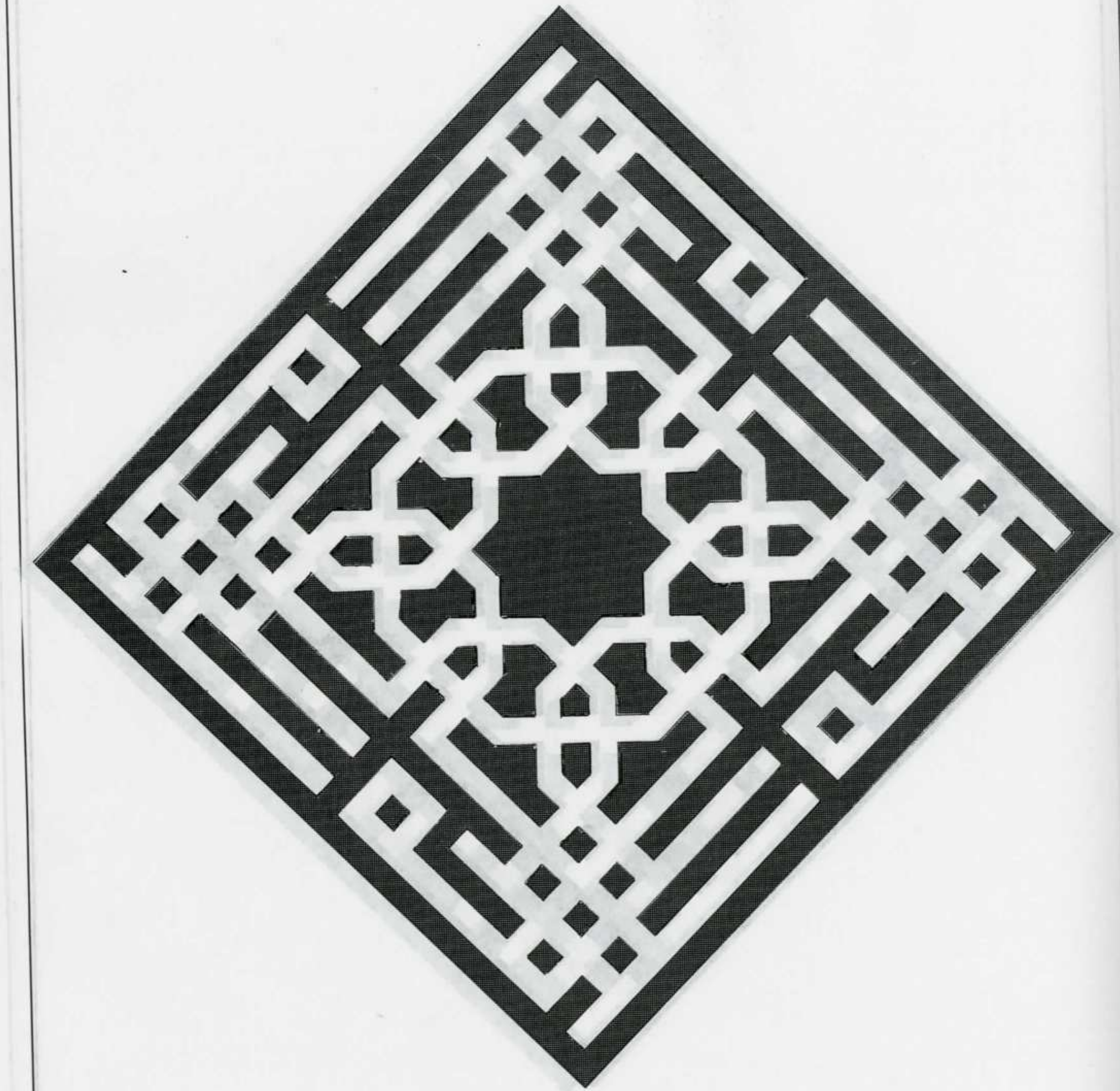

طرح ۹۳ – الله (چهار بار تکرار شده است)

Fig.94

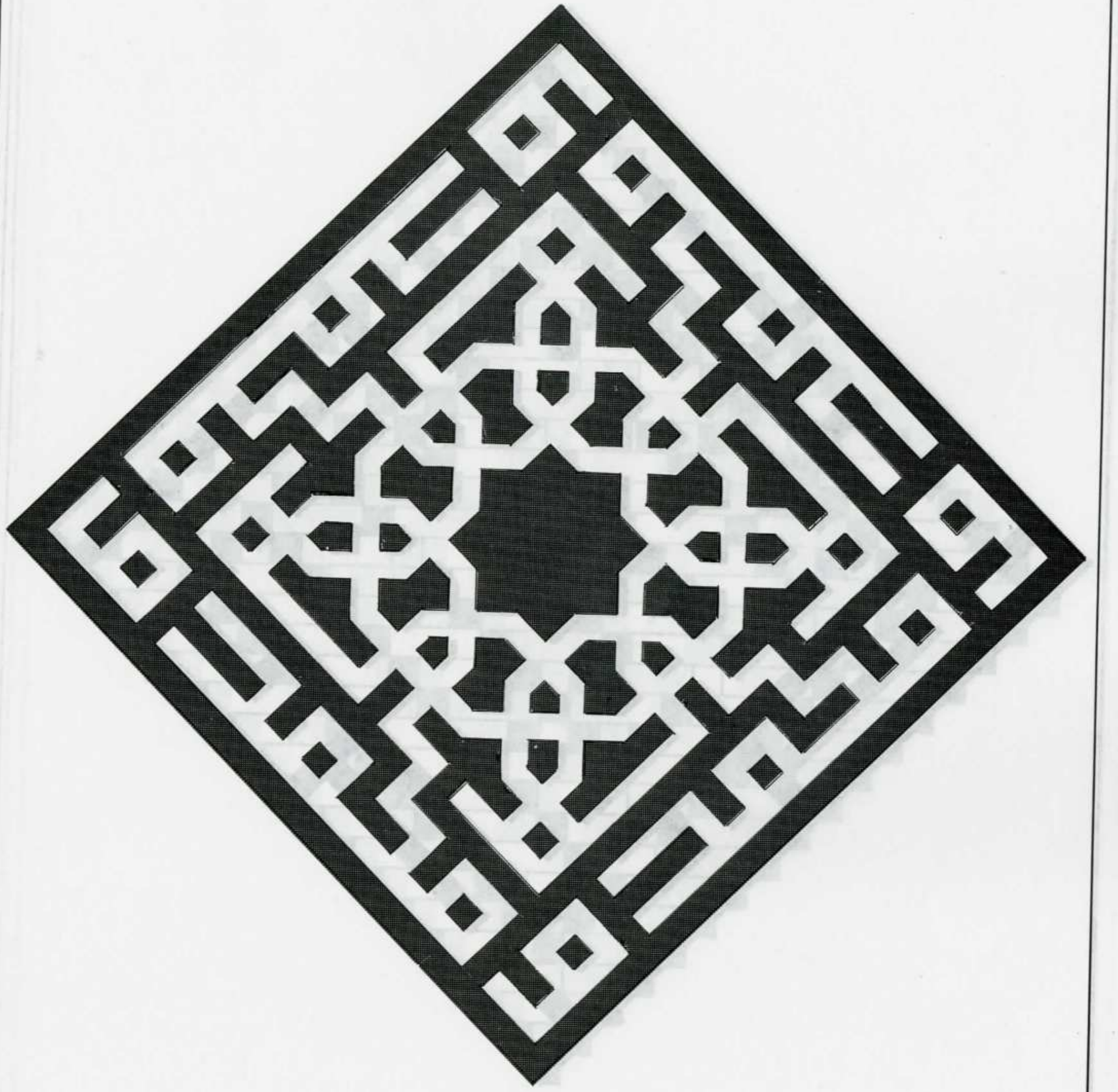

طرح ۹۴ – و محمد (چهار بار تکرار شده است)

Fig.95

طرح ۹۵ – و ابوبکر (چهار بار تکرار شده است)

Fig.96

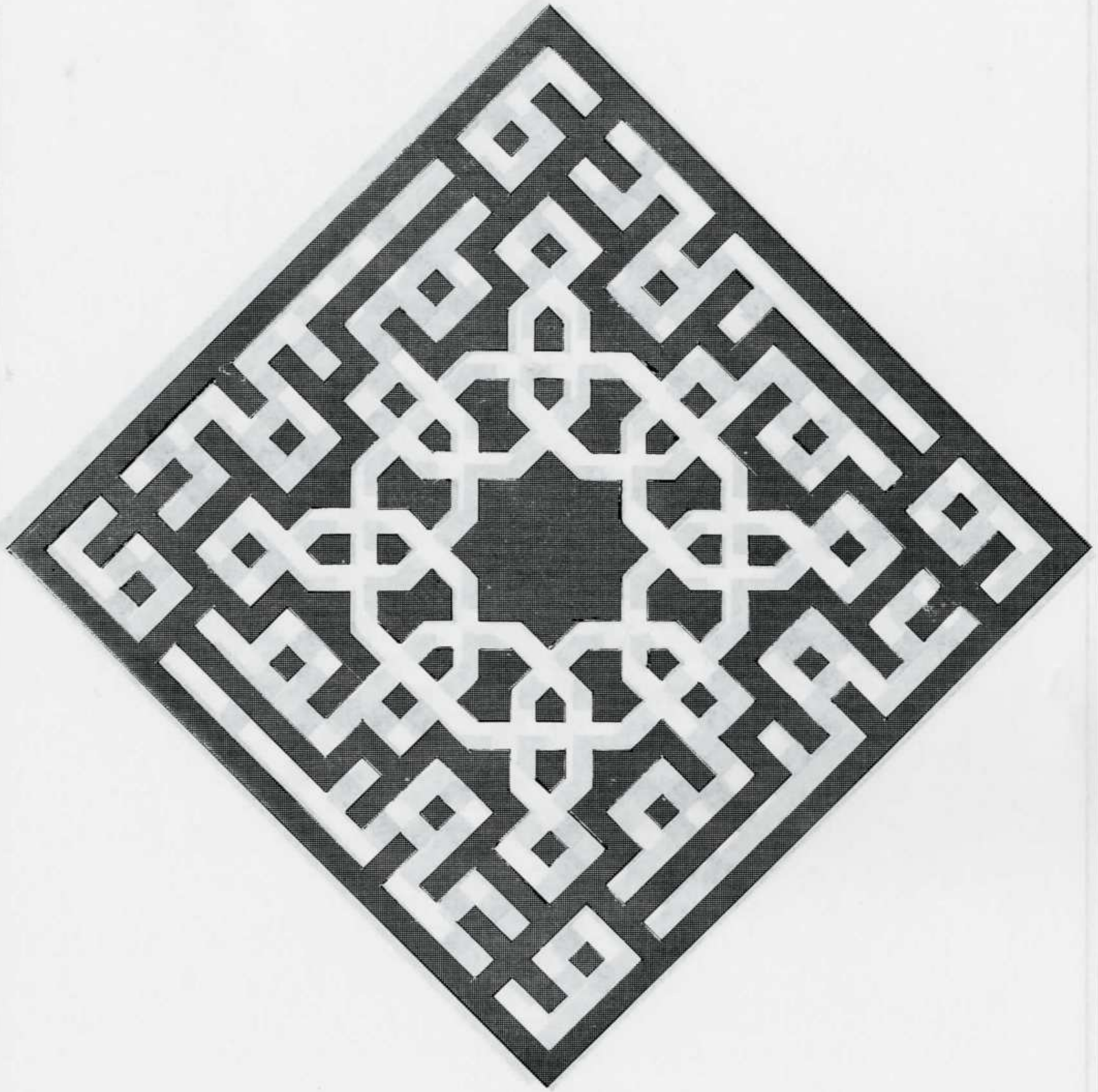

طرح ۹۶ ــ وعمر (چهاربار تکرار شده است)

Fig.97

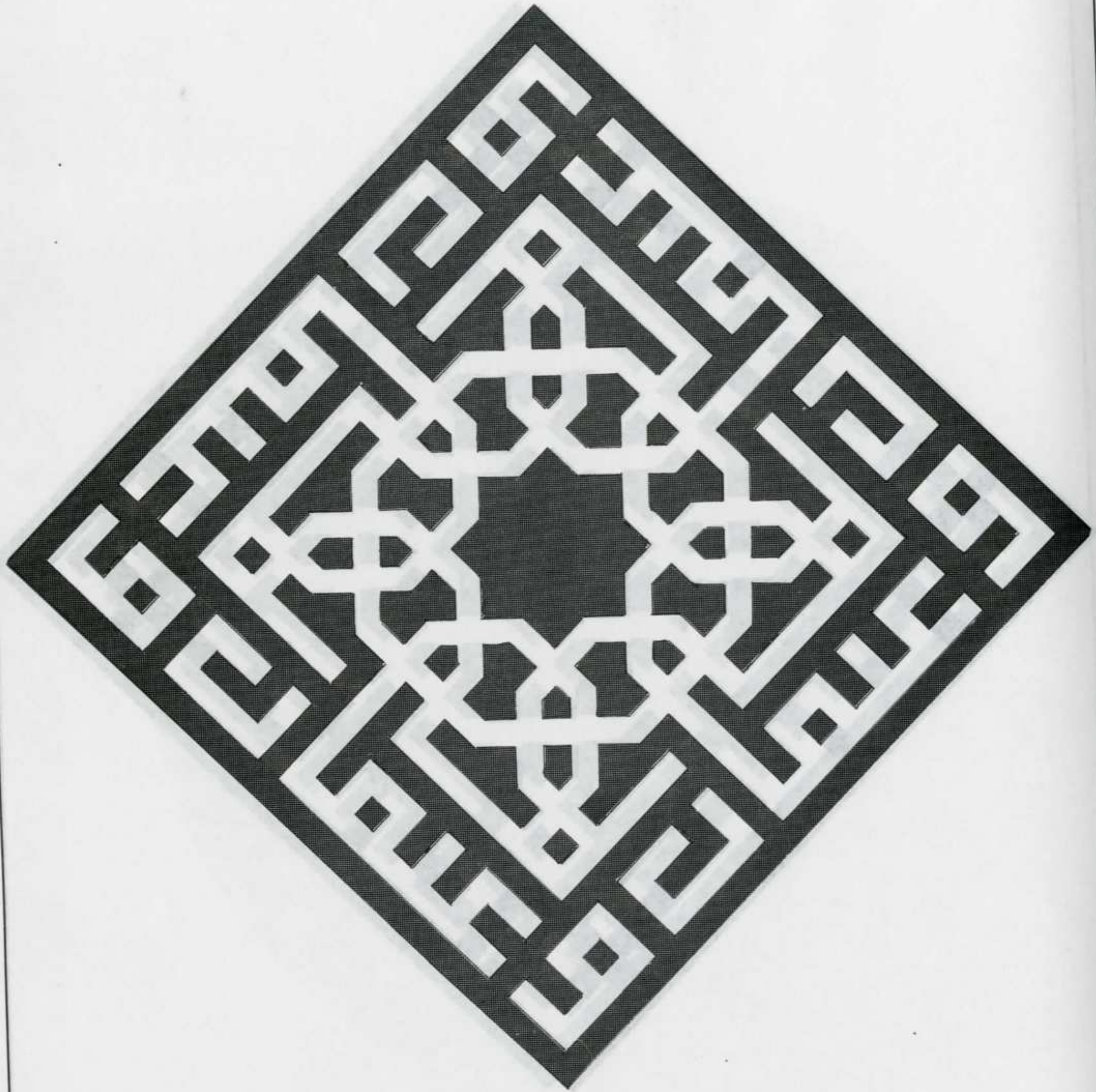

طرح ۹۷ ــ و عثمان (چهار بار تکرار شده است)

Fig.98

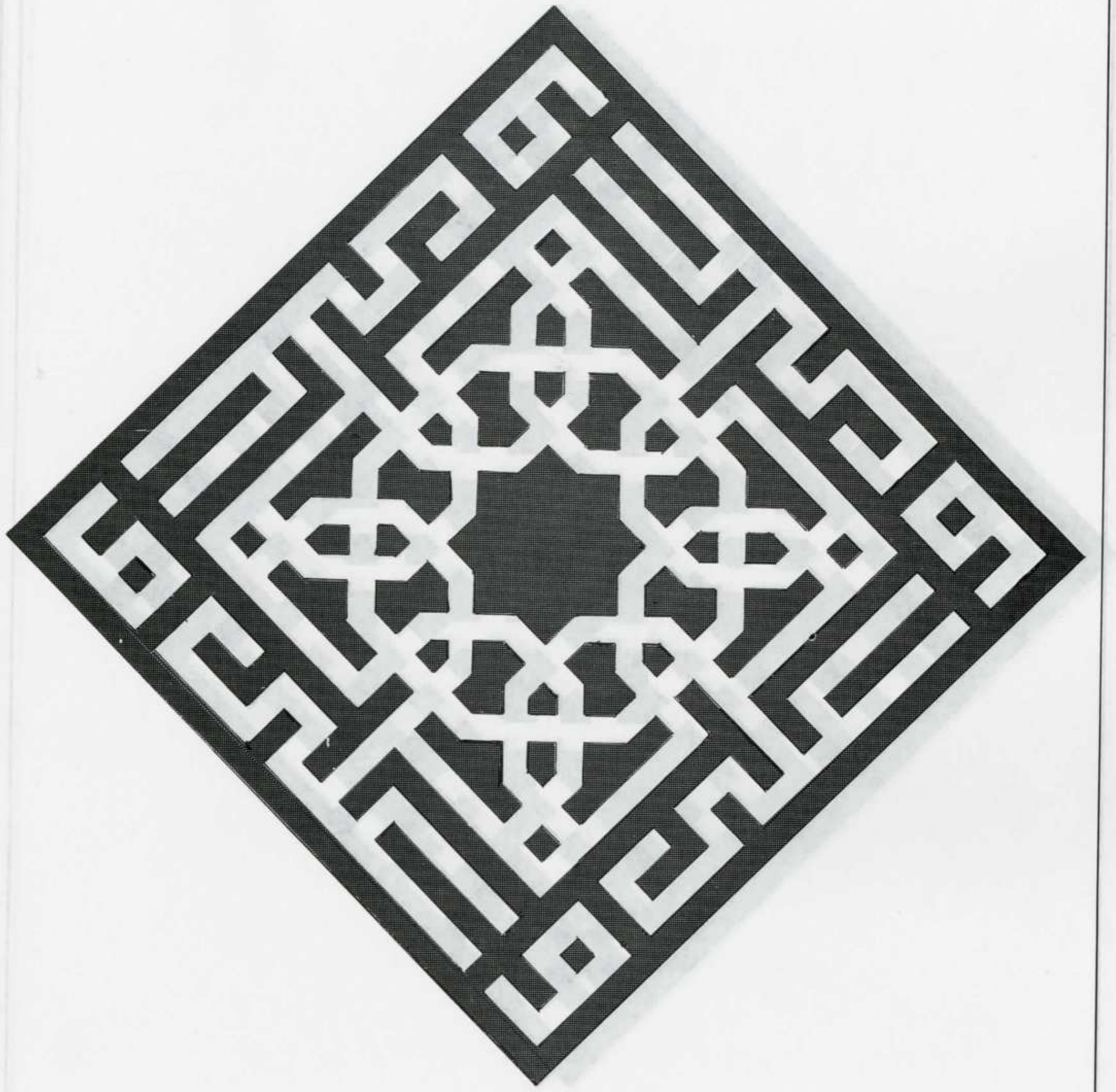

طرح ۹۸ – و علی (چهاربار تکرار شده است)

Fig.99

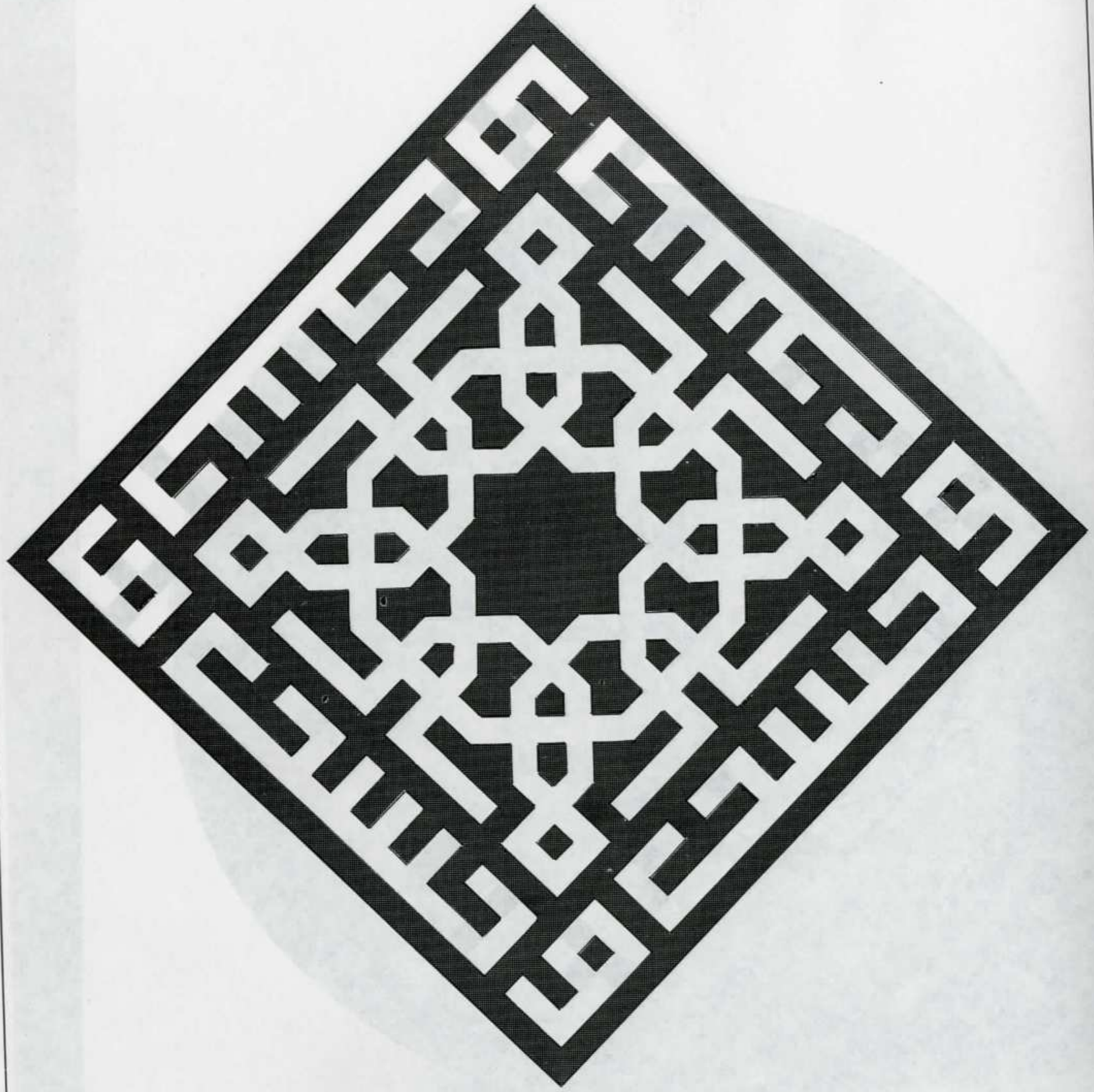

طرح ۹۹ – و حسن (چهار بار تکرار شده است)

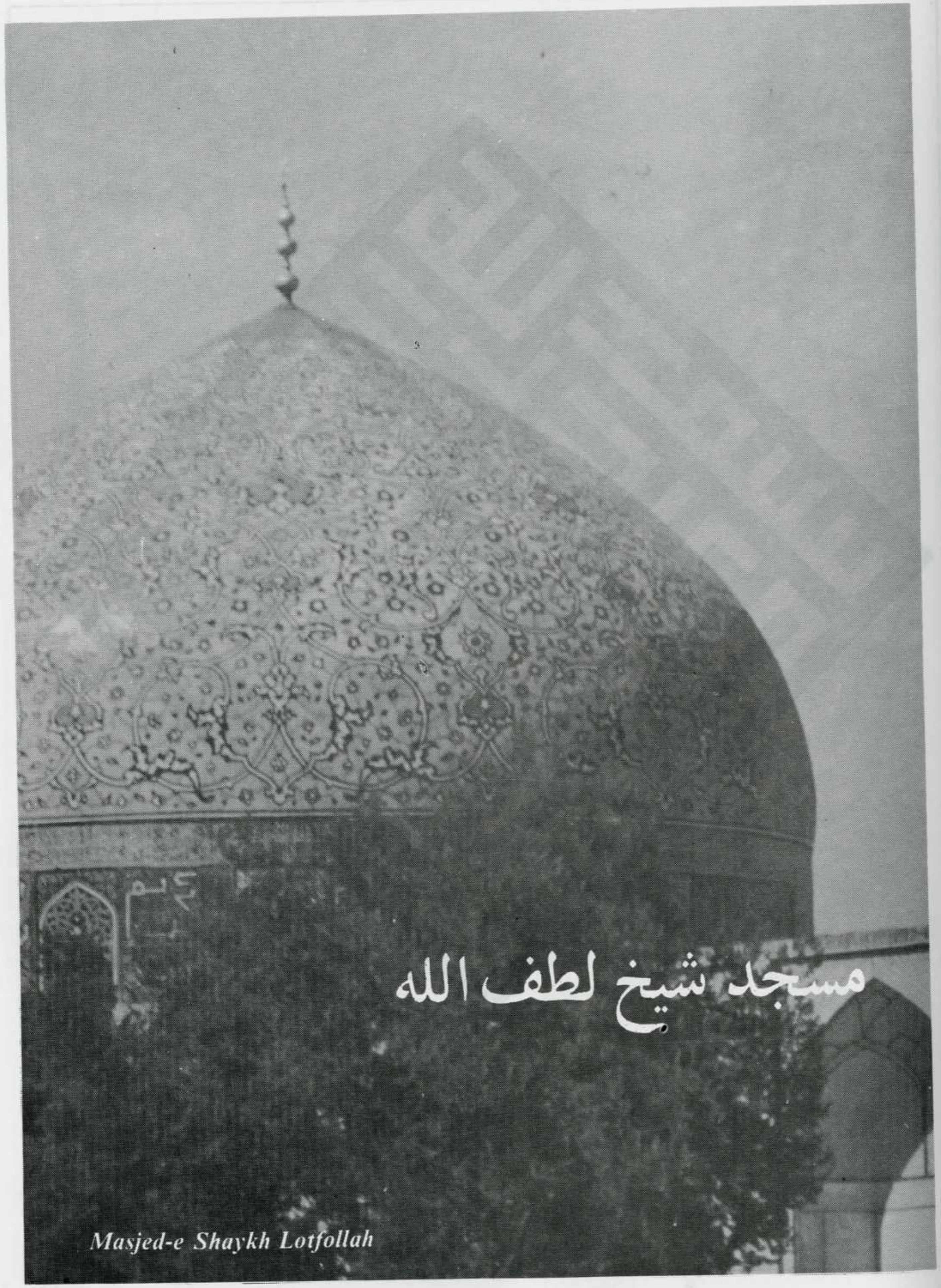

Fig.100

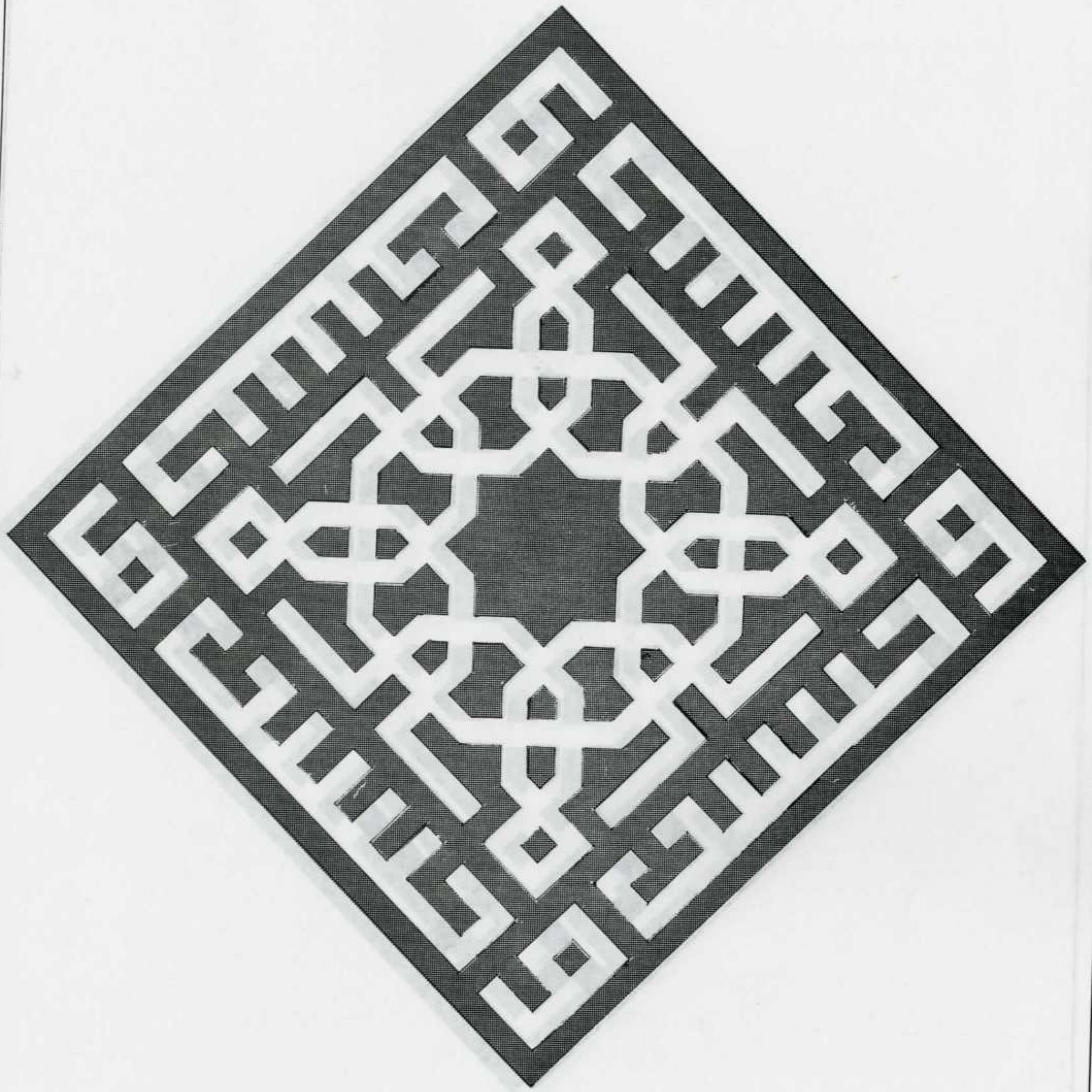

طرح ۱۰۰ـ و حسین (چهار بار تکرار شده است)

Fig.101

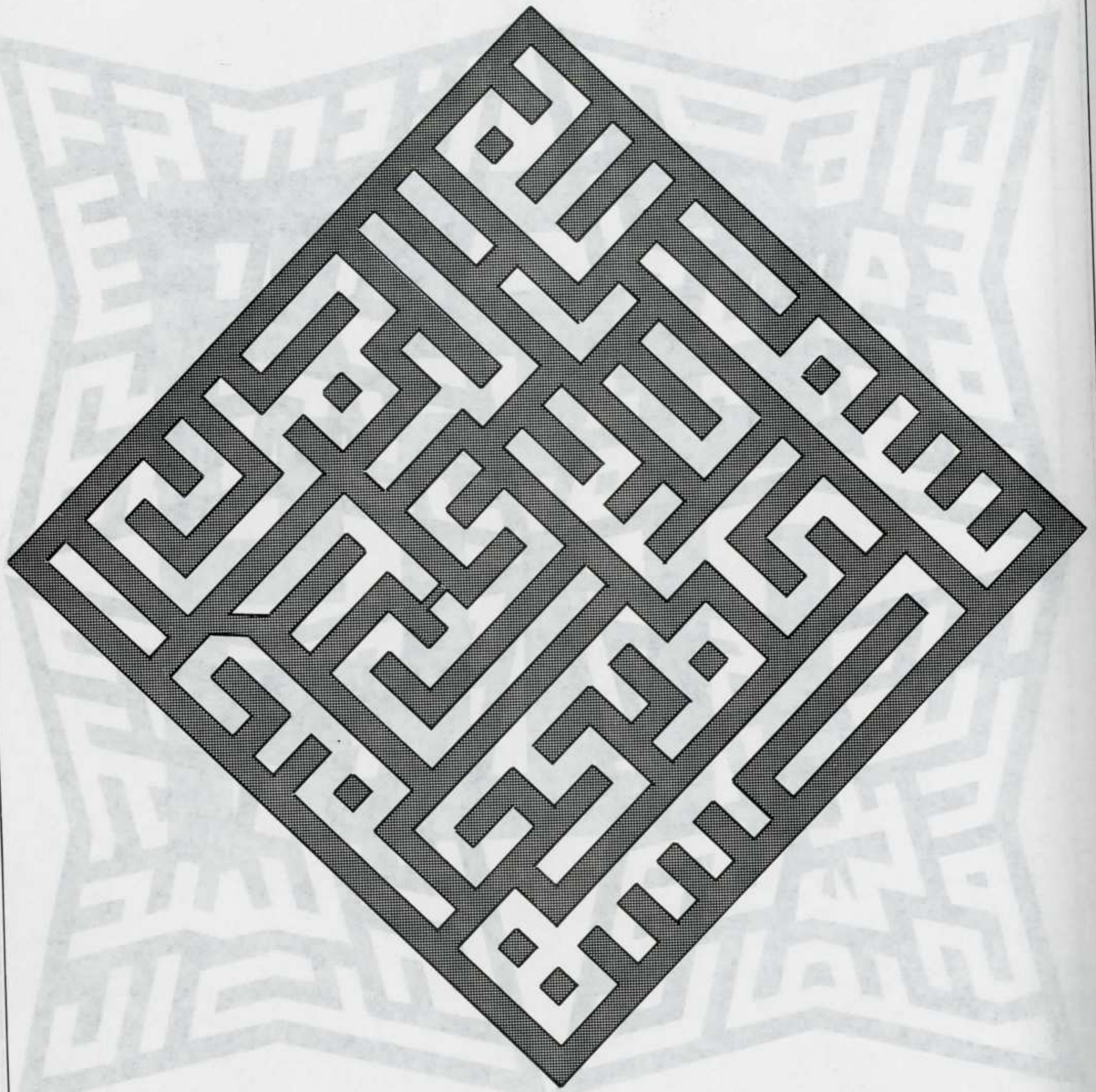

طرح ١٠١ – بسم الله الرحمن الرحیم   هست کلید در گنج حکیم

Fig.102

طرح ۱۰۲ ــ شکر تو که پیر دیر و ترسا که شود   یا معتکف مسجد اقصا که شود
تا آخر کار ز آتش بوتهٔ عشـــق   خالص که برون آید و رسوا که شود (۴)

Fig.103

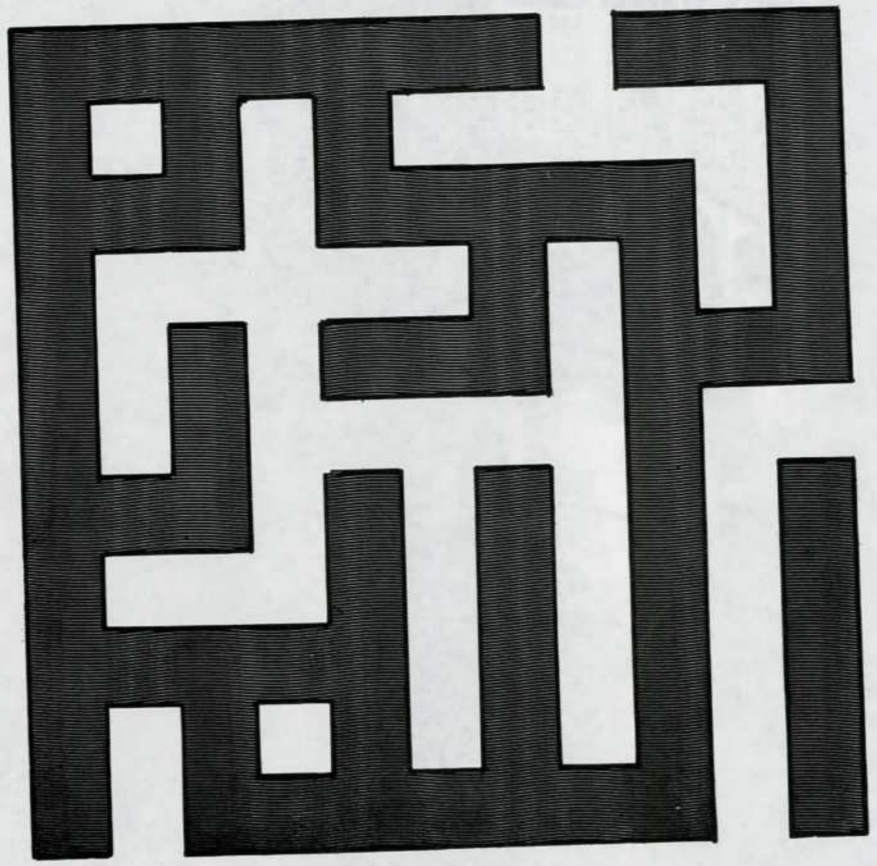

طرح ۱۰۳ ــ الله، محمد ، علی

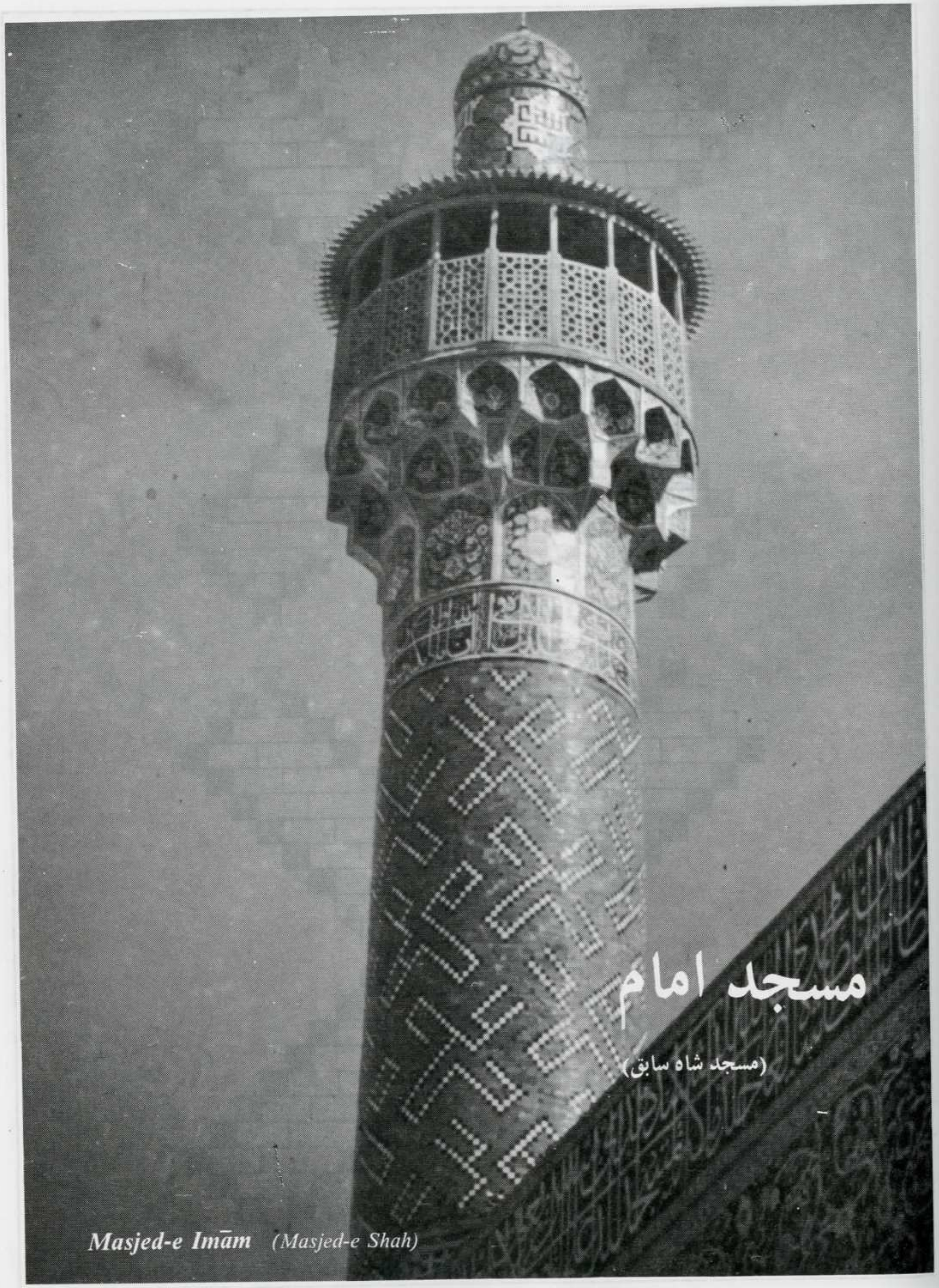
مسجد امام
(مسجد شاه سابق)
Masjed-e Imām (Masjed-e Shah)

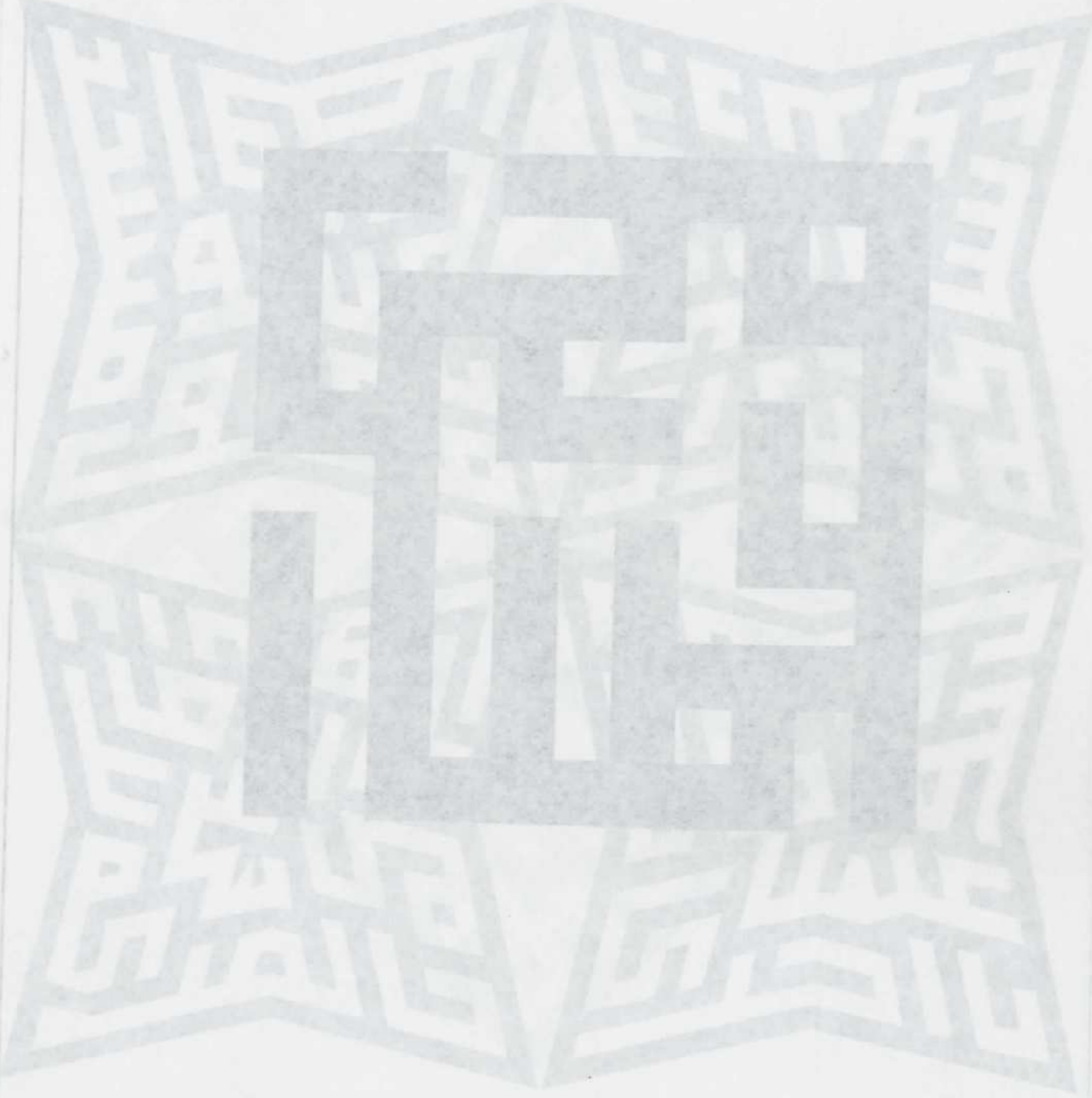

Fig.104 Fig.105

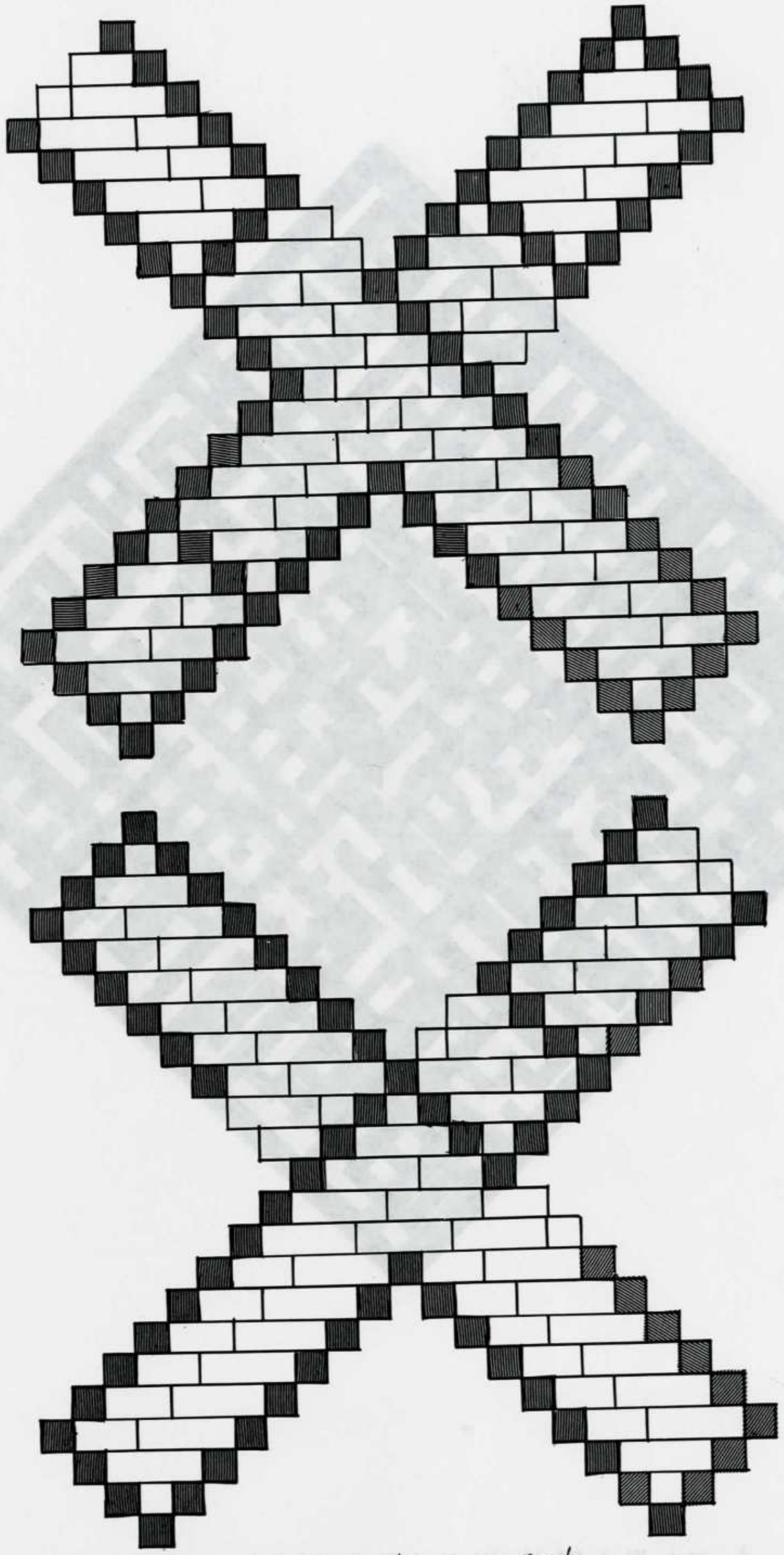

طرح ۱۰۴ – محمد طرح ۱۰۵ – علی

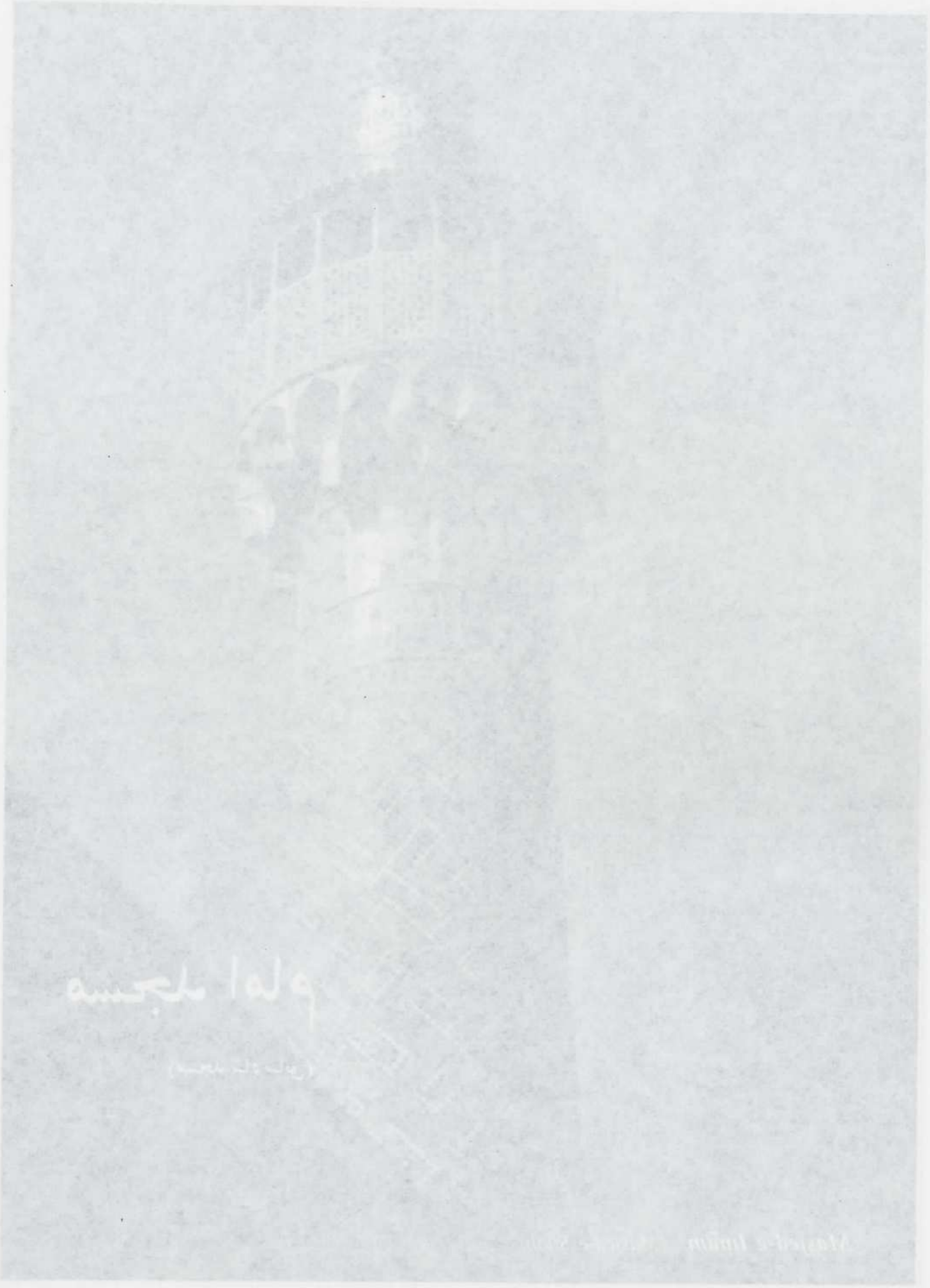

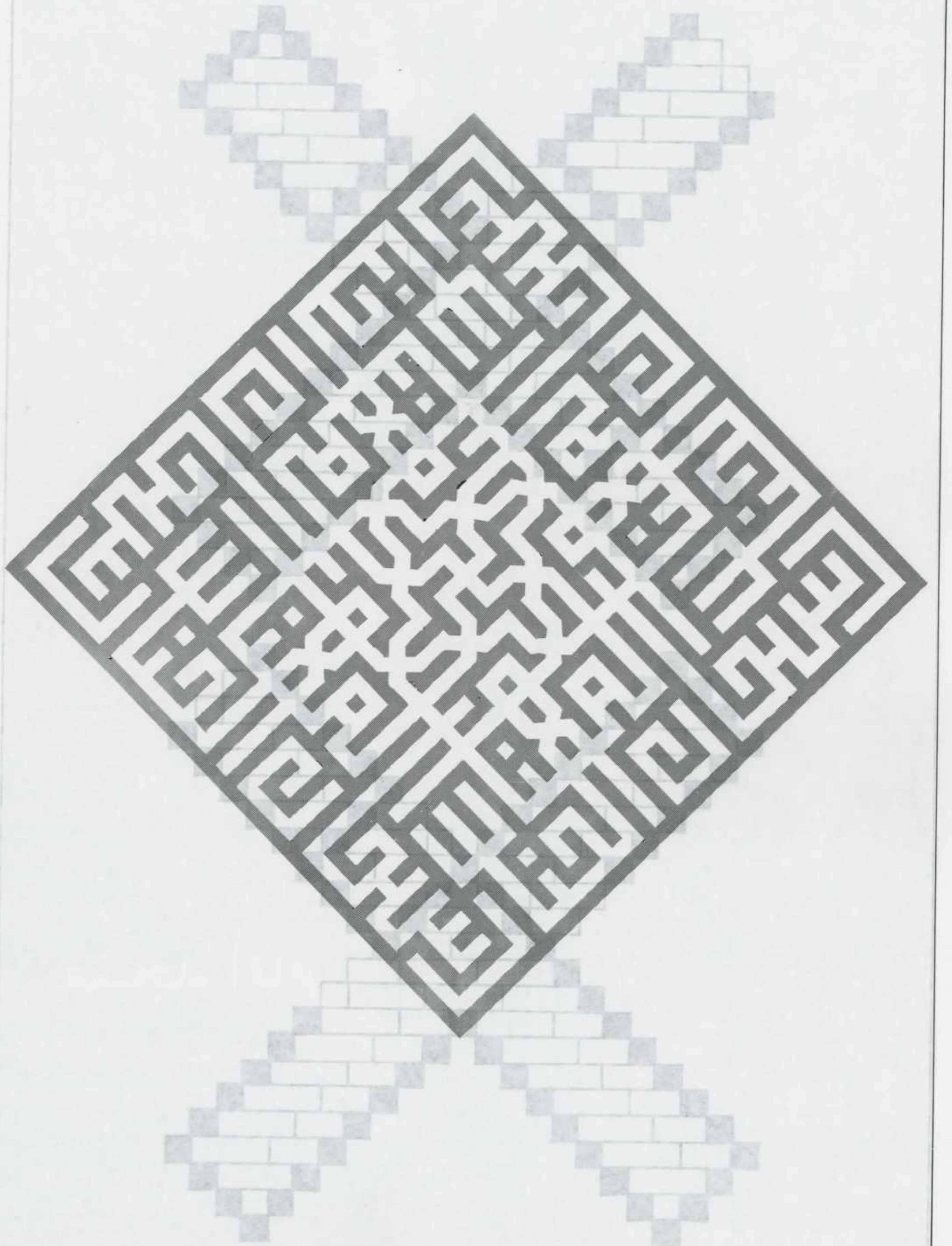

طرح ۱۰۶ – سبحان الحنان المنان (چهار بار تکرار شده است)

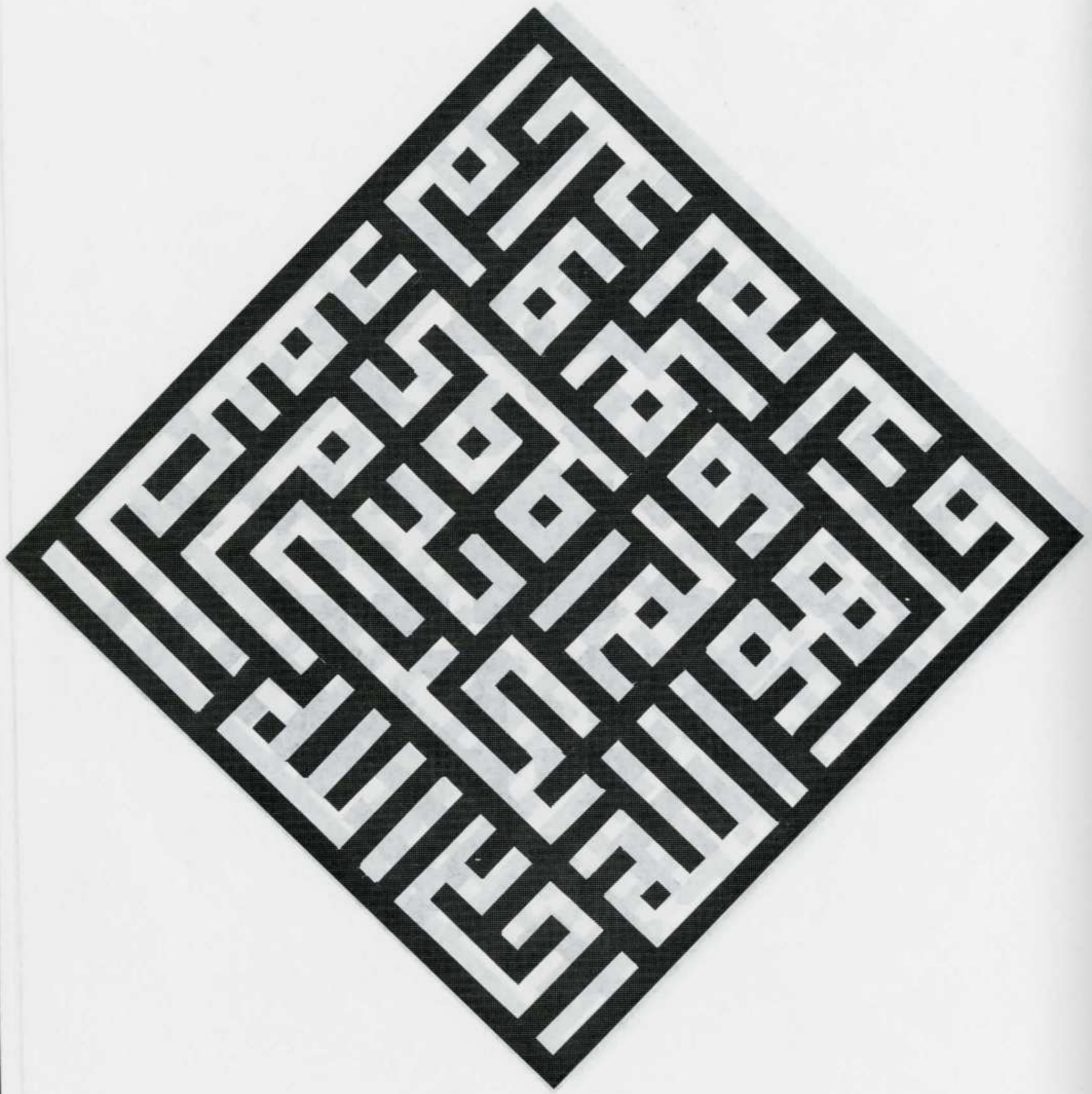

طرح ۱۰۷ – قل هو الله احد الله الصمد لم یلد و لم یولد و لم یکن له کفوا احد

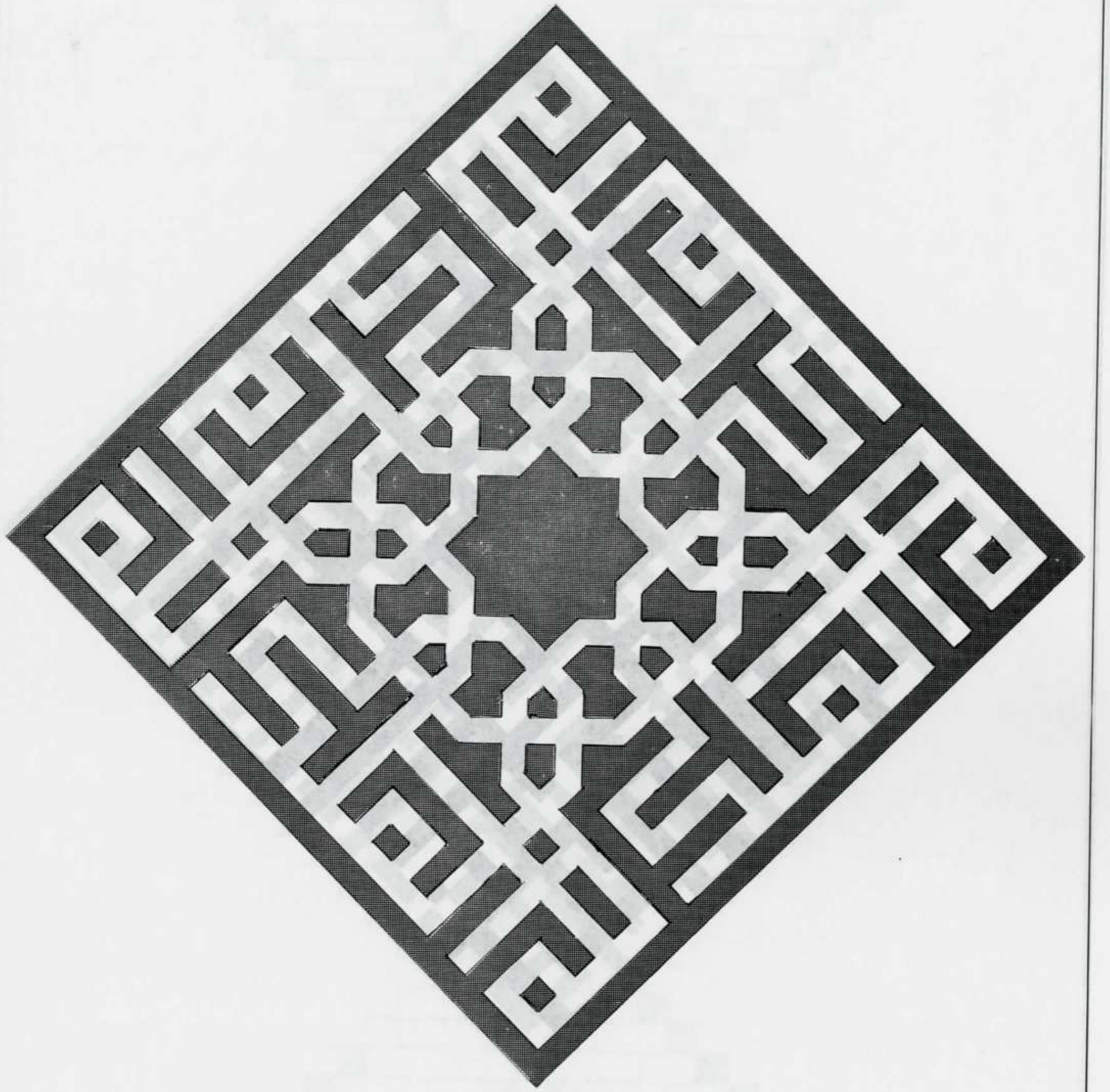

طرح ۱۰۸ – الملک‌لله (چهار بار تکرار شده است)

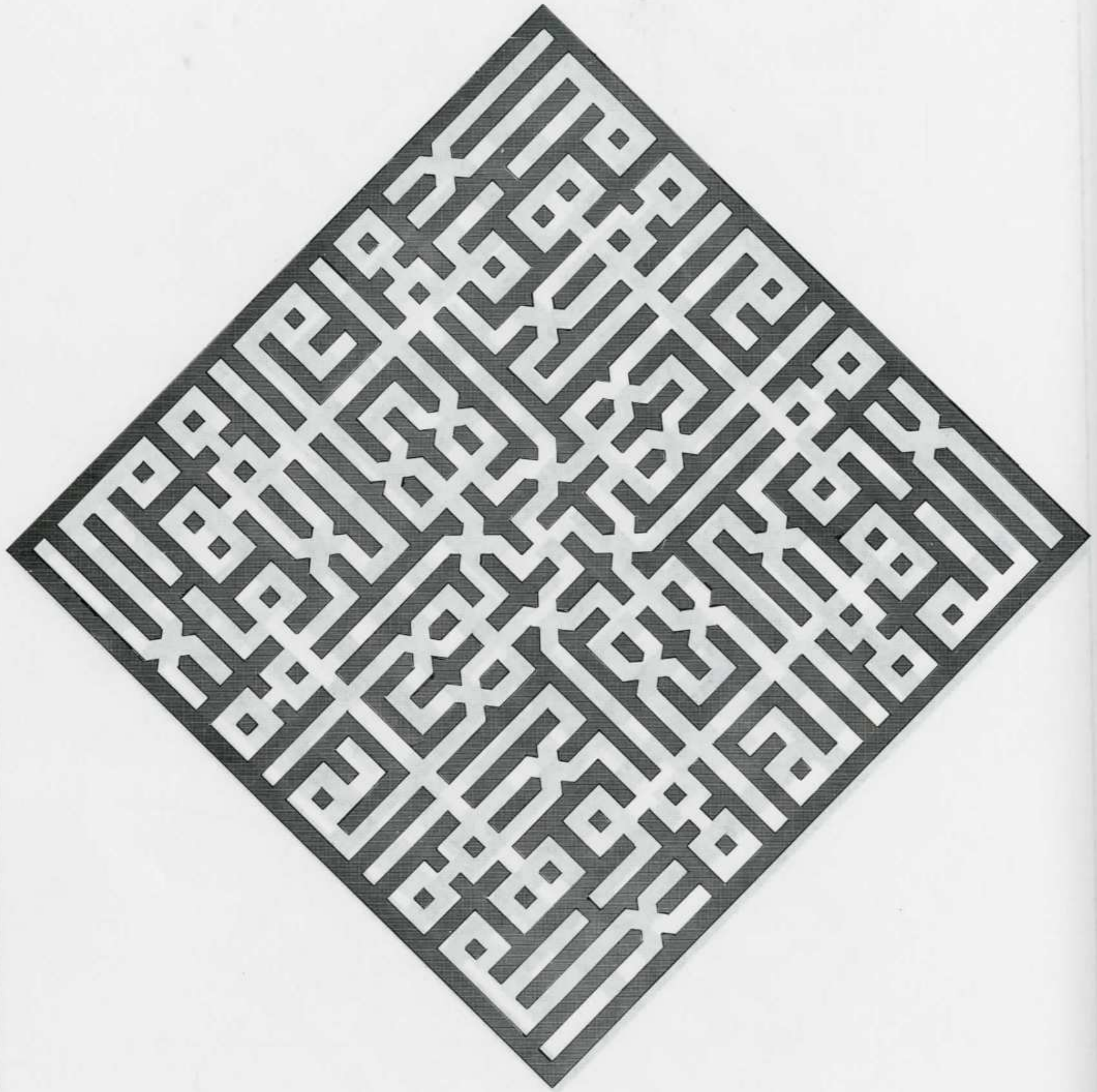

طرح ۱۰۹ – الله لا اله الا هو (چهار بار تکرار شده‌است)

Fig.110

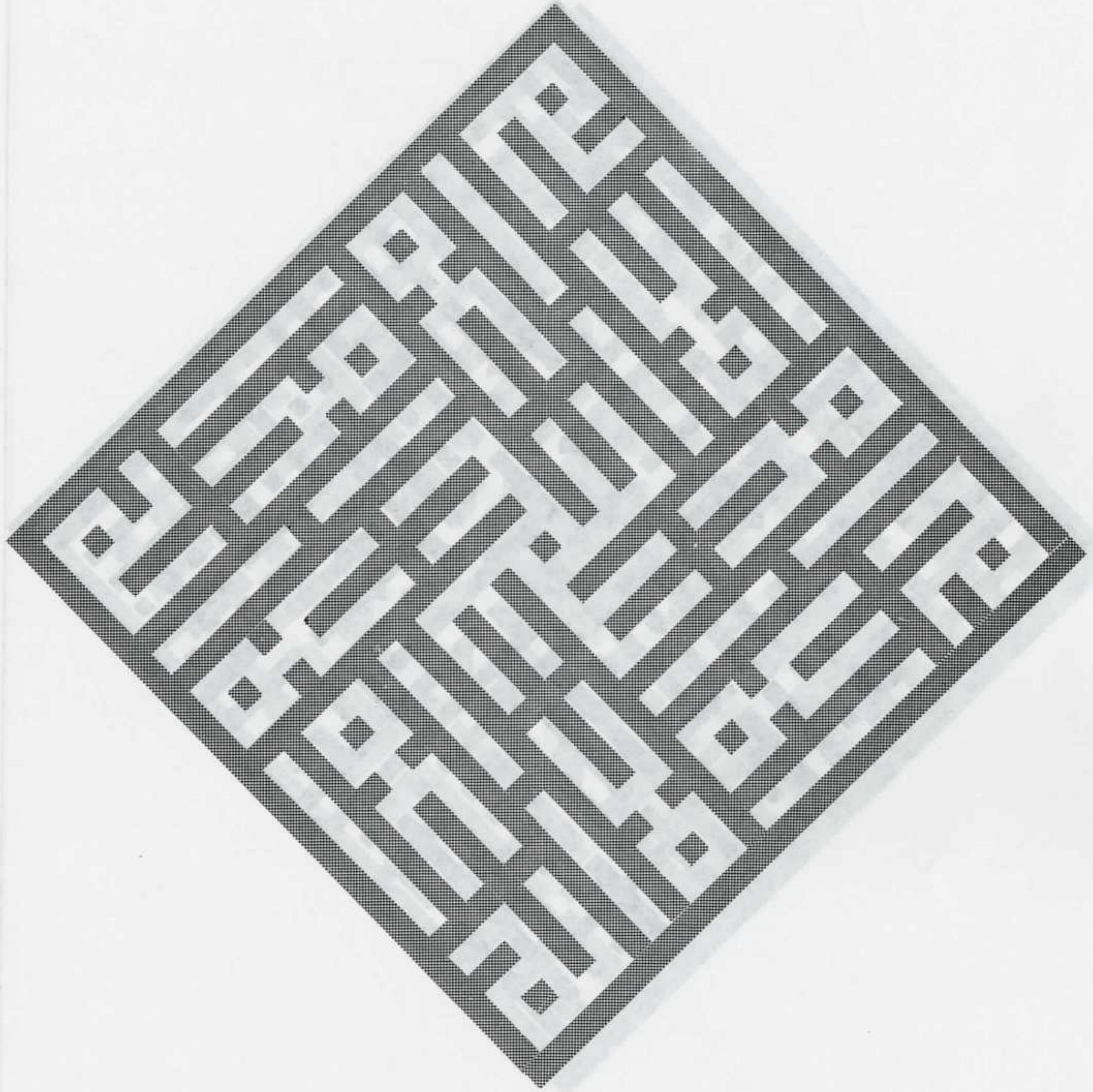

طرح ۱۱۰ ـ لا اله الا الله (چهار بار تکرار شده است)

Fig.111

طرح ۱۱۱ ـ محمد (چهار بار تکرار شده است)

Fig.112

طرح ۱۱۲ – محمد (چهار بار تکرار شده است)

Fig.113

طرح ۱۱۳ – لو اجتمع الناس علی حب علی‌ابن ابی‌طالب لما خلق الله النار

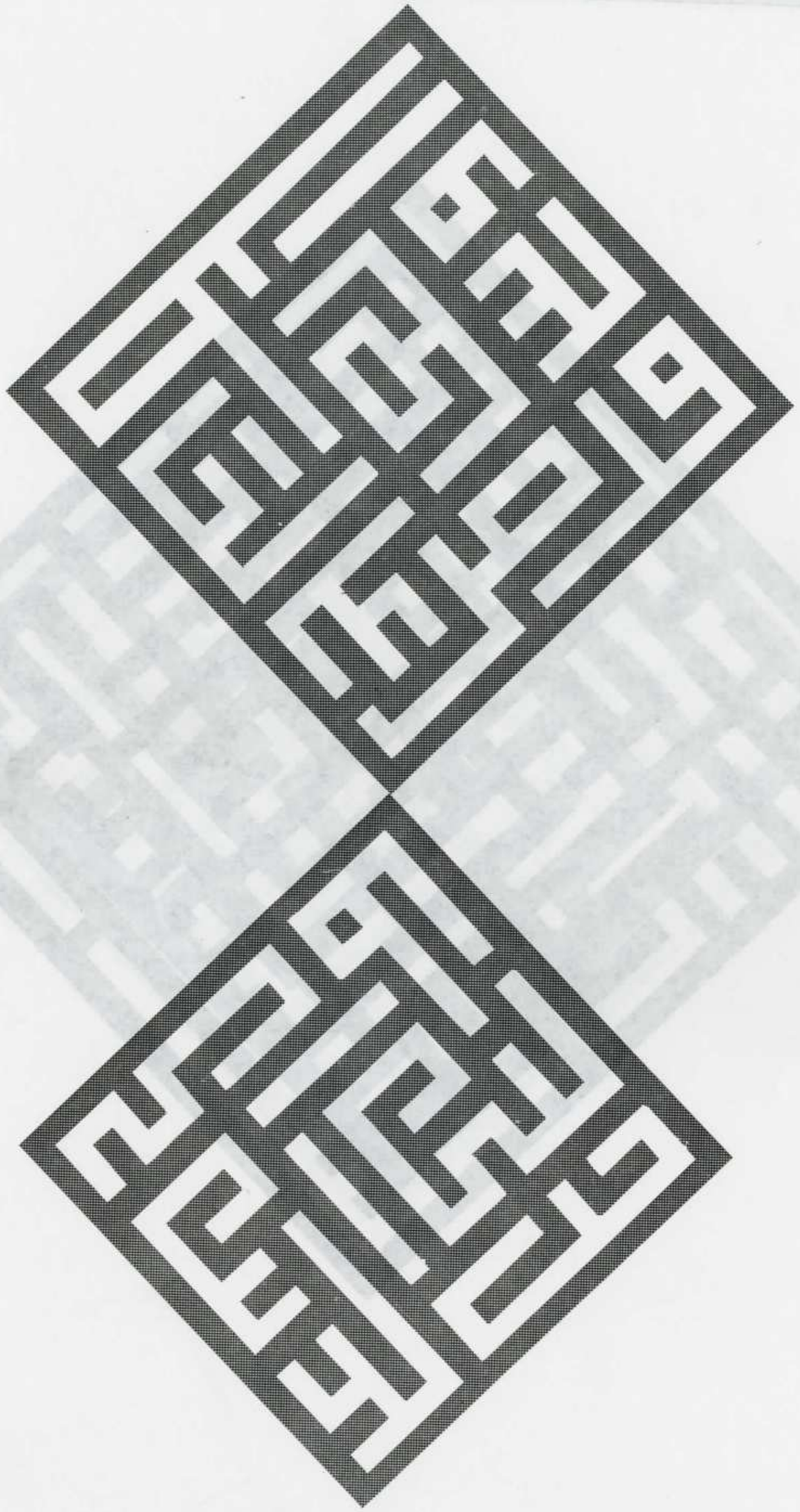

طرح ۱۱۴ – فرض علی الحاضر و الغائبی   حب علی ابن ابی طالبی

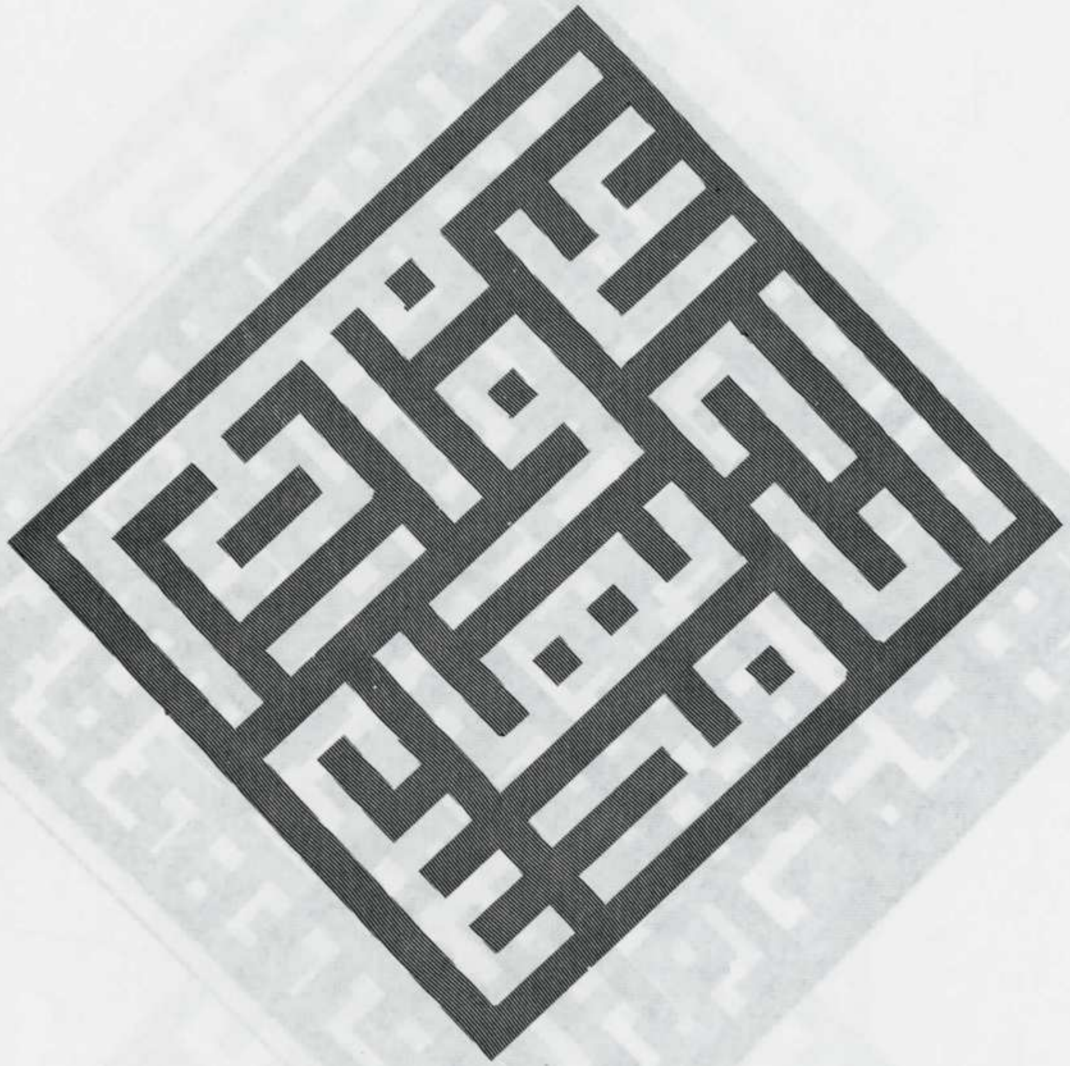

طرح ۱۱۵ – انا مدینة العلم و علی با بها

Fig.116

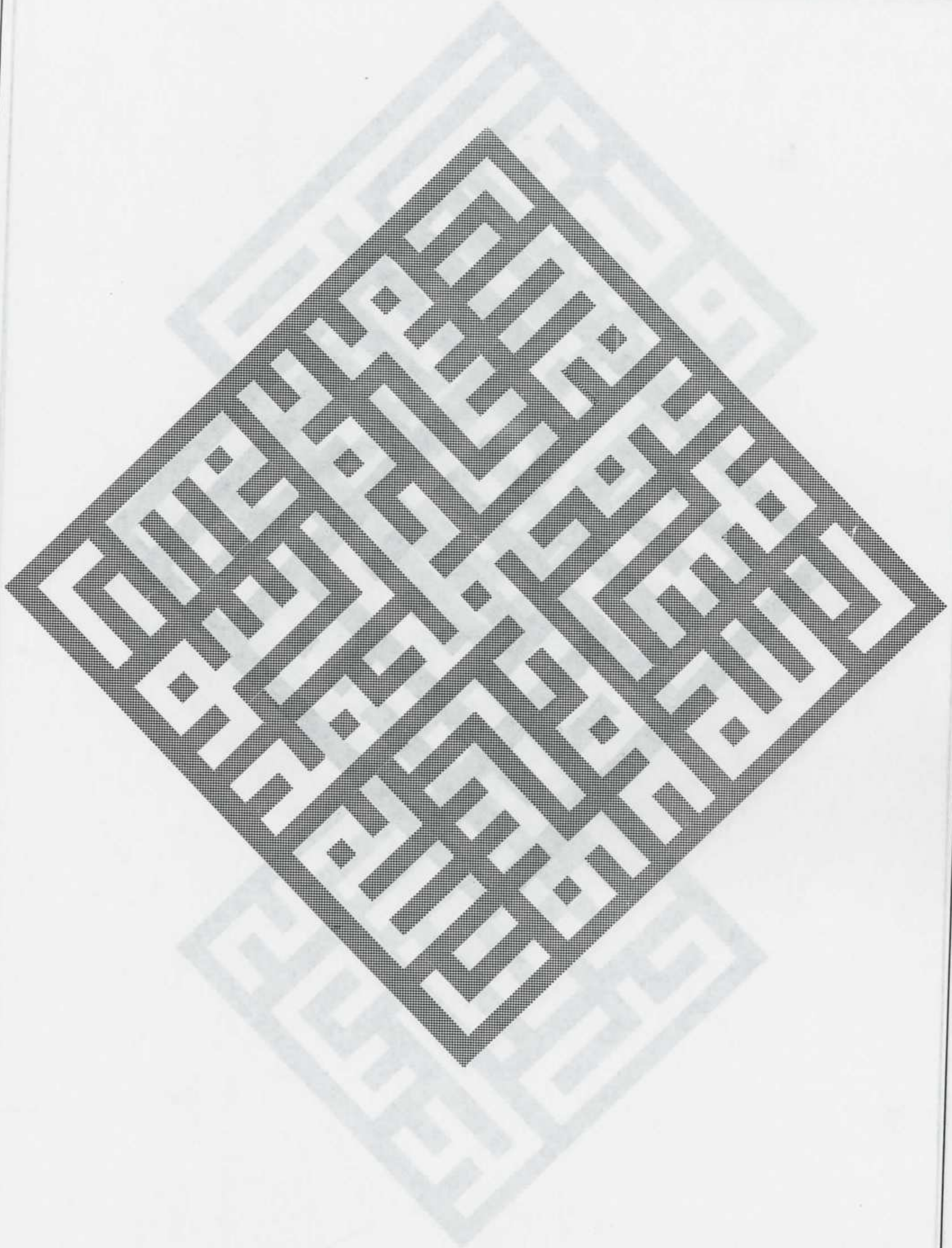

طرح ۱۱۶ – محمد رسول الله (چهار بار تکرار شده است)

Fig.117

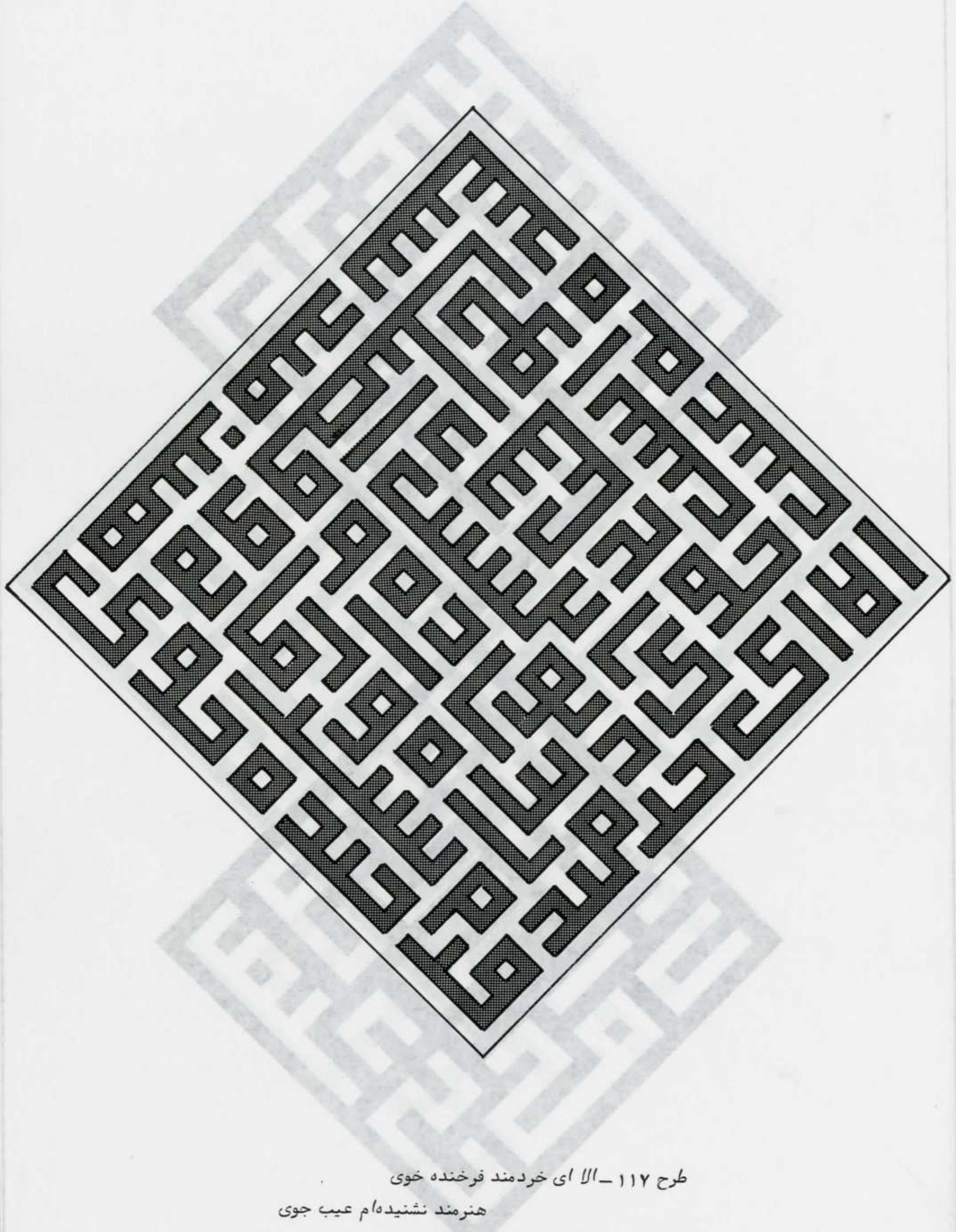

طرح ۱۱۷ – الا ای خردمند فرخنده خوی
هنرمند نشنیده‌ام عیب جوی
ننازم بسرمایه‌و فضل خویش
بدریوزه آورده‌ام دست پیش (۵)

Fig.118

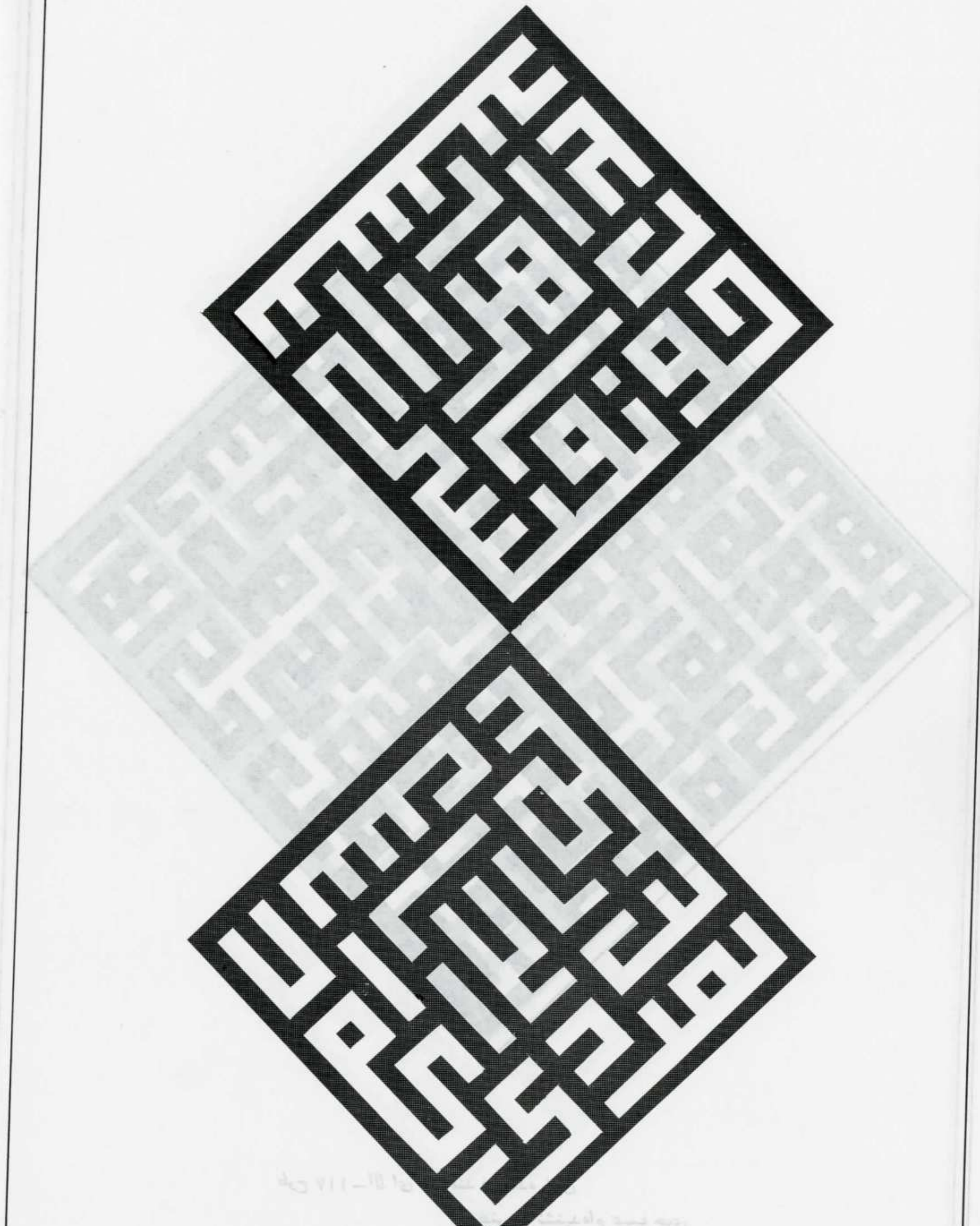

طرح ۱۱۸ – چو نفسی پسند آیدت از هزار   بمردی که دست از تعنت بدار (۶)

Fig.119

طرح ۱۱۹ – به بخشای یارب بلطف خودش   نگهدار ز آسیب چشم بدش (۷)

Fig.120

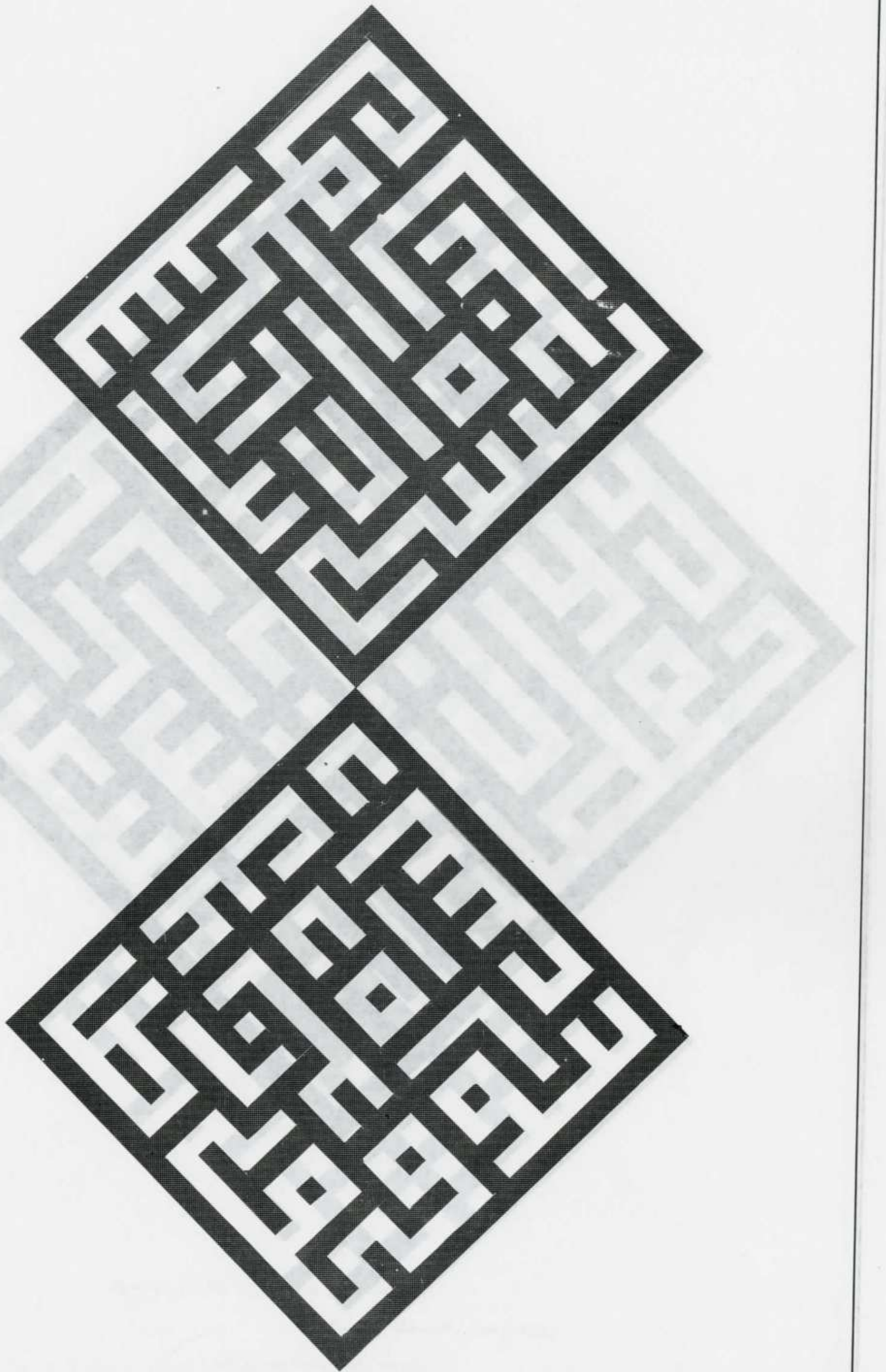

طرح ۱۲۰ – بسی بر سر خلق پاینده دار بتوفیق طاعت دلش زنده دار (۸)

Fig.121

طرح ۱۲۱ – بکاری که نبود رضایت دران مرا بازداران روا نگذران

Fig.122

طرح ۱۲۲ – رهی پیشم آور که فرجام کار   تو خشنود باشی و ما رستگار

Fig.123

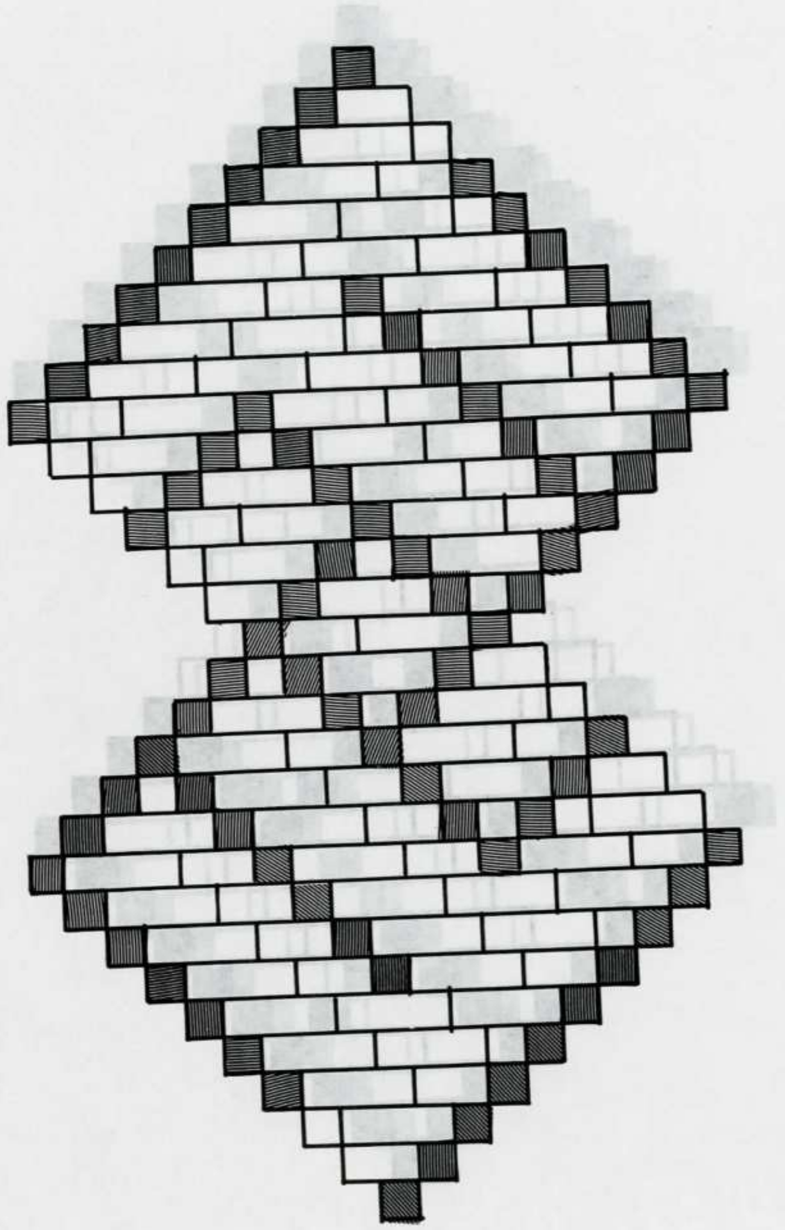

طرح ۱۲۳ – الله (دوبار تکرار شده است)

(طرحهای شماره ۱۲۳ ، ۱۲۴ و ۱۲۵ متعلق به مدرسهٔ امام جعفر صادق می‌باشد .)

Fig.124

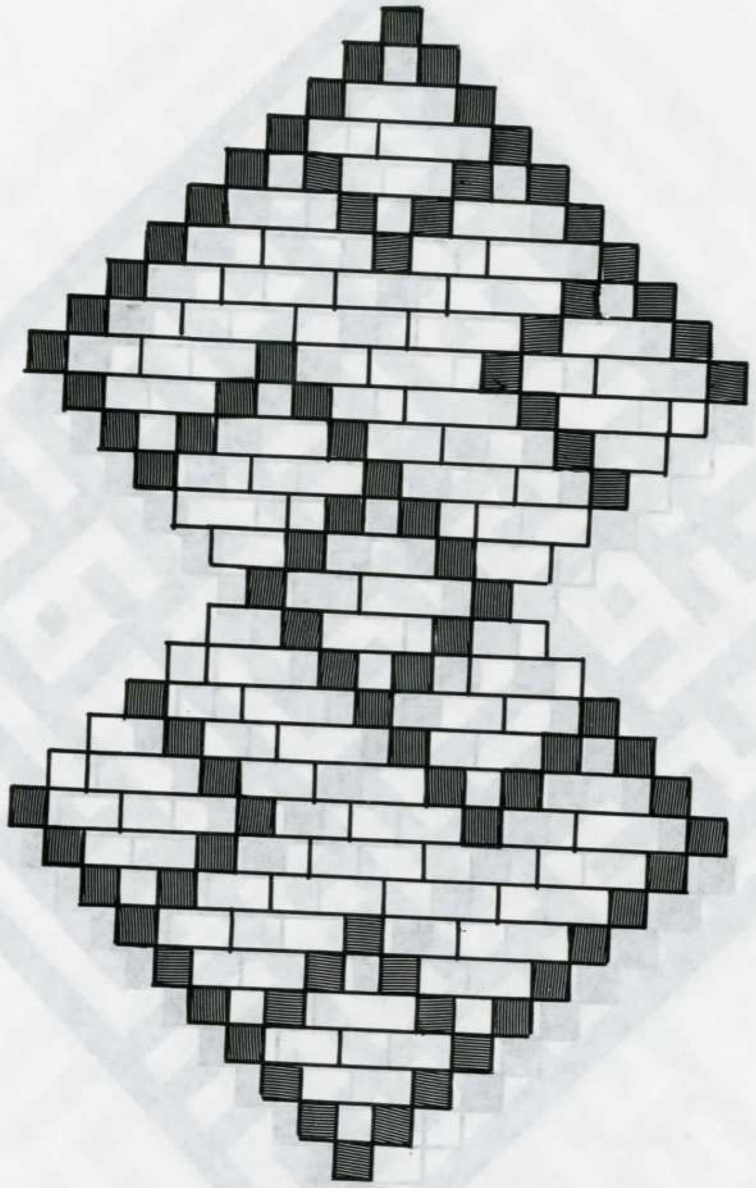

طرح ۱۲۴ – محمد (دو بار تکرار شده است)

Fig.125

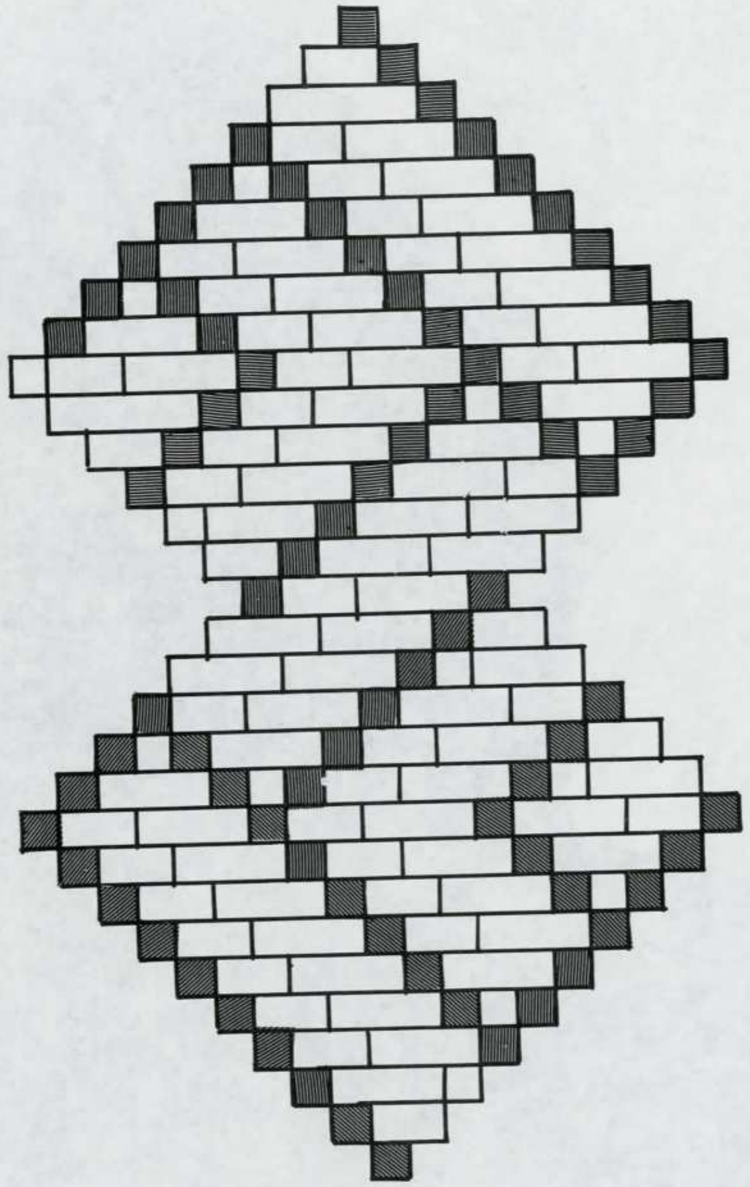

طرح ۱۲۵ – علی (دو بار تکرار شده است)

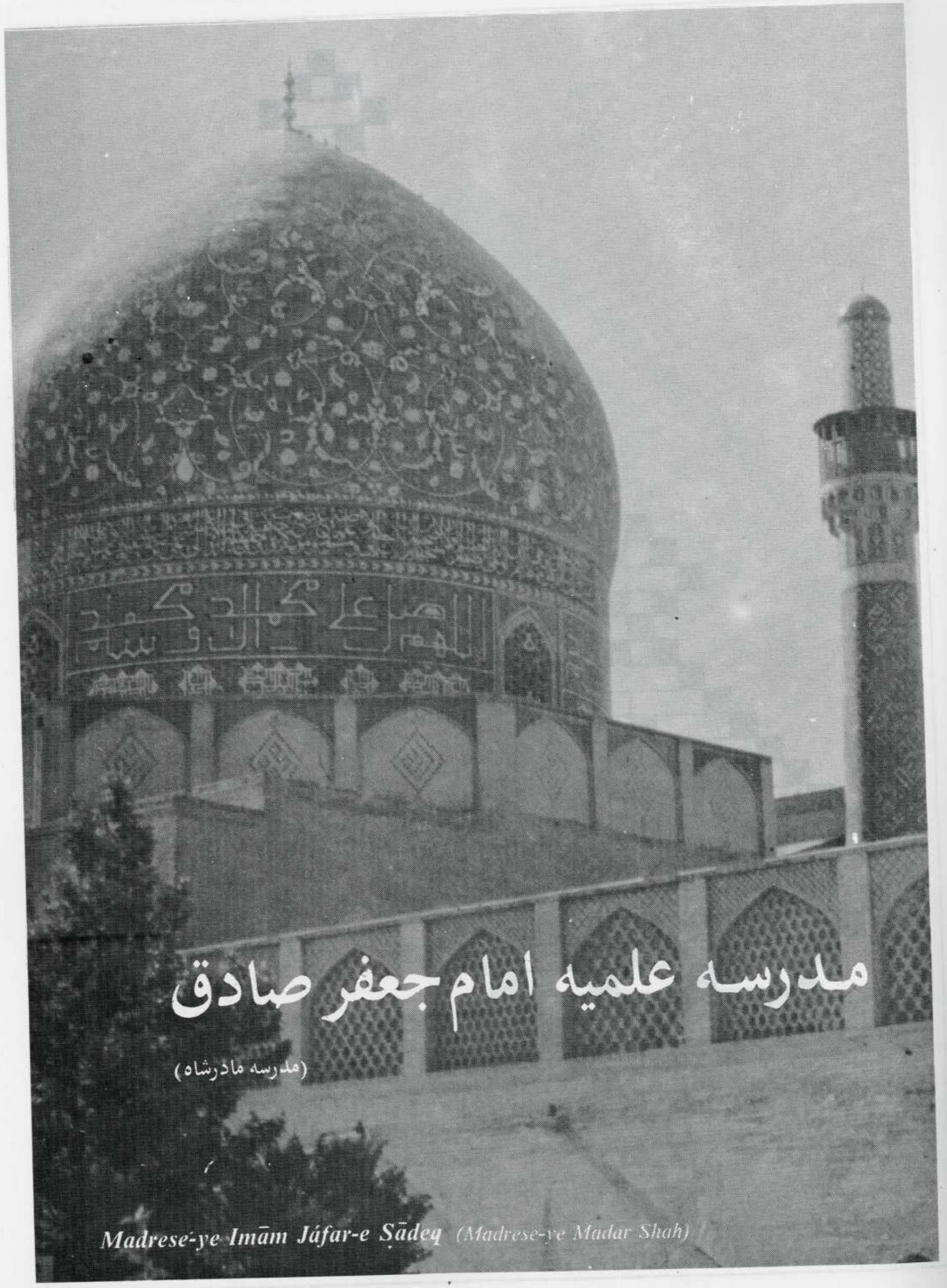
مدرسه علمیه امام جعفر صادق
(مدرسه مادرشاه)
Madrese-ye Imām Jáfar-e Ṣādeq (Madrese-ye Madar Shah)

Fig.126 Fig.127

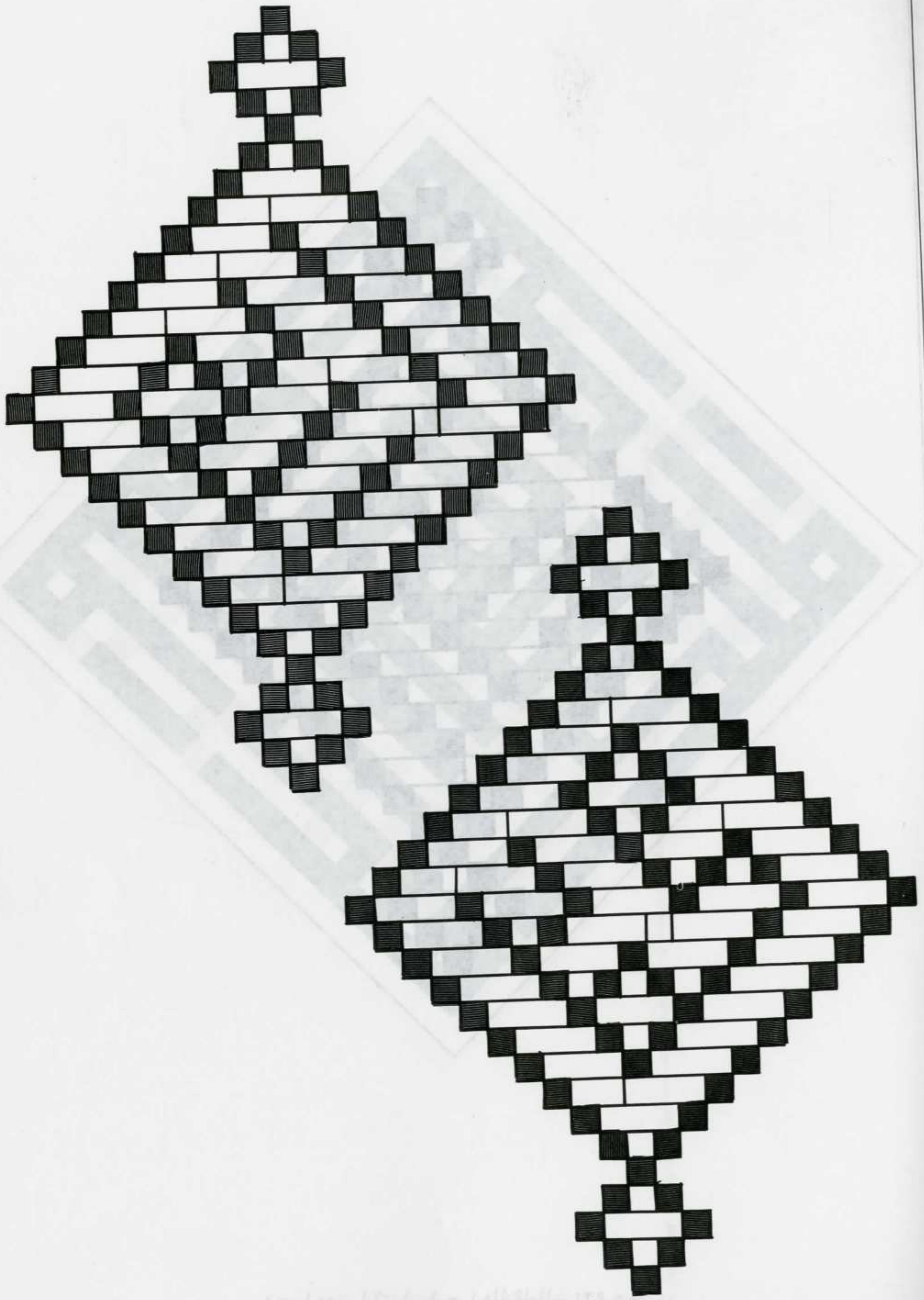

طرح ۱۲۶ ـ الله طرح ۱۲۷ ـ محمد

Fig.128

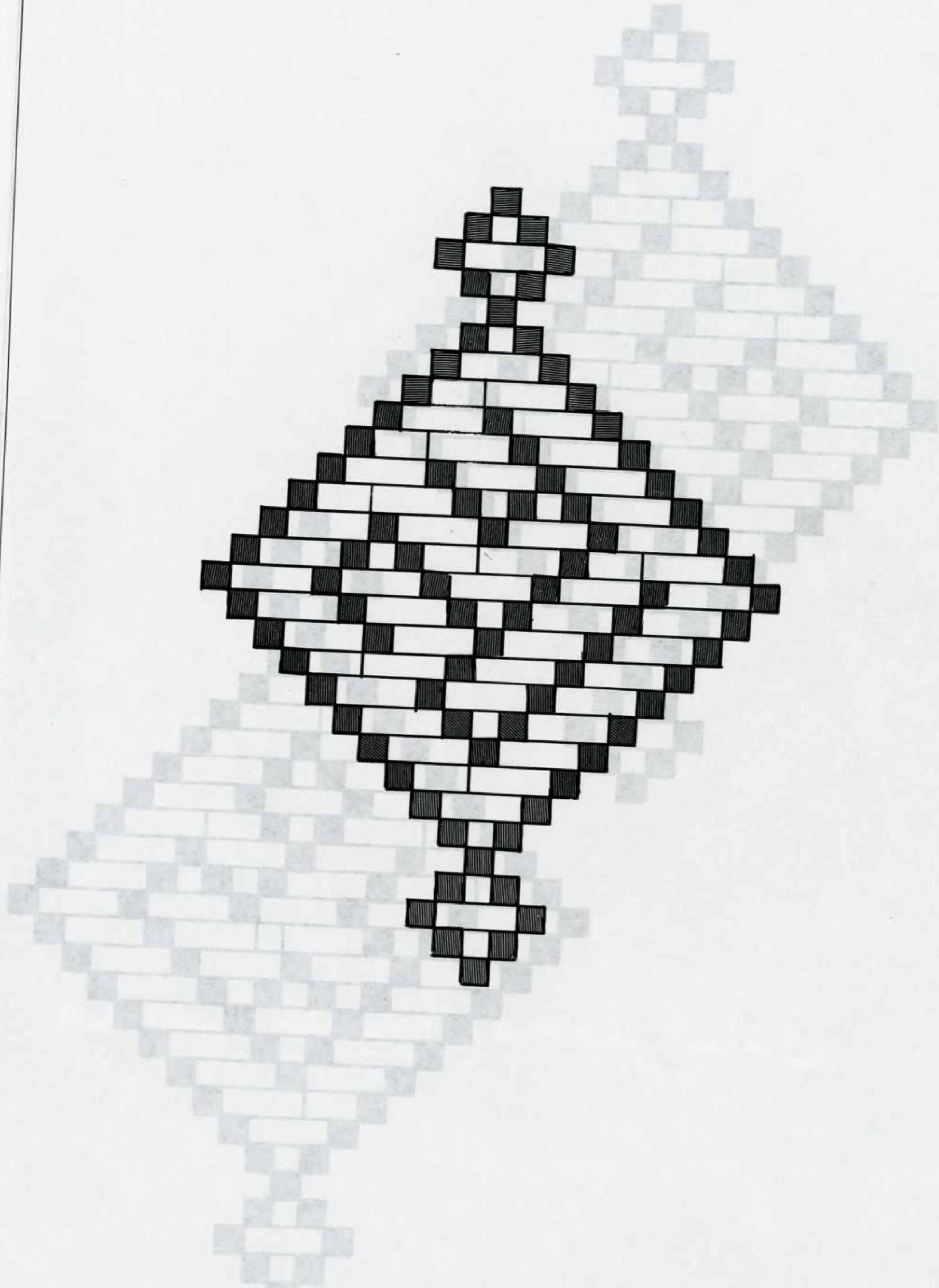

طرح ۱۲۸– علی

Fig.129

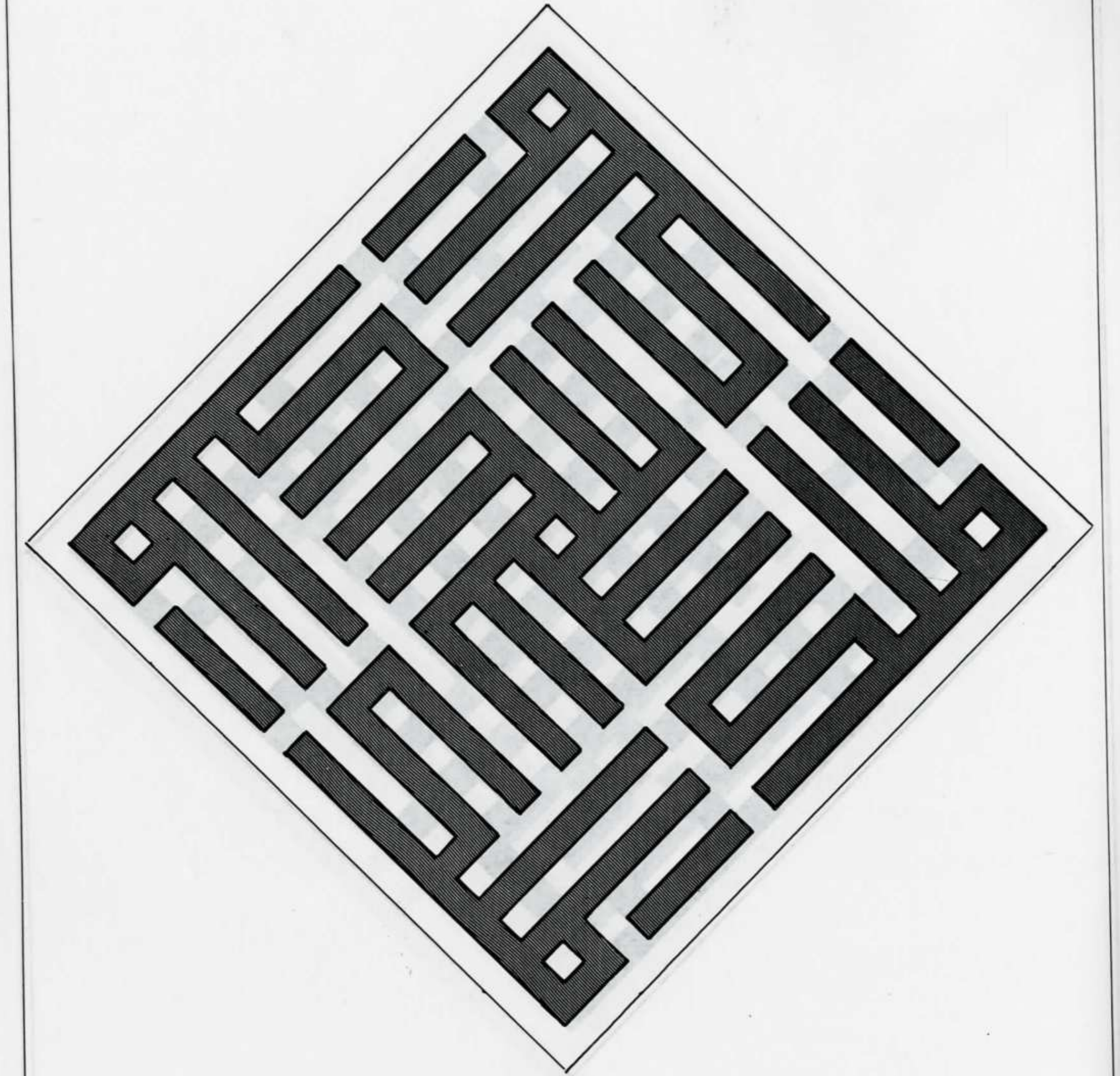

طرح ۱۲۹ – الملک‌لله (چهار بار تکرار شده است)

Fig.130

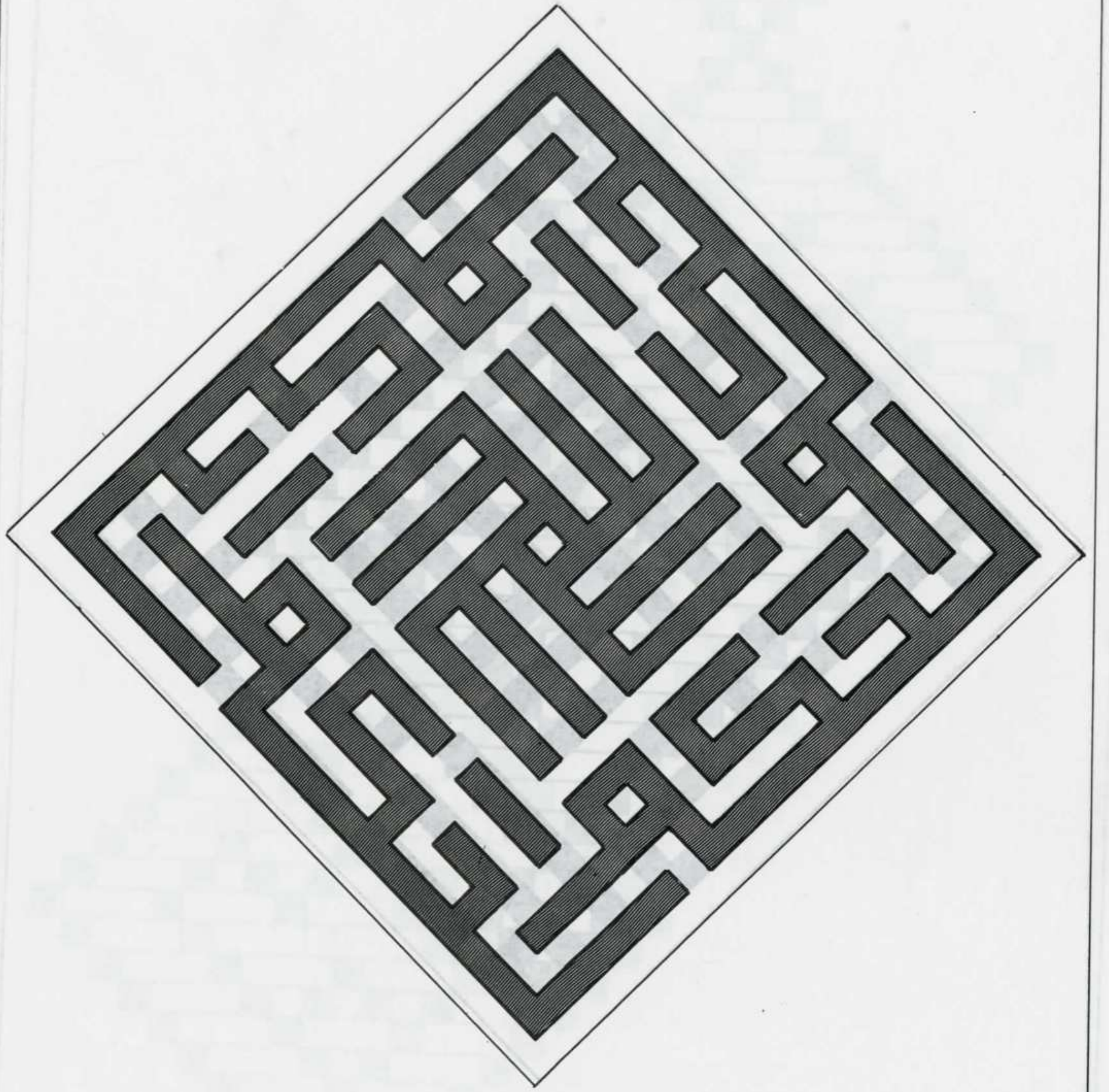

طرح ۱۳۰ ـ الحکم لله (چهار بار تکرار شده است)

Fig.131

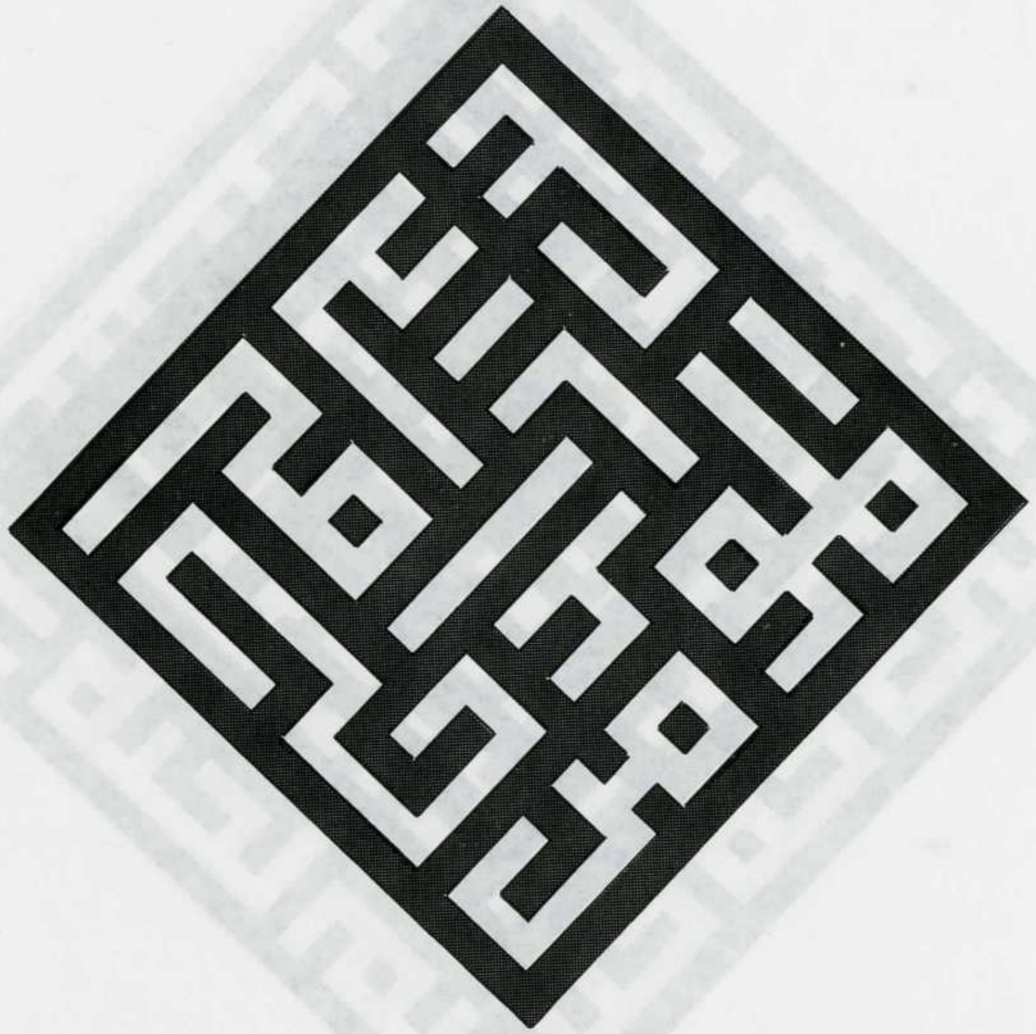

طرح ۱۳۱ ـ المؤمن حی فی الدارین

Fig.132

طرح ۱۳۲ ـ قلب المؤمن بیت الله

Fig.133

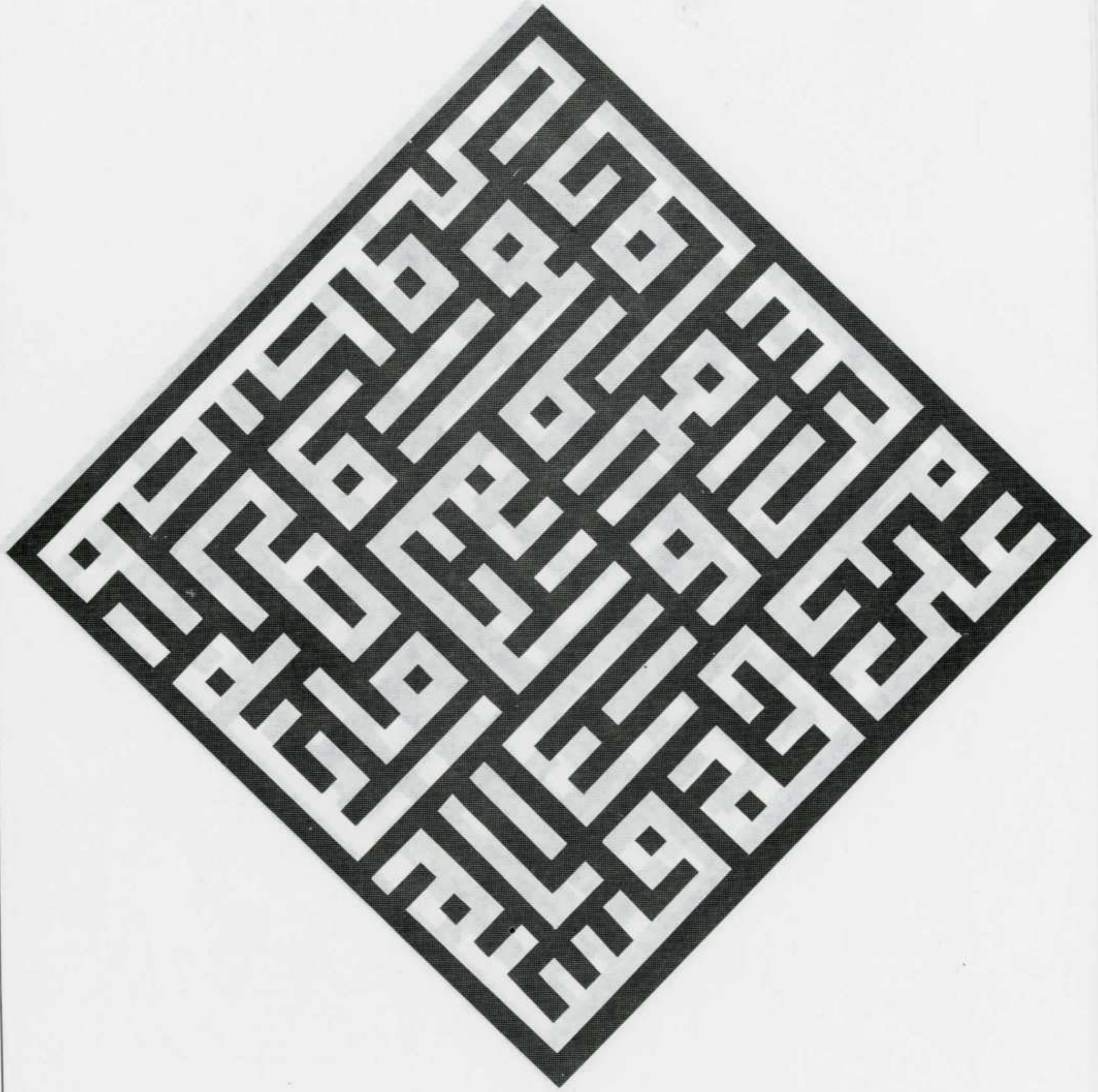

طرح ۱۳۳ ـ علی حبه جُنة
قسیم النار و الجَنة
وصی المصطفی حقا
امام الانس والجِنة

Fig.134

طرح ۱۳۴ ـ الله (پنج بار تکرار شده است)محمد ، علی (چهار بار تکرار شده اند)

Fig.135

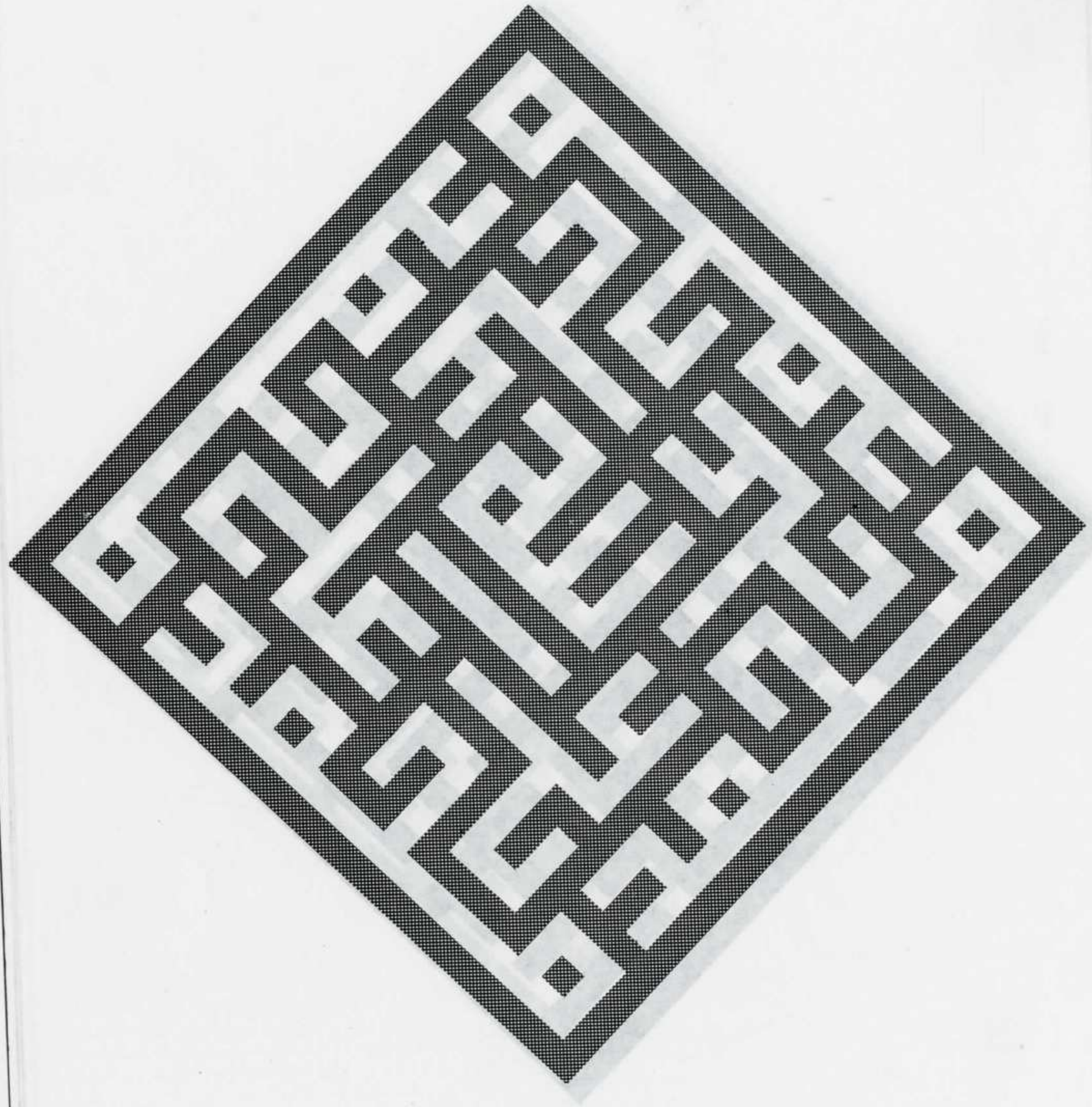

طرح ۱۳۵ ـ الله ، محمد ، علی (چهار بار تکرار شده‌اند)

Fig.136

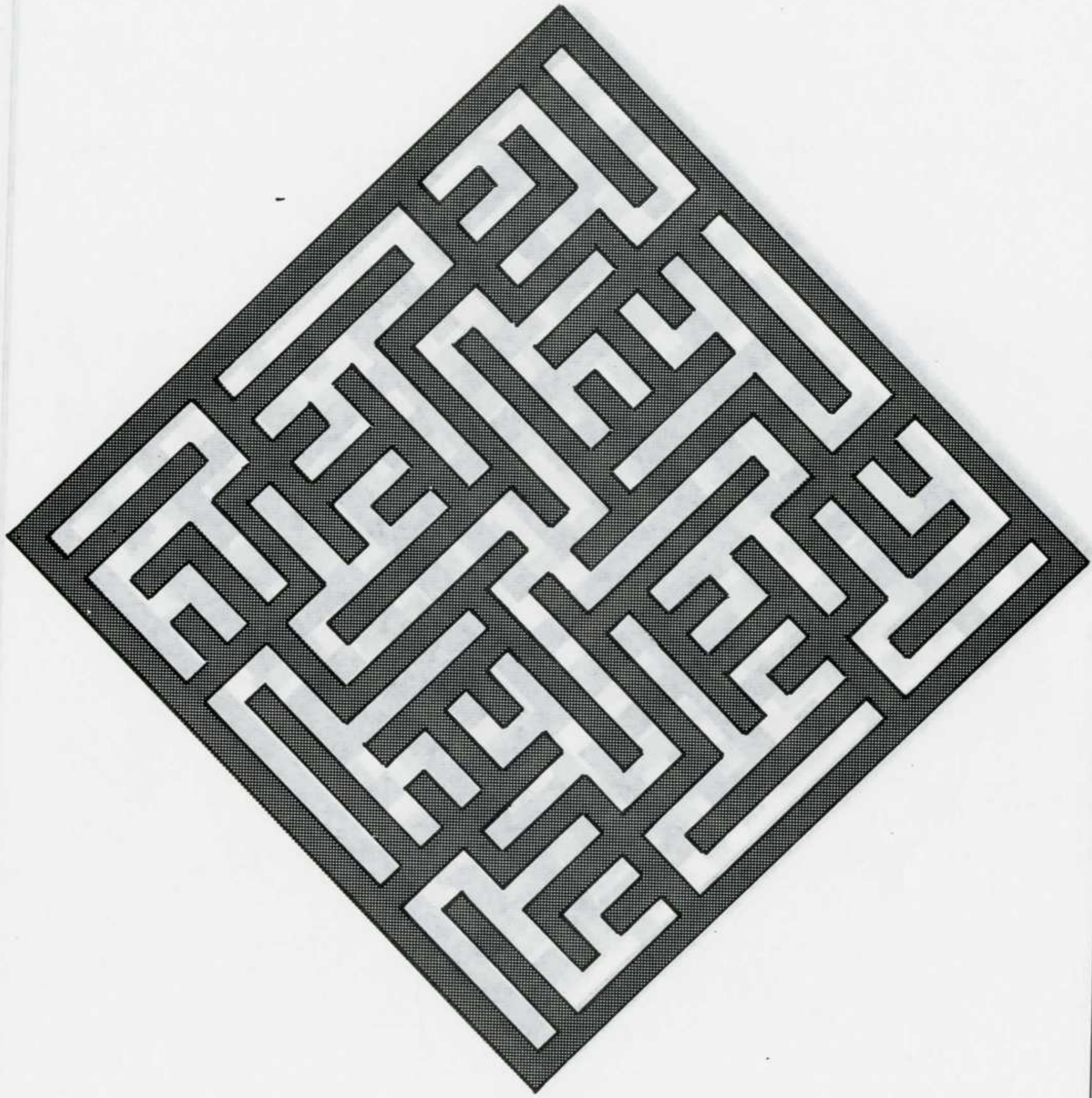

طرح ۱۳۶ ـ علی (دوازده بار تکرار شده است)

Fig.137

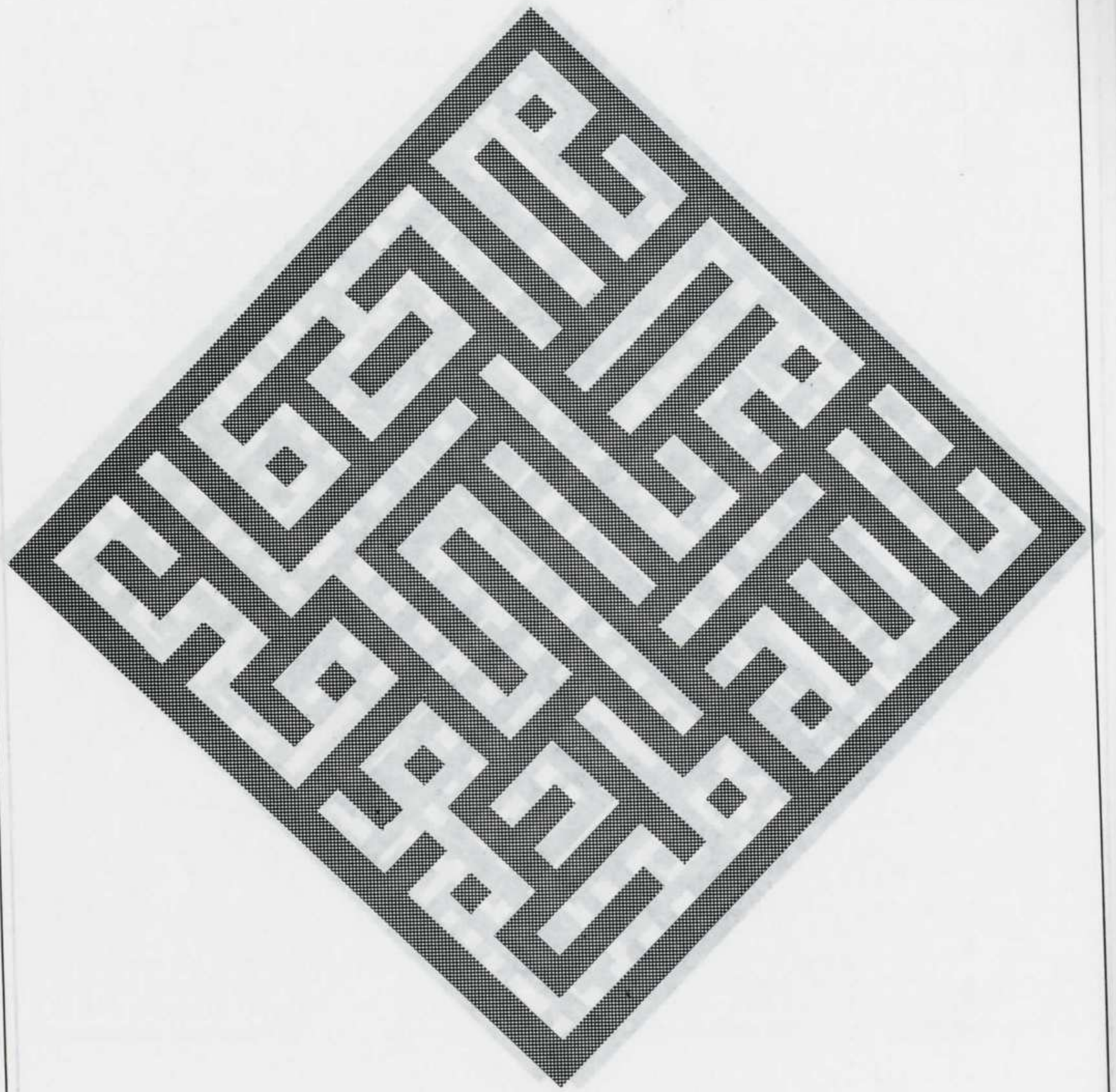

طرح ۱۳۷ـ یا الله المحمود فی کل افعاله ، یا الله

Fig.138

طرح ۱۳۸ ــ الله ولی التوفیق (چهار بار تکرار شده است)

Fig.139

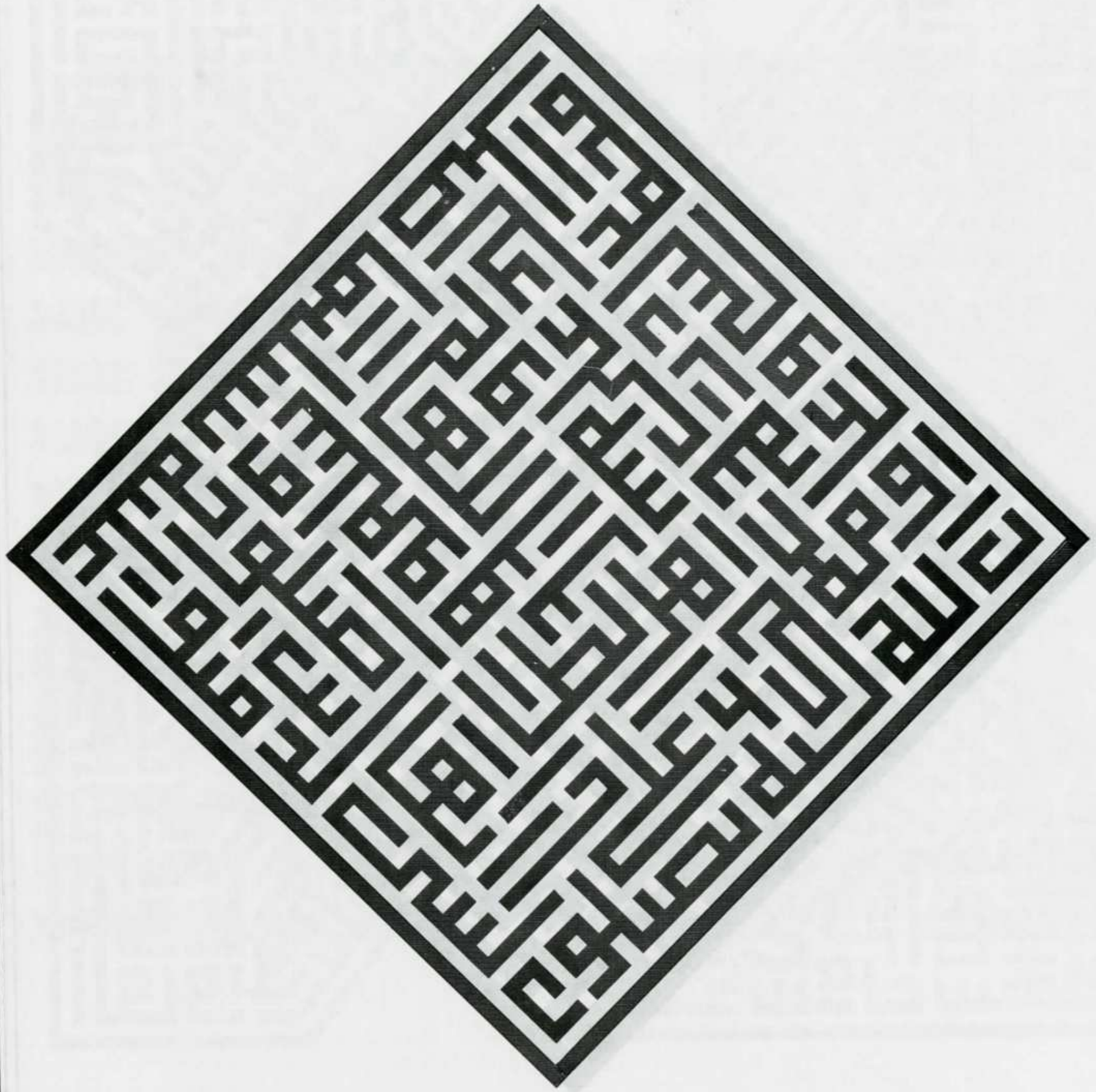

طرح ۱۳۹ ــ ان الله وملائکته یصلون علی النبی یا ایها الذین آمنوا صلوا علیه و سلموا تسلیمــــا   اللهم صل علی محمد النبی و علی اهـــل بیته الطاهرین و ذریته .

Fig.140

طرح ۱۴۰ ـ فسیکفیکهم الله و هو السمیع العلیم

Fig.141

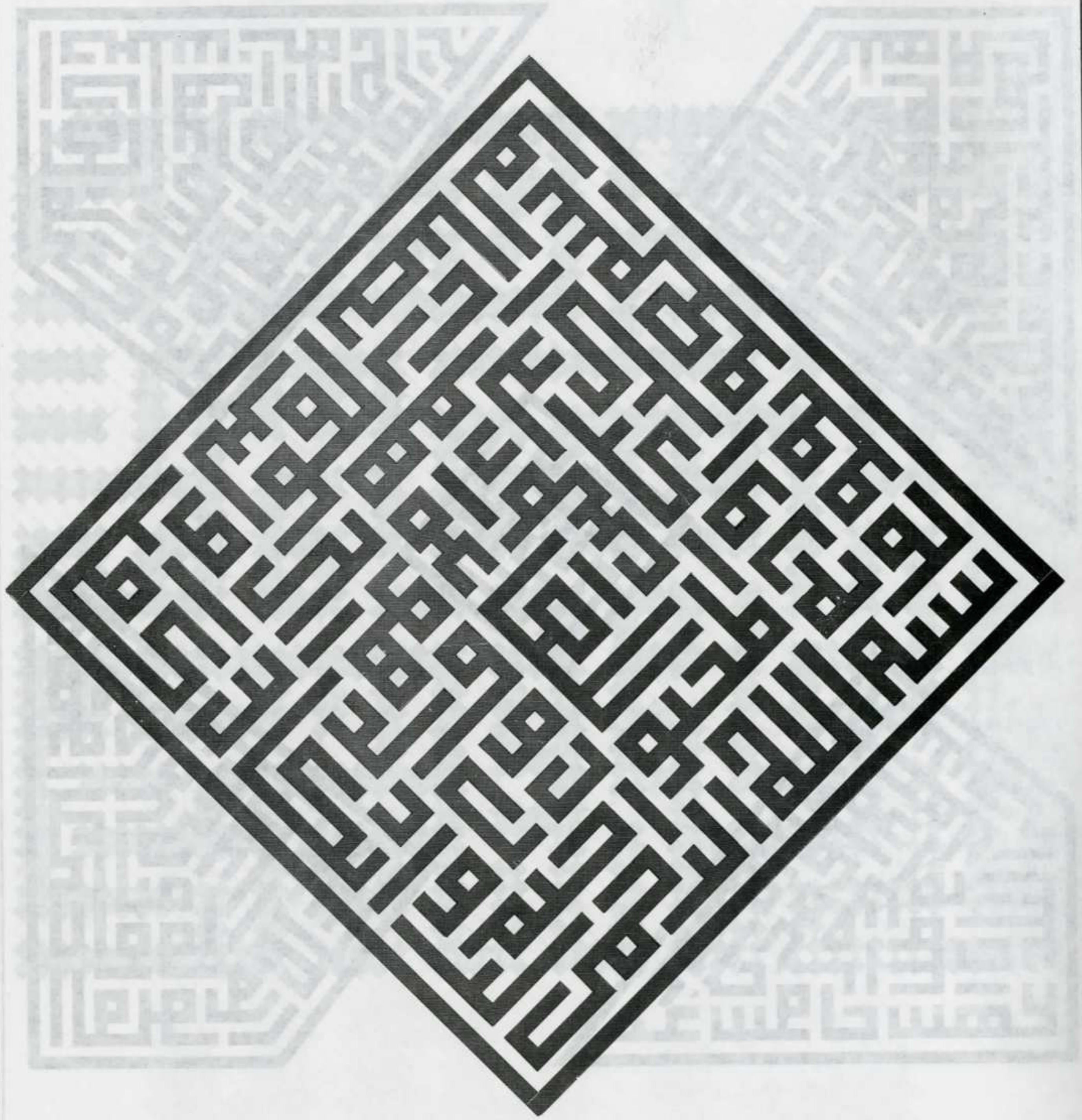

طرح ۱۴۱ ـ بسم‌الله الرحمن الرحیم و ان یکاد الذین کفروا لیزلقونک بابصارهم لما سمعوا الذکر و یقولـون انه لمجنون‌و ما هو الا ذکر للعالمین

Fig.142

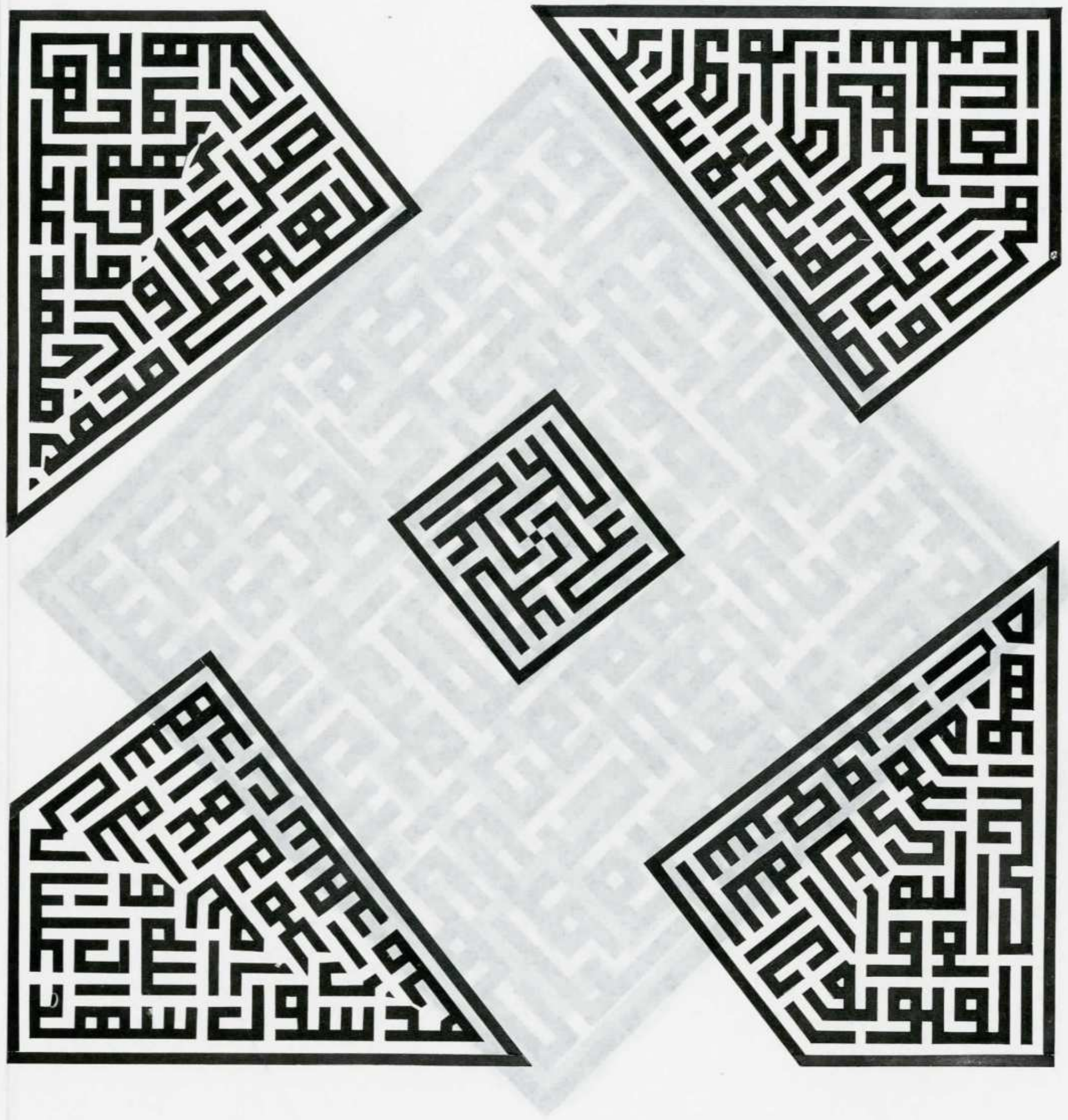

طرح ۱۴۲ ــ اشهد ان لا اله الا الله اشهد ان محمدا رسول الله اشهد ان علیا ولی الله اللهم صل علی محمد و آل محمد وعجل فرجهم و اهلک اعدائهـــــم وصل علی جمیع الانبیاء و المرسلین و الحمد لله رب العالمیـــــن استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القیوم و اتوب الیـــــه علی (چهار بار در وسط تکرار شده است)

Fig.143

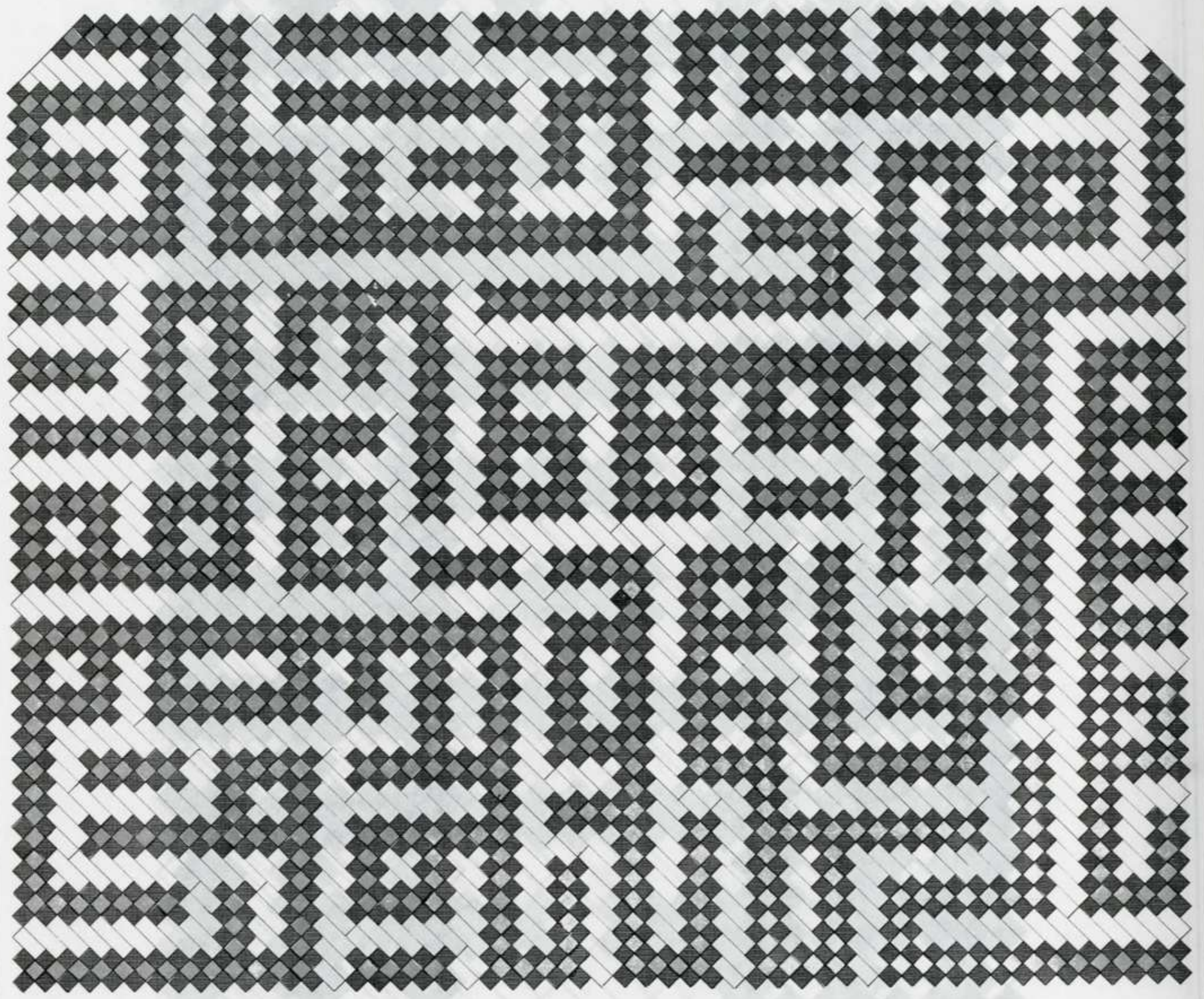

طرح ۱۴۳ ــ لی خمسة اطفیء بهم حر الجحیم الحاطمة المصطفی و المرتضی و ابناهما و الفاطمة

Fig.144 Fig.145

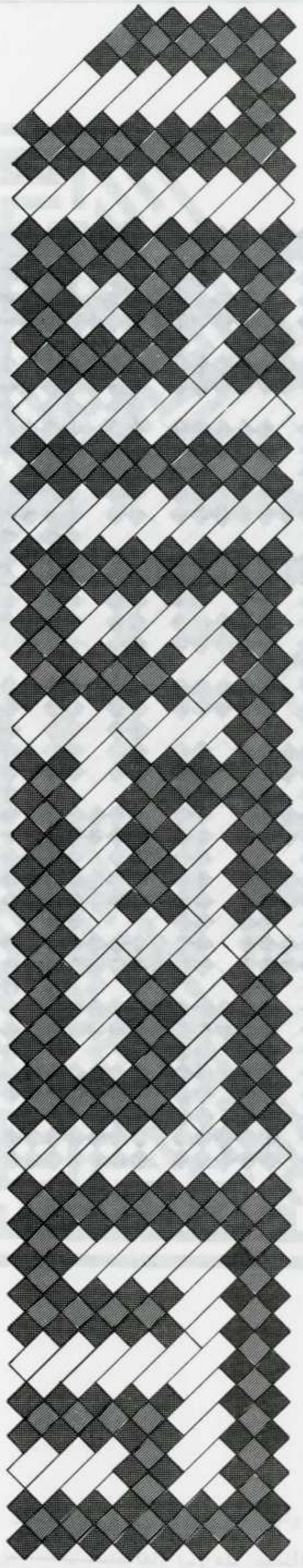

طرح ۱۴۵ ــ یا واحد یا احد

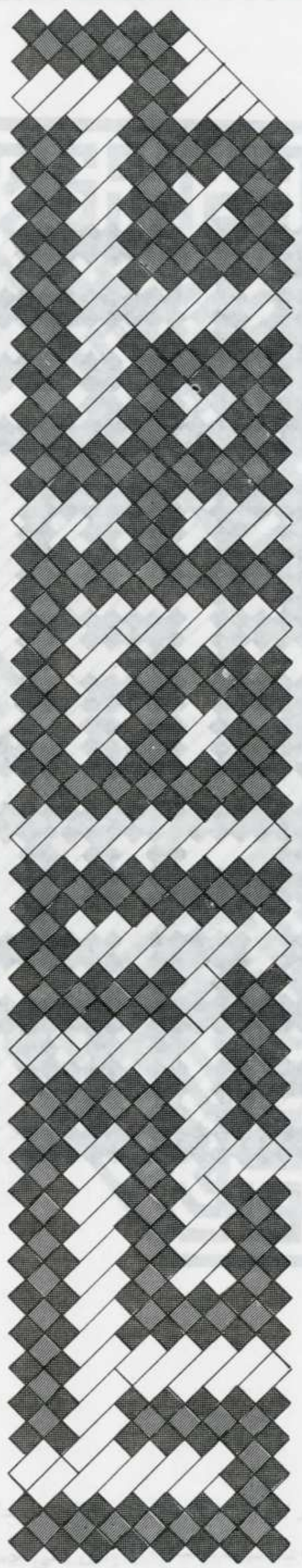

طرح ۱۴۴ ــ یا حی یا قیوم

Fig.146

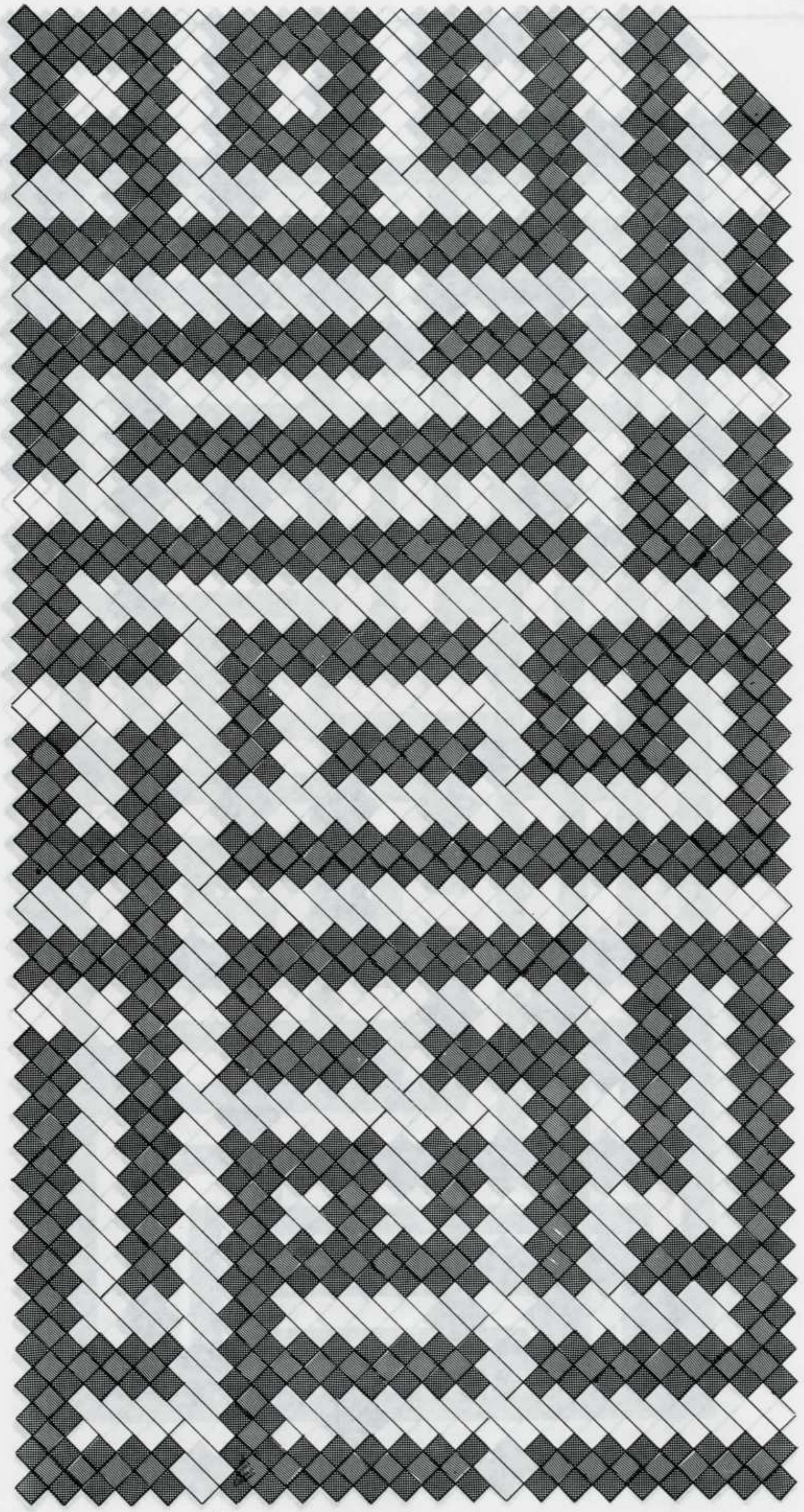

طرح ۱۴۶ ــ یا غفور یاغفار یا عزیز یا جبار یا الله

Fig.147

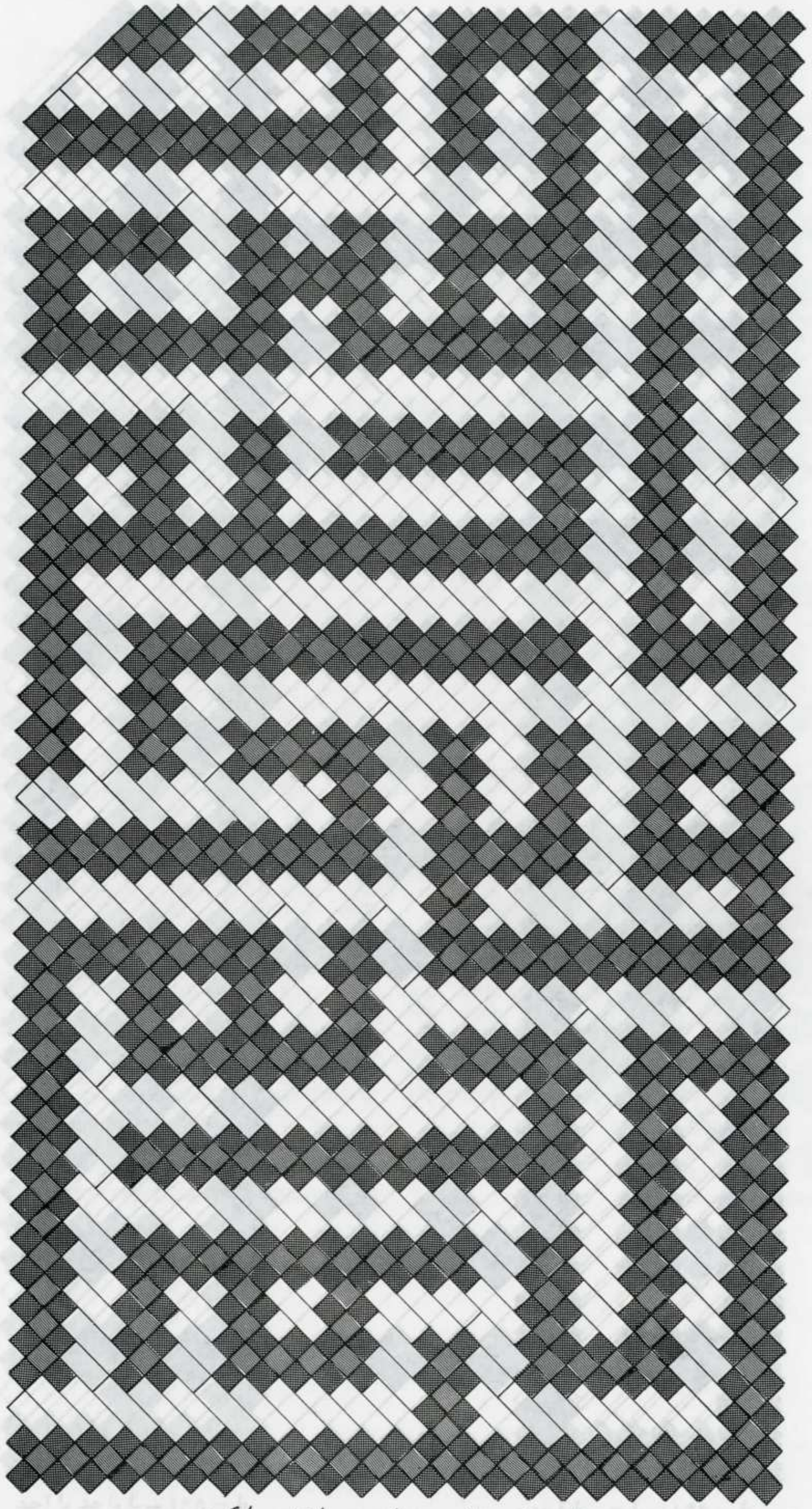

طرح ۱۴۷ — یا رحمن یا رحیم یا قدیم یا کریم

Fig.148

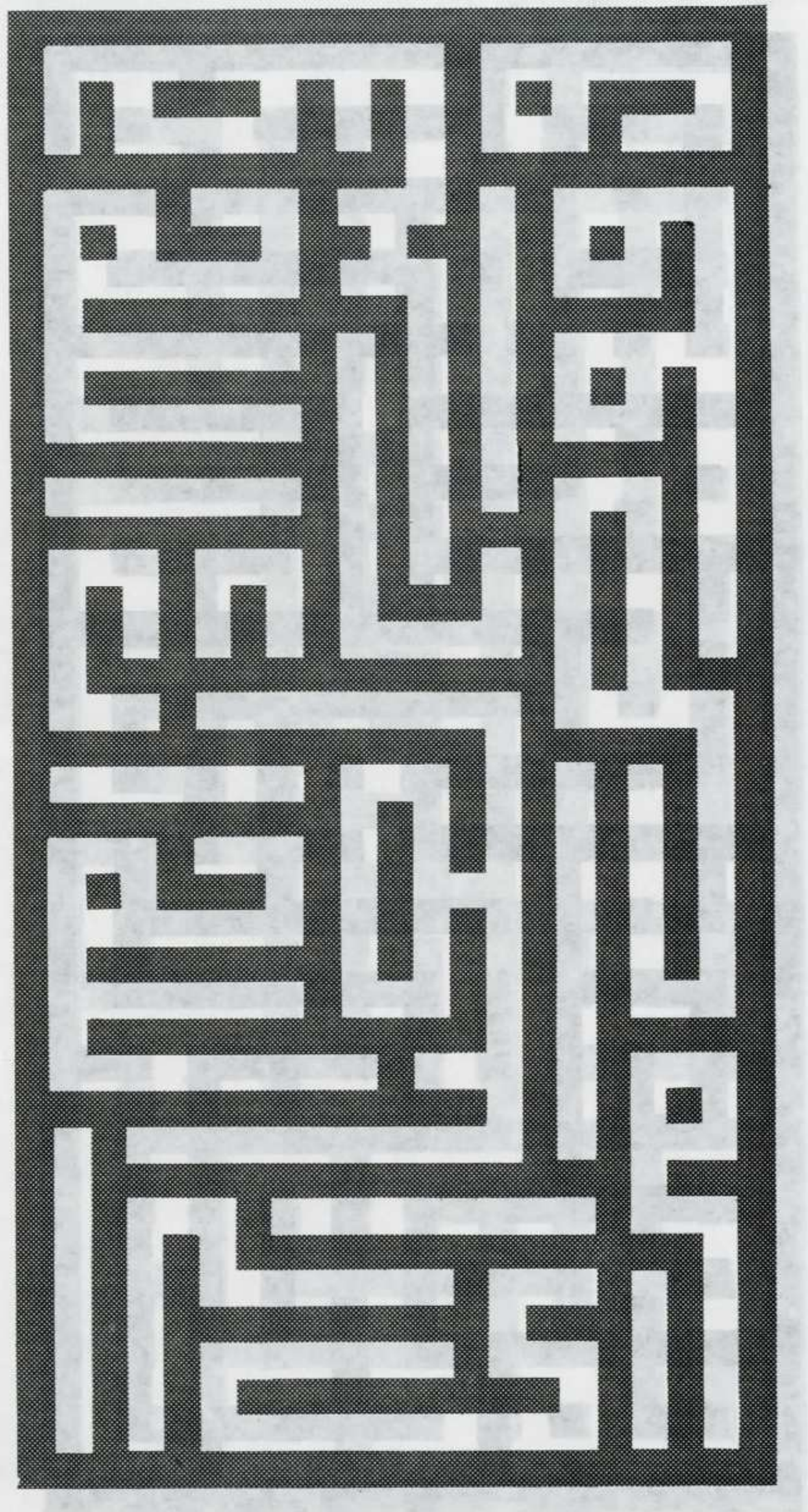

طرح ۱۴۸ — و افوض امری الی الله ان الله بصیر بالعباد

Fig.149

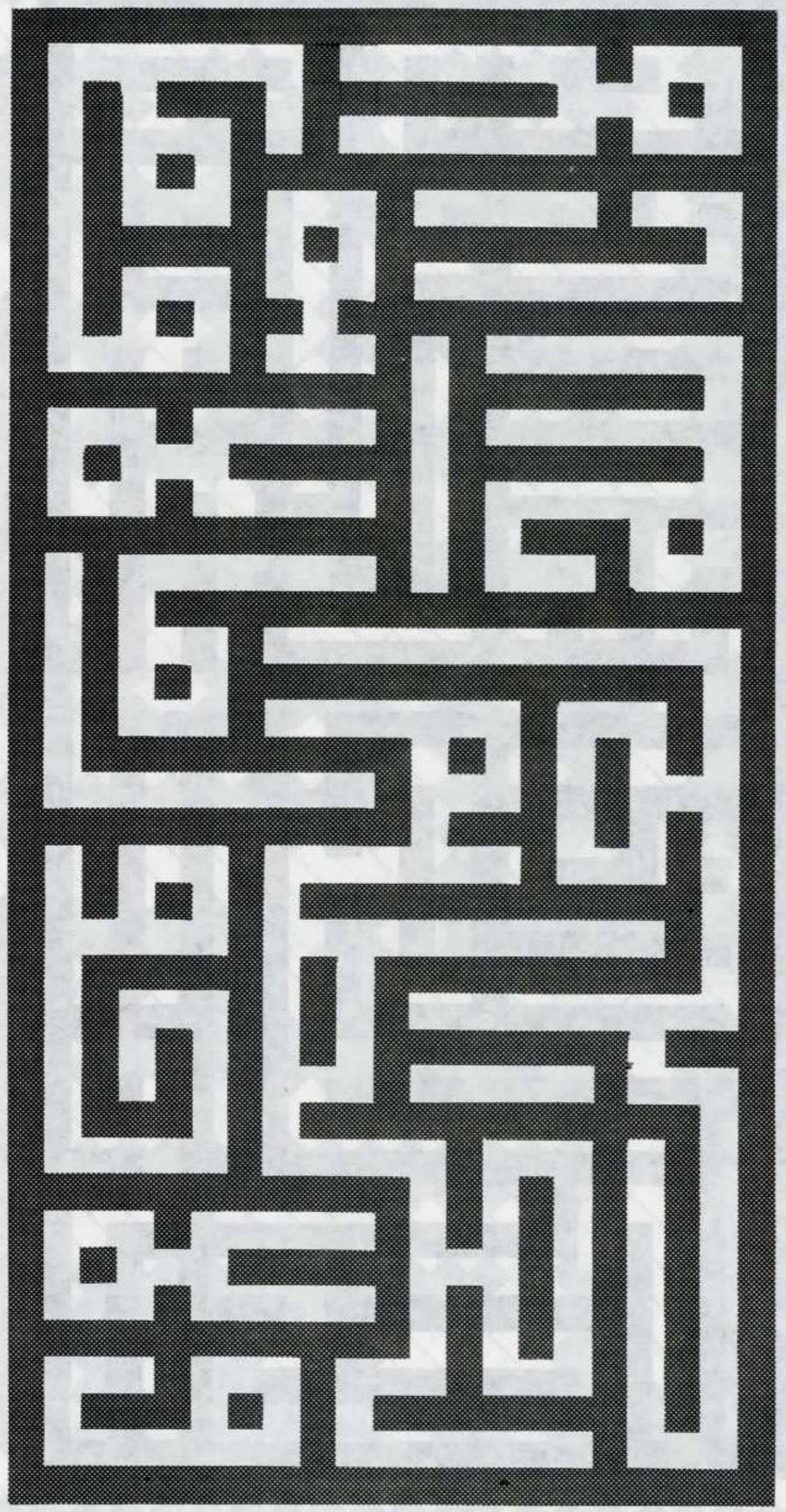

طرح ۱۴۹ ـ و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم

Fig.150

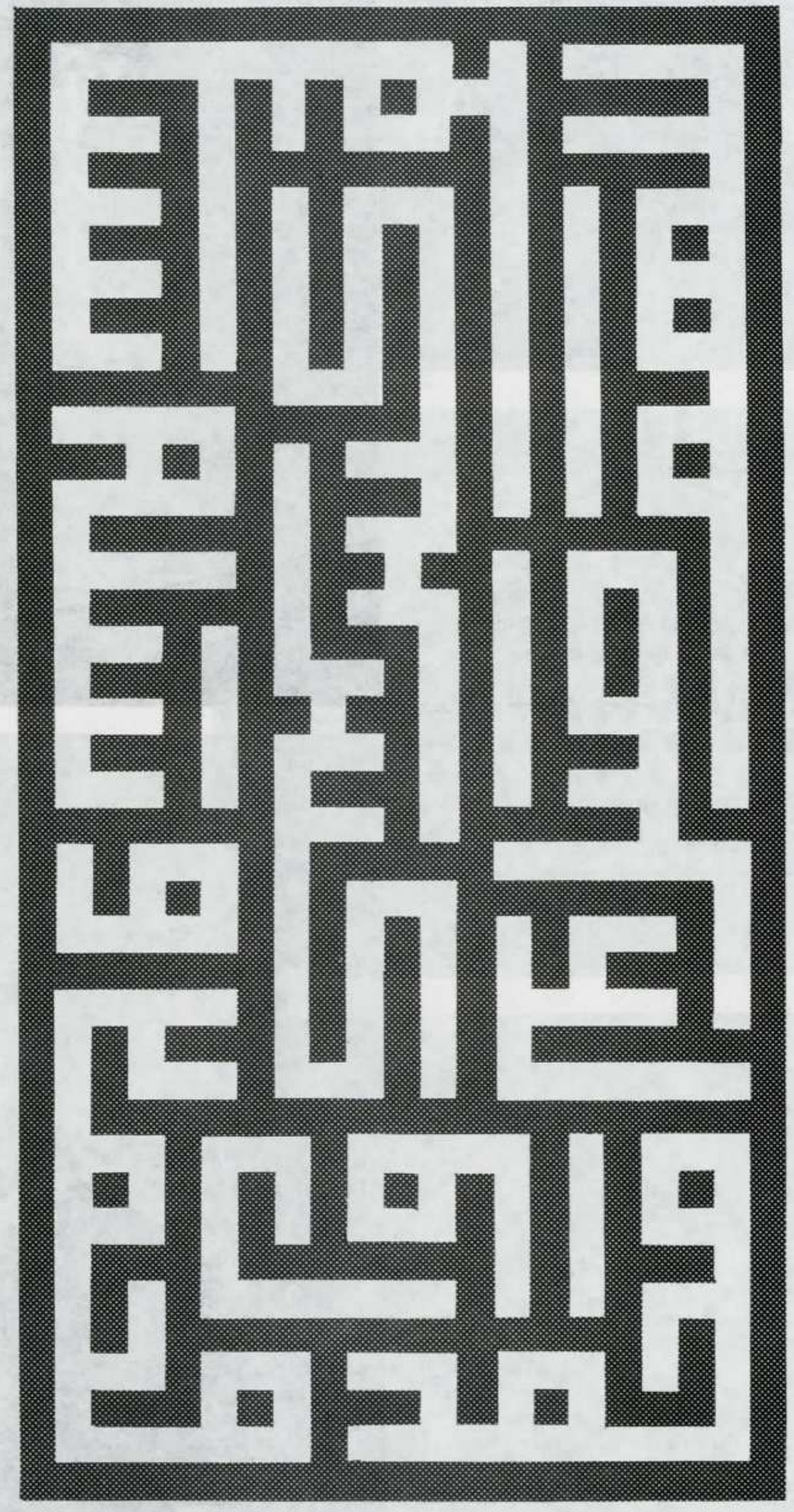

طرح ۱۵۰ ـ اللهم صل علی محمد و آل محمد و سلم تسلیما" کثیرا"

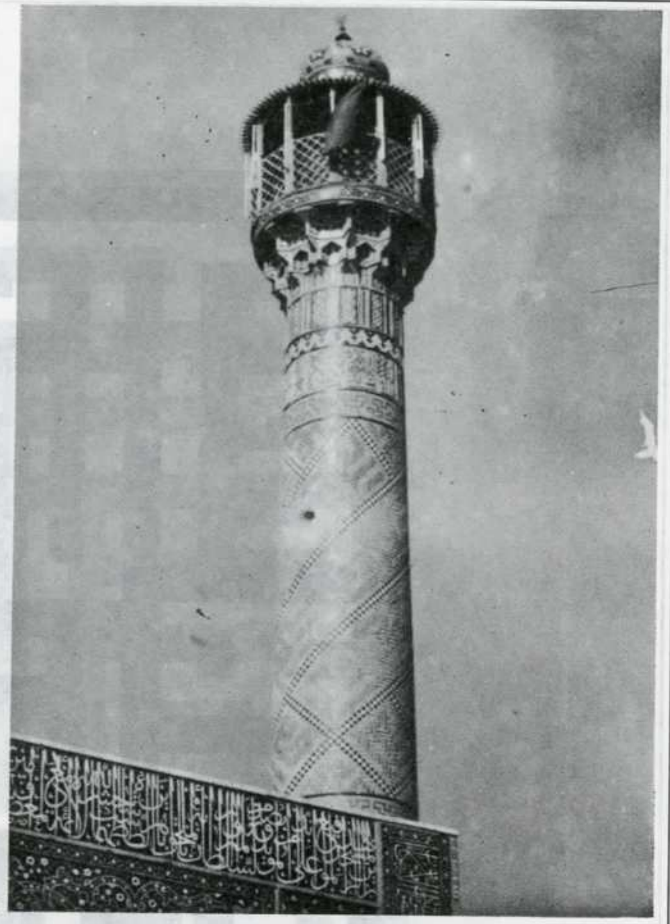

تصویر ۱ ـ گلدستهٔ مسجد جمعهٔ اصفهان

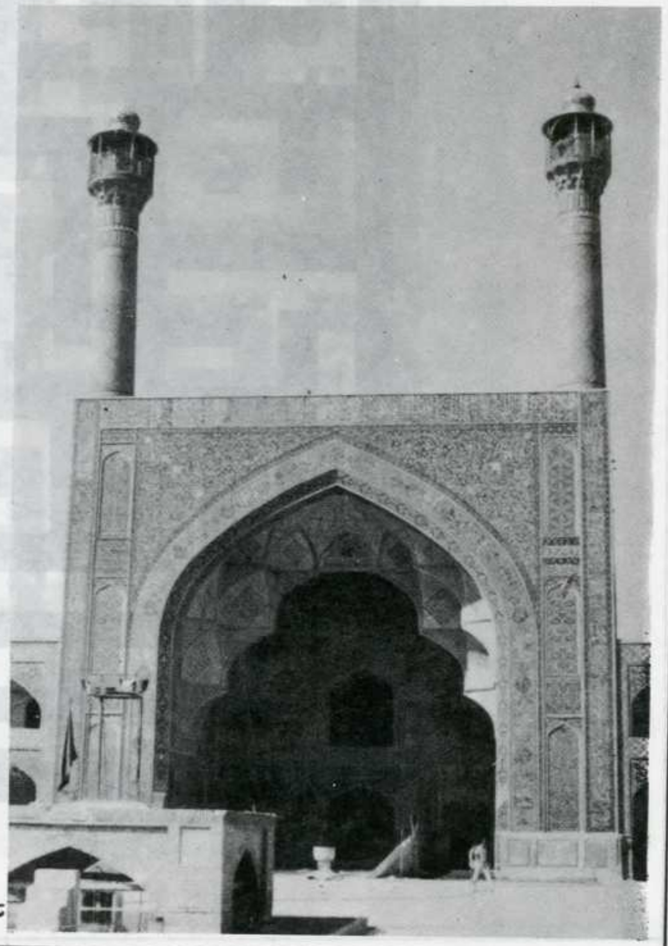

تصویر ۲ ـ مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان صاحب .

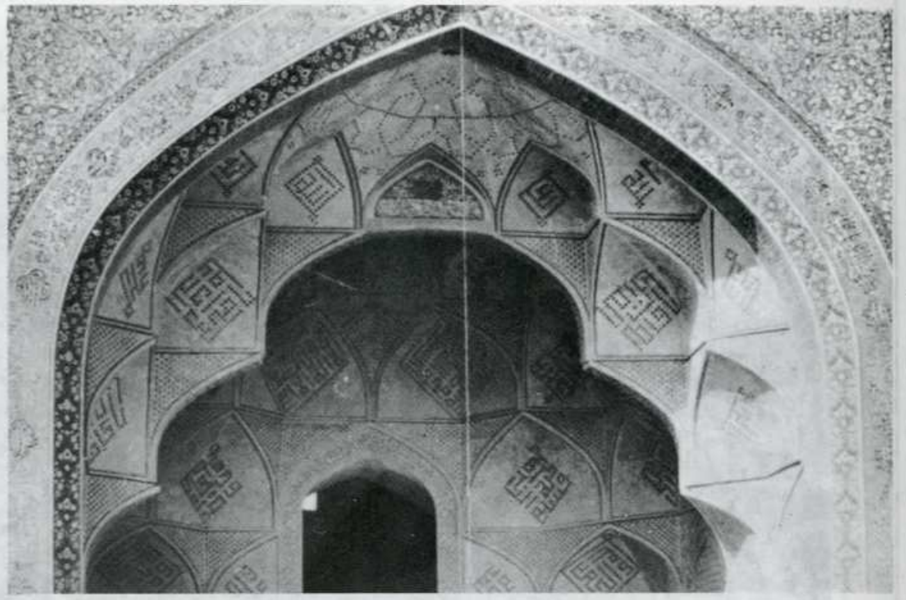

تصویر ۳ ـ مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان صاحب

تصویر ۴ ـ مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان صاحب .

متن کتیبه : الله اکبر

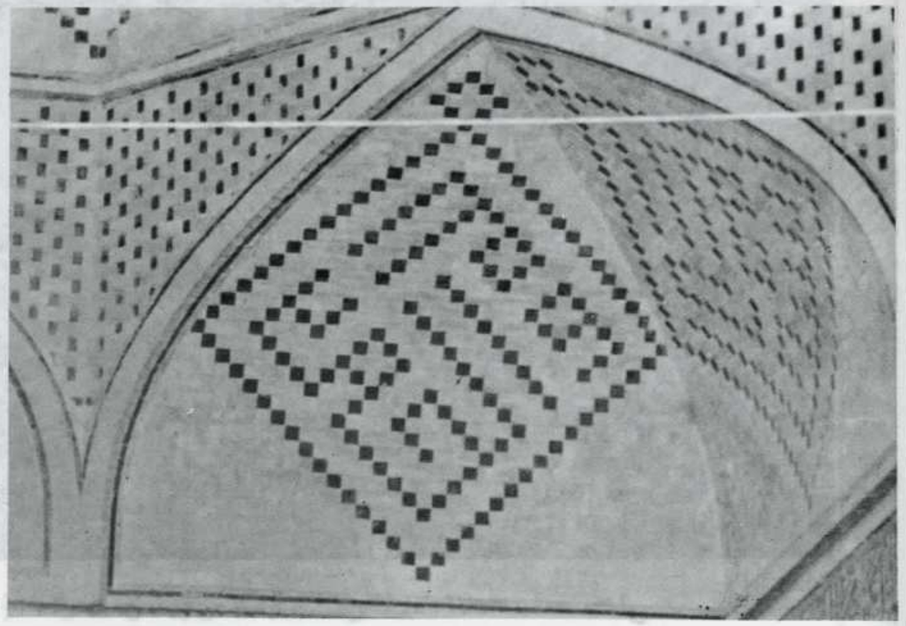

تصویر ۵ ـ مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان صاحب .

طرح ۲۵ و ۲۶ را نگاه کنید .

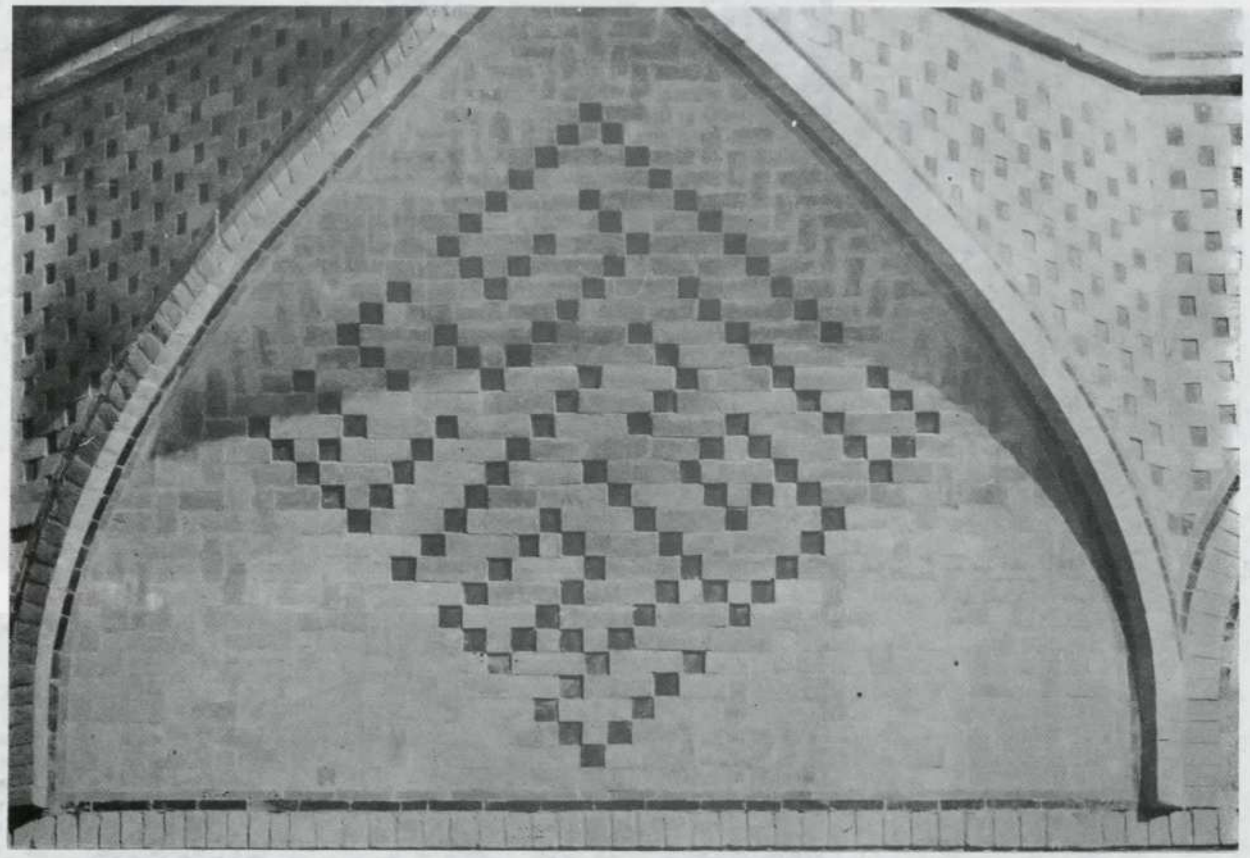

تصویر۶ – مسجدجمعهٔ اصفهان ،ایوان‌صاحب . طرح ۲۳ را نگاه‌کنید .

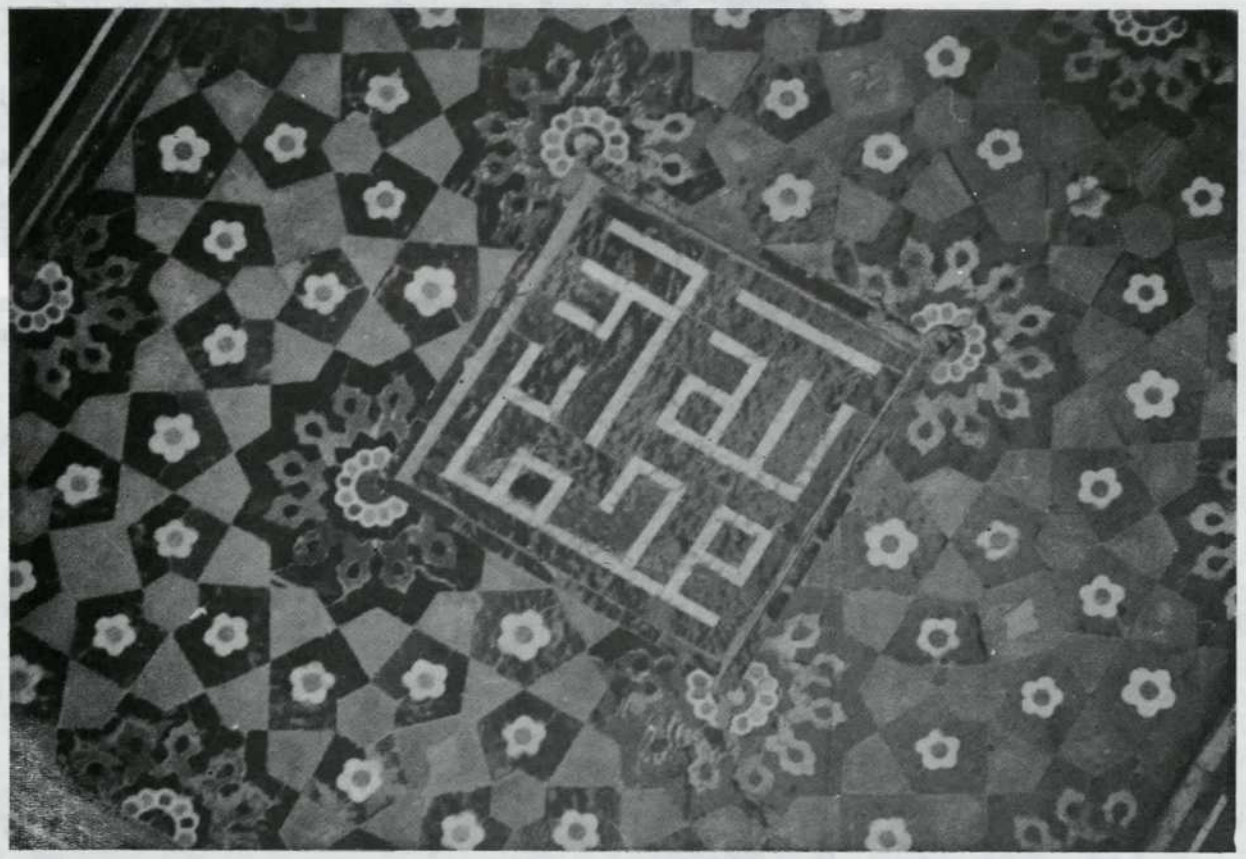

تصویر۷ – مسجدجمعهٔ اصفهان ،ایوان‌صاحب . متن کتیبه : الله ، محمد ، علی

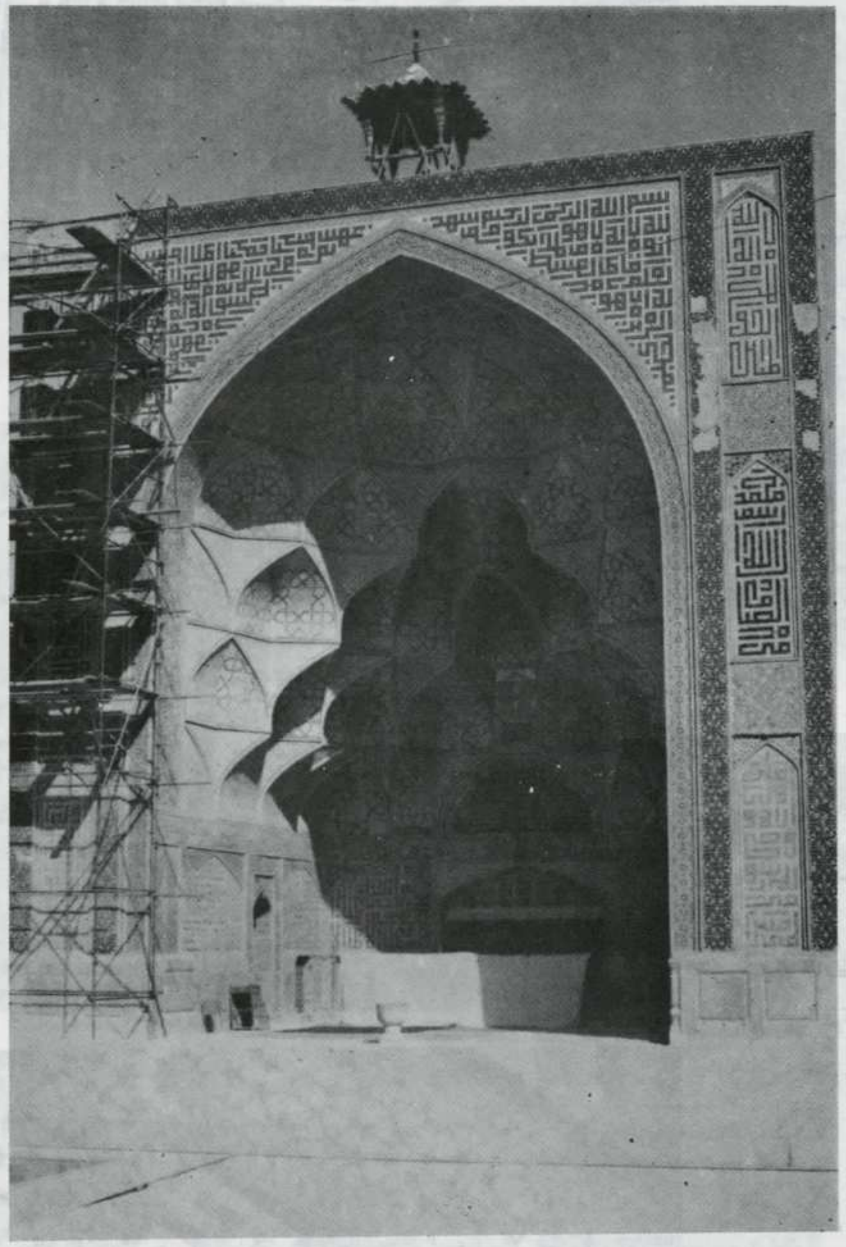

تصویر ۸ – مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان استاد .

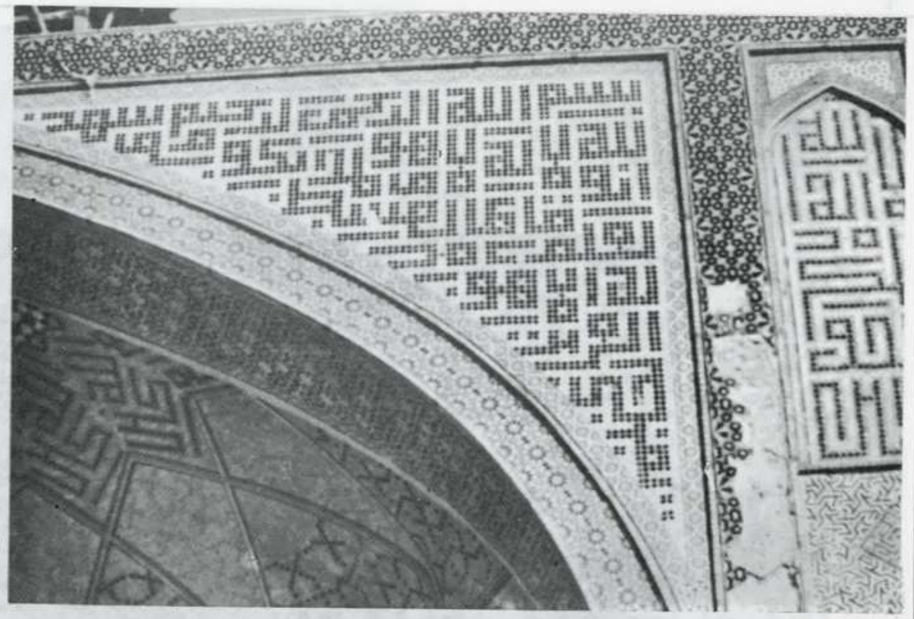

تصویر ۹ – مسجد جمعهٔ اصفهان ،ایوان استاد.
متن کتیبه : بسم الله الرحمن الرحیم شهد الله انه لا اله الا هو و الملائکة و اولوا العلم قائما بالقسط لا اله الا هو العزیز الحکیم .

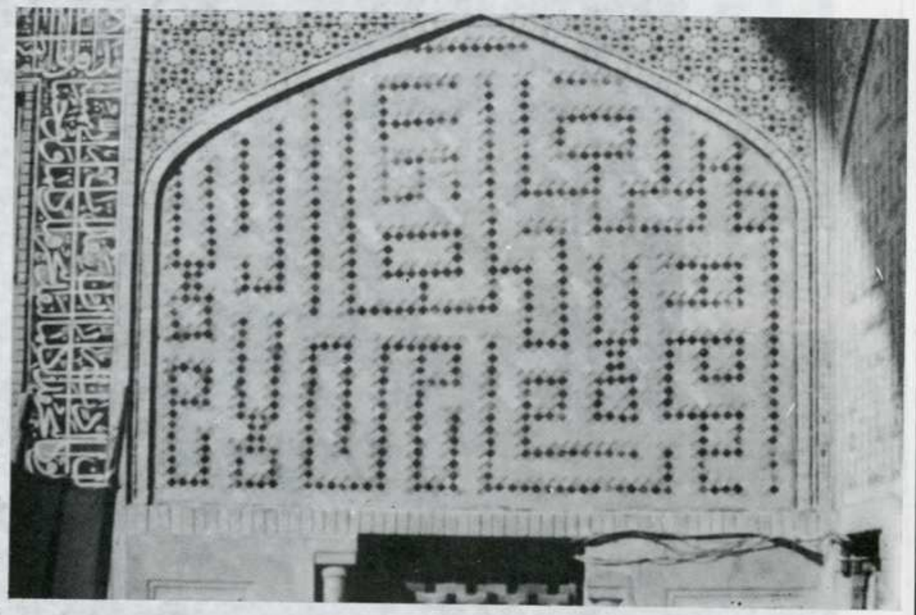

تصویر ۱۰ – مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان استاد .
متن کتیبه (بطور معکوس نوشته شده است) : ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم .

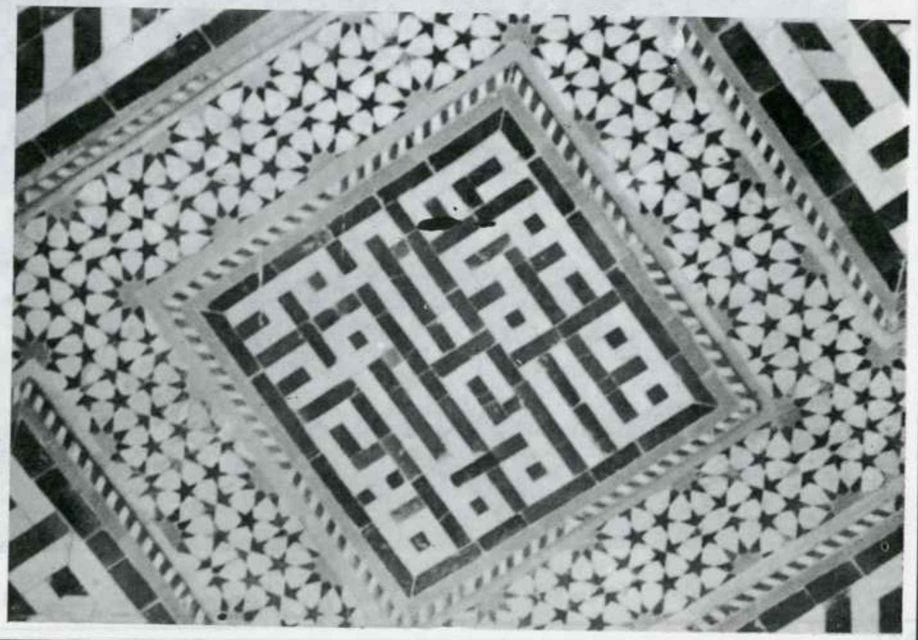

تصویر ۱۱ – مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان استاد .
طرح ۴۱ را نگاه کنید .

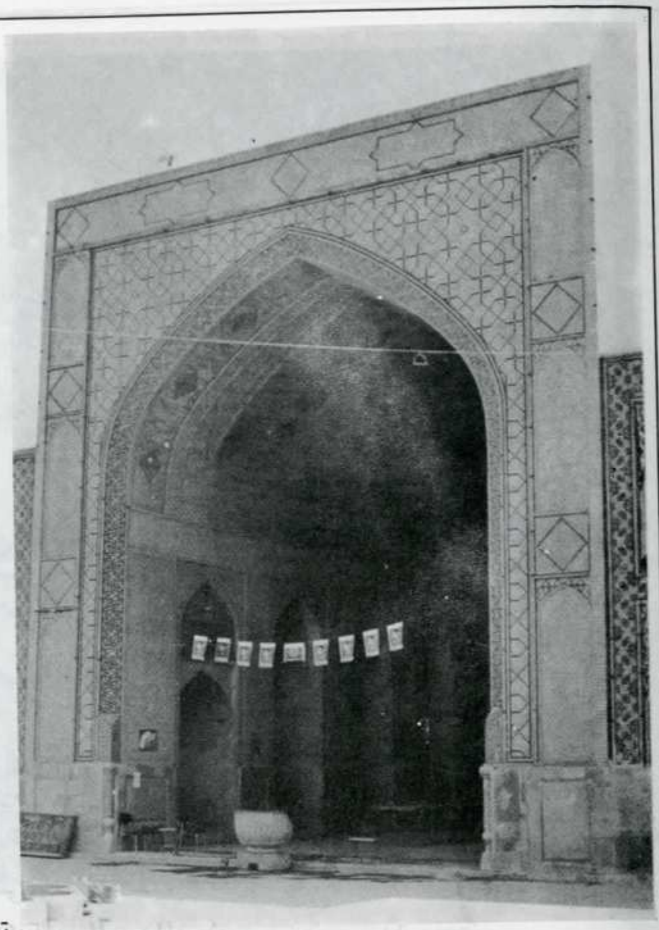

تصویر ۱۲ – مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان درویش.

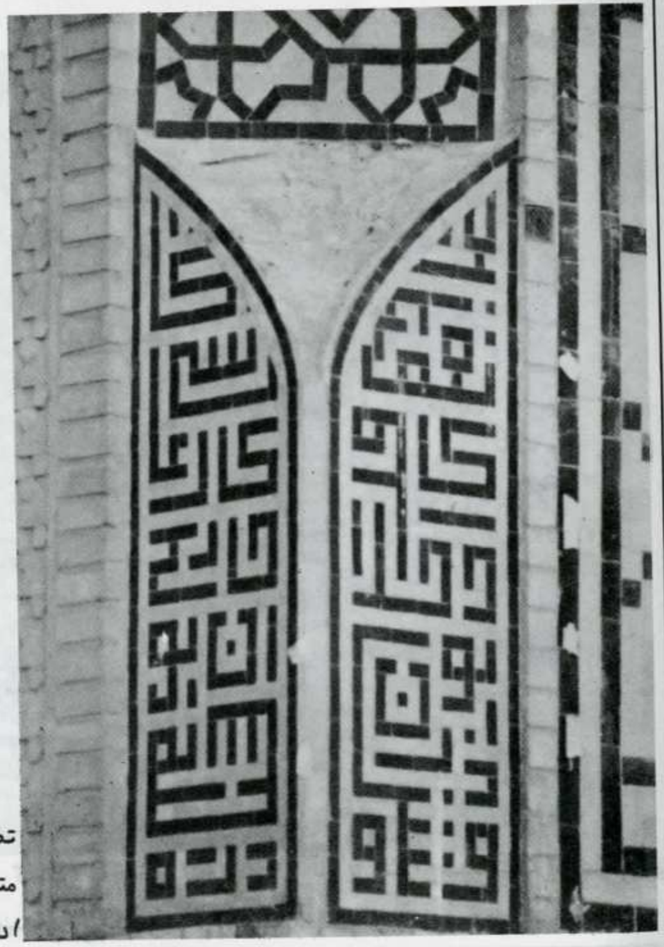

تصویر ۱۳ – مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان درویش.
متن کتیبه : تعمیر کامل داخل ایوان درویش و کاشیکاری خارج آن بوسیلهٔ اداره

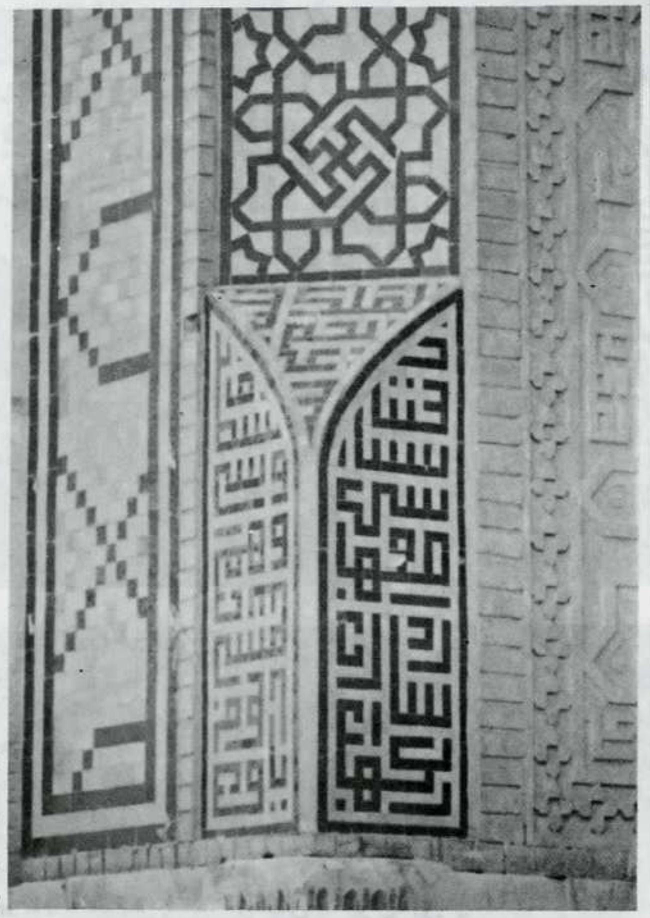

تصویر ۱۴ – مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان درویش.
متن کتیبه : باستانشناسی‌اصفهان درسال یکهزارو سیصد و سی وهفت
شمسی باتمام یافت .
الملک لله ، الحمدلله .

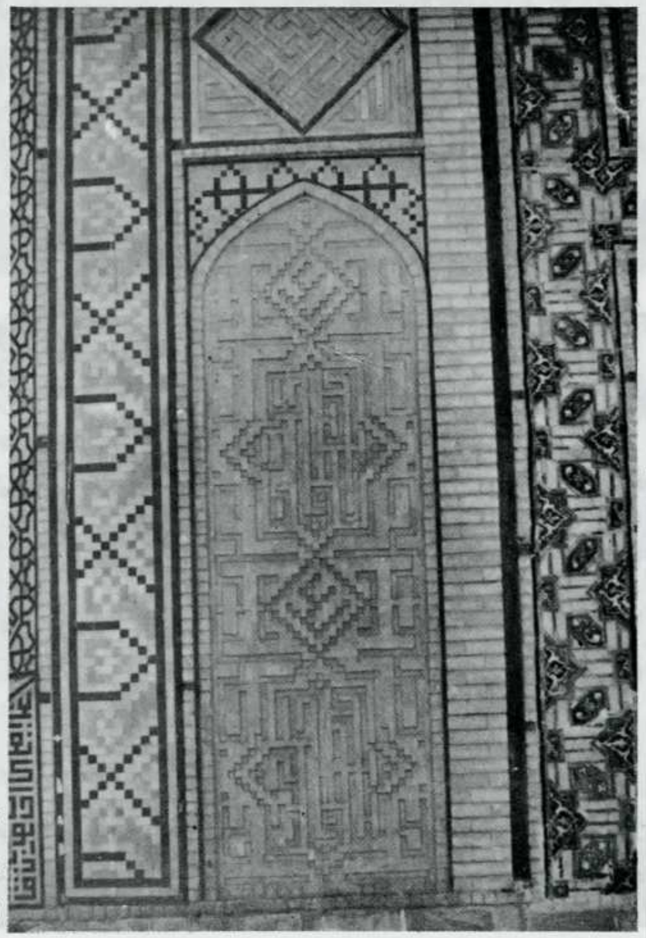

تصویر ۱۵ – مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان‌درویش.
متن کتیبه : یا قاضی الحاجات (دو بار تکرار شده است) ، علـــی
(چندین بار تکرار شده است).

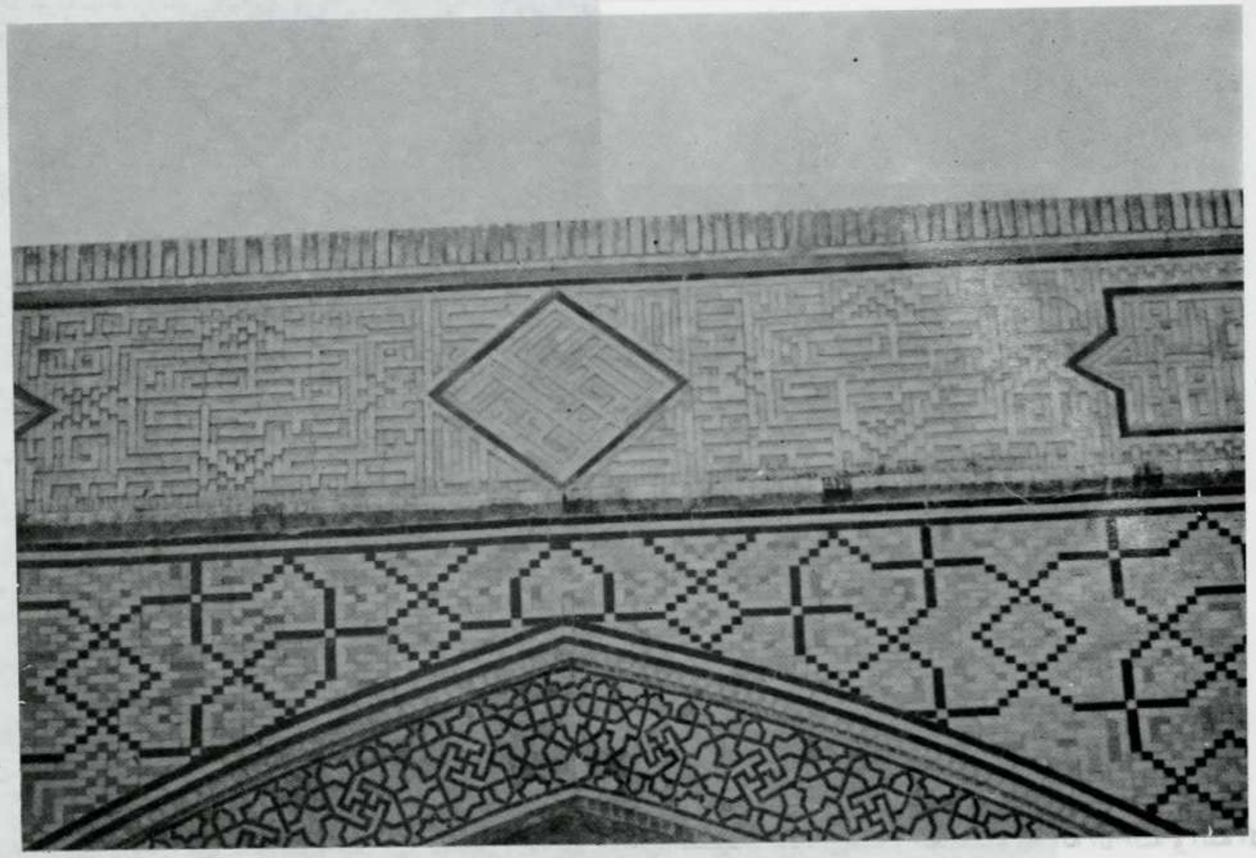

تصویر ۱۶ – مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان درویش. متن کتیبه‌ها :یاقاضی‌الحاجات ،الله ،محمد ، علی .

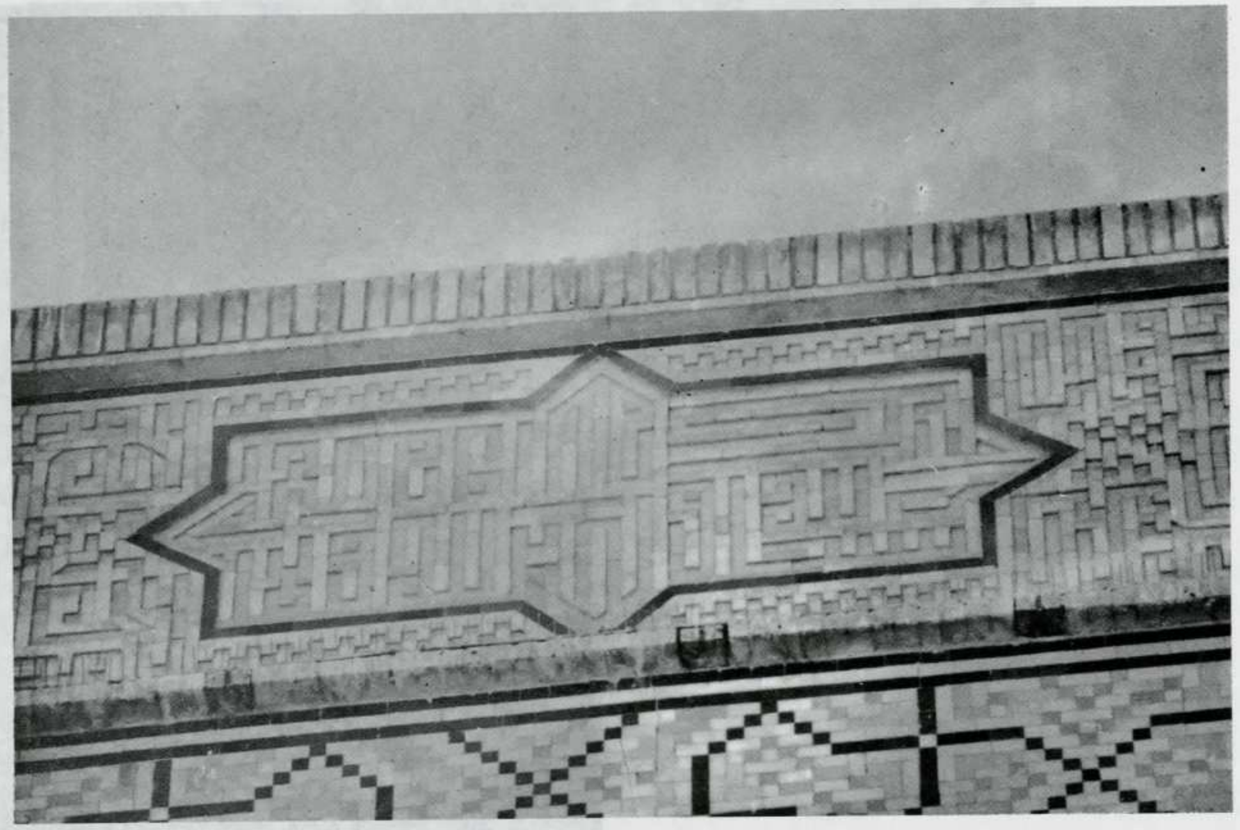

تصویر ۱۷ – مسجد جمعهٔ اصفهان ، ایوان درویش. متن کتیبه‌ها : سبحان‌الله والحمدلله ولا اله الا الله والله اکبر .

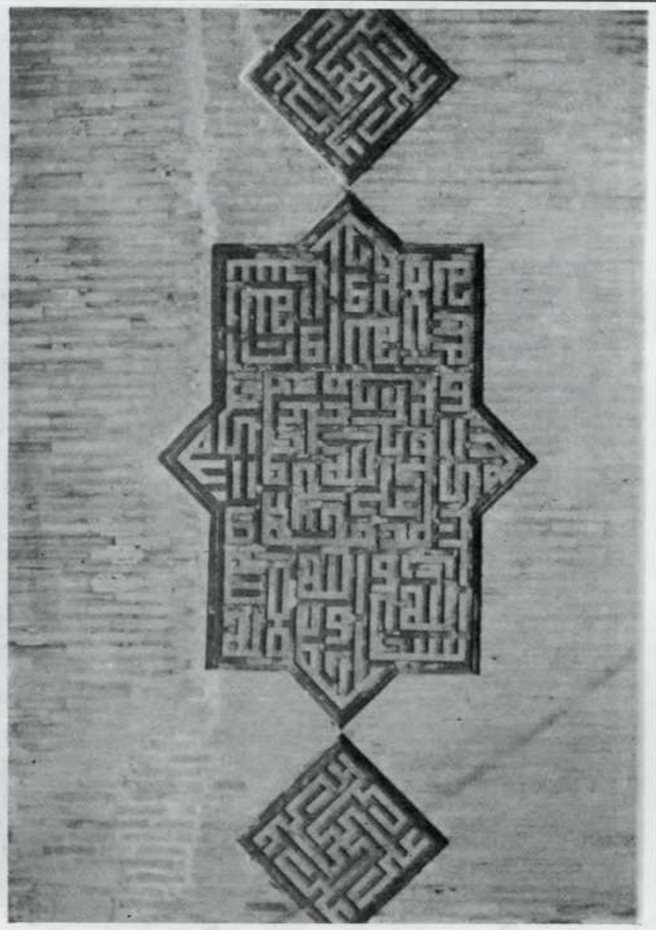

تصویر ۱۸ ـ مسجد جمعهٔ اصفهان ایوان درویش.
متن کتیبه‌ها : سبحان‌الله و الحمدلله ولا اله الا الله و الله اکبر (دو بار تکرار شده است) ، علی (دوازده‌بار تکرار شده است) .

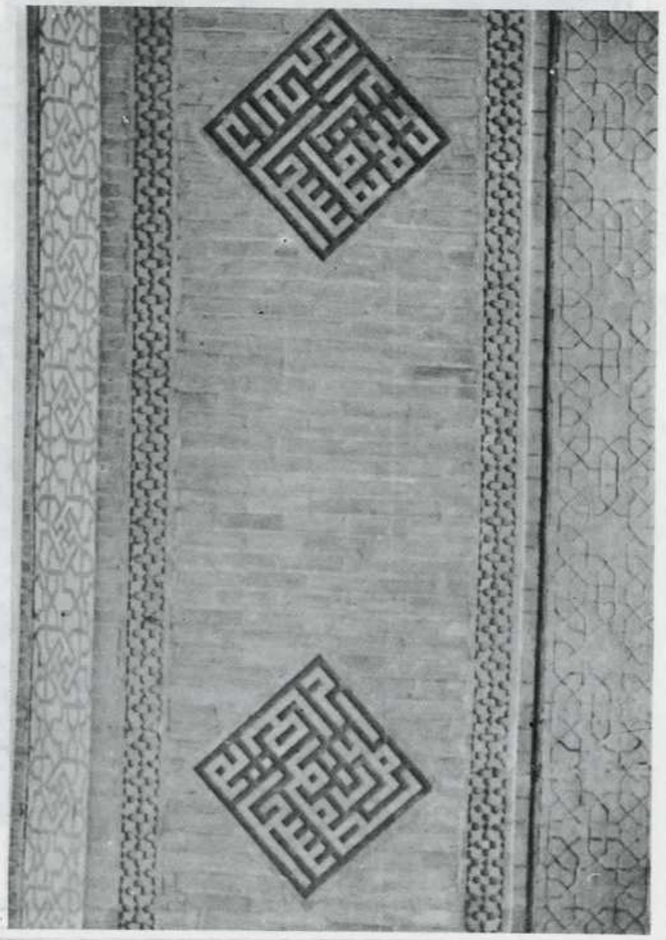

تصویر ۱۹ ـ مسجد جمعهٔ اصفهان ایوان درویش.
طرح ۸۴ و ۸۵ را نگاه کنید .

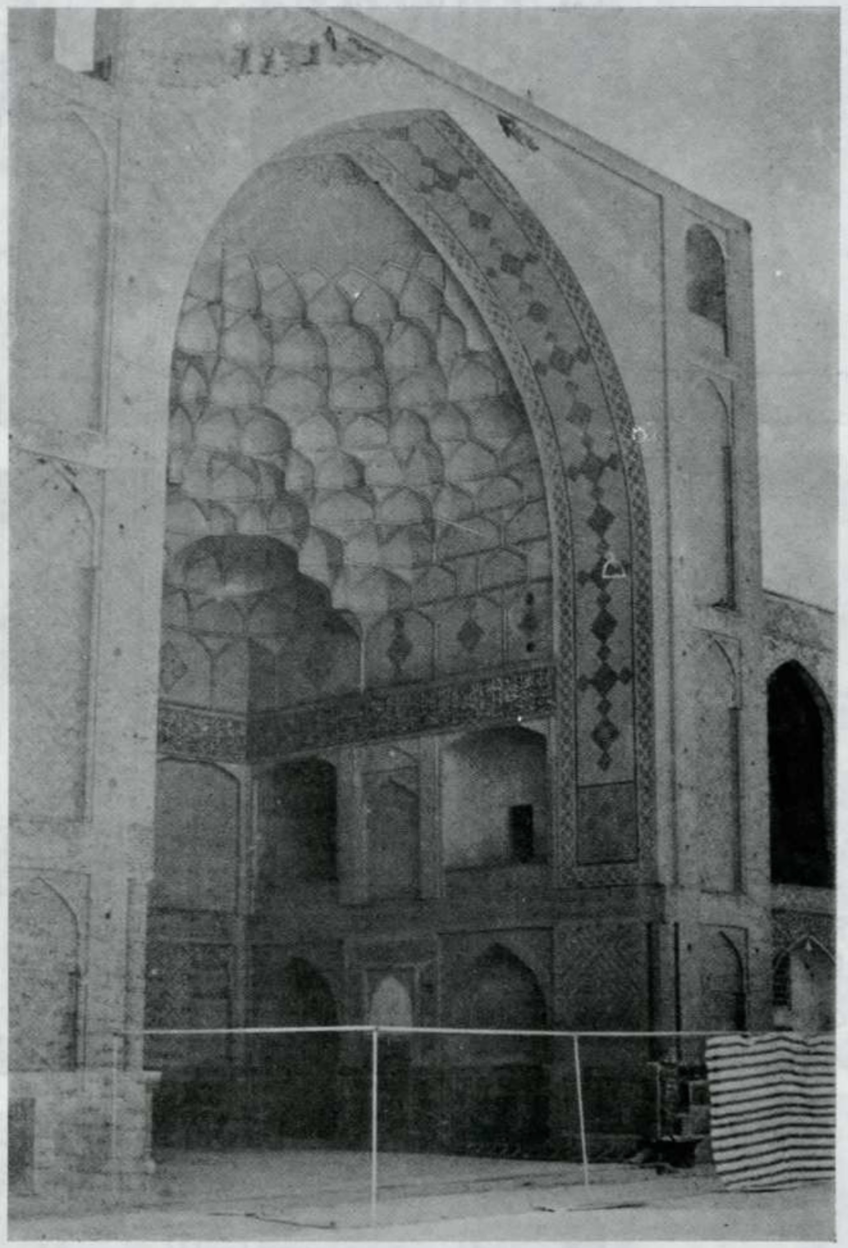

تصویر ۲۰ ـ مسجد جمعهٔ اصفهان ،ایوان شاگرد .

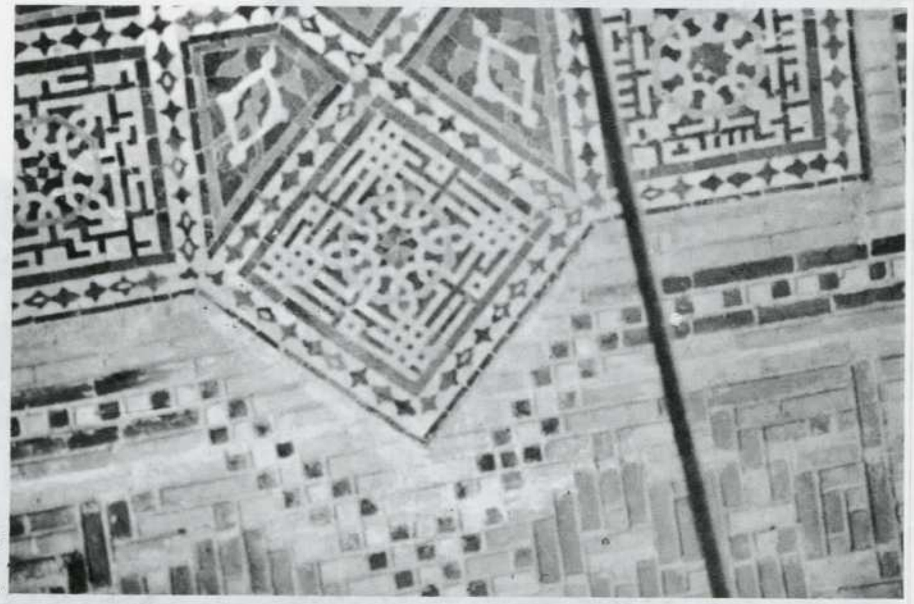

تصویر ۲۱ – مسجد جمعهٔ اصفهان، صفهٔ عمر.
طرح ۹۳ را نگاه کنید.

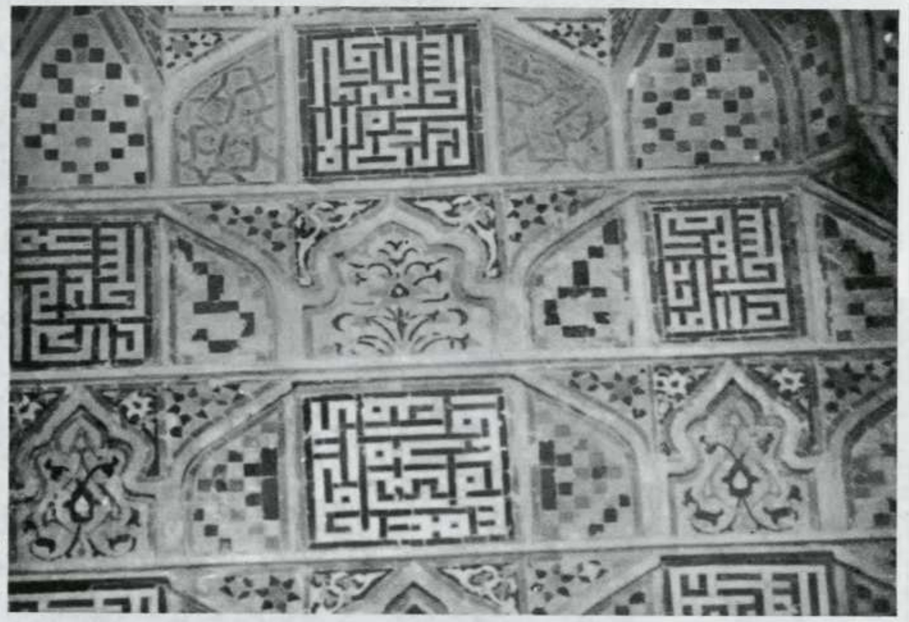

تصویر ۲۲– مسجد جمعهٔ اصفهان ، صفهٔ عمر.
متن کتیبه‌ها : سبحان الواحد الصمد ، سبحان الدائم الابد ، اقبل ولا تخف انک من الامنین ، سبجان ربی الاعلی و بحمده.

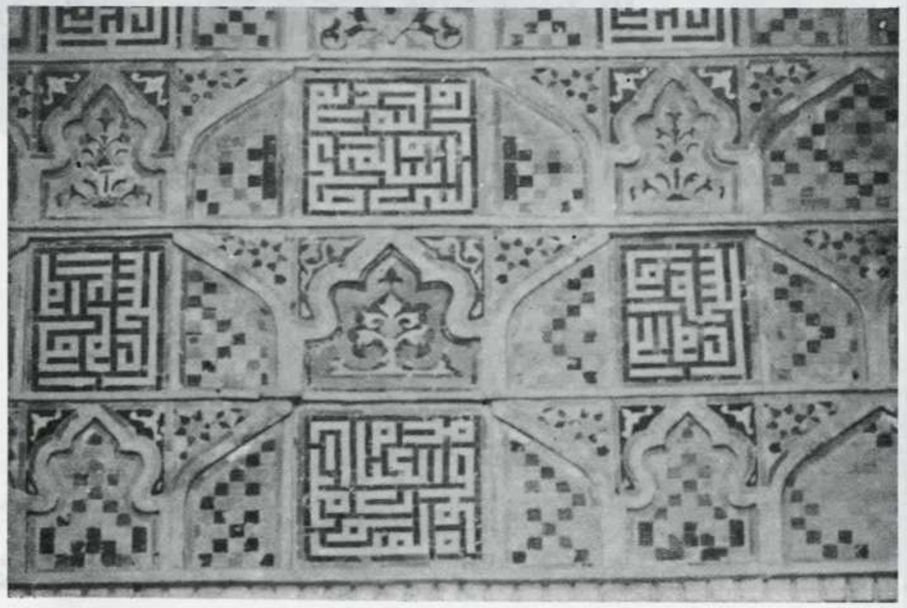

تصویر ۲۳ –مسجد جمعهٔ اصفهان، صفهٔ عمر.
متن کتیبه‌ها : قال النبی صلی الله علیه وسلم ، سبحان الدائم القائم ، (دو بار تکرار شده است) ، لا صلاة لمن لم یقرا بأُم الکتاب.

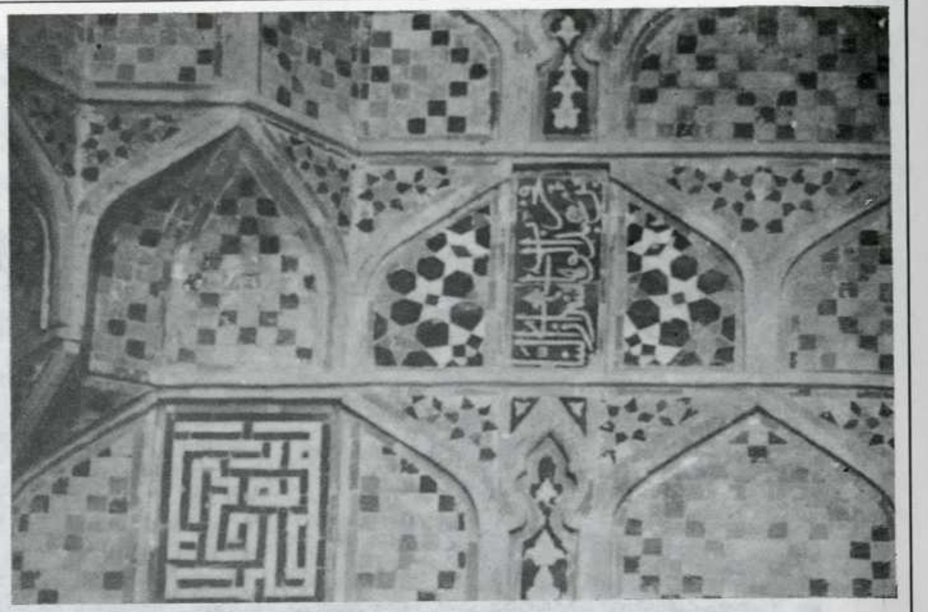

تصویر ۲۴ – مسجد جمعهٔ اصفهان ، صفهٔ عمر
متن کتیبه : المصلی یناجی ربه

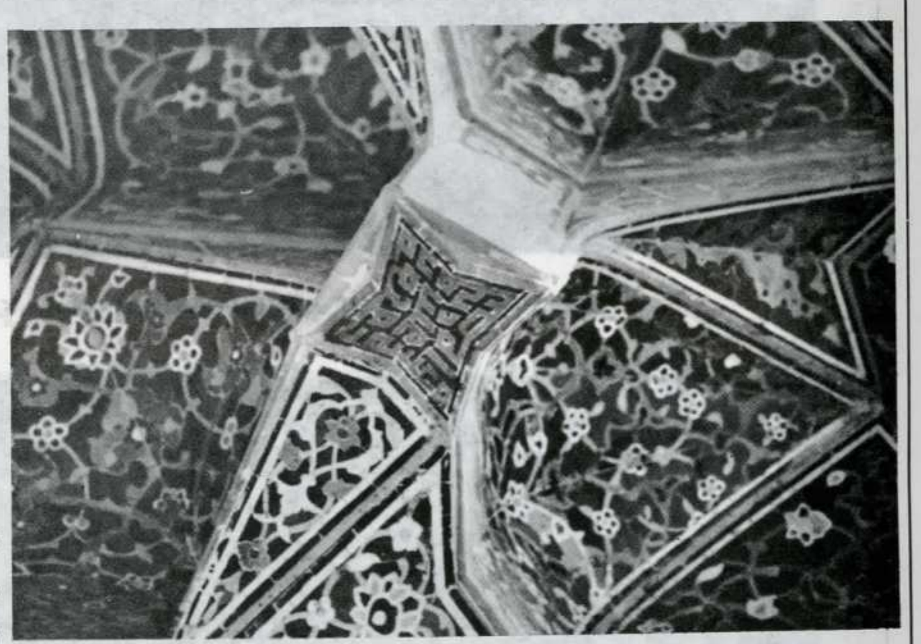

تصویر ۲۵ – مسجد شیخ لطف الله
متن کتیبه : یا معتکف مسجد اقصا که شود (بطور معکوس نوشته شده است).

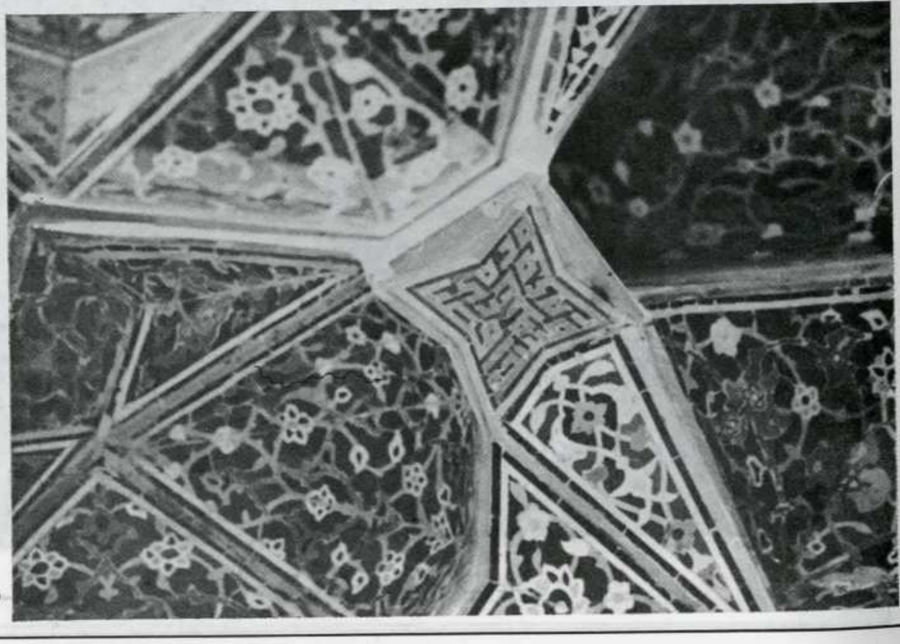

تصویر ۲۶ – مسجد شیخ لطف الله
طرح ۱۰۲ را نگاه کنید.

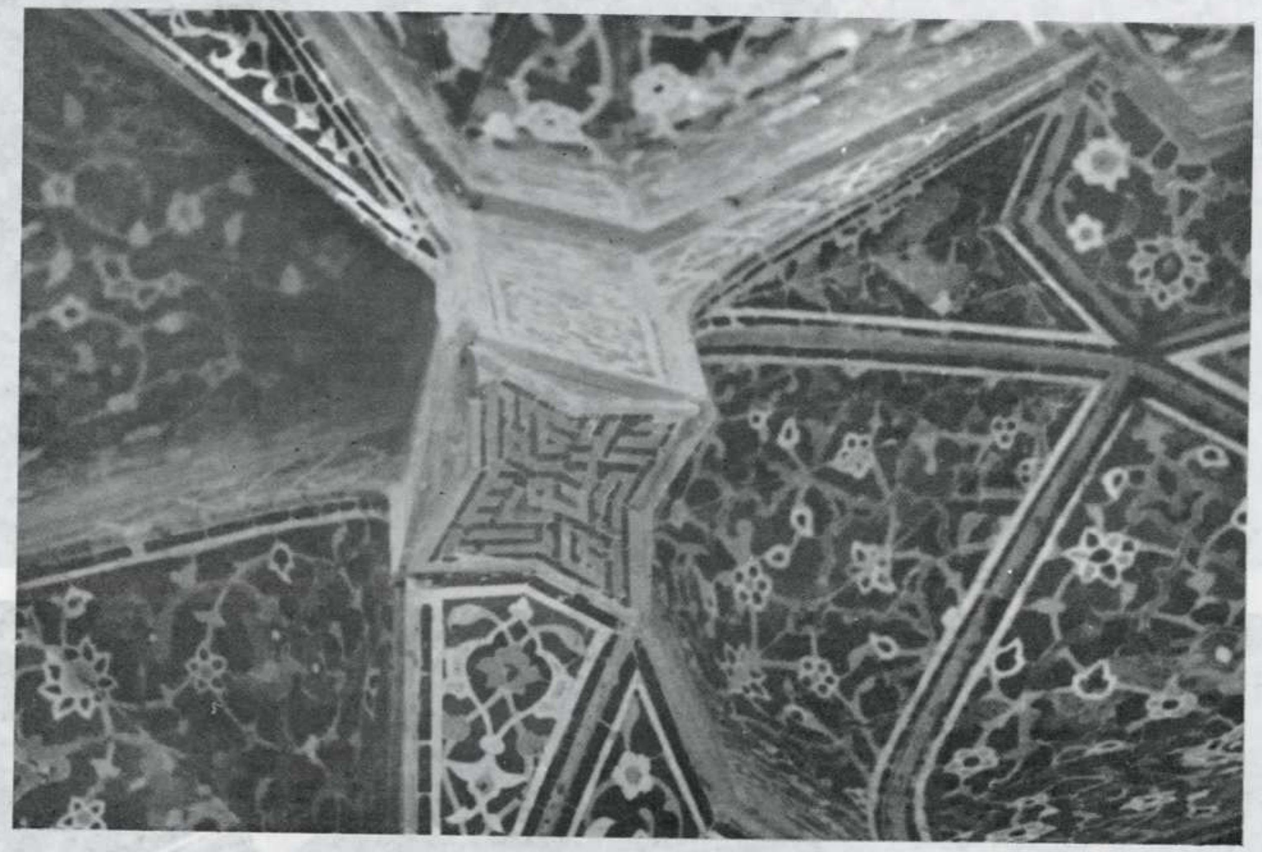

تصویر ۲۷ – مسجد شیخ لطف الله طرح ۱۰۲ را نگاه کنید.

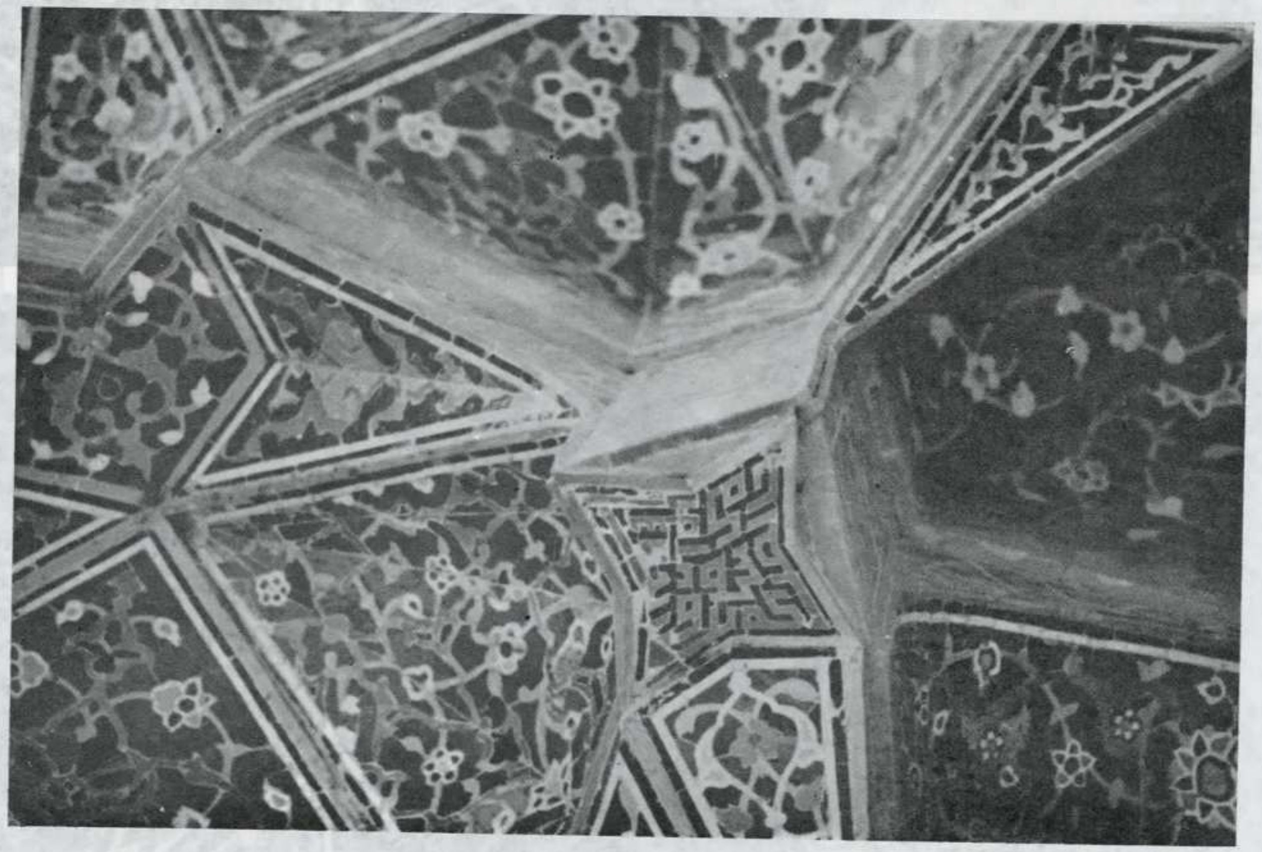

تصویر ۲۸ – مسجد شیخ لطف الله طرح ۱۰۲ را نگاه کنید.

تصویر ۲۹ – مسجد شیخ لطف الله متن کتیبه: علی (چهار بار تکرار شده است).

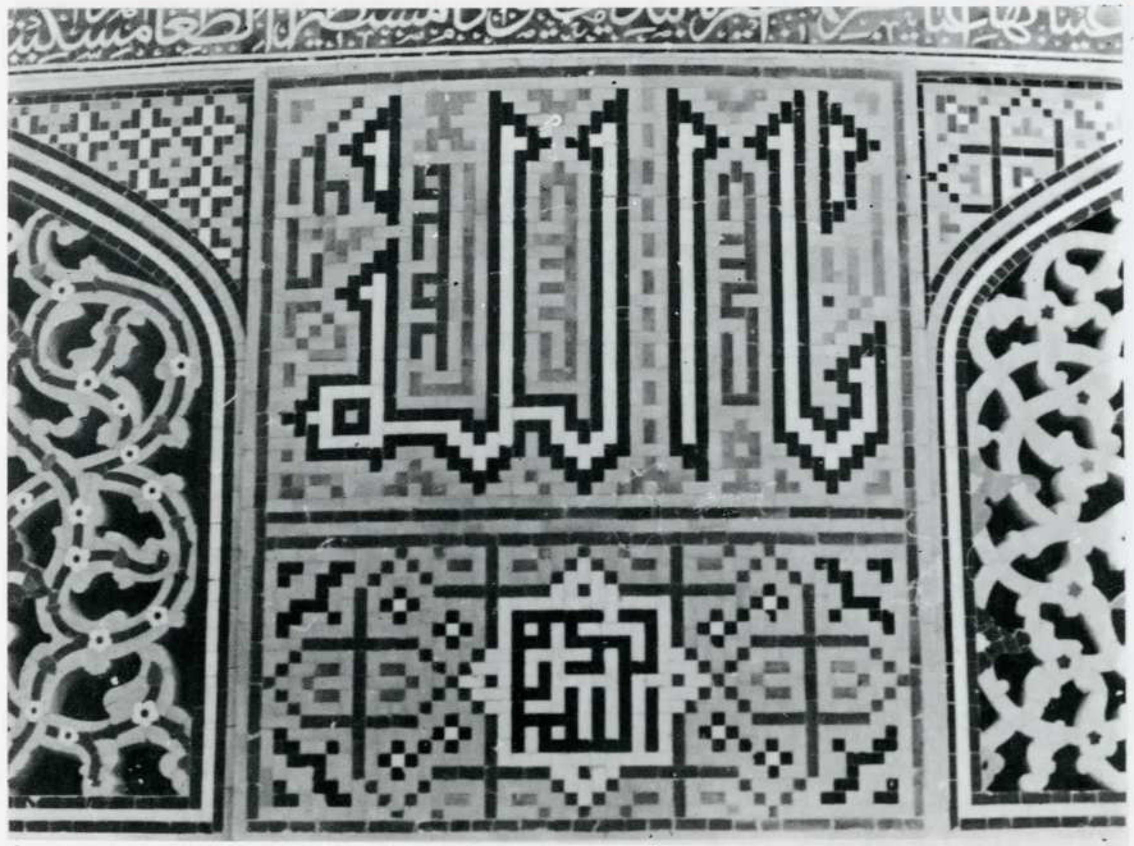

تصویر ۳۰ – مسجد شیخ لطف الله متن کتیبه‌ها: یا الله، محمد، علی، حسن، حسین،

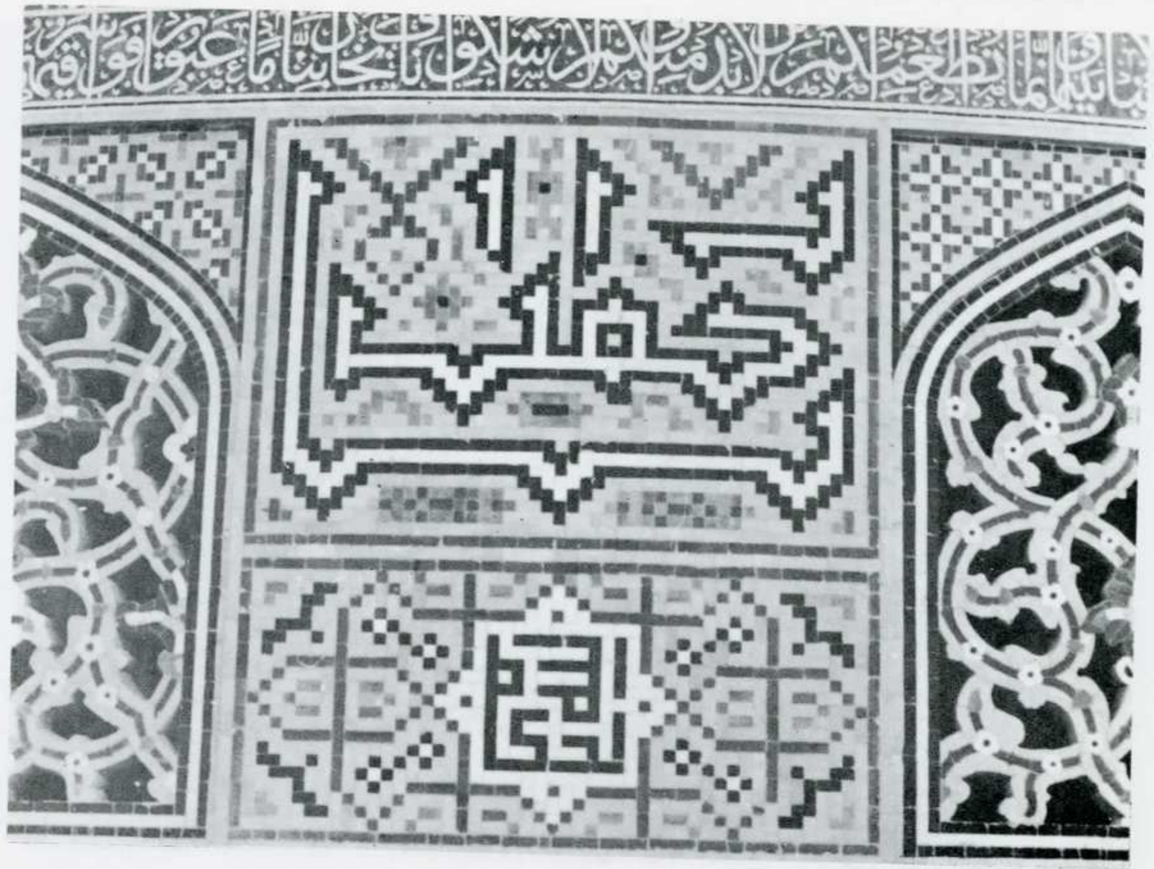

تصویر ۳۱ — مسجد شیخ لطف الله   متن کتیبه‌ها: یا رحمن ، الحکم لله .

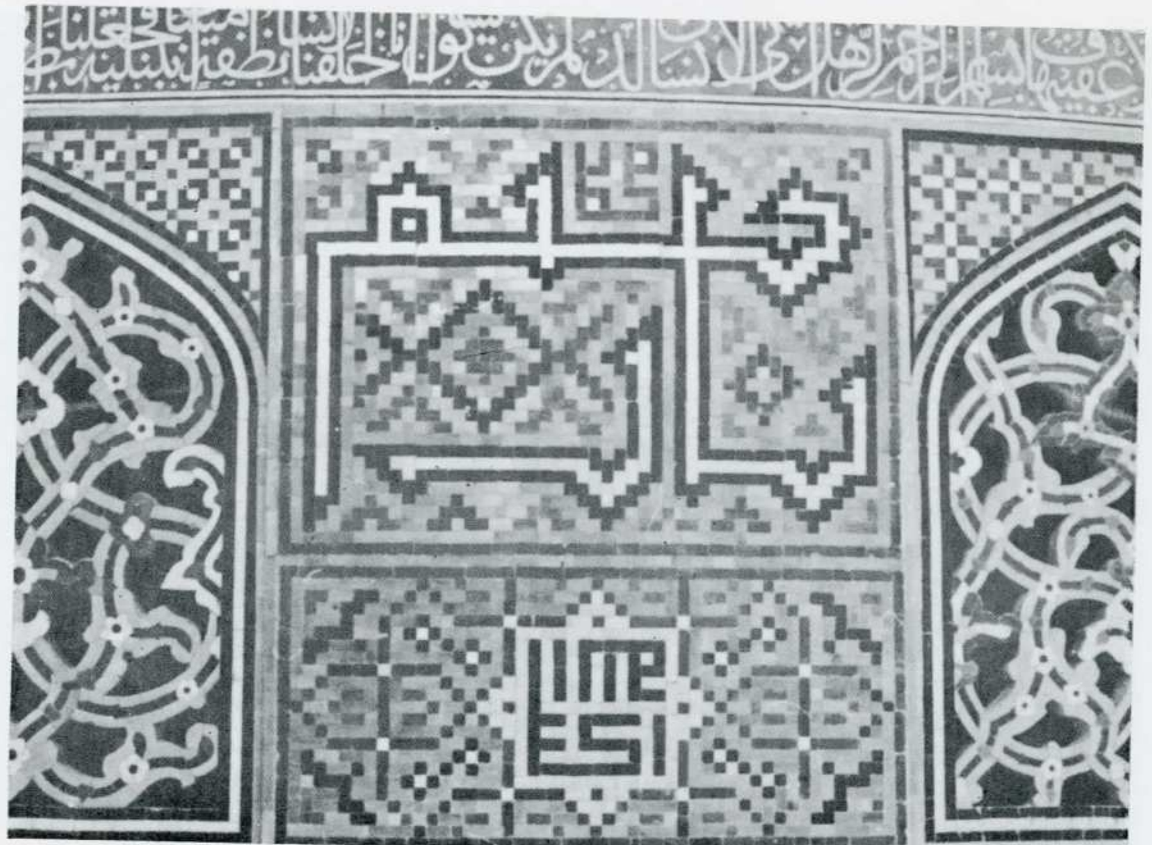

تصویر ۳۲ — مسجد شیخ لطف الله   متن کتیبه‌ها : یا رحیم ، محمد ، علی ، الله اکبر .

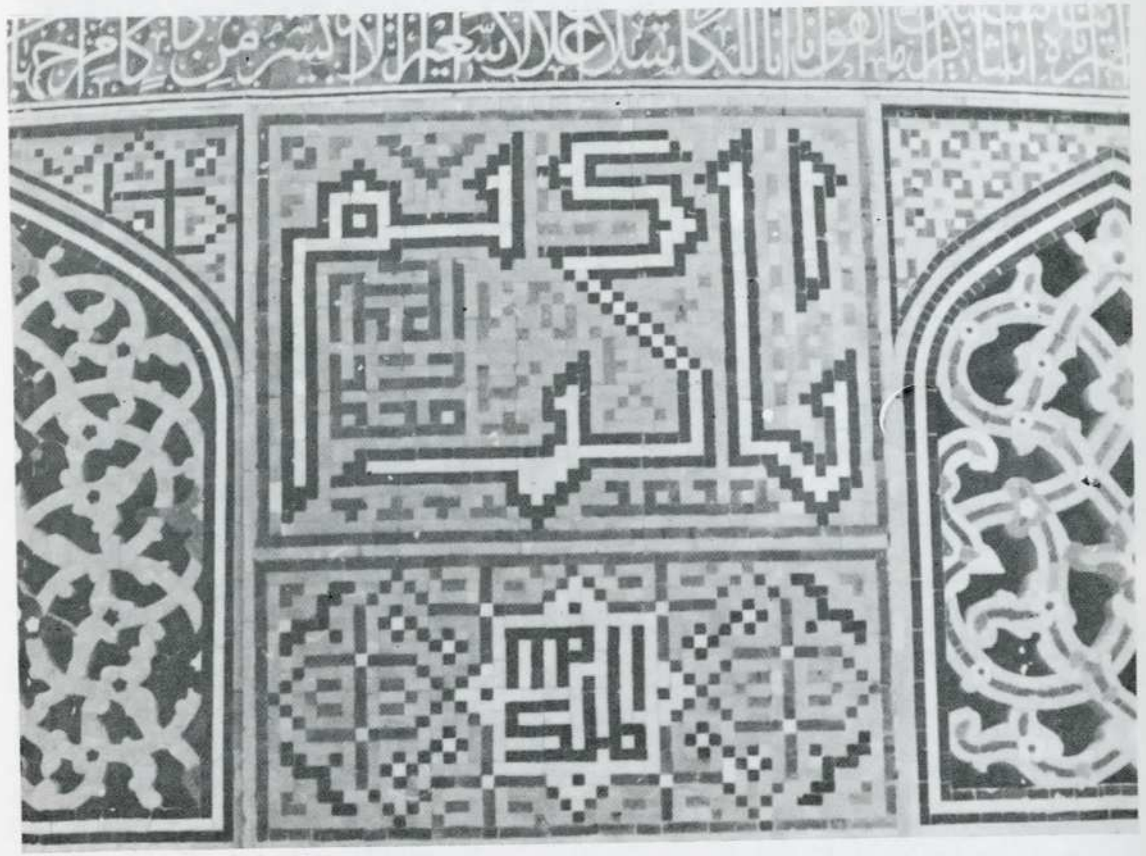

تصویر ۳۳ — مسجد شیخ لطف الله   متن کتیبه‌ها : یاکریم ،الله ،محمد ،علی .الملک لله.

تصویر ۳۴ — مسجد شیخ لطف الله   متن کتیبه‌ها : بسم الله الرحمن الرحیم قل یا ایها الکافرون .لا اعبد ما تعبدون ولا انتم عابدون ما اعبد ولا انا عابد ما عبدتم ولا انتم عابدون ما اعبد لکم دینکم ولی دین .

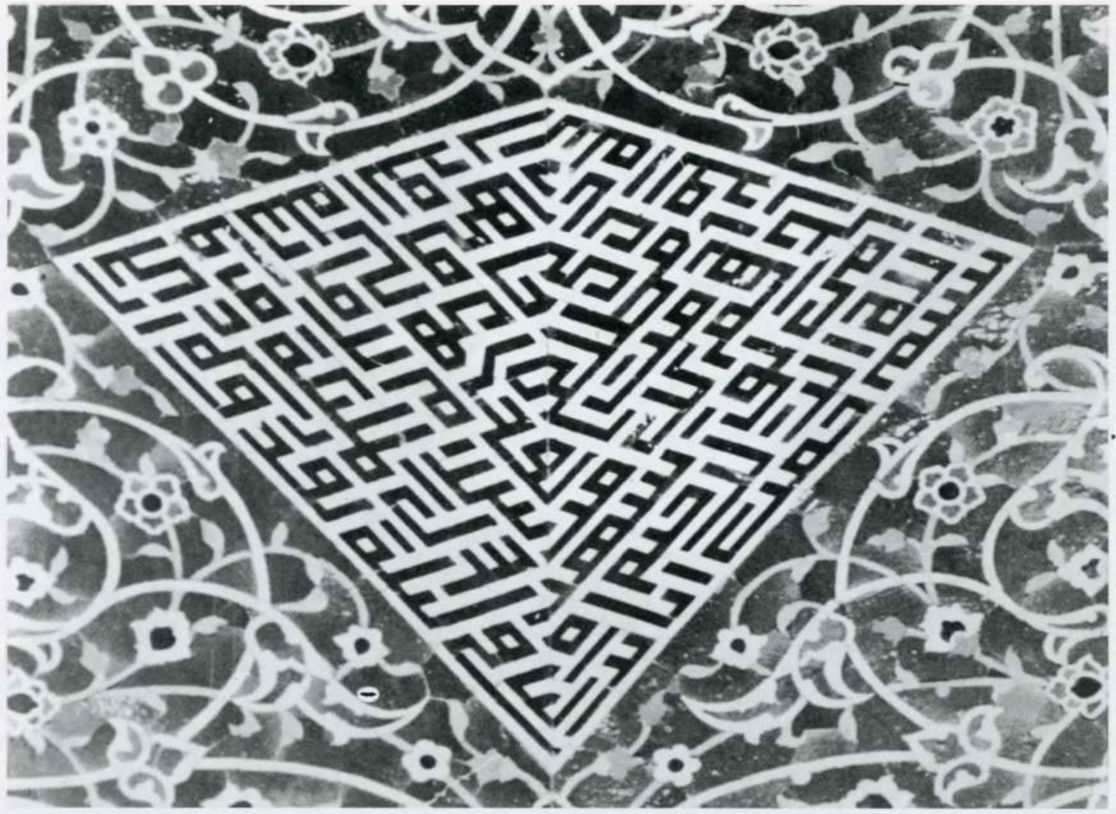

تصویر ۳۵ – مسجد شیخ لطف الله متن کتیبه: بسم الله الرحمن الرحیم انا انزلناه فی لیلة القدر و ما ادراک ما لیلة القدر لیلة القدر خیر من الف شهر تنـــزل الملائکة والروح فیها باذن ربهم من کل امر سلام هی حتی مطلع الفجر.

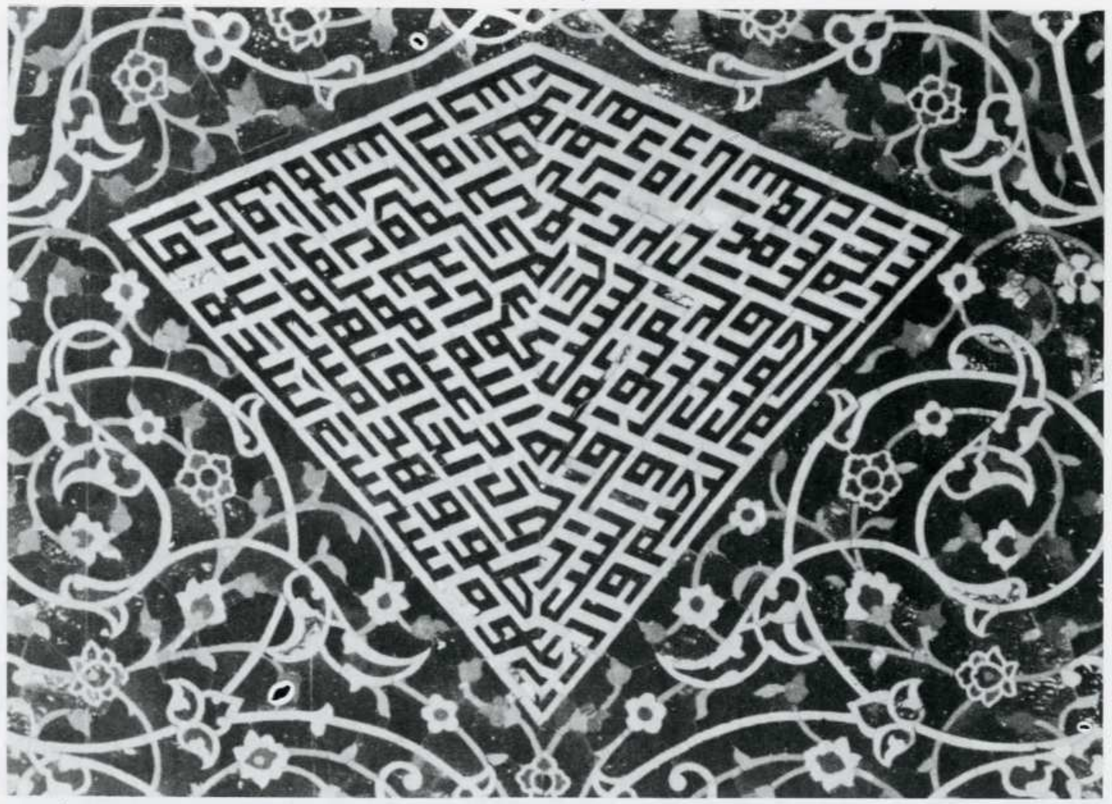

تصویر ۳۶ – مسجد شیخ لطف الله متن کتیبه: بسم الله الرحمن الرحیم و التین و الزیتون و طور سینین و هذا البلد الامین لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم ثم رددناه اسفل سافلین الا الذین آمنوا و عملوا الصالحات فلهم اجر غیرممنون فما یکذبک بعد بالدین الیس الله باحکم الحاکمین.

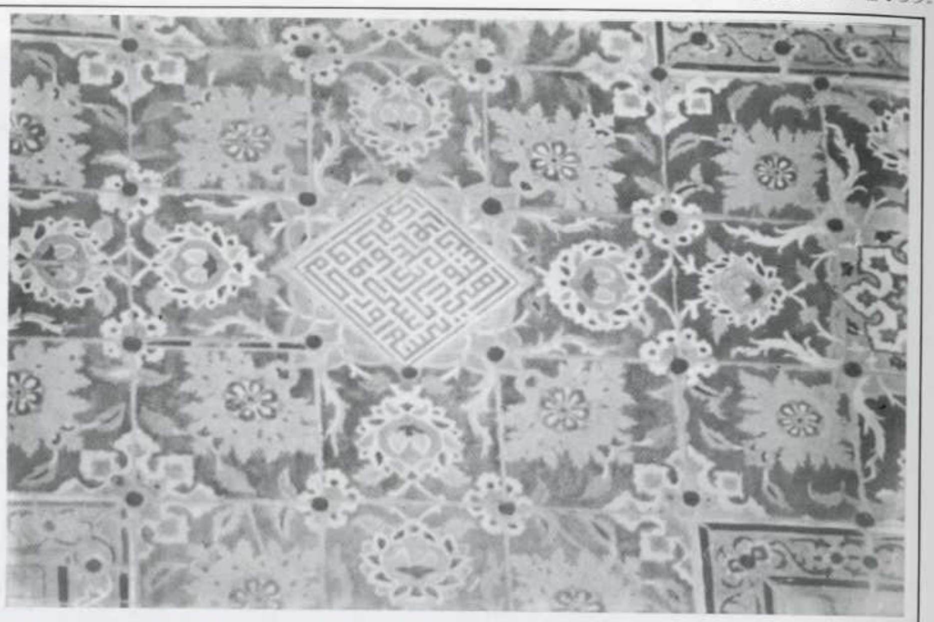

تصویر ۳۷ – مسجد امام، اصفهان
طرح ۱۲۲ را نگاه کنید.

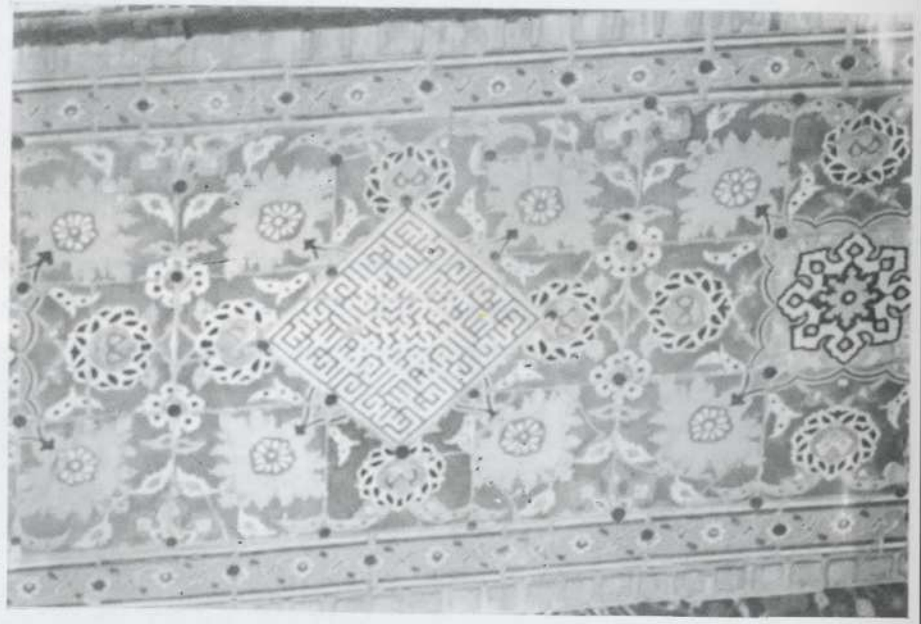

تصویر ۳۸ – مسجد امام، اصفهان
طرح ۱۰۶ را نگاه کنید.

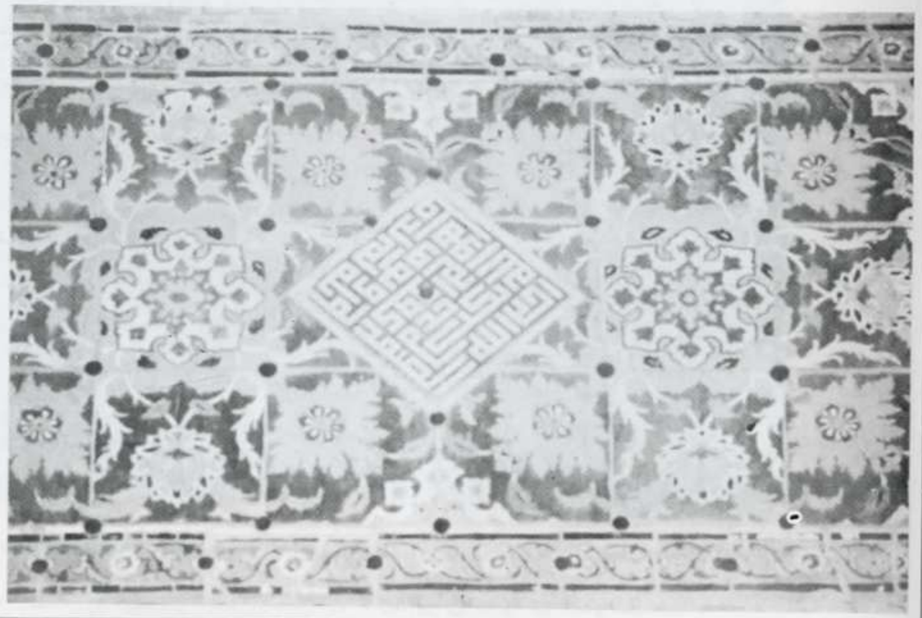

تصویر ۳۹ – مسجد امام، اصفهان.
طرح ۱۰۷ را نگاه کنید.

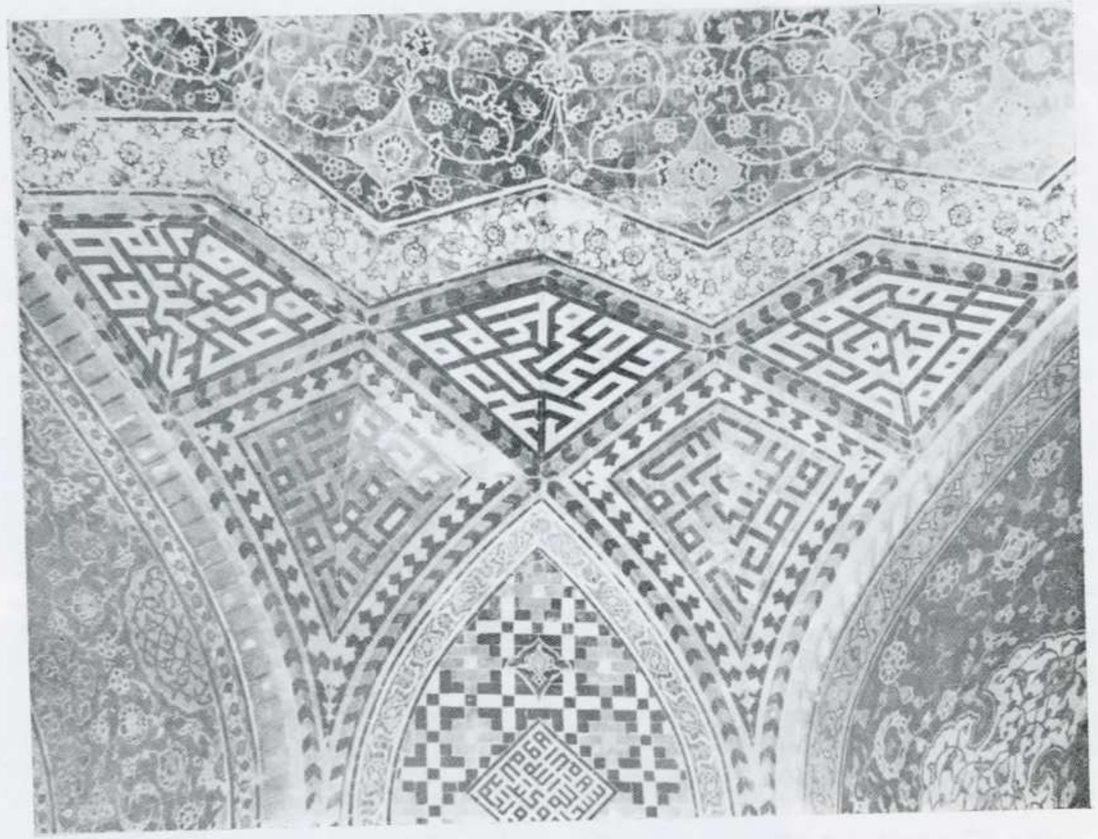

تصویر ۴۰ – مسجد امام ، اصفهان متن کتیبه‌ها : اللهم صل علی محمد مصطفی ، وصـل علی امام علی مرتضی ، وصل علی فاطمة زهرا ، وصل علی مام حسن عسکری ، وصل علی‌امام محمد مهدی .

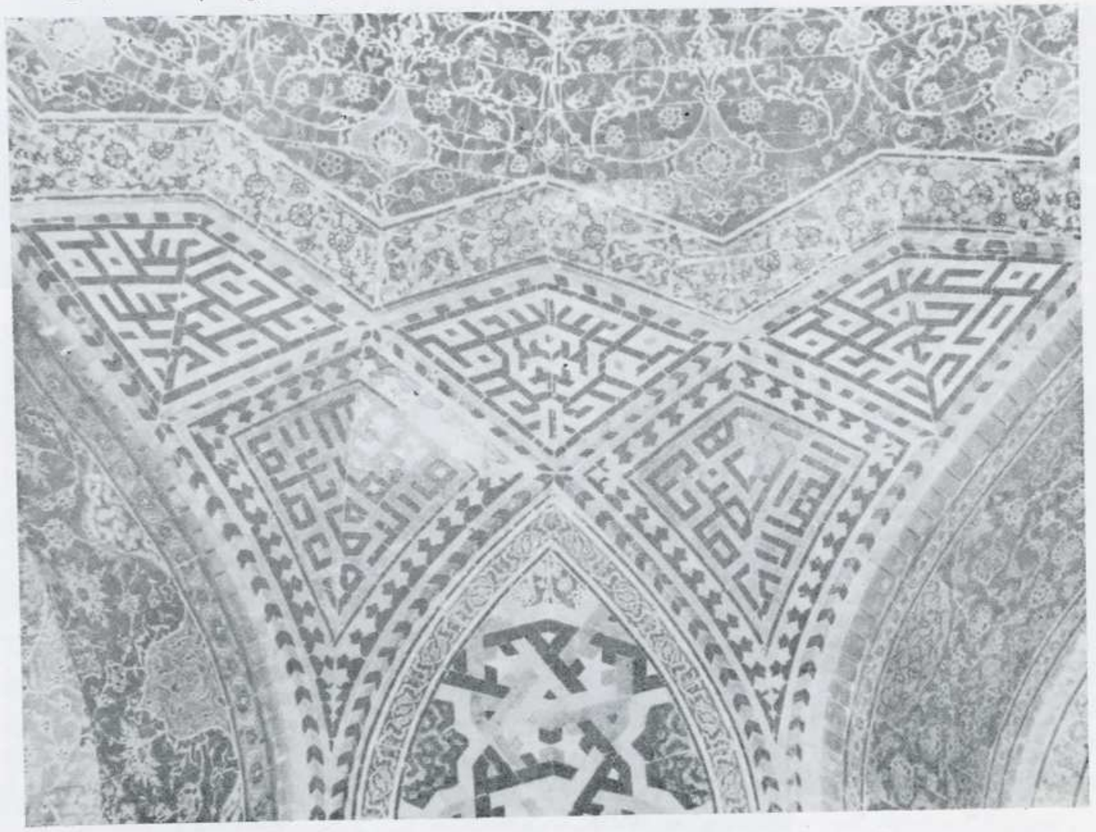

تصویر ۴۱ – مسجد امام ، اصفهان متن کتیبه‌ها : وصل علی امام حسن مجتبی ، وامـــام حسین وصل‌علی‌امام زین‌العابدین ، الـهادی صاحب هذا العصر ، و الزمان صلوات اللهو سلامه .

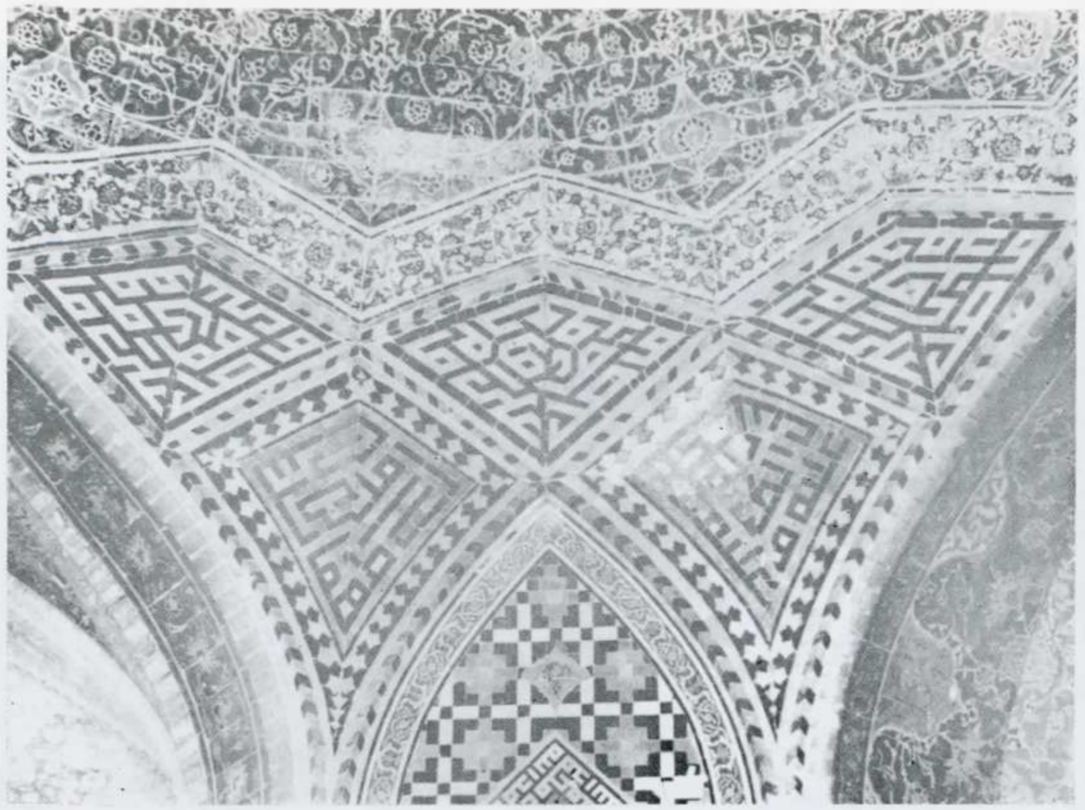

تصویر ۴۲ – مسجد امام ، اصفهان.متن کتیبه‌ها : وصل علی‌امام محمد باقر ، وصل علی امام جعفر صادق ، وصل علی امام موسی کاظم ،علیه و علیهم اجمعین الطیبین ، الاطهار . . .

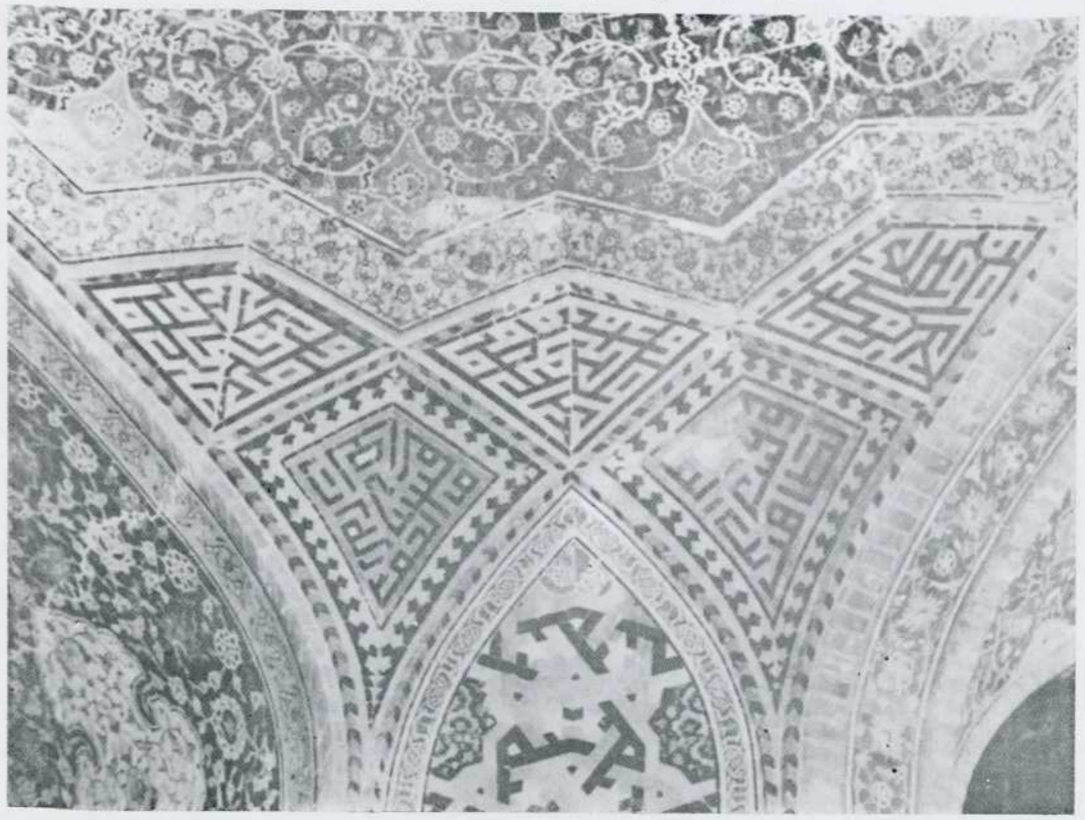

تصویر ۴۳ – مسجد امام اصفهان متن کتیبه‌ها : وصل علی امام علی الرضا ، وصل علی امام‌محمد تقی ، وصل علی امام علی‌نقی ،الطاهرین المعصومین ، و الحمدلله رب العالمین .

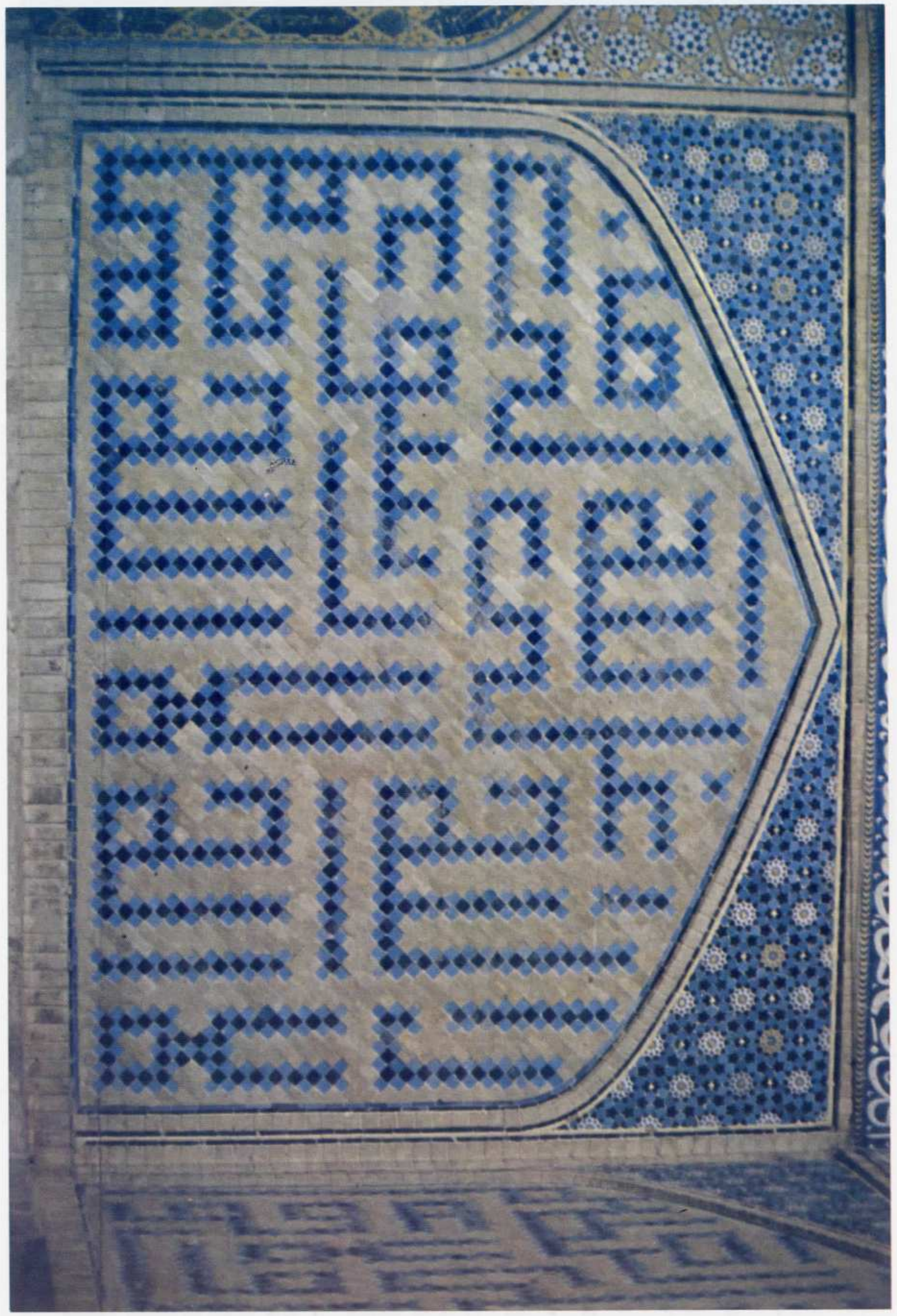

۱ – مسجد جمعهٔ اصفهان – لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله

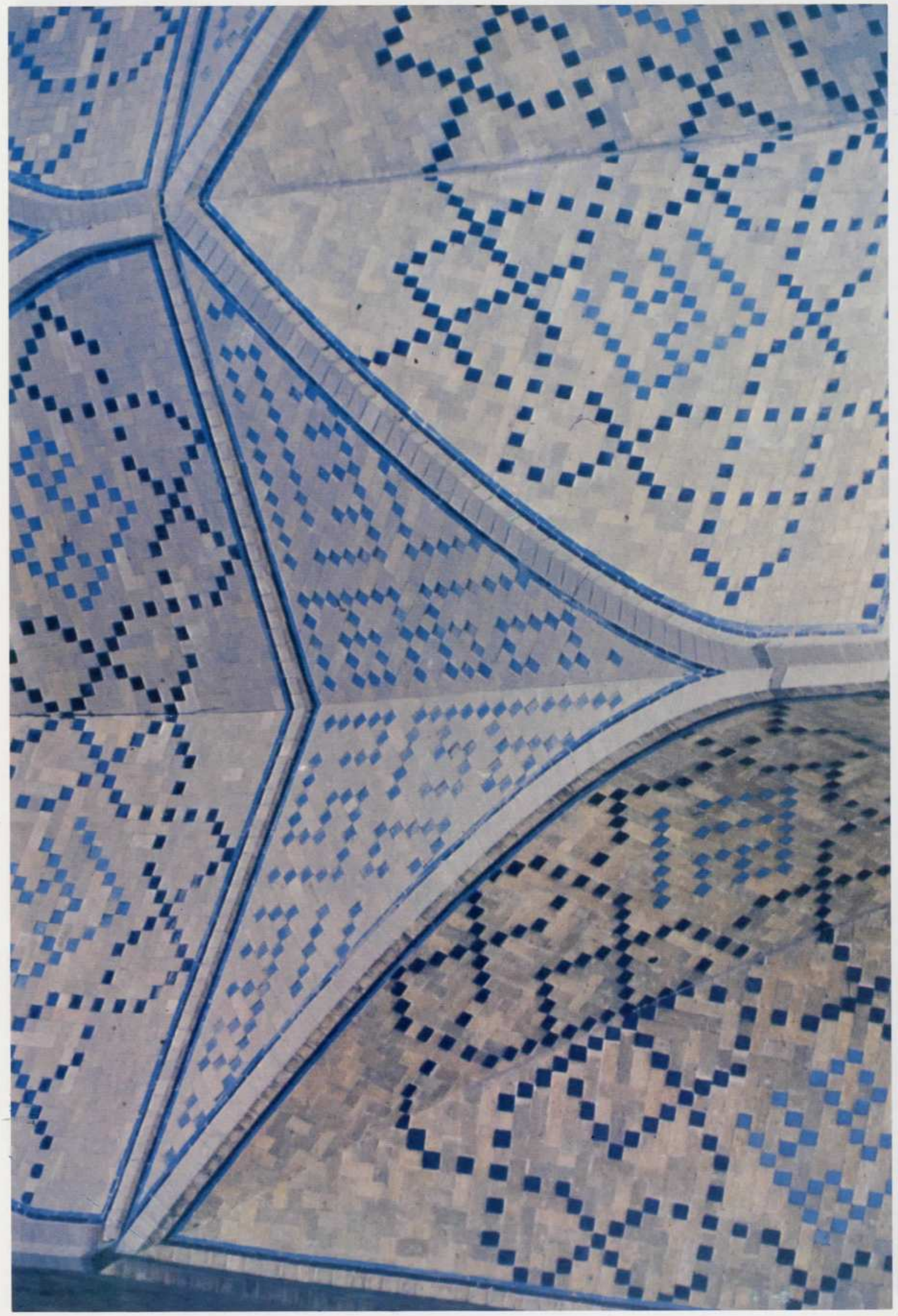

۲ – مسجد جمعهٔ اصفهان – یا ستار العیوب یا کاشف الکروب

۳ – مسجد جمعه اصفهان

۴ – مسجد جمعهٔ اصفهان – لا اله الا الله الملک الحق المبین

۵ – مسجد جمعهٔ اصفهان – محمد رسول الله الصادق الامین

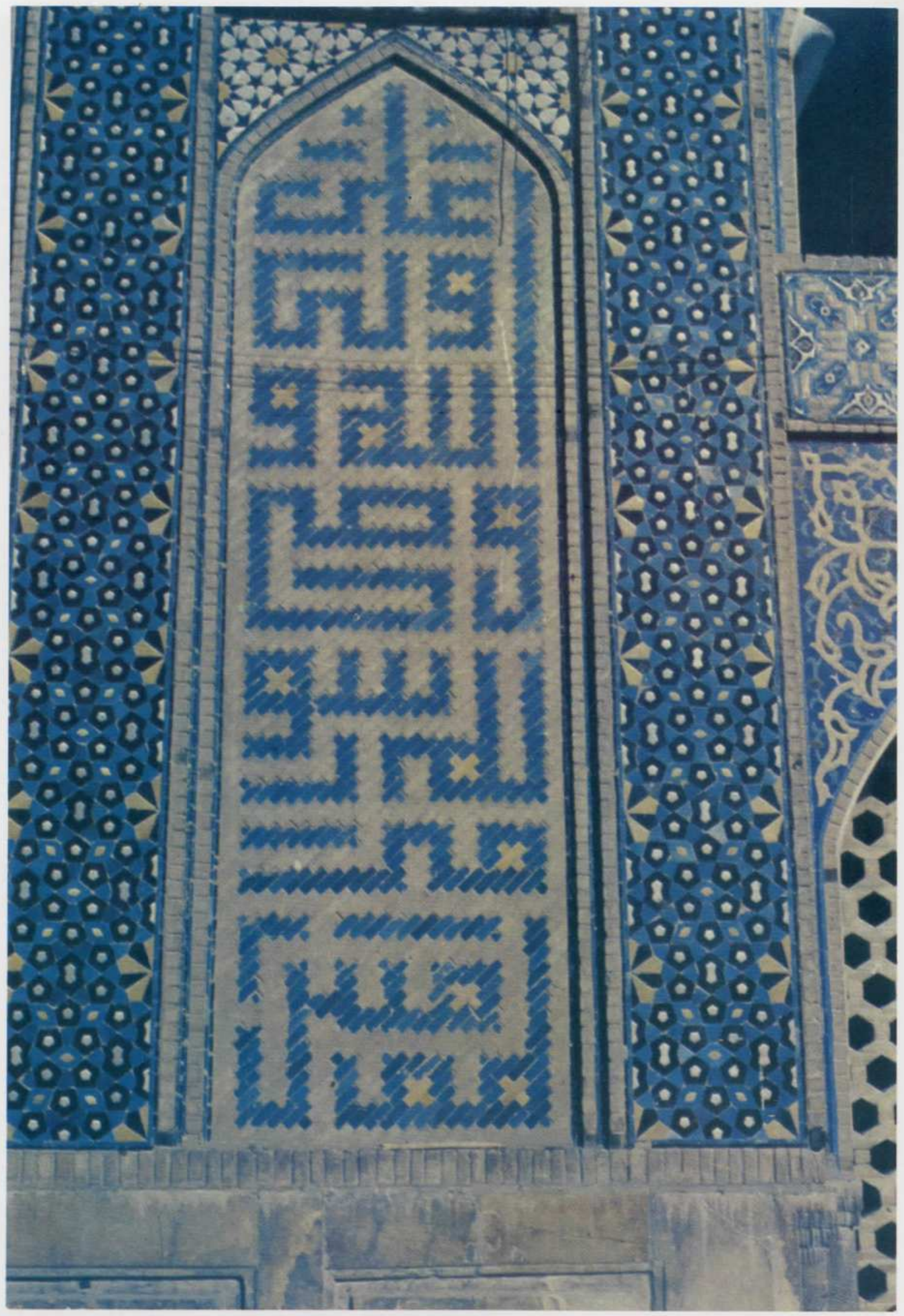

۶ – مسجد جمعهٔ اصفهان – علی ولی الله و وصی رسوله امیرالمؤمنین

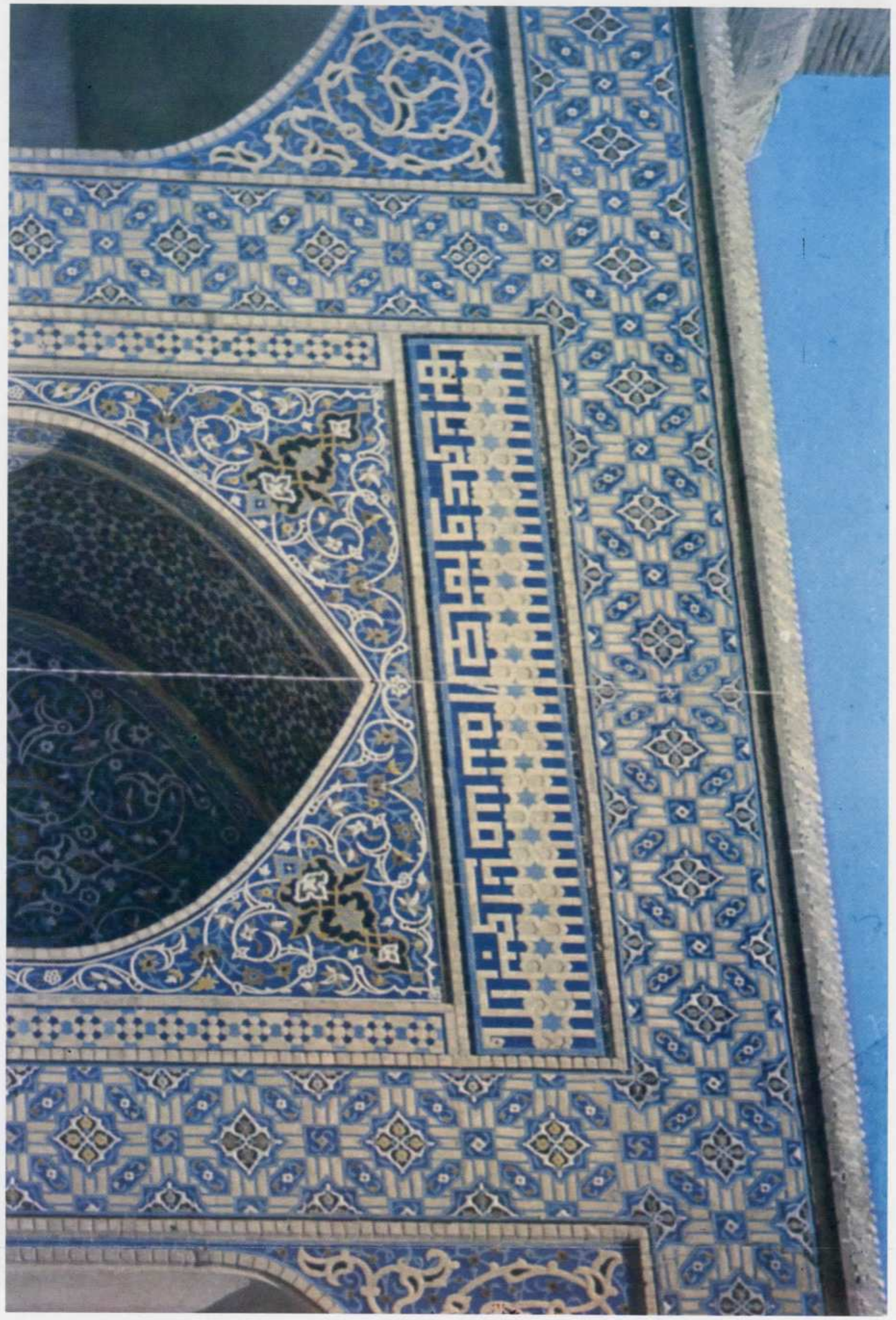

٧ – مسجد جمعهٔ اصفهان – قال النبی انا مدینة العلم و علی بابها

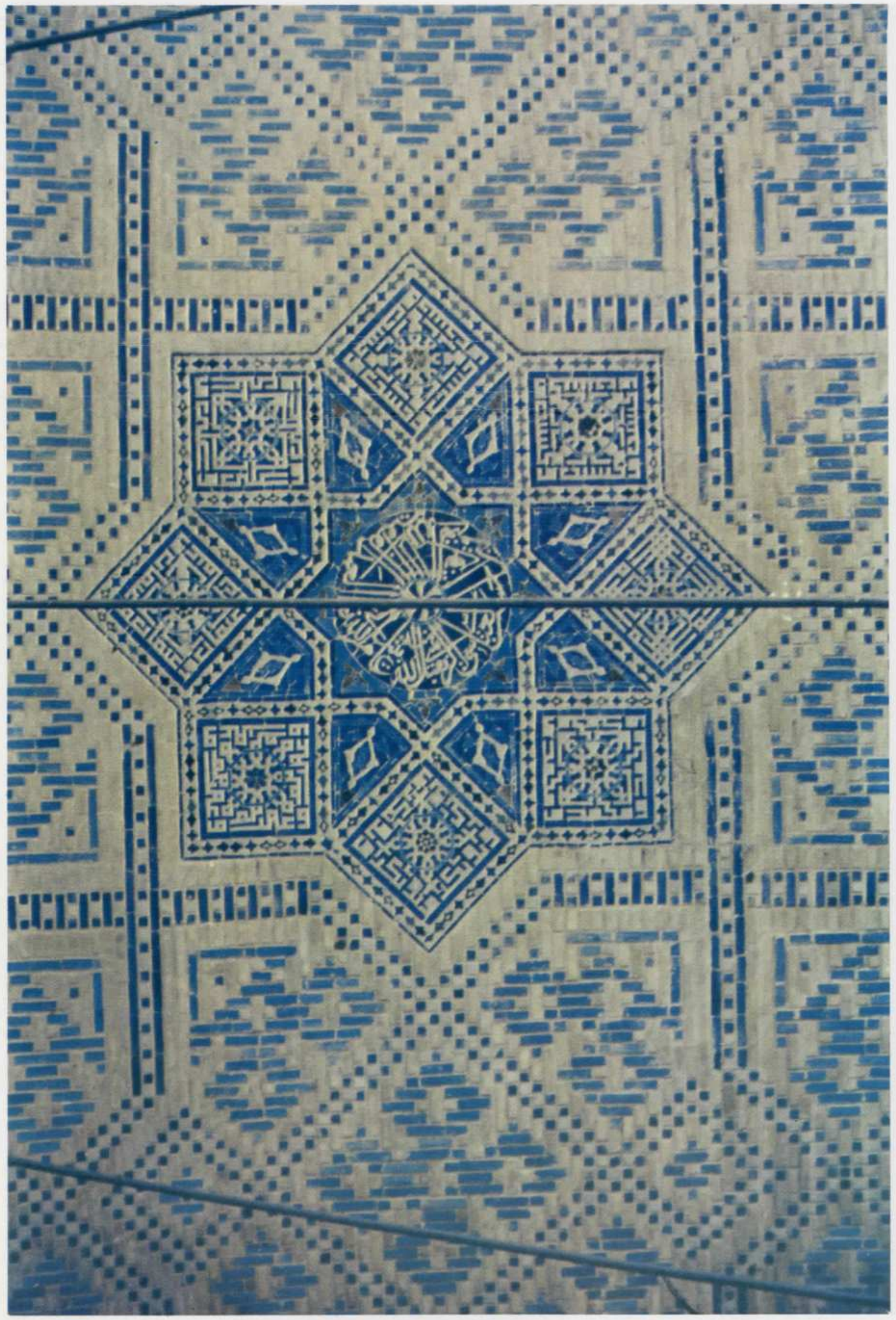

٨ – مسجد جمعه اصفهان

٩ – مسجد جمعه اصفهان – لا صلوة لمن لم يقرأ بأم الكتاب .

١٠ – مسجد جمعه اصفهان – عمل العبد حسن كارون

۱۱ – مسجد جمعهٔ اصفهان

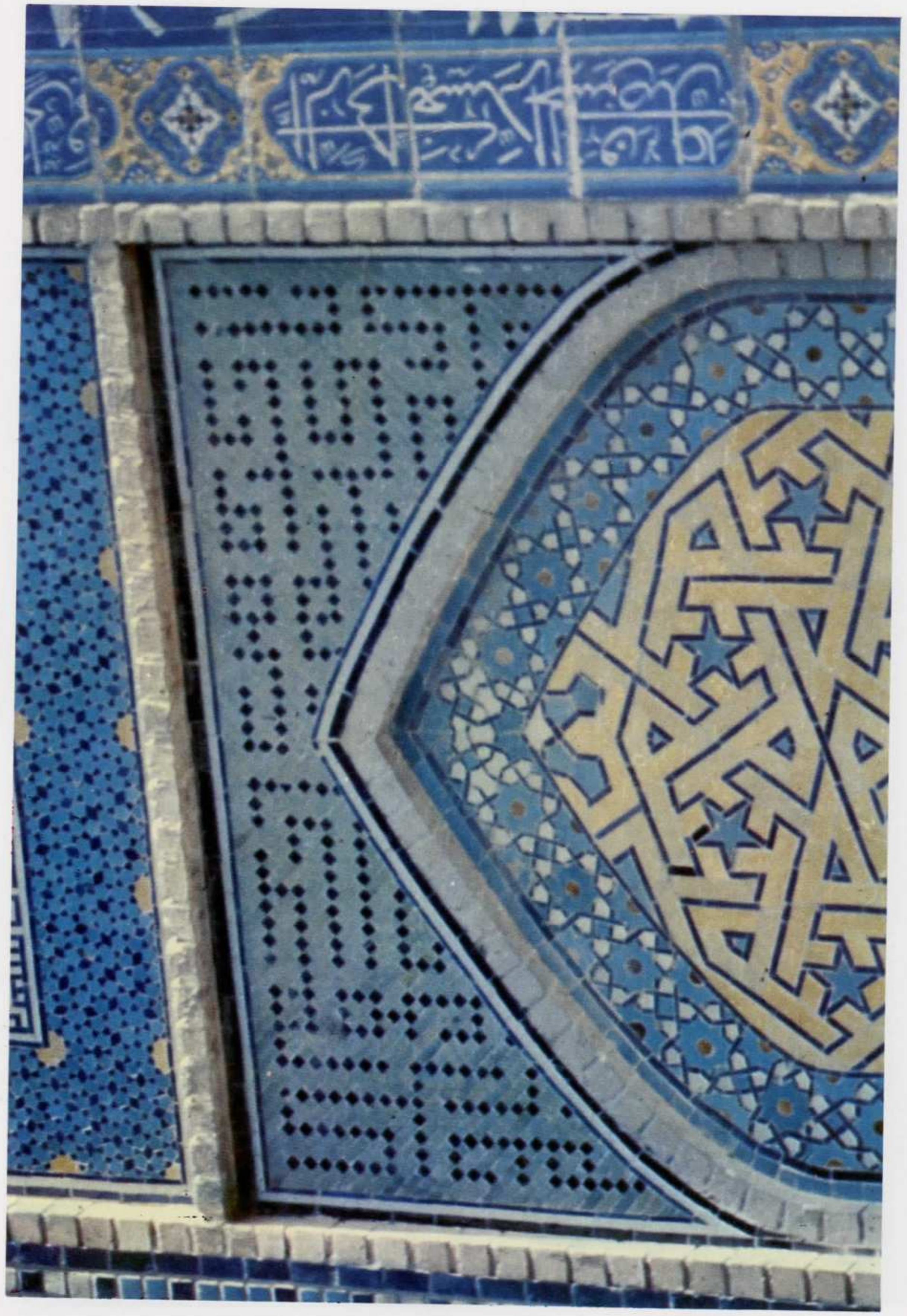

۱۲ – مدرسهٔ امام جعفر صادق – یا اکرم من کل کریم ، یا ارحم من کل رحیم

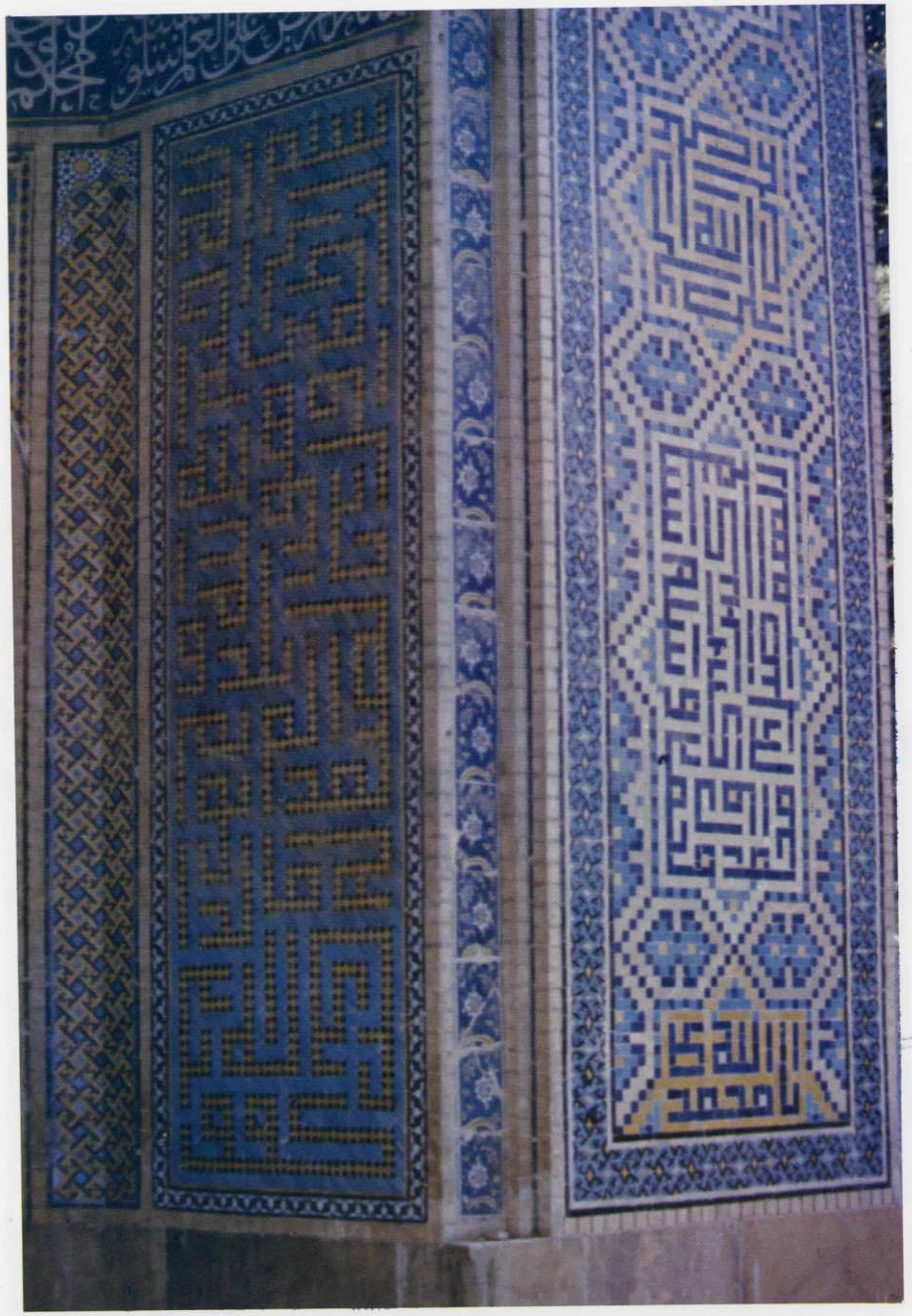

۱۳ – مدرسه علمیه امام جعفر صادق

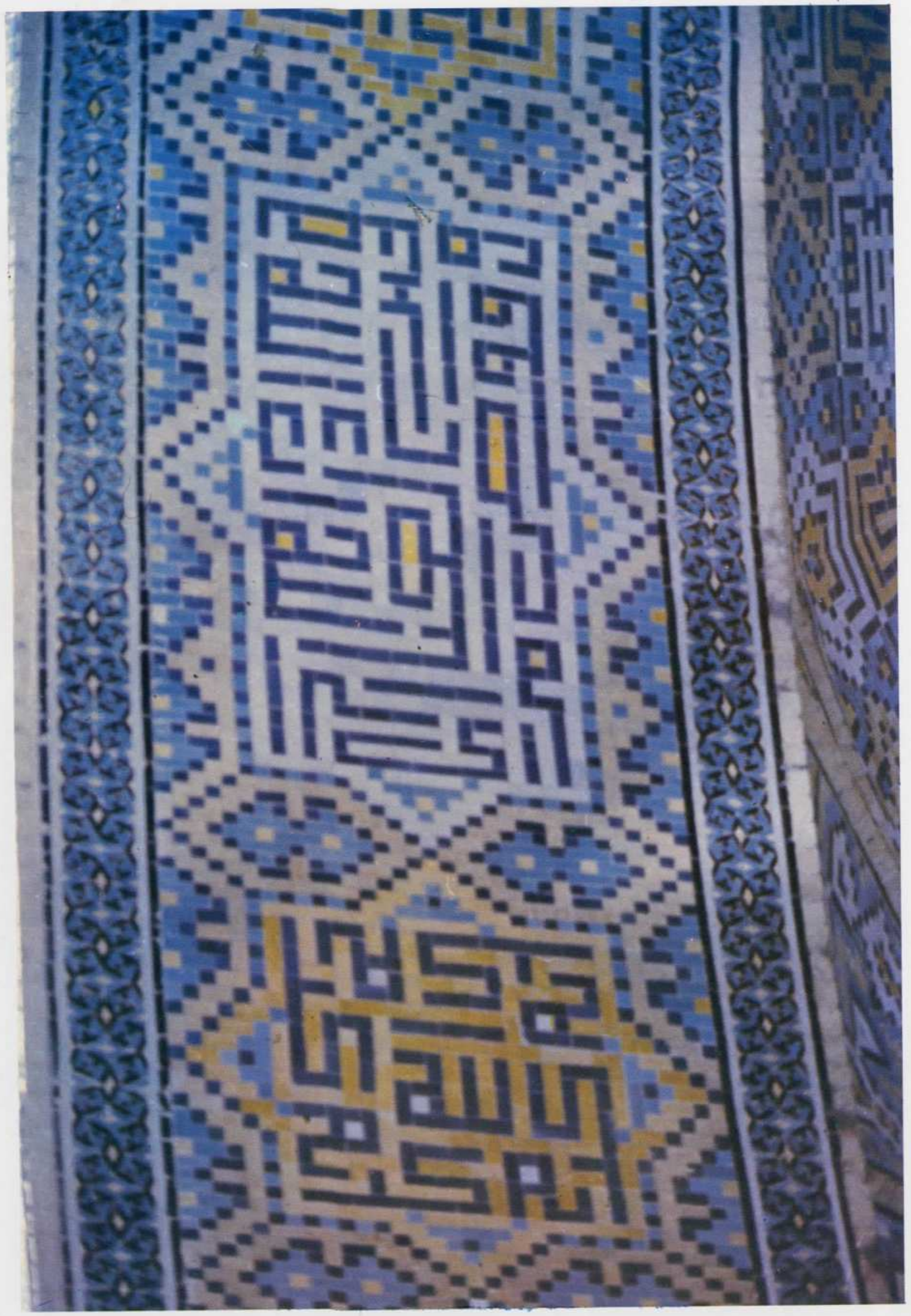

۱۴ – مدرسه علمیه امام جعفر صادق

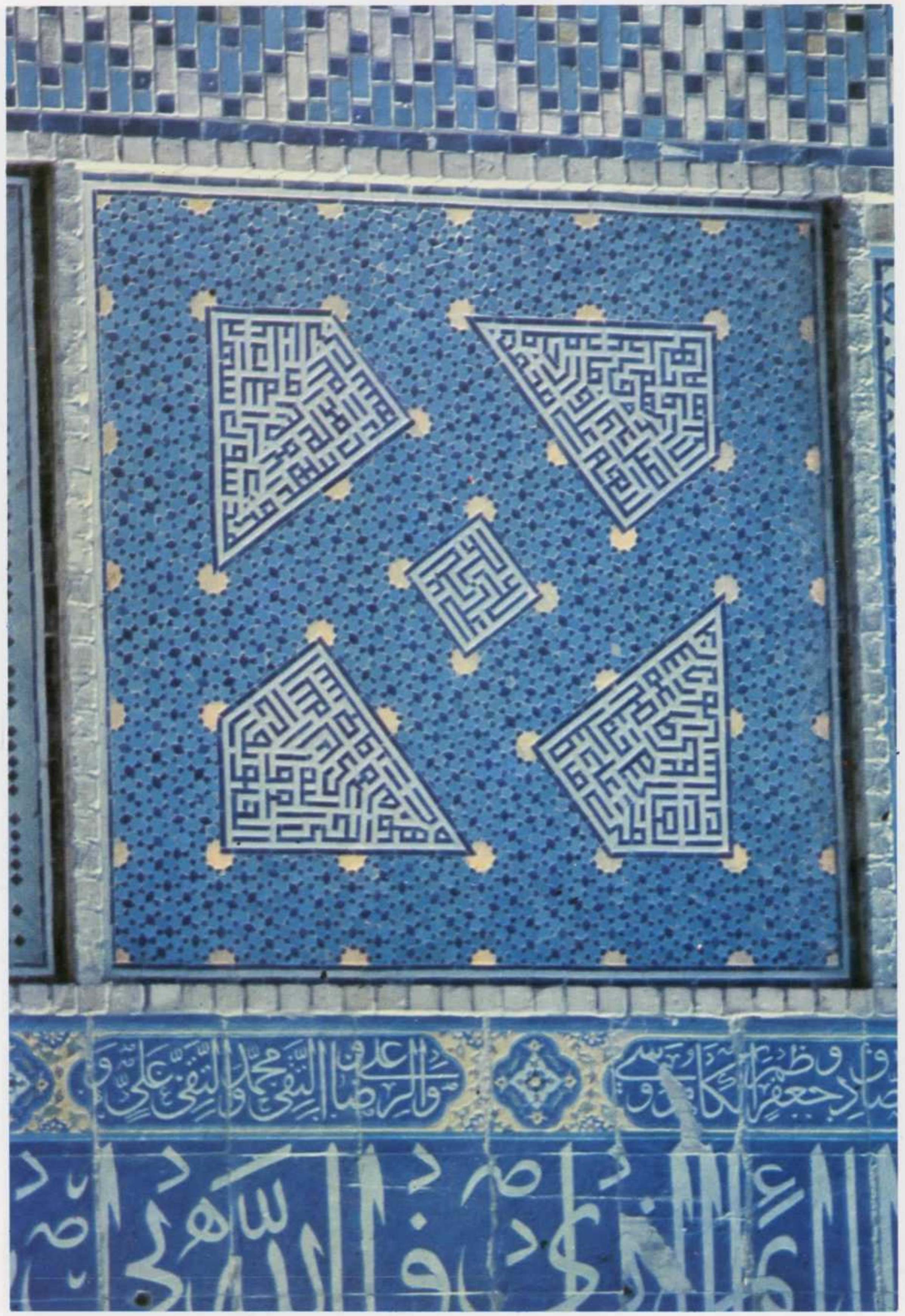

۱۵ – مدرسه علمیه امام جعفر صادق

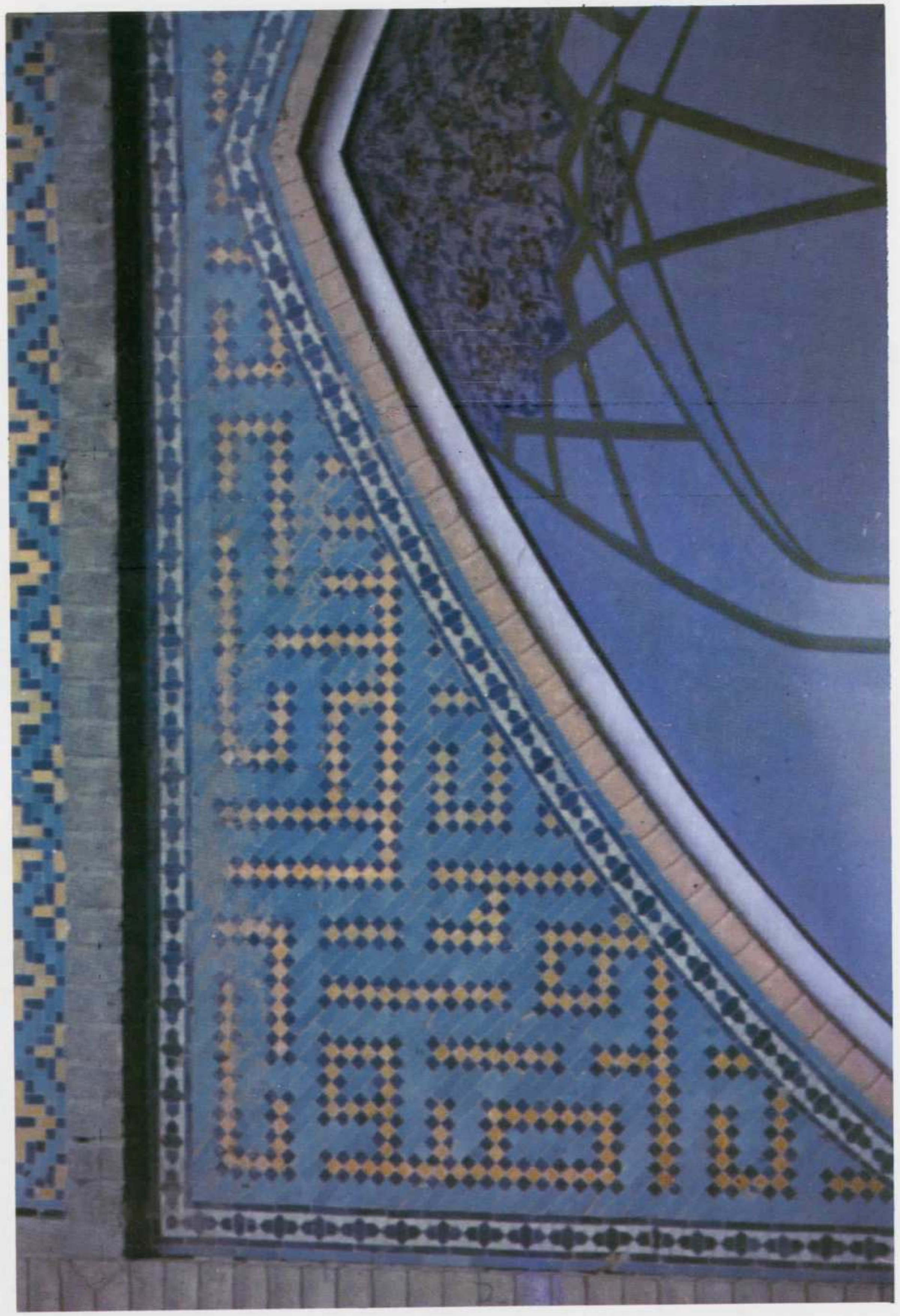

۱۶ – مدرسه علمیه امام جعفر صادق

Fig.142: Alī.   (Appears four times at the middle)

'Ashhadu 'An Lā 'Ilāha 'Illā 'Llāh Ashhadu 'Anna Muhammadan Rasūlu 'Llāh Ashhadu 'Anna 'Aliyyan Walīyyu 'Llāh,

'Allāhuma Sali 'Alā Muhammadin wa 'Āli Muhammad wa 'Ajjil Farajahum wa 'Ahlik 'A'da'ahum,

wa Salli 'Alā Jamī''l-'Anbiyā'i Wa'l-Mursalīn Wa'l-Hamdu 'Llāhi Rabbi 'l-'Ālamīn.

'Astaghfiru 'Llāha 'l-Ladhī Lā 'Ilāha 'Illā Huwa Al-Hayy Al-Qayūm wa 'Atūbu 'Ilayh.

Fig.143: Lī Khamsatun 'Atfī' Bihim Harra 'l-Jahīma 'l-Hātima, Al-Mustafā Wa'l-Murtadā wa 'Ibnahumā Wa'l-Fātima.

Fig.144: Yā Hayyu Yā Qayyūm.

Fig.145: Yā Wāhidu Yā 'Ahhad.

Fig.146: Yā Ghafūr Yā Ghaffār Yā 'Azīz Yā Jabār Yā Allāh.

Fig.147: Yā Rahmān Yā Rahīm Yā Qadīm Yā Karīm.

Fig.148: wa 'Ufawwidu 'Amrī 'Ilā 'Llāh 'Inna 'Llāha Basīrun Bil-'Ibād.

Fig.149: Walā Hawla Walā Quwwata 'Illā Billāh Al-Alīyyu 'l-'Azīm.

Fig.150: 'Allāhumma Salli ,Ala Muhammadin wa 'Āli Muhammad wa Sallim Taslīman Kathīran Kathīrā.

Fig.90: wa Fatima.

Fig.91: Wa'l-Hasan.

Fig.92: Wa'l-Husain.

Fig.93: Allāh. (Appears four times)

Fig.94: wa Muhammad. (Appears four times)

Fig.95: wa Abū Bakr. (Appears four times)

Fig.96: wa 'Omar. (Appears four times)

Fig.97: wa 'Othmān. (Appears four times)

Fig.98: wa 'Alī. (Appears four times)

Fig.99: wa Hasan. (Appears four times)

Fig.100: wa Husain. (Appears four times)

Fig.101: Bism 'Llāh 'l-Rahmān 'l-Rahīm, Hast Klida Dara Hakim.
Hast Klida Dara Hakim.

Fig.102: Shukr-r Tū Ke Pīr-e Dayr -u- Tarsā Ke Shavad,
Yā Mu'takef-e Masjed-e 'Aqsā Ke Shavad.
Tā 'Ākher-e Kār Ze 'Ātash-e Būte-ye 'Ishq.
Khāles Ke Burūn 'Ayad -u- Rusvā Ke Shavad.

Fig.103: Allāh, Muhammad, 'Alī.

Fig.104: Muhammad.

Fig.105: 'Alī.

Fig.106: Subhāna 'l-Hannān Al-Mannān. (Appears four times)

Fig.107: Qul Huwa 'Llāhu 'Ahad Allāhu 'l-Samad Lam Yalid wa Lam Yūlad
wa Lam Yakun Lahu Kufwan 'Ahad.

Fig.108: Al-Mulku Lillāh. (Appears four times)

Fig.109: Allāhu Lā 'Ilāha 'Illā Hū. (Appears four times)

Fig.110: Lā 'Ilāha 'Illā 'Llāh.

Fig.111: Muhammad. (Appears four times)

Fig.112: Muhammad. (Appears four times)

Fig.113: Law 'Ijtama'a 'l-Nāsu 'Alā Hubi 'Alī Ibna 'Abī Tālibi Lamā
Khalaqa 'Llāhu 'l-Nār.

Fig.114: Fardun 'Alā 'l-Hadiri Wa'l-Ghā'ibi, Hubu 'Alī Ibna 'Abī Tālibi.

Fig.115: 'Ana Madīnatu 'l-'Ilmi wa 'Alīyyun Bābuhā.

Fig.116: Muhammadun Rasūlu 'Llāh. (Appears four times)

Fig.117: 'Alā Ey Kheradmand-e Farkhunde Khūy,
Hunarmand Nashnide'am 'Ayb Jūy.
Na-Nazam Be-Sarmāye -u- Fazl-e Khīsh.
Be-Daryūze 'Āvarde'am Dast Pīsh.

Fig.118: Chū Nafasī Pasand 'Āyadat Az Hezār,

Be-Mardī Ke Dast Az Ta'annut Bedār.

Fig.119: Be-Bakhshāy Yā Rabb Be-Lutf-e Khūdesh,
Negahdār Ze 'Āsīb-e Cheshm-e Badesh.

Fig.120: Basī Bar Sar-e Khalq Pāyende-Dār,
Be-Tawfīq-e Ta'at Delash Zende-Dār.

Fig.121: Be-Kārī Ke Na-Buvad Redāyat Darān,
Marā Bāzdārān Ravā Nagzarān.

Fig.122: Rahī Pīsham 'Āvar Ke Farjām-e Kār,
Tū Khushnūd Bāshī -u- Mā Rastegār.

Fig.123: Allāh. (Appears twice)

Fig.124: Muhammad. (Appears twice)

Fig.125: 'Alī. (Appears twice)

Fig.126: Allāh.

Fig.127: Muhammad.

Fig.128: 'Alī.

Fig.129: Al-Mulku 'Llāh. (Appears four times)

Fig.130: Al-Hukmu 'Llāh. (Appears four times)

Fig.131: Al-Mu'minu Hayyun Fī 'l-Dārayn.

Fig.132: Qalbu 'l-Mu'mini Baytu 'Llāh.

Fig.133: 'Aliyyun Hubuhu Junna, Qasīmu 'l_nāri Wa l-Janna,
Wasiyyu 'l-Mustafā Haqqan, 'Imāmu 'l-'Insi Wa'l-Jinna.

Fig.134: Allāh. (Appears five times)
Muhammad, 'Alī. (Appears four times)

Fig.135: Allāh.
Muhammad, 'Alī. (Appears four times)

Fig.136: 'Alī. (Appears twelve times)

Fig.137: Yā Allāh Al-Mahmūdu Fī Kulli 'Af'ālihi, Yā Allāh.

Fig.138: Allāhu Walīyyu 'l-Tawfīq.

Fig.139: 'Inna 'Llāha wa Malā'ikatahu Yusallūna 'Alā 'l-Nabīyy Yā
'Ayyuhā 'l-Ladhīna 'Āmanū Sallū 'Alayhi wa Sallimū Taslīma
'Allāhumma Salli 'Alā Muhammadin Al-Nabīyy wa 'Alā Ahli
Baytihi Al-Tāhirīna wa Dhurrīyatihi.

Fig.140: Fasayakfīyakahum 'Llāh wa Huwa 'l-Samī'u 'l-'Alīm.

Fig.141: Bism 'Llāhi 'l-Rahmāni 'l-Rahīm wa 'Inn Yakāda 'l-Ladhīna
Kafarū Liyazliqūnaka Bi-Absārihim Lammā Samī'ū 'l-Dhikra
wa Yaqūlūna 'Innahu Lamajnūn wa Mā Huwa 'Illā Dhikrun Lil-
'Ālamīn.

Fig.33: Yā Muḥammad Yā 'Alī.

Fig.34: Bism 'Llāh 'l-Raḥmān 'l-Raḥīm Qul Huwa 'Llāh 'Aḥad Allāhu 'l-Ṣamad Lam Yalid wa Lam Yūlad wa Lam Yakun Lahu Kufwan 'Aḥad.
All of these sentences were written in the word " Allāh ".

Fig.35: Bism 'Llāh 'l-Raḥmān 'l-Raḥīm 'Alam Nashraḥ Laka Ṣadraka wa Waḍa'nā 'Anka Wizraka Al-Ladhī 'Anqaḍa Ẓahraka wa Rafa'na Laka Dhikrak Fa'inna Ma'a 'l-'Usri Yusrā 'Inna Ma'a 'l-'Usri Yusrā Fa'idhā Faraghta Fanṣab wa 'Ilā Rabika Farghab.
All of these sentences were written in the word " Muḥammad ".

Fig.36: Bism 'Llāh 'l-Raḥmān 'l-Raḥīm Hal 'Atā 'Alā 'l-'Insāni Ḥīnun Mina 'l-Dahri Lam Yakun Shay'an Madhkūrā 'Innā Khalaqnā 'l-'Insāna Min Nuṭfati 'Amshājin Nabtalīhi Faja'alnāhu Samī'an Baṣīrā 'Innā Hadaynāhu 'l-Sabīla 'Immā Shākiran wa 'Immā Kafūrā 'Innā 'I'tadnā Lil-Kāfirīna Salāsilan wa 'Aghlālan wa Sa'īrā Ṣadaqa 'Llāhu 'l-'Aliyyu 'l-'Aẓīm.
All of these sentences were written in the word " 'Alī ".

Fig.37: Alī (Appears four times).

Fig.38: Lā 'Ilāha 'Illā 'Llāh Al-Maliku 'l-Ḥaqq Al-Mubīn.

Fig.39: Muḥammadun Rasūlu 'Llāh Al-Ṣādiq Al-'Amīn.

Fig.40: 'Aliyyun Waliyyu 'Llāh wa Waṣiyyu Rasūlihi 'Amīru 'l-Mu'minīn.

Fig.41: 'Amalu Ibn Muḥammad Mu'min Muḥammad 'Amīn (At the middle).
Chūn Nāme-ye Jurma Mā Be-Ham Pīchīdand,
Burdand va Be-Mīzān-e 'Amal Sanjīdand,
Bīsh Az Hame Kas Gunāh-e Mā Būd Valī,
Mārā Be-Muḥabbat-e 'Alī Bakhshīdand.

Fig.42: Lā 'Ilāha 'Illā 'Llāh Muḥammadun Rasūlu 'Llāh 'Aliyyun Waliyyu 'Llāh.

Fig.43: Subḥāna 'Llāhi Wa'l-Ḥamdu Lillāhi wa Lā 'Ilāha 'Illā 'Llāh wa 'Llāhu Akbar.

Fig.44: wa Lā Ḥawla wa Lā Quwata 'Illā Billāh Al-'Aliyy 'l-'Aẓīm.

Fig.45: Allāh, Muḥammad, 'Alī.

Fig.46: Yā Allāh Yā Raḥmān.

Fig.47: Yā Raḥīm Yā Karīm Yā Muqīm Yā 'Aẓīm.

Fig.48: Yā Qadīm Yā 'Alīm Yā Ḥalīm Yā Ḥakīm

Fig.49: Yā Sayyid 'l-Sādāt.

Fig.50: Yā Mujība 'l-Da'awāt Yā Ghāfira 'l-Khaṭī'āt.

Fig.51: Yā Rafī'a 'l-Darajāt.

Fig.52: Yā Waliyya 'l-Ḥasanāt.

Fig.53: Yā Qābila 'l-Tawbāt Yā 'Ālima 'l-Khafīyyāt.

Fig.54: Yā Khayru 'l-Ḥākimīn.

Fig.55: Yā Dāfi'a 'l-Baliyyāt Yā Khāra 'l-Ḥāmidīn.

Fig.56: Yā Khāra 'l-Rāziqīn Yā Khāra 'l-Muḥsinīn.

Fig.57: Yā 'Allāma 'l-Ghuyūb Yā Ghaffār 'l-Dhunūb.

Fig.58: Yā Sattāra 'l-'Uyūb Yā Kāshifa 'l-Kurūb.

Fig.59: Yā Muqalliba 'l-Qulūb.

Fig.60: Yā Ṭabība 'l-Qulūb.

Fig.61: Yā Munawwira 'l-Qulūb.

Fig.62: Yā 'Anīsa 'l-Qulūb.

Fig.63: Yā Mufarrija 'l-Humūm Yā Munaffisa 'l-Ghumūm.

Fig.64: Yā Dalīla 'l-Mutaḥayyirīn Yā Ghiyātha 'l-Mustaghīthīn.

Fig.65: Yā Badī'a 'l-Samāwāt Yā Jā'ila 'l-Ẓulumāt.

Fig.66: Yā Rāḥima 'l-'Abarāt Yā Muqīla 'l-'Atharāt.

Fig.67: Yā Sātira 'l-'Awrāt Yā Muḥyiya 'l-'Amwāt.

Fig.68: Yā Munazzila 'l-'Āyāt Yā Muḍā'ifa 'l-Ḥasanāt.

Fig.69: Yā Māḥiya 'l-Sayyi'āt Yā Shadīda 'l-Naqamāt.

Fig.70: Yā 'Āṣim Yā Qā'im Yā Dā'im Yā Raḥīm.

Fig.71: Yā Sālim Yā Ḥākim Yā Qāsim Yā 'Ālim.

Fig.72: Yā Qābiḍ Yā Bāsiṭ.

Fig.73: Yā Rabba 'l-'Ālamīn Yā Māliku Yawma 'l-Dīn.

Fig.74: 'Ajjilū Bi'l-Ṣalāti Qabla 'l-Fawāt.

Fig.75: wa 'Ajjilū Bi'l-Tawbati Qabla 'l-Mawt.

Fig.76: Allāh, 'Alī. (Appears four times)

Fig.77: Muḥammad, Allāh. (Appears four times)

Fig.78: 'Alī, Allāh. (Appears four times)

Fig.79: 'Alī. (Appears four times)

Fig.80: Allāh. (Appears fife times)

Fig.81: Lā 'Ilāha 'Illā 'Llāh Muḥammadun Rasūlu 'Llāh 'Aliyyun Waliyyu 'Llāh.

Fig.82: Yā Allāh Al-Maḥmūdu Fī Kulli 'Af'ālihi.

Fig.83: Muḥammadun wa 'Alī Khayrā Al-Bashari.

Fig.84: Subḥāna Al-Ḥayy Al-Ladhī Lā Yamūt.

Fig.85: Subḥānahu Ta'ālā 'Ammā Taṣifūn.

Fig.86: Subḥāna Dhī 'l-Mulki Wa'l-Malakūt.

Fig.87: Ṣadaqa 'Llāhu 'l-'Aliyyu 'l-'Aẓīm.

Fig.88: Muḥammad.

Fig.89: wa 'Alī.

Sīnīna wa Hādhā 'l-Baladu 'l-'Amīn Laqad Khalaqnā 'l-'Insāna Fī 'Aḥsani Taqwīm Thumma Radadnāhu Asfala Sāfilīn 'Illā 'l-Ladhīna 'Āmanū wa 'Amilū 'l-Ṣāliḥāti Falahum 'Ajrun Ghayru Mamnūn Famā Yukadhibuka Ba'du Bi'l-Dīn 'Alaysa 'Llāhu Bi'aḥkami 'l-Ḥākimīn.

Pl.37: Masjed-e 'Imām, Isfahan. (See fig.122)

Pl.38: Masjed-e 'Imām, Isfahan. (See fig.106)

Pl.39: Masjed-e 'Imām, Isfahan. (See fig.107)

Pl.40: Masjed-e 'Imām, Isfahan:
'Allāhuma Ṣalli 'Alā Muḥammadin Muṣṭafā, wa Ṣalli 'Alā 'Imām 'Alī Murtaḍā, wa Ṣalli 'Alā Fāṭimata Zahrā, wa Ṣalli 'Alā 'Imām Ḥasan 'Askarī, wa Ṣalli 'Alā 'Imām Muḥammadin Mahdī.

Pl.41: Masjed-e 'Imām, Iṣfahan:
wa Ṣalli 'Alā 'Imām Ḥasan Mujtabā, wa Ṣalli 'Alā 'Imām Zaynu 'l-'Ābidīn, Al-Hādī Ṣāḥibu Hādhā 'l-'Aṣri, Wa'l-Zamān Ṣalawātu 'Llāh wa Salāmuhi.

Pl.42: Masjed-e 'Imām, Isfahan:
wa Ṣalli 'Alā 'Imām Ja'far Ṣādiq, wa Ṣalli 'Alā 'Imām Mūsā Kāẓim, 'Alayhi wa 'Alayhim 'Ajma'īn Al-Ṭayyibīna, Al-'Aṭhār .....

Pl.43: Masjed-e 'Imām, Isfahan:
wa Ṣalli 'Alā 'Imām 'Alī Al-Riḍā, wa Ṣalli 'Alā 'Imām Muḥammad Taqī, wa Ṣalli 'Alā 'Imām 'Alī Naqī, Al-Ṭāhirīna Al-Ma'ṣūmīna, Wa'l-Ḥamdu Lillāhi Rabbu 'l-'Ālamīn.

Transliteration of inscriptions in figures:

Fig. 1: 'Ajjilū Bi'l-Ṣalāti Qabla 'l-Fawt.
Fig. 2: wa 'Ajjilū Bi'l-Tawbati Qabla 'l-Mawt.
Fig. 3: Qāla 'Alahi 'l-Salām Al-Masjidu Baytu Kulla Taqī.
Fig. 4: Nādi 'Alīyyan Maẓharu 'l-'Ajā'ibi.
Tajidhu 'Awnan Laka Fī 'l-Nawā'ibi.
Kullu Hammin wa Ghammin Sayanjalī.
Biwilāyatika Yā 'Alī Yā 'Alī Yā 'Alī.
Fig. 5: Lā 'Ilāha 'Illā 'Llāh Muḥammadun Rasūlu 'Llāh 'Alīyyun Walīyyu 'Llāh.
Fig. 6: 'Alīyyun Ḥubbahu Junna, Qasīmu 'l-Nāri Wa'l-Janna,
Waṣiyyu 'l-Muṣṭafā Ḥaqan, 'Imāmu 'l-'Insi Wa'l-Jinna.
Fig. 7: Yā Allāh.
Fig. 8: Yā Raḥmān.
Fig. 9: Yā Raḥīm.
Fig.10: Yā Dayyān.
Fig.11: Yā Mannān.
Fig.12: Yā Burhān.
Fig.13: Yā Ḥannān.
Fig.14: Yā Karīm.
Fig.15: Allāh, Muḥammad, 'Alī.
Fig.16: Muḥammad wa 'Alī.
Fig.17: Ḥasan.
Fig.18: Ḥusain.
Fig.19: Yā Mujība 'l-Da'awāt.
Fig.20: Yā Qāḍiya 'l-Ḥājāt.
Fig.21: Yā Kāfiya 'l-Muhimmāt.
Fig.22: Yā Sāmi'a 'l-Munājāt.
Fig.23: Yā Rafī'a 'l-Darajāt.
Fig.24: Yā Dalīla 'l-Ḥayrān.
Fig.25: Subḥāna 'Llāhi.
Fig.26: Wa'l-Ḥamdu Lillāhi.
Fig.27: Walā 'Ilāha 'Illā 'Llāh.
Fig.28: Wa'llāhu Akbar.
Fig.29: Bism 'Llāhi 'l-Raḥmān 'l-Raḥīm.
Fig.30: Yā Raḥmān.
Fig.31: Yā Raḥīm.
Fig.32: Yā Karīm.

List of B & W plates and transliterations of their inscriptions:

Pl. 1: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan.

Pl. 2: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Ṣaheb.

Pl. 3: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Ṣaheb.

Pl. 4: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Ṣaheb:
Allāhu Akbar.

Pl. 5: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Ṣaheb. (See figs. 25 and 26)

Pl. 6: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Ṣaheb. (See fig. 23)

Pl. 7: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvan-e Ṣaheb:
Allāh, Muḥammad, 'Alī.

Pl. 8: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e 'Ostād.

Pl. 9: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e 'Ostād:
Bism 'Llāhi 'l-Raḥmani 'l-Rahim Shahida 'Llāhu 'Annahu Lā 'Ilāha 'Llā Huwa Wa'l-Malā'ikatu wa 'Ūlū 'l-'Ilmi Qā'iman Bi'l-Qisti Lā 'Ilāha 'Illā Huwa 'l-'Azizu 'l-Hakim.

Pl.10: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e 'Ostād:
Walā Hawla Walā Quwwata 'Illā Billāhi 'l-'Aliyy Al-'Aẓim.
(on the contrary).

Pl.11: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e 'Ostād. (See fig.41)

Pl.12: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Darvīsh.

Pl.13: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Darvīsh:
Ta'mīr-e Kāmel-e Dākhel-e Ayvān-e Darvīsh va Kāshī Kārī-ye Khārej-e 'An Be-Vasile-ye 'Edāre-ye.

Pl.14: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Darvīsh:
Bāstānshenāsī-ye Isfahan Dar Sāl-e Yek-Hezār -o- Sīṣad -o- Sī -o- Haft Shamsī Be-'Etmām Yāft, Al-Mulku Lillāh, Al-Ḥamdu Lillāh.

Pl.15: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Darvīsh:
Yā Qāḍī-ye 'l-Ḥājāt, 'Alī.

Pl.16: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Darvīsh:
Yā Qāḍī-ye 'l-Ḥājāt, Allāh, Muhammad, 'Alī.

Pl.17: Masjed-e Jom'e-ye Isfah-n, Ayvān-e Darvīsh:
Subḥāna 'Llāhi Wa'l-Ḥamdu Lillāhi Walā 'Ilāha 'Illā 'Llāh wa 'Llāhu Akbar.

Pl.18: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Darvīsh:
Subḥāna 'Llāhi Wa'l-Hamdu Lillāhi Walā 'Ilāha 'Illā 'Llāh wa 'Llāhu Akbar (Appears twice), Allāh (Appears once), Muḥammad (Appears four times), 'Alī (Appears twelve times).

Pl.19: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Darvīsh. (See figs. 84 and 85)

Pl.20: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvān-e Shāgerd.

Pl.21: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Soffe-ye 'Omar.

Pl.22: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Soffe-ye 'Omar:
Subḥāna Rabiya 'l-'Alā wa Bi-Ḥamdihi, Subḥāna Al-Wāḥidu 'l-Samad, Subḥāna Al-Dā'imu 'l-'Abad, 'Aqbil Walā Takhif 'Innaka Min 'l-'Āminīn.

Pl.23: Mssjed-e Jom'e-ye Isfahan, Soffe-ye 'Omar:
Qāla 'l-Nabiyyu Ṣallā 'Llāhu 'Alayhi wa Sallam, Subḥāna Al-Dā'im Al-Qā'im (Appears twice), Lā Ṣalāta Liman Lam Yaqra' Bi-'Ummi 'l-Kitāb.

Pl.24: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Soffe-ye 'Omar:
Al-Muṣalī Yunājī Rabbah.

Pl.25: Masjed-e Shaykh Lotfollāh. (See fig.102)

Pl.26: Masjed-e Shaykh Lotfollāh. (See fig.102)

Pl.27: Masjed-e Shaykh Lotfollāh. (See fig.102)

Pl.28: Masjed-e Shaykh Lotfollāh. (See fig.102)

Pl.29: Masjed-e Shaykh Lotfollāh:
'Alī. (Appears four times)

Pl.30: Masjed-e Shaykh Lotfollāh:
Yā Allāh, Muḥammad, 'Alī, Ḥasan, Ḥusain. (and see fig.103)

Pl.31: Masjed-e Shaykh Lotfollāh:
Yā Raḥmān, Al-Mulku Lillāh.

Pl.32: Masjed-e Shaykh Lotfollāh:
Yā Raḥīm, Muḥammad, Allāhu Akbar.

Pl.33: Masjed-e Shaykh Lotfollāh:
Yā Karīm, Allāh, Yā Muḥammad, 'Alī, Al-Mulku Lillāh.

Pl.34: Masjed-e Shaykh Lotfollāh:
Bism 'Llāh 'l-Raḥmān 'l-Raḥīm Qul Yā 'Ayyuhā 'l-Kāfirūn Lā 'Abudu Mā Ta'budūn Walā 'Antum 'Ābidūn Mā 'Abud Walā 'Anā 'Ābidun Mā 'Abadtum Walā 'Antum 'Ābidūn Mā 'Abud Lakum Dīnakum Waliya Dīn.

Pl.35: Masjed-e Shaykh Lotfollāh:
Bism 'Llāh 'l-Raḥmān 'l-Raḥīm 'Innā 'Anzalnāhu Fī Laylat 'l-Qadr wa Mā 'Adrāka Mā Laylatu 'l-Qadr Laylatu 'l-Qadri Khayrun Min 'Alfi Shahr Tanazzalu 'l-Malā'ikatu Wa'l-Rūḥu Fīhā Bi'idhni Rabbihim Min Kulli 'Amrin Salāmun Hiya Ḥattā Maṭla'i 'l-Fajr.

Pl.36: Masjed-e Shaykh Lotfollāh:
Bism 'Llāh 'l-Raḥmān 'l-Raḥīm Wa'l-Tīni Wa'l-Zaytūni wa Ṭūri

The art of brick-laying and the method of applying structural script continued into the Ilkhanid Period and many structures employed this decorative style. The most interesting example of this period is the Sultaniyeh or Tomb of Oljeitu.

During the Timurid and Safavid Period, by employing relief and septa-coloured tiles in the decoration of many of structures, a composition of brick-tile panels enjoyed particular fame. This composition can be seen in numerous structures of these periods.

Various scripts such as the Kufic, Naskh, Tholth, Nasta'liq and other types of calligraphy adorned Islamic structures throughout different eras. Kufic script, which was employed in architecture at the end of the eleventh century A.D., continued to be employed in subsequent centuries.

The writing rendered in this script generally include Qur'anic verses, narrations (Hadith) from the Holy Prophet, names of the Imams and various supplications. Most of these supplications have been quoted from the book Mafatihu 'l-Jinan particularly from the "Jowshan Kabir" prayer. In some cases, poetic verses in Arabic and Persian have been used in decorating the structures.

In the present work, the structural Kufic script panels (Ma'qelī) are introduced along with sketches and photographs of the following mosques: the Friday Mosque of Isfahan, the Shaykh Lotfollah Mosque, the Imam Mosque (formerly known as the Shah Mosque), and the Imam Ja'far Sadeq Theological School (formerly known as the Sultani School or Madar Shah School).

The designs incorporated in this book are as follows:

Figs.1-100: Friday Mosque of Isfahan

- Figs. 1-2: Surface of the wall behind the door.
- Fig. 3: Left side of the entrance vestibule.
- Figs. 4-33: Ayvan-e Saheb
- Figs. 34-36: Dome of Khwajeh Nizamu 'l-Mulk.
- Figs. 37-73: Ayvan-e Ostad.
- Figs. 74-87: Ayvan-e Darvish.
- Figs. 88-92: Ayvan-e Shagerd.
- Figs.93-100: Soffe-ye Omar.

Figs.101-103: Shaykh Lotfollah Mosque

- Fig. 101: Facade of the entrance gate.
- Fig. 102: Decorated arches overlooking the entrance gate.
- Fig. 103: Dome surface.

Figs.104-122: The Imam Mosque

Figs.123-150: The Imam Ja'far Sadeq School

List of Coloured Plates:

- pl.I : Masjed-e Jom'e-ye Isfahan. (See fig.42)
- pl.II : Masjed-e Jom'e-ye Isfahan. (See fig.58)
- pl.III : Masjed-e Jom'e-ye Isfahan. (See fig.41)
- pl.IV : Masjed-e Jom'e-ye Isfahan. (See fig.38)
- pl.V : Masjed-e Jom'e-ye Isfahan. (See fig.39)
- pl.VI : Mssjed-e Jom'e-ye Isfahan. (See fig.40)
- pl.VII : Masjed-e Jom'e-ye Isfahan,
  Qala 'l-Nabiyy 'Ana Madinatu 'l-'Ilmi wa 'Aliyyun Babuha.
- pl.VIII: Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Soffe-ye Omar., (See figs.93-100)
- pl.IX : Masjed-e Jom'e-ye Isfahan,
  La Salata Liman Lam Yaqra' Bi'umi 'l-Kitab.
- pl.X : Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Soffe-ye Omar,
  'Amal Al-'Abd Hasan Karun.
- pl.XI : Masjed-e Jom'e-ye Isfahan, Ayvan-e Shagerd
- pl.XII : Madrese-ye Imam Ja'far-e Sadeq
  Ya Akrama Min Kulli Karim Ya Arhama Min Kulli Rahim.
- pl.XIII: Madrese-ye Imam Ja'far-e Sadeq.
- pl.XIV : Madrese-ye Imam Ja'far-e Sadeq.
- pl.XV : Madrese-ye Imam Ja'far-e Sadeq. (See fig.142)
- pl.XVI : Madrese-ye Imam Ja'far-e Sadeq.

loyed in the Kharaqan Tower). The development of brick-laying as a decorative art paved the way for the use by artists of the Kufic script as a structural decoration in architecture.

Several architectural edifices remaining from this period are:

1. Golpaygan Friday Mosque (498-512 A.H./1104-1118 A.D.)
2. Chehel Dokhtaran Minaret, Isfahan (501 A.H./1107 A.D.)
3. Saveh Friday Mosque Minaret (504 A.H./1110 A.D.), Plate B.
4. Khosrowgerd Minaret (505 A.H./1111 A.D.)
5. Qazvin Friday Mosque (507 A.H./1113 A.D.)
6. Gār Minaret, Isfahan (515 A.H./1121 A.D.), Plate C.
7. Kashmar Minaret (7th Century A.H./13th Century A.D.), Plate D.

These architectural strutures amply illustrate the style of structural script (Ma'qelī), executed with utmost skill by the artists. Apart from structural Kufic panels, the above-mentioned buildings also incorporated interesting brick-laid designs. (It should be note that the oldest Kufic structural script, which has been observed by the author, was found on a wooden window frame installed in a shrine in Iran by the order of 'Adudu 'l-Dawleh Fana Khosrow in 363A.H/973A.D. on the upper protion and both sides of this window, the word "Ali" has been carved in the wood in the form of two almond shapes repeated four times reciprocally, Plate E.).

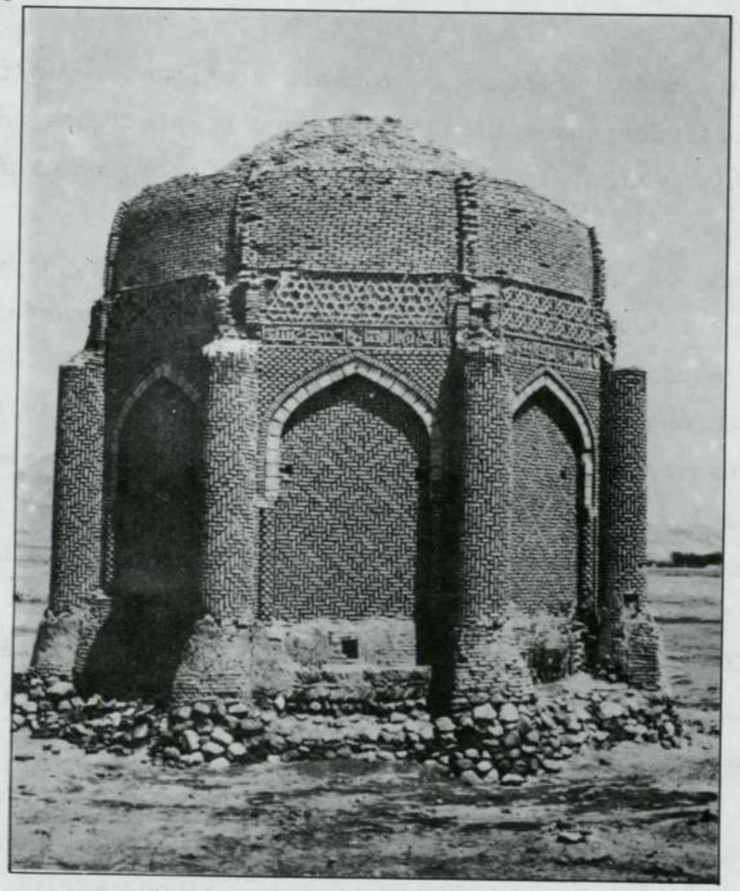
pl.A.

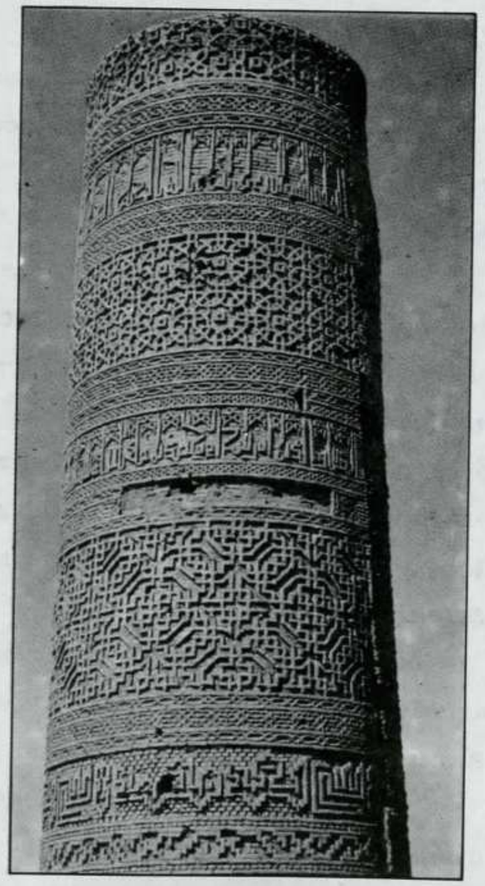
pl.B.

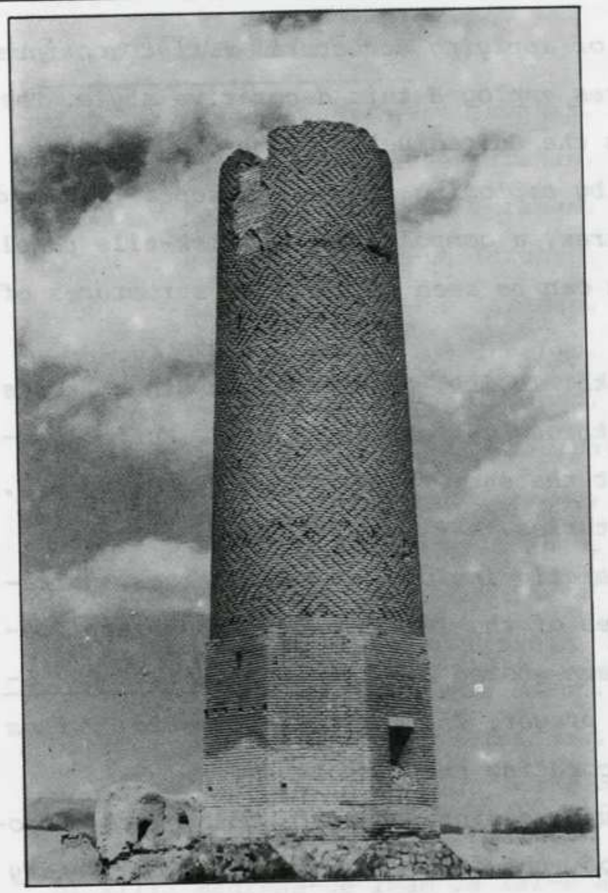
pl.C.

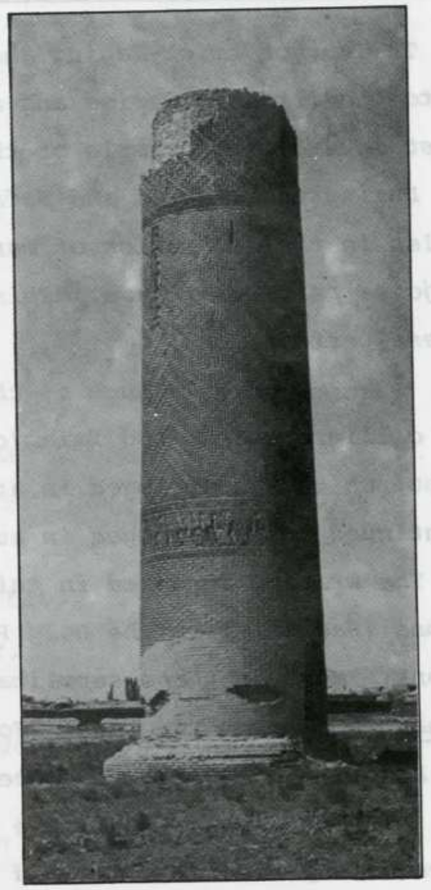
pl.D.

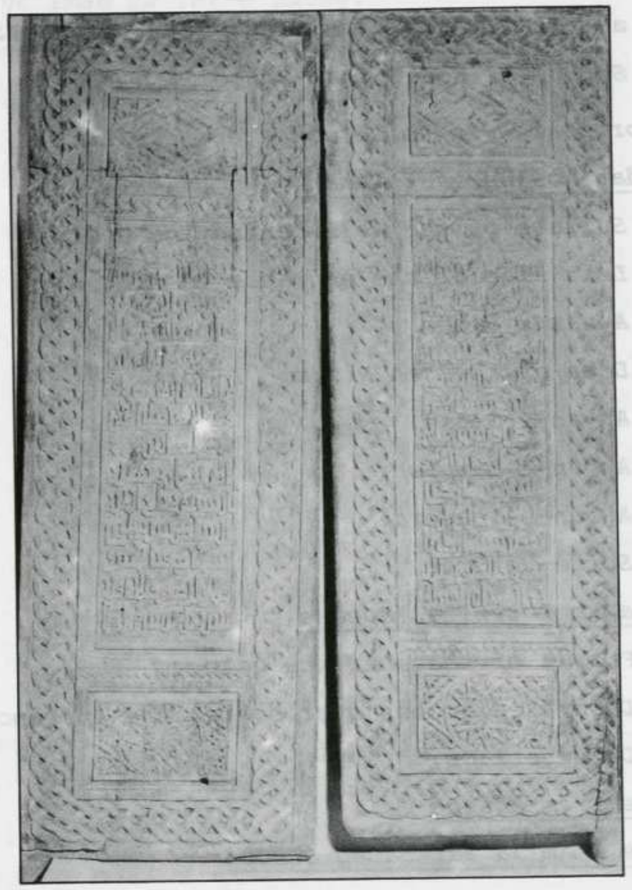
pl.E.

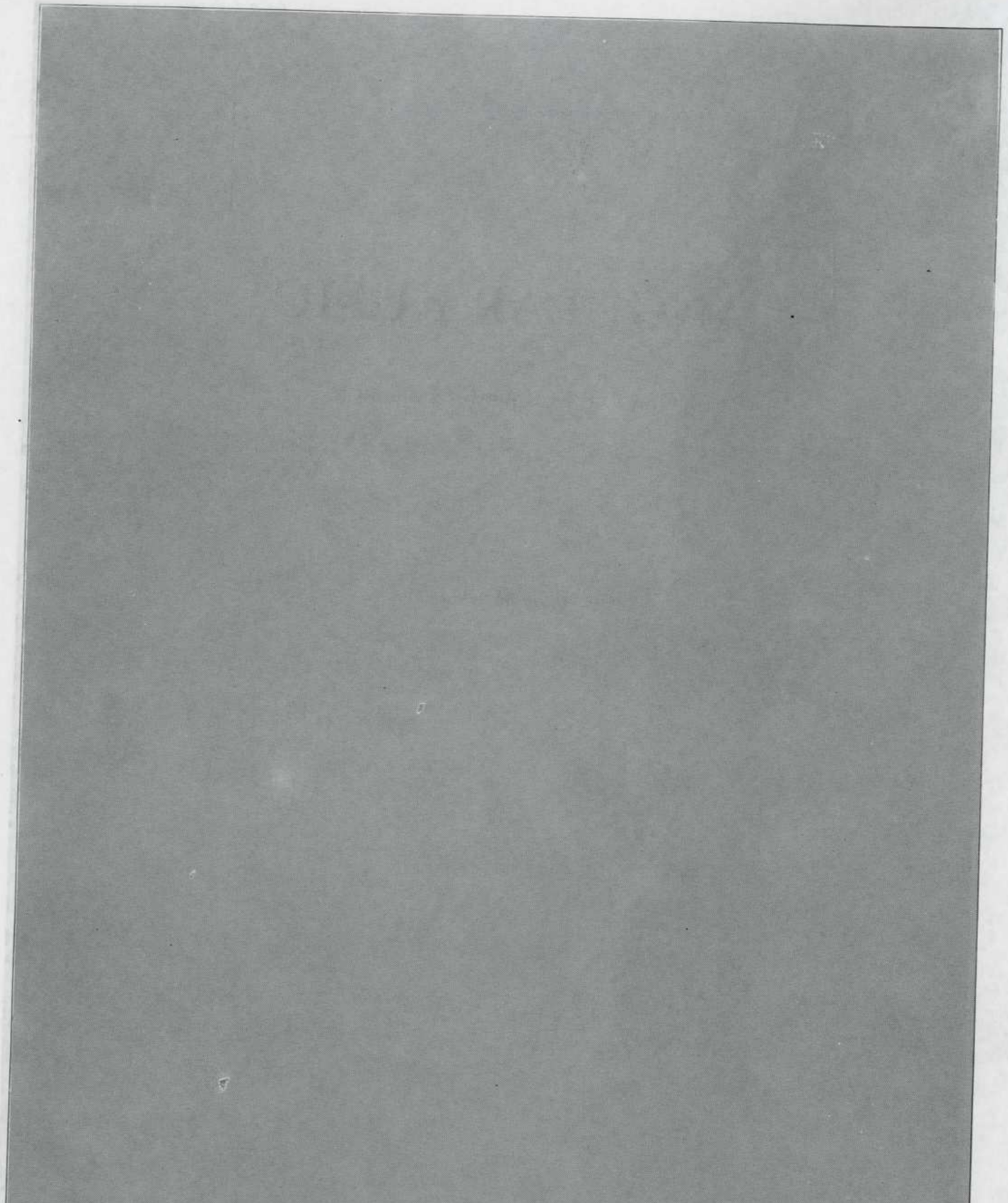

Cover illustration

The Friday Mosque of Isfahan, Ayvan-e Ostād, Lā 'Ilāha 'Illā 'llāh, Allāhu Akbar.

In the Name of God, the Merciful, the Compassionate

PREFACE

The beauty and value of Islamic art, particularly Islamic architecture, depends to some extent on the decorations and skill employed. During the 1400-year history of Islamic art, various forms of decoration have been outstanding. At no time during Islamic history, have Muslim artists failed in their endeavours toward the development and perfection of this art.

Islamic architectural decorative styles in Iran include the following: plasterwork, brick-laying, stone masonry and tilework. Over the centuries, Muslim artists have produced astonishing presentations of beauty, in which their creativity and ingenuity are evident, as in the way that simple floral or geometric patterns are combined with calligraphy to create different patterns.

In general, however, artistic renditions of calligraphy have always maintained an eminent position in Islamic countries, and are considered to be a leading art style.

Calligraphy gradually become a major feature of Islamic architecture after 300 A.H.. Before this, architectural designs typically employed simple floral and geometric patterns, but after this period, these designs incorporated the Kufic script.

Examples of Kufic, which is one of the oldest types of Islamic script, appear in ancient Qur'anic manuscripts, Islamic coins and various Islamic structures including mosques, schools and mausoleums. The application of this style of art has been clearly observed throughout Islamic history in such areas as the publication of books, unique manuscripts, inlaid woodwork and cloth-weaving among other handicrafts. Mas'oud Ghaznavi's minaret in Ghazni and Sang-Bast Complex and Robat-e Māhī in Khorasan Province are among the structures designed at the early Islamic Period.

During the eleventh and twelfth centuries A.D., the usage of Kufic in Islamic architecture flourished, and this style of art, which had started in Khorasan Province, soon spread to other regions of Iran.

In masonry, the architects and masons of this period demonstrated their utmost skill and creativity by developing various modes of brick-laying, such as multi-patterned brick-laying, and brick-plaster masonry. (Plate A: Decoration emp-

ANGULAR KUFIC

on Old Mosques of Isfahan

Part 1

by Abdullah Ghouchani

September 1985

ANGULAR KUFIC

on Old Mosques of Isfahan

by Abdullah Ghouchani

Part 1

خط کوفی معقلی

در مساجد باستانی اصفهان

به کوشش: عبدالله قوچانی
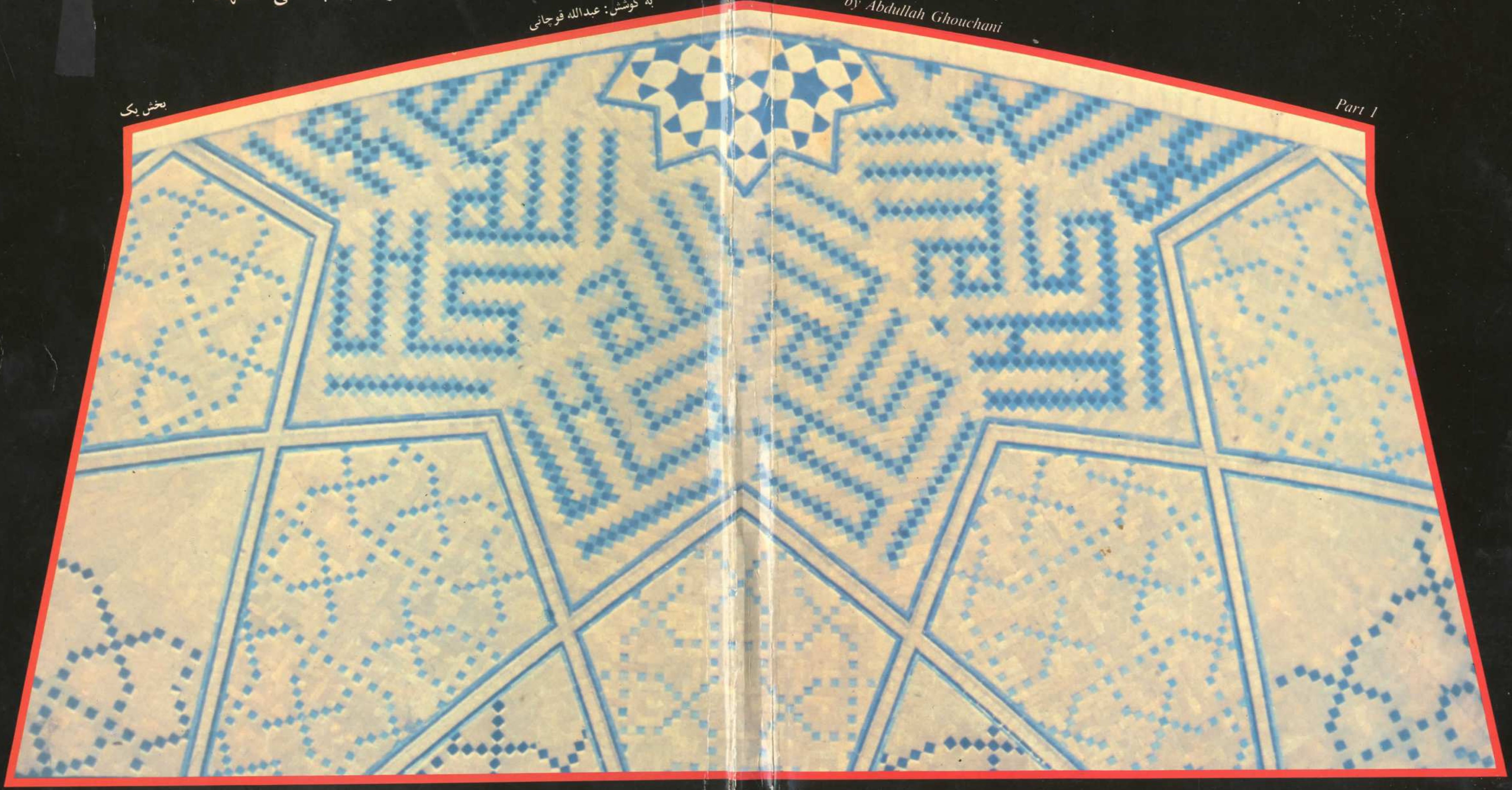
بخش یک